

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

К¹⁹¹⁸-ПНУ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА**

Випуск 20

Кам'янець-Подільський
2026

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431
З-41

Ідентифікатор медіа R40-02210
Рішення Національної ради з питань телебачення та радіомовлення №1844 від 21.12.2023 р.
Рекомендувала вчена рада Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, протокол № 5 від 30 квітня 2026 року.

Рецензенти випуску:

Наталія БАХМАТ	доктор педагогічних наук, професор;
Віталій ІВАНЮК	доктор технічних наук, доцент;
Олександр КЕБА	доктор філологічних наук, професор;
Наталія МАЗУР	доктор економічних наук, професор;
Світлана МИХАЛЬСЬКА	доктор психологічних наук, професор;
Олександр ФЕДЬКОВ	доктор історичних наук, професор;
Тамара ХРИСТИЧ	доктор медичних наук, професор.

Редакційна колегія:

Світлана МИРОНОВА	доктор педагогічних наук, професор (голова);
Тетяна ФРАНЧУК	кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний редактор);
Леся РУДА	кандидат політичних наук (відповідальний секретар);
Тетяна БОДНАРЧУК	кандидат економічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків природничо-економічного факультету;
Тетяна ДОКУЧИНА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи;
Ірина ПАУР	кандидат історичних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету педагогічної освіти і мистецтва;
Тетяна ПОВЕДА	кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків фізико-математичного факультету;
Анжеліка ПОПОВИЧ	доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків навчально-наукового інституту української філології та журналістики;
Марина ЧИСТЯКОВА	кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету фізичної культури, спорту і рекреації;
Ольга ШАПОВАЛ	кандидат філологічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків факультету іноземної філології;
Діана ЯБЛОНСЬКА	доктор філософії, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків історичного факультету.

Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2026. Випуск 20. 172 с.

У збірнику вміщено краці доповіді та наукові повідомлення студентів і магістрантів університету, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2025-2026 навчальному році.

Адресовано науково-педагогічним та педагогічним працівникам.

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431

Електронна версія збірника доступна за покликаннями:

URL: <https://science.kpnu.edu.ua/naukovi-pratsi-studentiv/>
URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmllui/handle/123456789/10190>

Матеріали збірника подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів відповідають за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та ін.

Роксолана БЄЛОВА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (німецька))

*Науковий керівник: Тетяна КАЛІНЮК
кандидат педагогічних наук, доцент*

ЗНАЧЕННЯ МЕТАКОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У ФОРМУВАННІ ВМІНЬ ЧИТАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

У науковому дослідженні вивчено терміносполука – «метакогнітивні процеси»; проаналізовано важливість метакогнітивних процесів під час формування вмінь читання іноземною мовою; визначено їх базові складові.

***Ключові слова:** метакогнітивні процеси, функції метакогнітивних процесів, читання, іноземна мова.*

Актуальність теми. Метакогнітивні процеси відіграють важливу роль у формуванні вмінь читання іноземною мовою, забезпечуючи усвідомлений контроль освітньої діяльності. Його складовими є планування, моніторинг, регуляція та оцінювання, що перетворює читання на активний процес інтерпретації інформації. Використання метакогнітивних стратегій сприяє автономності здобувачів освіти, розвитку самоконтролю й самооцінки та підвищує результативність роботи з текстами. Читання як вид мовленнєвої діяльності інтегрується у систему комунікативної компетентності разом із говорінням, письмом та аудіюванням.

Мета дослідження – розкрити зміст метакогнітивних процесів у процесі формування навичок читання іноземною мовою здобувачами освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження з'ясовано, що метакогнітивні процеси – це здатність людини усвідомлювати, контролювати та регулювати власні когнітивні дії (увагу, пам'ять, сприйняття), а також вибудовувати стратегії розуміння й вирішення завдань. Вони допомагають отримувати інформацію та здійснювати її аналіз, що сприяє ефективнішому навчанню та саморегуляції [1; 4; 5].

Основними рисами метакогнітивних процесів в освітній діяльності, на думку Е. Балашова, є здатність особистості усвідомлювати, контролювати та регулювати власні когнітивні дії. Водночас, ефективність навчання залежить від планування, моніторингу, корекції та оцінки навчальних підходів. Як зазначає науковець, експериментальне вивчення доводить пряму залежність між рівнем розвитку метакогнітивних процесів та навчальною мотивацією: здобувачі освіти з високим рівнем усвідомленості демонструють внутрішню мотивацію

та здатність до самовдосконалення, тоді як низький рівень корелюється із зовнішньою мотивацією та меншою продуктивністю [1].

У концепції мета-резонування Р. Акерман (R. Ackerman), В. Томпсон (V. Thompson) підкреслюють, що ефективність розумових операцій залежить від базових когнітивних механізмів та від здатності здобувача освіти усвідомлювати якість власних міркувань та своєчасно їх коригувати. Моніторинг визначається як оцінка правильності та адекватності мислення під час його здійснення, контроль – передбачає прийняття рішень щодо зміни стратегії, припинення або продовження розумових дій [4].

Особливого значення набуває вивчення В. Кірога (V. Quiroga), Б. Роперо (B. Ropero) щодо впливу гейміфікації на розвиток метакогнітивних процесів в освітній діяльності. Ігрові технології створюють умови для активізації планування, моніторингу та оцінки власних когнітивних дій, це формує навички саморегуляції, критичного мислення та здатності приймати рішення [5].

Метакогнітивні процеси забезпечують усвідомлений контроль над навчальною діяльністю, що є важливою умовою розвитку вмінь читання іноземною мовою. Г. Братицею та Т. Калинюк розглянуто різні форми навчання читання (індивідуальна, парна, групова, фронтальна), які здатні сприяти глибшому розумінню тексту, формуванню комунікативних компетентностей та підвищенню навчальної мотивації в здобувачів освіти. Особливу увагу приділено методу «взаємного читання», коли здобувачі освіти по черзі виконують роль учителя, спільно досліджуючи текст. Робота в групах покращує якість розуміння тексту, розвиває соціальні та комунікативні навички. Відбувається взаємозв'язок між рецептивними та продуктивними видами мовленнєвої діяльності (читанням, говорінням, письмом, аудіюванням). Це робить процес вивчення іноземної мови ефективнішим, більш інтерактивним та мотивуючим [2].

Інноваційним інструментом у навчанні іноземних мов Т. Калинюк та В. Марчук розглядають технологію подкастингу – це створення аудіозаписів (подкастів), які забезпечують регулярний контакт здобувача освіти з автентичною мовою. Використання аудіоподкастів на уроках іноземної мови є навчальним інструментом під час розвитку навичок слухання, говоріння, словникового запасу та культурної компетентності [3].

Аналіз вищезазначених наукових позицій дає можливість окреслити базові функції метакогнітивного процесу, які впливають на формування вмінь читання іноземною мовою: планувальна (окреслення мети; вибір стратегії читання (швидко, детально, з аналізом); організація часу), моніторингова (усвідомлення тексту, виявлення труднощів, самоконтроль читання), регулятивна (корекція стратегій для покращення результатів читання, орієнтація на стиль тексту, використання словників, нотатків тощо), оцінювальна (аналіз результатів читання; рефлексія: оцінка ефективних стратегій; висновки та перспективи), мотиваційна (усвідомлення власного прогресу; формування внутрішньої мотивації до навчання).

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що метакогнітивні процеси є складовою сучасної освітньої діяльності, оскільки вони забезпечують процеси усвідомлення, контролю та регуляції мислення, перетворюючи його на цілеспрямовану й ефективну діяльність.

Визначено, що існує пряма залежність між рівнем метакогнітивної усвідомленості та навчальною мотивацією. Концепція мета-резонування – підкреслює інтегративну роль моніторингу й контролю мислення у формуванні критичного аналізу та оптимізації когнітивних процесів.

З'ясовано, що не менш значущою є роль читання як активного процесу інтерпретації інформації, що у спільних формах роботи забезпечує розвиток комунікативних компетентностей та підвищує мотивацію. Інноваційним інструментом у навчанні іноземних мов стає технологія подкастингу, яка забезпечує регулярний контакт з автентичною мовою, розвиває навички аудіювання, говоріння, відкриває нові можливості для інтерактивної роботи.

Окреслено основні функції метакогнітивного процесу: планувальна, моніторингова, регулятивна, оцінювальна, мотиваційна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балашов Е. Метакогнітивні процеси в навчальній діяльності студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія психологічні науки*. 2020. № 1. С. 79-85. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1028> (дата звернення: 24.02.2026).
2. Братиця Г., Калинюк Т. Reziprokes Lesen bei der Organisation der Gruppenarbeit im Fremdsprachenunterricht. *Сучасні дослідження з іноземної філології: збір. наук. пр.* Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2025. № 1(27). С. 364-372. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/5c139e49-559e-43e8-a0b8-0b51ccb8dc0c> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Калинюк Т.В., Марчук В.О. Технологія подкастингу у контексті навчання іноземних мов. *Методика навчання філологічних дисциплін у закладах загальної середньої та вищої освіти: матер. XIII Рег. наук.-практ. конф., м. Кам.-Под., 10 груд. 2024 р., / Кам.-Под.: К-ПНУ, 2025. С. 77-79.*
4. Ackerman R., Thompson V.A. Meta-Reasoning: Monitoring and Control of Thinking and Reasoning. *Trends in Cognitive Sciences*, 2017. № 21(8). P. 607-617. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28625355/> (дата звернення: 10.02.2026).
5. Quiroga V.C.V., Ropero B.M.E. Gamification and the development of metacognitive processes: a systematic literature review [version 1; peer review: 2 approved with reservations]. *F1000Research* 2025, 14:1387. URL: <https://f1000research.com/articles/14-1387> (дата звернення: 01.03.2026).

Отримано 10.04.2026

Анна ЗАРЕМБА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 035 Філологія (Германські мови і літератури (переклад включно), перша – англійська)

*Науковий керівник: Олександр КЕБА
доктор філологічних наук, професор*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКФРАСТИЧНОЇ ПОЕТИКИ В РОМАНІ ТОНІ МОРРИСОН «ДЖАЗ»

У статті екфрастична поетика роману Тоні Моррісон «Джас» розглянута в контексті афроамериканської культури першої третини ХХ ст. Музичний екфразис у романі представлений як на рівні структури твору, так і на рівні стилістики, формуючи дискретно-фрагментарний стиль художнього письма.

Ключові слова: Тоні Моррісон, поетика, джас, екфразис, художня структура, стилістика.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що сучасне літературознавство активно вивчає засоби літературно-вербальної репрезентації інших видів мистецтва і медіа. По-

єднання у романі Моррісон «Джаз» різних культурних елементів і мистецьких форм сприяє поглибленню й багатозаровості його змісту. Актуальність вивчення даного роману зумовлена також необхідністю розкриття сутності та побуту афроамериканського населення у певний історичний період та новаторською технікою авторки. Роман з моменту публікації викликав широкий суспільний і академічний резонанс і зараз продовжує перебувати в полі активної дослідницької уваги [1; 2; 4].

Метою дослідження є визначення ролі засобів екфразису у романі «Джаз», їх функції у створенні образів та формуванні атмосфери твору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із назви роману можна зрозуміти, що провідну роль у ньому займає музика, яка створює особливу атмосферу Нью-Йорку 20-х років ХХ століття, періоду так званого Гарлемського Ренесансу у ствердженні афроамериканської культури. Більша частина оповіді відбувається саме у Гарлемі 1926 року, проте письменниця постійно відкидає читачів у минуле, ознайомлюючи їх з історіями своїх персонажів та пояснюючи, які саме їхні вчинки та спогади призвели до ситуації, у якій вони опинилися через багато років.

Сюжет роману у згорнутому викладі представлено у першому ж абзаці, у якому розповідається про сімейну кризу темношкірої пари середніх років, коли Джо Трейс знаходить собі молоду коханку Доркас, яку він кохав «одним із тих глибоких, моторошних кохань, які зробили його таким сумним і щасливим. Він застрелив її, щоб зберегти почуття» [3, с. 1]. Вайолет Трейс, дружина Джо, вирішує помститися й з'являється на похороні дівчини для того, щоб понівечити її обличчя. Після цього епізоду в романі виникає гра слів: в оригіналі ім'я жінки звучить «Violet», але після свого жорстокого вчинку вона отримує прізвище «Violent».

Використання екфразису як літературного прийому є однією із ключових особливостей «Джазу». Він не просто описує певні візуальні об'єкти, а також впливає на загальну атмосферу роману. Особливо виразно екфразис проявляється в описі міста та музикальних сцен. Фотографія Доркас слугує тригером, через який Вайолет та Джо починають обмірковувати своє минуле. Цей образ акцентує суб'єктивність людської пам'яті, а джаз передає ритм Гарлема. Саме завдяки джазу Тоні Моррісон зобразила Гарлем як живий організм. Урбаністичні описи нагадують живописні картини, у яких світло, тіні та кольори передають емоційний стан персонажів. У таких сценах авторка не лише збагачує сюжет за допомогою екфразису, а й розкриває більш глибокі теми твору – розрив між сучасним й минулим, пошук гармонії та себе, мінливість життя.

У романі джазове мистецтво є своєрідним засобом загоєння ран афроамериканців, який передає свій болючий досвід наступним поколінням. Наприклад, роль джазу у процесі особистісної і колективної ідентичності Тоні Моррісон символічно передає через спогади Еліс Манфред, тітки Доркас, яка у дитинстві була свідком боротьби афроамериканського народу за свої права: «Alice Manfred stood for three hours on Fifth Avenue marveling at the cold black faces and listening to drums saying what the graceful women and the marching men could not» [3, с. 53].

На думку американського дослідника Алана Райса, «джазова естетика» створюється в романі видимими стилістичними прийомами, наближеними до тих, що використовуються в музичній традиції. Ця традиція висуває на перший план багато естетичних цінностей, таких як функціональність, участь аудиторії, імпровізація, ритм і незамкненість, і саме вони складають загальну джазову естетику, на яку спирається Моррісон [4, с. 424].

Музичний екфразис Моррісон «вживляє» в текст твору через поліфонію, повтори, уривчасті фрази, створюючи цим ефект музичної імпровізації. Читач може відчутти динамічність і синтез музики та літератури у романі. Сама історія не просто розповідається, а розгортається, як джазова музика. Розповідь видається хаотичною, включає цілу низку оповідачів, чий голоси зливаються та створюють своєрідний вербальний джазовий потік.

Екфразис також безпосередньо впливає на специфіку нарації та стилістичну структуру роману. Голоси персонажів утворюють поліфонію та відкривають читачеві нові сюжетні повороти. Голос кожного персонажа вносить свою частину у загальну гармонію оповіді, під час прочитання якої кожен робить свої умовиводи. Відтак екфразис допомагає структурувати текст і створює відчуття його багатовимірності.

Подібно до того, як одна й та сама тема повторюється у джазових імпровізаціях, коротке викладення оповідачем основного конфлікту твору – колізії особистих стосунків героїв – багаторазово доповнюється оповідями різних персонажів. Таким чином, історія наповнюється все новими подробицями з минулого героїв, що допомагає зрозуміти мотиви їх учинків та поступово, як через сповідь, приводить героїв до примирення один із одним та зі своїм минулим. Ліричні монологи оповідача, що узагальнюють ідею твору та водночас спрямовують оповідь в інше русло, функціонують подібно до соло-партій у джазових композиціях [2, с. 231].

Висновки. Таким чином, роман Тоні Моррісон «Джаз» є експериментальним текстом, який відкриває можливості багатофункціонального використання екфразису при взаємодії візуального мистецтва, музики та слова. Він допомагає не лише уявити описані події, а й відчутти їх, посилити емоційну напругу розповіді та заглибитися в атмосферу подій та внутрішній світ персонажів. Тоні Моррісон створила унікальний твір, який поєднує у собі трагічний досвід її народу та особливості його культури. Роман функціонує за законами джазової музики і в такий спосіб перетворює читача не лише на спостерігача подій, а й активно залучає його до співучасті, спонукаючи до особистісних оцінок. За допомогою джазової стилістики авторка відтворює досвід збереження й відтворення автентичної афроамериканської культури та піднімає завжди актуальні для людства проблеми, а саме: любов, зрада, пошук особистої ідентичності та фундаментальних життєвих істини, прийняття трагічного минулого та спроби продовжувати жити далі з ним. Фрагментарність та поліфонія у романі переслідують бути його самоцільними елементами поетики, вони є невід'ємною складовою неоднозначного й багатопланового змісту твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білоножко Л.В. Словесна музика як засіб психологізації та естетизації художньої оповіді у романі Т. Моррісон «Джаз». *Наукові записки НАУКМА. Філологічні науки*. 2013. Т. 150. С. 81–87.
2. Ковальова Т. Синтез мистецтв: взаємодія літератури і музики (на матеріалі роману Т. Моррісон «Джаз»). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2009. № 16. С. 225–233.
3. Morrison T. *Jazz*. New York: Knopf, 1992. Print. 229 p.
4. Rice A.J. *Jazzing It Up A Storm: The Execution and Meaning of Toni Morrison's Jazzy Prose Style*. *Journal of American Studies*. 1994. Vol. 28. no. 3. P. 423-432.

Отримано 10.04.2026

Софія ПАНЧУК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська))

Науковий керівник: **Ольга ШАПОВАЛ**
кандидат філологічних наук, доцент

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗАУЧУВАННЯ ВІРШІВ НАПАМ'ЯТЬ У ДОБУ ЦИФРОВОГО НАВЧАННЯ: ЗА І ПРОТИ

У статті розглядається питання доцільності заучування віршів напам'ять у сучасному освітньому процесі. Аналізуються позитивні аспекти такої практики, як розвиток мовленнєвих та когнітивних навичок, покращення пам'яті, дикції та емоційної чутливості, а також її недоліки, зокрема, механічне заучування без емоційного переживання та індивідуального підходу.

Ключові слова: заучування віршів, пам'ять, мовленнєві навички, емоційна пам'ять, дикція, усвідомлене навчання.

Актуальність теми. У сучасній освіті зростає інтерес до особистісно орієнтованих методів навчання, де ефективність та мотивованість учнів важливіші за формальне виконання завдань. Питання заучування віршів напам'ять є актуальним, оскільки поезія може стати інструментом розвитку мовлення, пам'яті, емоційної чутливості та художнього сприйняття, якщо використовується усвідомлено та з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Метою публікації є аналіз проблеми щодо визначення ролі та доцільності заучування віршів напам'ять у сучасному освітньому процесі, дослідження його позитивного впливу на мовленнєвий, когнітивний та емоційний розвиток здобувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значний внесок у вивчення ролі поезії в освітньому процесі зробили українські філологи-методисти О. Біляєв [1], Т. Яценко [6] та ін., які в своїх працях розкривають методику інтерпретації поетичного тексту, формування поетичного слуху та розвиток мовленнєвих умінь учнів. Заучування напам'ять у їхніх дослідженнях розглядається не як механічна дія, а як спосіб глибокого проникнення в текст, інструмент розвитку мовної інтуїції та художнього мислення. У психологічній науці проблематику запам'ятовування художніх текстів та його вплив на когнітивний розвиток висвітлено у працях С. Максименко [4], О. Скрипченко [3] та ін. Дослідники описують закономірності розвитку пам'яті, уваги, довільної регуляції та емоційних реакцій, акцентуючи увагу на тому, що вербальні вправи, зокрема заучування поезії, сприяють розвитку довільної пам'яті та логічно-сміслової обробки інформації.

Питання про доцільність заучування віршів напам'ять в освітньому процесі протягом тривалого часу було предметом дискусій серед педагогів, психологів і мовознавців. Традиція вивчення поезії бере початок ще з класичної системи виховання, де пам'ять вважалася ключовою складовою інтелектуального розвитку. У сучасних умовах, коли освітні підходи змінюються, виникає необхідність переосмислення проблеми, чи є така практика актуальною, ефективною та корисною для розвитку здобувача.

Одним із вагомих аргументів на користь заучування поезій є розвиток когнітивних та мовленнєвих навичок. Поетичні тексти мають концентровану художню форму, багату на ме-

тафори, звукові повтори, ритм і складні мовні конструкції. Завдяки цьому вивчення віршів сприяє збагаченню словникового запасу, формуванню мовленнєвої культури, розвитку художнього і образного мислення. Як зазначається, систематичне запам'ятовування текстів допомагає здобувачам ефективніше організувати інформацію, тренувати увагу та пам'ять, що позитивно впливає на успішність у навчанні [5].

Окрему увагу слід приділити аспекту щодо тренування дикції та мовленнєвої виразності. Поезія традиційно використовується в логопедичній та акторській практиці, адже ритм, інтонаційна структура та звукова організація вірша сприяють розвитку артикуляції, чіткої вимови та мовного дихання. Здобувач може слухати професійне або авторське виконання поезії, наслідуючи інтонації, паузи, темп і наголоси, що значно покращує власну дикцію. Таким чином, вивчення віршів напам'ять виконує не лише освітню і культурну, а й мовленнєво-тренувальну функцію, що робить таку діяльність багатомірною та корисною в практичному сенсі.

Психологічні аспекти також відіграють важливу роль. Поезія здатна викликати яскраві емоції, образи та асоціації, що сприяє розвитку емоційної пам'яті та чутливості. Коли особистість переживає зміст вірша, відчуває його ритм і сенс, заучування відбувається природно та легко, без примусу, тобто мимовільно. У цьому контексті поезія слугує засобом формування естетичного досвіду та емоційної культури [5].

Сучасні педагогічні дослідження акцентують увагу на недоліках механічного заучування: «Зазубрювання, не прив'язане до емоційної пам'яті, аж ніяк не розвиває пам'ять і користі не приносить» [2]. У таких випадках здобувач просто відтворює рядки, не розуміючи художніх образів і авторського задуму. Це призводить до того, що вірш забувається вже через кілька днів після здачі, а сам процес викликає негативні емоції, знижуючи мотивацію до вивчення літератури загалом.

Як зазначає І. Гондюл, важливо також враховувати індивідуальні особливості здобувачів. Рівень розвитку пам'яті, тип мислення, емоційна чутливість і навіть темперамент, згідно думки науковиці, мають істотний вплив на те, наскільки особистість легко сприймає та запам'ятовує поезію. Тому вимога вивчати однакові тексти для всіх учнів часто є недоцільною і суперечить принципам особистісно орієнтованої освіти [2].

Висновки. Таким чином, аналіз наукових підходів дає підстави стверджувати, що заучування поетичних творів напам'ять є ефективним засобом розвитку пізнавальних, мовленнєвих та емоційно-ціннісних якостей здобувачів, при умові достатнього методичного забезпечення та інтеграції з сучасними освітніми практиками. Оцінюючи доцільність заучування віршів напам'ять, важливо застосовувати збалансований і гнучкий підхід. Поезія справді має значний потенціал для розвитку мовлення, пам'яті, дикції, уяви та емоційності. Однак, примусове, механічне заучування не лише не дає очікуваних результатів, а й може формувати негативне ставлення до літератури. Найефективнішим є такий формат навчання, у якому вчитель допомагає учневі зрозуміти зміст вірша, відчути його ритм, інтонацію та емоційну силу, лише у такому випадку процес заучування буде змістовним і корисним.

Отже, вчити вірші напам'ять варто, але не як обов'язкову формальність, а як усвідомлену роботу з художнім текстом, яка поєднує розвиток пам'яті, мовленнєвих навичок, дикції, емоційної сфери та естетичного сприйняття. Саме в такому форматі заучування поезії відповідає потребам сучасної освіти та сприяє гармонійному розвитку особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біляєв О. Лабораторія навчання української мови. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 6 (17). С. 52–53.
2. Гондюл І. Що дає вивчення віршів напам'ять? *Освіта.UA: вебсайт*. 2021. URL: <https://osvita.ua/blogs/88521> (дата звернення: 20.03.26).
3. Загальна психологія: підручник / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела, 2020. 464 с.
4. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник. 2-ге вид., переробл. та доп.. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
5. Чому дітям важливо вивчати вірші напам'ять та як це впливає на розвиток розумових здібностей. *Всеосвіта: вебсайт*. 2021. URL: <https://vseosvita.ua/c/pedagogy/post/43009> (дата звернення: 20.03.26).
6. Яценко Т.О. Розвиток читацької компетентності учнів ліцею у контексті нової парадигми шкільної літературної освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 3 (326). С. 194-202.

Отримано 10.04.2026

Олександр РАБЦУН

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська))

*Науковий керівник: Оксана ГАЛАЙБІДА
кандидат філологічних наук, доцент*

ПИТАННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ПІДРУЧНИКІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглянуто проблему автентичності навчального підручника з англійської мови як іноземної в контексті сучасної методики викладання. Проаналізовано традиційні та сучасні підходи до трактування поняття автентичності, а також окреслено суперечність між дидактичною природою підручника та вимогами автентичного мовного середовища. Особливу увагу приділено ролі автентичних матеріалів у формуванні іншомовної комунікативної компетентності. На основі аналізу сучасних підручників і наукових підходів обґрунтовано доцільність розгляду навчального підручника як педагогічно опосередкованого матеріалу, що поєднує адаптовані та автентичні компоненти.

Ключові слова: *автентичність, педагогічно опосередкований, підручник, автентичні матеріали, англійська мова, комунікативна компетентність, адаптація, матеріал, культурний контекст.*

Актуальність теми. З урахуванням специфіки вивчення англійської мови як іноземної постає важливе питання щодо використання автентичних матеріалів для формування іншомовної комунікативної компетентності. На відміну від автентичних джерел, таких як журнали, пісні, художні твори та інші матеріали, створені носіями мови для повсякденного вжитку і не призначені спеціально для навчання, підручник виступає основним джерелом інформа-

ції на уроці. У зв'язку з цим виникає проблемне питання: чи можна вважати навчальний підручник, розроблений англомовними педагогами та методистами, автентичним матеріалом для здобувачів освіти, які вивчають англійську мову як іноземну? З огляду на важливість підручника в освітньому процесі, розгляд його з точки зору автентичності є надзвичайно актуальним питанням.

Мета публікації. Визначити поняття автентичності підручника як основного навчального засобу та надати обґрунтовану оцінку можливості його ототожнення з автентичними матеріалами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання автентичності підручників залишається дискусійним у сучасній методиці навчання англійської мови як іноземної. Починаючи з 1990-х років підґрунтям вивчення англійської мови став комунікативно-діяльнісний підхід, який вимагав залучення автентичних матеріалів. Особливо чітко це можна простежити у підручниках кінця ХХ – початку ХХІ ст., коли автори дедалі частіше зверталися до реальних джерел [3, с. 156].

Не зважаючи на успіхи використання автентичних матеріалів в підручниках, наукові кола досі сперечаються щодо доцільності наділення підручника статусом автентичного. Автентичність навчального матеріалу полягає у використанні в освітньому процесі оригінальних текстів, відео-, аудіоматеріалів та інших ресурсів, створених носіями мови й культури для реального спілкування, а не спеціально з навчальною метою [8, с. 21]. Підручник визначають як адаптований дидактичний інструмент, комплексне видання, що містить увесь необхідний матеріал для конкретного рівня підготовки здобувачів освіти і ґрунтується на інтегрованій програмі розвитку навичок граматики, лексики, аудіювання, говоріння, читання та письма [6, с. 140].

Сучасна наукова думка пропонує альтернативну позицію, яка змінює акцент щодо оцінки навчального контенту. В. Безлюдна та В. Неівестна наголошують, що автентичні матеріали не повинні обмежуватися лише продуктами засобів масової інформації або художньою літературою. Вони пропонують ширше трактування, а саме: будь-який матеріал або дискурс, створений англійською мовою в її природному середовищі, може розглядатися як автентичний [1, с. 109]. Враховуючи цю думку, можна стверджувати, що підручники, розроблені авторами-носіями мови та зібрані на базі реального мовного контенту, можуть набувати статусу автентичних.

Важливо зазначити, що сучасні підручники у більшості випадків містять неадаптовані тексти, запозичені із зовнішніх джерел. Наприклад, вони можуть включати реальні інтерв'ю з носіями мови, зберігаючи автентичність у межах навчального матеріалу. Крім того, критерії автентичності можуть оцінюватися не лише за походженням тексту, а й за його лінгвістичною якістю. Це дає змогу класифікувати матеріали, створені професійними видавцями, як автентичні за умови використання природного діапазону мовних структур, ідентичного за якістю матеріалам у медіасередовищі носіїв мови [5].

Об'єктивно, на сто відсотків назвати підручник автентичним неможливо, адже він містить значну частину адаптованих навчальних матеріалів. Однак для здобувачів, які вивчають англійську мову як іноземну, підручник може вважатися автентичним, коли він відображає лінгвістичний і культурний аспект. Автентичність визначається не лише фактом використання оригінального мовленнєвого контенту, але й включенням культурного виміру. Окрім цього, автентичність підручника найкраще за все відображається у вивченні лексичних одиниць англійської мови, які найкраще запам'ятовуються у неадаптованому контексті. Це

сприяє формуванню в здобувачів соціолінгвістичної, а також лінгвокраїнознавчої компетентності [2, с. 40; 3, с. 147].

Крім того, важливо зазначити, що одним із ключових принципів побудови сучасного підручника з англійської мови є підбір автентичних матеріалів, забезпечення їхньої доступності та відповідності мовним нормам. Відповідно, такі підручники повинні містити оригінальні тексти. Ця теза обумовлена тим, що автентична складова сприяє формуванню англійськомовного середовища. Разом із тим така інтеграція може мати і негативні наслідки у вигляді зниження зацікавленості учнів, адже складні або нецікаві тексти можуть призвести до неуспіху в навчанні. Тому всі оригінальні матеріали повинні проходити обов'язкову верифікацію на відповідність змісту та рівню знань учнів, що є значно складнішим завданням, ніж просте адаптування тексту [3, с. 47, 53, 143, 154–155].

Яскравим прикладом такої адаптації є багаторівневий підручник Outcomes видавництва National Geographic, який ефективно допомагає учням розвивати комунікативні вміння. Серія повністю відтворює повсякденну англійську мову. Автентичну складову забезпечує розширення Understanding Fast Speech. Важливо зазначити, що ці та інші компоненти повністю реалізовані на основі реальних відео від National Geographic [4].

Ще одним показовим прикладом є серія багаторівневих підручників Speakout видавництва Pearson. Завдяки використанню автентичних відеокліпів та експозиції до широкого спектру регіональних акцентів курс забезпечує занурення учнів у реальний англійськомовний контекст, що сприяє розвитку впевненого самовираження у ситуаціях поза межами традиційного класного дискурсу. Важливим аспектом автентичності в цьому контексті є не лише мовна природність, а й функціональна спрямованість матеріалів, зокрема через уроки медіації та розвиток м'яких навичок здобувачів. Це трансформує навчальний процес із суто лінгвістичної справи у практичну підготовку до життя в глобальному середовищі [7].

Висновки. Таким чином, на нашу думку, автентичні підручники для вивчення іноземних мов коректніше визначати як умовно автентичні або педагогічно опосередковані. Це зумовлено тим, що хоча сучасні підручники ґрунтуються на автентичних відео- та аудіоматеріалах, певна їх частина залишається адаптованою та спрямованою на досягнення навчальної мети. Автентичність визначається також культурним фоном, і навіть адаптовані матеріали можуть виступати носіями культурного середовища країни, мова якої вивчається. Отже, умовно автентичний підручник постає як компромісна, проте методично обґрунтована модель, що поєднує навчальну доцільність із прагненням до максимальної автентичності, забезпечуючи ефективне занурення у мовне та культурне іншомовне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безлюдна В., Неізнана В. Застосування автентичних матеріалів як ефективний ресурс вивчення англійської мови майбутніми педагогами у ЗВО. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2023. № 2(28). С. 106–112.
2. Рабцун О., Галайбіда О. Класифікація автентичних матеріалів у навчанні англійської мови. *Методика навчання філологічних дисциплін у закладах загальної середньої та вищої освіти*: матеріали XIV Регіон. науково-практ. конф., м. Кам'янець-Подільський, 10 груд. 2025 р. Кам'янець-Подільський, 2026. С. 40–43.
3. Редько В. Шкільний підручник іноземної мови: проектування, конструювання, апробація: монографія. Київ: Пед. думка, 2022. 293 с.

4. Course Overview. *ELT Outcomes*. URL: https://www.eltoutcomes.com/about-outcomes/course-overview?utm_source=perplexity (date of access: 03.04.2026).
5. Lansford L. Authentic materials in the classroom: authenticity and published materials. URL: <https://www.cambridge.org/elt/blog/2014/06/15/authentic-materials-classroom-authenticity-published-materials/> (date of access: 04.04.2026).
6. Richards J.C., Schmidt R. *Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics: dictionary*. Pearson, 2011. 668 p.
7. Speakout English Courses: Build Confidence in Real-World Speaking. *Pearson*. URL: <https://www.pearson.com/languages/educators/connected-english-learning-program/adult/speakout.html> (date of access: 04.04.2026).
8. Underhill A., Thornbury S. *The New A-Z of ELT. A Dictionary of Terms and Concepts: dictionary*. Macmillan Education, 2017. 264 p.

Отримано 10.04.2026

Анжеліка СТАРИЦЬКА

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності А4.02 Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська))

*Науковий керівник: Алла МАРЧИШИНА
доктор філологічних наук, професор*

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розкриваються особливості застосування інтерактивних методів навчання для розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови. Розглянуто навички, які формуються внаслідок інтерактивного вивчення мови, та підкреслено важливість зазначеного підходу в освітньому процесі.

***Ключові слова:** інтерактивний методи навчання, комунікативна компетентність, англійська мова, освітній процес.*

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку нашої держави вимагає від молодого покоління гнучкості, комунікабельності, швидкої адаптації до різноманітних життєвих ситуацій, критичного мислення, вміння долати конфлікти та бути готовими до міжкультурного та міжособистісного спілкування і співробітництва [1, с. 49], а практика навчання іноземних мов свідчить про поступову переорієнтацію освітнього процесу з виключно предметного підходу на процесуально-мотиваційний. Це означає, що все більше уваги приділяється розвитку особистості учня, його пізнавальної активності та здатності до самостійної навчальної діяльності [2, с. 31].

Мета цієї розвідки – окреслити важливість застосування інтерактивних методів навчання для розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови в ЗЗСО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Володіння навичками іншомовної мовленнєвої комунікації зараз розглядається як засіб соціалізації, що об'єднує держави і народи. Саме тому сьогодні необхідно приділяти серйозну увагу ефективності та якості процесу навчання іноземних мов. Першочерговим завданням учителя є створення таких умов для навчання, де школярі, без шкоди для себе, могли б «потренуватися», «спробувати» себе у дорослих життєвих ситуаціях. На уроках англійської мови важливо створювати ситуації, в яких і вчитель, і учень стануть повноправними суб'єктами системи освіти, а основою навчання буде рівноправний діалог між тими, хто навчає, і тими, хто навчається [2, с. 28].

Низка вчених визначають інтерактивне навчання як одну з форм діалогового навчання: інтерактивність (від англ. interaction – взаємодія) – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів; це – співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці) [5, с. 5], де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють. Інтерактивне навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, взаємодії, дає змогу вчителю стати лідером колективу. Аналіз наукових джерел з досліджуваного питання свідчить про те, що головна увага приділяється взаємодії учасників спілкування [3, с. 62].

До інтерактивних методів навчання відносять презентацію, евристичні бесіди, рольові ігри, дискусії, «мозковий штурм», конкурси з практичними завданнями та їх подальше обговорення, проектування бізнес планів, проектів, проведення творчих заходів, використання мультимедійних комп'ютерних програм та залучення носіїв мови до комунікативних ситуацій [4, с. 26].

Метою інтерактивного навчання є створення таких умов організації освітнього процесу, за яких учень відчуває власну значущість у навчальній діяльності. За таких умов формується позитивна мотивація до навчання, що робить освітній процес більш ефективним і продуктивним. Інтерактивне навчання передбачає активну участь усіх учнів у навчальному процесі, сприяє формуванню навичок роботи в команді та розвитку толерантного ставлення до думок інших. Кожен учень отримує можливість висловлювати власні ідеї, аргументувати свою позицію та брати участь у спільному обговоренні проблемних питань. Водночас створюється так звана «ситуація успіху», яка підвищує впевненість школярів у власних можливостях та стимулює їх до подальшої навчальної діяльності.

Важливою перевагою інтерактивного навчання є також можливість опанування значного обсягу навчального матеріалу за відносно короткий проміжок часу. Під час взаємодії учні не лише засвоюють нову інформацію, але й навчаються аргументовано висловлювати свою думку, шукати альтернативні рішення та співпрацювати з іншими учасниками освітнього процесу. Таким чином, інтерактивне навчання сприяє не лише передачі знань, а й формуванню поваги до інших людей та розвитку соціальних навичок.

Основними формами інтерактивної роботи є взаємодія учнів у парах та малих групах. Оптимальним вважається склад групи від чотирьох до шести осіб, що забезпечує активну участь кожного учасника. Інтерактивному навчанню притаманні такі характерні риси, як двобіч-

ний характер взаємодії, спільна діяльність учителя й учнів, керівництво навчальним процесом з боку вчителя, різноманітність організаційних форм роботи, наявність інформаційної прогалини, а також мотиваційний зв'язок із реальними життєвими ситуаціями. Крім того, інтерактивне навчання поєднує процес засвоєння нових знань із розвитком особистості учня та формуванням його ціннісних орієнтацій. Серед інтерактивних технологій навчання, які ефективно сприяють формуванню комунікативної компетентності учнів, можна виокремити роботу в парах і малих групах, метод «карусель», «акваріум», «велике коло», «мікрофон», метод незакінчених речень, «мозковий штурм», «мозаїку», «коло ідей», рольові ігри, дискусії та інші форми колективної діяльності. Зазначені методи можуть використовуватися як під час засвоєння нового матеріалу, так і на етапі його закріплення та практичного застосування.

Висновки. Застосування інтерактивних технологій на уроках англійської мови сприяє ефективному повторенню та закріпленню лексики, розширенню словникового запасу учнів, формуванню правильної вимови, а також розвитку уваги, пам'яті та мислення. Такі форми роботи сприяють формуванню навичок співпраці, відповідальності та взаємопідтримки. Водночас використання інтерактивних методів потребує ретельної підготовки з боку вчителя. Важливо поєднувати їх із традиційними формами роботи, щоб уникнути перевтоми учнів та забезпечити різноманітність навчальної діяльності. Правильно організоване використання інтерактивних технологій дозволяє створити на уроці сприятливу атмосферу співпраці та забезпечити умови для успішної навчальної діяльності кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бичківська Т.М. Використання інтерактивних методів навчання у процесі формування комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія.* 2017. № 64. С. 48–52.
2. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови. *Рідна школа.* 2011. № 8–9. С. 28–36.
3. Слободянюк А., Гут Н. Роль англійської педагогічної лексики у формуванні термінологічної компетентності педагога. *Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії:* збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2018. С. 62.
4. Стефанова Н.О. Сучасна англійська термінологіка сфери освіти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Одеса, 2004. 20 с.
5. Шевченко Є. Використання інтерактивних технологій для розвитку пізнавального інтересу на уроках англійської мови. *Англійська мова та література.* 2005. № 24. С. 4–6.

Отримано 10.04.2026

Богдан ЮРЧЕНКО

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (англійська))

Науковий керівник: Олена ШМИРКО

кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ QUIZLET

Обґрунтовано доцільність використання цифрової платформи Quizlet у процесі формування лексичної компетентності на уроках німецької мови. Узагальнено теоретичні підходи до розуміння лексичної компетентності, окреслено дидактичний потенціал цифрових технологій у роботі з іношомовною лексикою та висвітлено результати власного мікродослідження з пре- і посттестуванням. Установлено, що поєднання урочної роботи з короткими позаурочними сесіями в Quizlet сприяє результативнішому засвоєнню лексичного матеріалу та підготовці учнів до його подальшого комунікативного використання.

Ключові слова: лексична компетентність, німецька мова, Quizlet, цифрові технології

Актуальність теми. Формування лексичної компетентності належить до ключових завдань навчання іноземної мови, оскільки саме рівень засвоєння лексики значною мірою визначає здатність учнів розуміти іношомовне мовлення та будувати власні висловлювання. В умовах сучасного освітнього процесу особливого значення набуває пошук таких засобів навчання, які поєднували б системність, доступність, повторюваність і можливість організації самостійної роботи. У цьому контексті цифрова платформа Quizlet становить практичний інтерес як інструмент тренування, повторення та закріплення лексичного матеріалу. Актуальність дослідження зумовлена потребою перевірити на практиці теоретично обґрунтовані можливості використання Quizlet у формуванні лексичної компетентності.

Мета публікації. Теоретично обґрунтувати доцільність використання цифрової платформи Quizlet у процесі формування лексичної компетентності на уроках німецької мови та висвітлити результати власного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд наукової літератури засвідчив, що різні аспекти окресленої проблеми є об'єктом ґрунтовного вивчення низки науковців. Б. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька зазначають, що формування лексичної компетентності передбачає семантизацію нових одиниць, їх закріплення, повторення, активізацію та перенесення в нові мовленнєві ситуації [2, с. 224]. Отже, засвоєння лексики не зводиться до механічного запам'ятовування слів, а передбачає їх поступове включення в мовленнєву діяльність. А. Воробець розглядає лексичну компетентність як багатокomпонентне утворення, що охоплює мотиваційний, когнітивний, рефлексивно-поведінковий і практичний аспекти [3, с. 31]. Це означає, що учень має не лише впізнавати слово, а й правильно відтворювати та доречно використовувати його в контексті.

С. Ніколаєва, Г. Борецька, Н. Майер підкреслюють, що сучасні цифрові засоби є методично доцільними тоді, коли вони підсилюють системність роботи, розширюють можливості самостійної діяльності та підтримують повторення [4, с. 262–264]. У цьому аспекті Quizlet можна розглядати як інструмент для організації позаурочного тренування лексики. С. Тосун (S. Tosun) доводить позитивний вплив поєднання традиційної урочної роботи з цифровими

формами навчання на розвиток словникового запасу [7, с. 641–642]. Дж. Гелвіч (J. Helvich), Л. Новак (L. Novak), П. Мікоска (P. Mikoska), С. Губаловський (S. Hubalovsky) показують, що гейміфіковані цифрові середовища здатні підвищувати залученість учнів [5, с. 14–16], а Х. Чжан (H. Zhang), Я. Ся (Y. Xia), Х. Чень (H. Chen), С. Каннан (S. Kannan) розглядають цифрові платформи як чинник розвитку навчальної автономії [8]. Водночас Н. Шмітт (N. Schmitt) наголошує, що ефективно засвоєння іншомовної лексики потребує багаторазового контакту зі словом, варіативності навчальних дій і переходу від впізнавання до відтворення [6, с. 360].

Практичний аспект було реалізовано у форматі дослідження з пре- і посттестуванням лексичного матеріалу теми «Wir haben Besuch!», дібраного на основі підручника Н. Басай, Н. Шелгунової для 7 класу [1, с. 100–104]. Для роботи було відібрано 20 лексичних одиниць, пов'язаних із сервіруванням столу, предметами побуту та просторовими відношеннями. Наприкінці уроку проведено претест на впізнавання значення слів, встановлення відповідностей і базове використання дієслів *stehen/stellen*, *liegen/legen* у поєднанні з прийменниками *auf*, *neben*, *in*. Після цього учні отримали посилання на модуль у Quizlet і рекомендацію виконати 2–3 короткі домашні сесії протягом двох днів у режимах «Картки», «Заучування» і «Тест». На наступному уроці було проведено посттест у тому самому форматі.

Результати засвідчили позитивну динаміку: середній показник зріс із 66% на претесті до 82% на посттесті, тобто на 16 відсотків. Такий приріст узгоджується з положеннями О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецької щодо необхідності системного повторення [2, с. 224] та з висновками Н. Шмітт (N. Schmitt) про значення багаторазового звернення до слова [6, с. 360]. Після роботи з застосунком учні не лише краще впізнавали окремі слова, а й упевненіше відтворювали словосполучення й мікроконтексти, зокрема «die Gabel neben dem Teller», «das Messer liegt auf dem Tisch», «die Kaffeekanne steht auf dem Tisch». Це свідчить про те, що використання Quizlet підтримувало не ізольоване запам'ятовування лексем, а засвоєння функціональних лексико-граматичних зв'язків. Отримані результати також узгоджуються з положеннями С. Тосун (S. Tosun) про продуктивність змішаного навчання [7, с. 641–642] і з висновками Х. Чжан (H. Zhang), Я. Ся (Y. Xia), Х. Чень (H. Chen), С. Каннан (S. Kannan) про роль цифрових платформ у розвитку навчальної автономії [8].

Висновки. Теоретичний аналіз науково-методичних джерел показав, що лексична компетентність є комплексною складовою іншомовної комунікативної компетентності, формування якої потребує системного повторення, контекстуалізації та багаторазового включення слова в різні види навчальної діяльності. Використання цифрових платформ у поєднанні з урочною роботою розширює можливості самостійного тренування, закріплення та контролю засвоєння лексики. Результати власного мікродослідження з пре- і посттестуванням підтвердили практичну доцільність такого підходу: підвищення середнього результату з 66% до 82% свідчить про позитивний вплив короткочасного організованого тренування в Quizlet на засвоєння німецької лексики. Отже, цифрова платформа Quizlet є ефективним засобом формування лексичної компетентності на уроках німецької мови за умови її цілеспрямованого та методично продуманого використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Басай Н., Шелгунова Н. Німецька мова (3-1 рік навчання): підручник для 7 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Методика Паблішинг, 2024. 192 с.

2. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
3. Воробець А.В. Поняття «лексична компетентність» у сучасній методиці навчання іноземних мов. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2020. Вип. 822. С. 24-35.
4. Ніколаєва С.Ю., Борецька Г.Е., Майєр Н.В. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: колект. монографія. Київ: Ленвіт, 2015. 444 с.
5. Helvich J., Novak L., Mikoska P., Hubalovsky S. A systematic review of gamification and its assessment in EFL teaching. *Int J Computer-Assisted Lang Learn Teach (IJCALLT)*. 2023. Vol. 13, no. 1. P. 1-21. DOI: <https://doi.org/10.4018/IJCALLT.322394> (date of access: 14.02.2026).
6. Schmitt N. Instructed second language vocabulary learning. *Language Teaching Research*. 2008. Vol. 12. no. 3. P. 329–363. DOI: <https://doi.org/10.1177/1362168808089921> (date of access: 10.02.2026).
7. Tosun S. The Effects of Blended Learning on EFL Students' Vocabulary Enhancement. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. Vol. 199. P. 641–647. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.592> (date of access: 15.02.2026).
8. Zhang H., Xia Y., Chen H., Kannan S. Beyond traditional classrooms: CALL as a catalyst for autonomous EAL learning. *Acta Psychologica*. 2025. Vol. 260. 105497. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2025.105497> (date of access: 15.02.2026).

Отримано 10.04.2026

Ангеліна АВГУСТИНОВА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання
014 Середня освіта (Історія та правознавство)

Науковий керівник: Сергій ТРУБЧАНІНОВ

кандидат історичних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ДИКОРΟΣЛИХ РОСЛИН У ДАВНИНУ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ЗА ДАНИМИ ПОЛЬСЬКОГО І ШВЕЙЦАРСЬКОГО БОТАНІКА ТА ІСТОРИКА КУЛЬТУРИ АДАМА МАУРІЦІО (1862–1941)

У роботі оцінюється внесок в розвиток етноботаніки польського і швейцарського науковця Адама Мауріціо. Наголошується на значенні його ґрунтового дослідження про історію рослинної їжі.

Ключові слова: дикорослі рослини, етноботаніка, історія харчування, Адам Мауріціо.

Актуальність теми. У давнину збір дикорослих рослин, які входили до раціону населення багатьох країн світу, був поширеною господарською практикою. Особливого значення він набував під час голоду. Дослідження використання дикорослих рослин у минулому має значення не лише для етноботаніки чи історії, а й для сучасного аграрного розвитку та продовольчої безпеки, адже в наш час активно ведеться пошук нових високопродуктивних видів рослин.

Метою публікації є окреслення значення досліджень Адама Мауріціо (1862–1941) про рослинну їжу, зокрема про використання дикорослих рослин на території Європи в харчуванні й господарській практиці населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адам Мауріціо народився в 1862 р. в Кракові. Його батько емігрував до Австрійської імперії із швейцарського кантону Граубюнден близько 1850 р. й відкрив кондитерську крамницю. Адам здобував початкову освіту в державній школі Кракова, однак був виключений через політичні проблеми. З 1883 р. він проживав у Швейцарії, де навчався у коледжах у Курі та Вінтертурі, а з 1888 р. вивчав біологічні науки, зокрема ботаніку, в університетах Цюриха, Женеви та Берна. У 1894 р. А. Мауріціо захистив дисертацію, в якій досліджувався один із видів водяних грибів, та отримав ліцензію на право викладання у середній школі.

Після закінчення навчання А. Мауріціо викладав природничі науки в кількох школах, а з 1896 р. працював науковим асистентом з фізіології та патології рослин у дослідницькій станції Веденсвіль. Його наукові інтереси включали дослідження рослинної сировини, зернових культур, хлібобулочних виробів і кормів. У 1900 р. він став асистентом у дослідницькому центрі сільськогосподарської хімії в Цюриху, де з 1903 р. отримав право читати лекції з технічної ботаніки.

У 1907 р. А. Мауріціо обійняв кафедру ботаніки та рослинництва у Вищій технічній школі у Львові, в якій працював до 1923 р. Після виходу на пенсію він продовжив наукову діяльність у Бидгощі та отримав почесну професуру на фармацевтичному факультеті Варшавського університету [1].

У 1935 р. А. Мауріціо переїхав до Швейцарії. Історія його родини, що походила із тримовного кантону Граубюнден, та власний життєвий шлях, безсумнівно, сприяли європейському світогляду ученого. Хоча він публікувався переважно німецькою мовою, він також володів польською, французькою, англійською та деякими іншими мовами. Учений від початку 1900-х років присвятив себе вивченню зернових культур, перш ніж розширити свої дослідження, які охопили всі аспекти рослинного харчування.

Серед головних наукових праць А. Мауріціо слід виділити: «Getreide, Mehl und Brot» (нім.: «Зерно, борошно та хліб». Берлін, 1903), двотомник «Die Nahrungsmittel aus Getreide» (нім.: «Страви із зерна». Берлін, 1-е вид. 1917–1919) та фундаментальну працю «Die Geschichte unserer Pflanzennahrung von den Urzeiten bis zur Gegenwart» (нім.: «Історія нашої рослинної їжі від доісторичних часів до наших днів». Берлін, 1927). Остання книга спершу вийшла польською мовою в 1926 р. під назвою «Рослинна їжа та сільське господарство в історичному розвитку» [3]. Після того, як витяг з цієї книги вийшов французькою [4], у 1932 р. з'явився переклад монографії на французьку мову.

У 2019 р. в паризькому видавництві «Ulmer» побачило світ факсимільне перевидання книги «Історія рослинної їжі. Від доісторичних часів до наших днів», яке було схвально оцінене фахівцями. До тексту Адама Мауріціо було додано вступ і додатки, написані агрономом та етноботаніком Мішелем Шове. Один із рецензентів зазначив актуальність праці А. Мауріціо з погляду вирішення сучасних проблем: зростаючого інтересу до приготування їжі на основі зернових, овочів та бобових; необхідності відновлення біорізноманіття, що руйнується промисловим сільським господарством; а також екологічних проблем, пов'язаних із виробництвом рослинних та тваринних ресурсів [2].

Дослідники допускають, що науковий інтерес А. Мауріціо до дикорослих рослин, які у різних країнах світу вживалися в їжу, можливо, був сформований під впливом вивчення практики Швейцарії: там ця діяльність доповнювала недостатні ресурси гірського землеробства та тваринництва. У ширшому сенсі, він збагатив свій натуралістичний підхід знаннями з археології, етнографії, історії та лінгвістики. Саме тому його книга стала кульмінацією роботи ученого та здобула міжнародне визнання [2].

У праці А. Мауріціо вказувалося, що збір дикорослих рослин був традиційним для мешканців різних частин світу, у тому числі й Європи, від найдавніших часів до ХІХ – початку ХХ ст. Зокрема, як зафіксовано у джерелах доби середньовіччя та ранньомодерного часу, на польських та українських теренах селяни збирали жолуді, гриби, хміль, букові горіхи та ліщину, «польську манну», сплачуючи землевласникам відповідну данину.

А. Мауріціо вказував, що використання дикорослих рослин у багатьох європейських народів було не лише вимушеною практикою під час голодних років (в Ірландії, німецьких чи польських землях у 1840–1850-х рр. та ін.), але й важливим елементом традиційної кухні. Так, ранньою весною збирали для використання в їжу глуху кропиву білу, лободу, берізку польову, пирій та деякі інші трави. Під час голодних років, особливо тяжко було селянам у гірській місцевості. Так, для приготування «вармусу» (страва, що схожа на суп) горяни використовували різні трави та молоді гілочки: вармус (молодий кмин), цикорій, молоду кропиву та ходрик (?). Вживали в їжу також молоді шишки та гілочки смереки [3, s. 80-81].

Учений наводить численні приклади застосування дикорослих рослин для приготування традиційних страв та харчування худоби, використовуючи інформацію з досліджень на теренах Польщі, Швейцарії та країн Центральної Європи. Це дозволяє реконструювати широке використання дикорослих рослин у різних кліматичних зонах і культурних регіонах Європи.

Висновки. На основі досліджень Адама Мауріціо можна стверджувати, що дикорослі рослини відігравали значну роль у харчуванні та господарській діяльності європейського населення від давнини до XX ст. Праці А. Мауріціо дозволяють простежити історичну еволюцію використання рослинної сировини, її культурне та етноботанічне значення, а також акцентують увагу на необхідності міждисциплінарного підходу до вивчення історії харчування та агрокультури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Adam Maurizio. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Maurizio (дата звернення: 20.11.2025).
2. Chastanet Monique. Adam Maurizio's History of Plant Food. A Resource for Today. *site Pl@ntUse*, 2022. URL: <https://shs.hal.science/halshs-03716482v1> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Maurizio A. Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym. Warszawa: Kasa Mianowskiego, 1926. XX, 409 s., [1] k. tabl. URL: <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/117595/edition/128364/content> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Maurizio A. Histoire de l'alimentation végétale chez l'Homme. *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée*. 1931. № 115. P. 159-168. URL: https://www.persee.fr/doc/jatba_0370-3681_1931_num_11_115_4968 (дата звернення: 29.11.2025).

Отримано 13.04.2026

Олена ВОНСОВИЧ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання
014 Середня освіта (Історія та правознавство)

Науковий керівник: **Сергій КОПИЛОВ**
доктор історичних наук, професор

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МЕМУАРІВ МАРШАЛА Ф. ФОША ПРИ ВИВЧЕННІ ІСТОРІЇ ВЕРСАЛЬСЬКОЇ СИСТЕМИ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ

У тезах проаналізовано дидактичний потенціал використання мемуарів маршала Фердинанда Фоша на уроках всесвітньої історії як ефективного дидактичного інструменту, що дозволяє старшокласникам глибоко зрозуміти внутрішні суперечності Версальської системи та причини її стратегічної нежиттєздатності.

Ключові слова: методика навчання історії, Ф. Фош, Версальська система, мемуарна література, критичне мислення, історичне джерело.

Актуальність теми зумовлена необхідністю відмови від трансляції енциклопедичних фактів на користь формування в учнів навичок критичного мислення під час вивчення складної та перевантаженої деталями теми повоєнного устрою світу. У цьому контексті залучення мемуарної літератури, зокрема спогадів головнокомандувача союзними військами мар-

шала Ф. Фоша, є незамінним дидактичним інструментом для розуміння школярами гострих суперечностей Версальської системи.

Мета статті – визначення методичних підходів до використання текстів маршала Ф. Фоша для розвитку аналітичних здібностей старшокласників на уроках всесвітньої історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна парадигма шкільної історичної освіти потребує поступової відмови від сухої трансляції енциклопедичних фактів на користь формування в учнів навичок критичного мислення та розуміння багових причинно-наслідкових зв'язків [2, с. 142]. Вивчення теми повоєнного устрою світу та формування Версальсько-Вашингтонської системи викликає труднощі у старшокласників через перевантаженість навчального матеріалу юридичною термінологією, цифрами репарацій та статтями міжнародних договорів. У цьому контексті залучення мемуарної літератури, зокрема безпосередніх учасників Паризької мирної конференції стає не просто бажаним доповненням, а необхідним дидактичним інструментом. Особливе місце у цьому джерельному масиві посідають спогади головнокомандувача союзними військами Антанти маршала Фердинанда Фоша.

Його спогади репрезентують специфічний, жорсткий військово-стратегічний погляд на проблему європейської безпеки, який кардинально відрізнявся від політичного ідеалізму В. Вільсона чи схильності до дипломатичних компромісів Ж. Клемансо [1, с. 15]. Використання цих спогадів на уроках історії дозволяє вчителю наочно продемонструвати учням гострий внутрішній конфлікт у таборі переможців та пояснити, чому підписані у передмістях Парижа мирні договори виявилися нежиттєздатними.

Вони є класичним прикладом еґо-документа, в якому автор прагне не лише зафіксувати історичні події, але й ретроспективно виправдати власну стратегічну візію. Центральною віссю оповіді, що становить найбільший дидактичний інтерес для шкільного курсу, є безапеляційна вимога встановлення повного військового контролю Франції над лівим берегом Рейну. Маршал мислив винятково категоріями військової географії та фізичної безпеки, аргументуючи, що жодні паперові гарантії Ліги Націй чи обіцянки британських політиків не здатні зупинити майбутню німецьку агресію, якщо природний бар'єр Рейну не буде знаходитися під контролем союзних армій [4, р. 578-581].

Працюючи з цими фрагментами тексту на уроці, вчитель має можливість показати учням логіку військового праґматизму. Старшокласники спроможні самостійно проаналізувати аргументи Фоша і порівняти їх із текстом підсумкового Версальського договору, де ідею анексії чи створення незалежної Рейнської республіки було відхилено на користь тимчасової демілітаризації зони [1, с. 10-11]. Цей контраст між вимогами військових та рішеннями політиків створює ідеальну проблемну ситуацію для обговорення в класі, змушуючи учнів замислитися над межами політичного компромісу в міжнародних відносинах.

Особливої уваги у методиці викладання заслуговує хрестоматійна оцінка, яку маршал Фош дав щойно підписаному Версальському мирному договору, назвавши це не миром, а перемир'ям на двадцять років [3, с. 43]. Ця фраза, яка згодом виявилася трагічно пророчою, часто використовується у шкільних підручниках як яскрава ілюстрація, проте поза контекстом мемуарів вона втрачає свою аналітичну цінність. Завдання вчителя полягає у тому, щоб через текст спогадів пояснити учням справжнє підґрунтя цього висновку.

Ф. Фош не був екстрасенсом, він був праґматичним аналітиком, який бачив, що Німеччина зберегла свій демографічний та промисловий потенціал, а політичні еліти Антанти

своїми непослідовними діями зробили її приниженою, але не знешкодженою. Аналіз цього аспекту мемуарів дозволяє інтегрувати в урок метод історичного прогнозування. Здобувачам освіти можна запропонувати написати коротке аргументоване есе на тему того, чи міг би жорсткіший «мир за Фошем» дійсно запобігти Другій світовій війні, чи, навпаки, він би лише пришвидшив радикалізацію німецького суспільства [5, с. 299]. Такий підхід позбавляє історію її приреченості і показує учням наявність альтернативних шляхів розвитку подій.

Відтак, дидактичний аналіз мемуарів Ф. Фоша вимагає від викладача вмілого застосування методів критичного читання та формування у школярів розуміння суб'єктивності будь-якого особистого джерела. Педагог повинен прагматично пояснити учням, що маршал, створюючи свої тексти після відсторонення від активного політичного впливу, свідомо конструював образ єдиного далекоглядного стратега на тлі недалекоглядних цивільних міністрів. Його гостра критика Ж. Клемансо за поступливість перед американцями та британцями часто межує з особистою позицією [5, р. 215].

Працюючи з текстом, старшокласники мають навчитися відділяти реальні військово-стратегічні розрахунки від спроб автора звести політичні рахунки з опонентами. Ця навичка верифікації інформації та виявлення прихованої авторської упередженості є надзвичайно актуальним не лише для розуміння історичних подій 1919 року, але й для орієнтації у сучасному інформаційному просторі. Учні повинні усвідомити, що мемуари – це не об'єктивна фіксація реальності, а реконструкція минулого крізь призму власних інтересів та амбіцій автора.

Висновки. Мемуари маршала Фердинанда Фоша є важливим дидактичним ресурсом, який за умови викладу дозволяє подолати монотонність підручничкового нарративу та пояснити учням глибинні причини нежиттєздатності повоєнного устрою. Використання его-документа перетворює вивчення історії з механічного запам'ятовування дат на процес глибокого аналітичного осмислення минулого та розуміння ціни політичних компромісів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / пер. з фр. Київ: Основи, 1999. 903 с.
2. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
3. Щупак І.Я. Всесвітня історія: підручник для 10 класу. Київ: Генеза, 2018. 304 с.
4. Foch F. The Memoirs of Marshal Foch. London: Heinemann, 1931. 703 p.
5. MacMillan M. Peacemakers: The Paris Peace Conference of 1919 and Its Attempt to End War. London: John Murray, 2001. 574 p.

Отримано 13.04.2026

Ярослава ДОБРОВОЛЬСЬКА

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання
спеціальності С2 Політологія

Науковий керівник: **Леся РУДА**

кандидат політичних наук, старший викладач

ЕНЕРГЕТИЧНА ДИПЛОМАТІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ: ПОЛІТИКА ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

У статті розкрито сутність енергетичної дипломатії, проаналізовано її історичний розвиток та визначено роль диверсифікації енергопостачання як ключового напрямку зовнішньої політики держави.

Ключові слова: енергетична дипломатія, диверсифікація енергопостачання

Актуальність теми. У сучасній системі міжнародних відносин енергетичний компонент набуває дедалі більшого значення, стаючи визначальним фактором у забезпеченні економічної стабільності, національної безпеки та політичного суверенітету держав. Контроль над ресурсами енергії, шляхами їх транспортування та умовами постачання стають актуальними механізмами геополітичного впливу, а тому питання енергетичної безпеки посідає одне з провідних місць у зовнішньополітичному порядку денному, а енергетична дипломатія стає її невіддільною частиною.

Особливе значення енергетична проблема має для України, яка, протягом тривалого часу, знаходилася у залежності від обмеженого кола постачальників енергоресурсів [6]. У таких умовах стратегія диверсифікації джерел енергопостачання розглядається як ключовий інструмент зміцнення державного суверенітету і впровадження України в європейський енергетичний простір.

Мета публікації. Метою публікації є дослідження сутності та еволюції енергетичної дипломатії як важливої складової зовнішньої політики держави, а також обґрунтування значення політики диверсифікації енергопостачання як ключового інструменту забезпечення енергетичної безпеки та зміцнення державного суверенітету.

Виклад основного матеріалу дослідження. Енергетична дипломатія визначається як комплекс зовнішньополітичних, економічних і переговорних заходів, спрямованих на забезпечення сталого доступу до енергоресурсів, захист національних інтересів у галузі енергетики та мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішніх постачальників.

Як самостійний напрям міжнародної взаємодії, енергетична дипломатія почала формуватися у ХХ столітті на тлі перетворення нафти і газу на стратегічно важливі ресурси глобальної економіки. Відразу після завершення Першої світової війни контроль над нафтовими ресурсами Близького Сходу став предметом суперництва провідних світових держав. Втім, найвагоміший розвиток енергетичної дипломатії припав на період нафтових криз 1970-х років, коли країни-члени ОПЕК, різко обмеживши постачання нафти, використали енергетичні ресурси як засіб політичної маніпуляції.

Ці кризи продемонстрували вразливість енергозалежних країн, змусивши їх шукати нові підходи до формування енергетичної політики. Саме в цей період виникли такі стратегії, як диверсифікація постачання, створення стратегічних резервів та посилення міжнарод-

ної співпраці у сфері енергетики [5]. Згодом енергетична дипломатія стала ключовим елементом зовнішньої політики більшості держав світу. У XXI столітті розвиток цього напрямку набув ще більшої актуальності через загострення геополітичних конфліктів, часті енергетичні кризи та перехід до використання відновлюваних джерел енергії.

Важливою складовою енергетичної дипломатії є диверсифікація джерел енергопостачання, яка передбачає розширення спектра постачальників, маршрутів транспортування і видів використовуваної енергії з метою зниження залежності від одного контрагента.

Основними напрямками цієї диверсифікації є:

- налагодження співпраці з новими країнами-постачальниками;
- будівництво альтернативних транспортних маршрутів і терміналів для зрідженого природного газу (LNG);
- стимулювання розвитку відновлюваної енергетики;
- підвищення рівня енергоефективності;
- інтеграція до регіональних енергетичних ринків.

Зазначена політика диверсифікації спрямована на зниження політичних ризиків, уникнення економічного тиску й забезпечення стабільності функціонування енергетичних систем. Таким чином, диверсифікація виступає не лише економічним інструментом, а й важливим механізмом забезпечення безпеки, що має прямий вплив на міжнародний статус держави.

Європейський Союз – яскравий приклад послідовного і системного впровадження енергетичної дипломатії [4]. Після низки енергетичних криз країни-члени ЄС спільно розпочали розробку і реалізацію ефективної енергетичної політики: створено Енергетичний Союз, запроваджено нові механізми координації енергопостачання, а також активізовано будівництво мереж інтерконекторів і терміналів для приймання скрапленого природного газу (LNG).

Поряд із цим, ЄС робить значний акцент на розвитку відновлюваних джерел енергії та поступовому зниженні залежності від традиційних викопних енергоресурсів. Такий підхід сприяє не лише забезпеченню екологічної стійкості, але й зміцненню енергетичної незалежності регіону [4]. Європейський досвід переконливо демонструє, що ефективна енергетична дипломатія базується на принципах солідарності між державами, спільних інвестиційних зусиллях і координації зовнішньої політики.

Висновки. Енергетична дипломатія відіграє ключову роль у зовнішній політиці держави, оскільки забезпечує захист національних інтересів у сфері енергетики та посилює суверенітет країни [1]. Її виникнення тісно пов'язане з глобальними енергетичними кризами XX століття, які виявили залежність держав світової спільноти від зовнішніх постачальників.

Одним з основних інструментів енергетичної дипломатії є диверсифікація джерел енергопостачання [2]. Ця стратегія дозволяє знижувати ризики та підвищувати стійкість національної економіки до зовнішніх викликів. Європейський досвід демонструє ефективність цілісного й системного підходу до вирішення таких питань.

Для України питання енергетичної дипломатії має вирішальне стратегічне значення [3], особливо в умовах військово-політичних викликів та тривалої залежності від імпортованих енергоресурсів. Залежність від єдиного постачальника в минулому створювала можливість для політичного тиску та застосування енергетичного шантажу.

Протягом останніх років Україна здійснила низку принципово важливих кроків щодо диверсифікації своїх енергетичних ресурсів. Було започатковано механізм реверсних поставок

газу з країн ЄС, досягнуто інтеграції до Енергетичного Співтовариства, гармонізовано роботу української енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E, а також здійснюється розвиток відновлюваної енергетики [3]. Ці заходи свідчать про започаткування активної енергетичної дипломатії України. Основна мета такої політики полягає в інтеграції до загальноєвропейського енергетичного простору та підвищенні рівня енергетичної безпеки держави.

Для України розвиток енергетичної дипломатії та впровадження політики диверсифікації повинні залишатися пріоритетними завданнями у сфері зовнішньої політики [3]. Реалізація цих напрямків сприятиме досягненню енергетичної незалежності та зміцненню геополітичних позицій держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Goldthau A., Witte J. Global energy governance. Washington: Brookings Institution Press, 2010.
2. Yergin D. The prize: the epic quest for oil, money, and power. New York: Simon & Schuster, 1991.
3. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серп. 2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
4. Звіт про становище Енергетичного союзу за 2024 рік. *Europea Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_24_4581 (дата звернення: 03.03.2026).
5. Міжнародне енергетичне агентство (IEA): аналітичні звіти з питань енергетичної безпеки. Огляд енергетичних звітів IRENA та IEA-EUEA. URL: <https://euea-energyagency.org/uk/novyny-ta-podiyi/novyny-rynku/oglyad-energetychnyh-zvityv-irena-ta-iea/> (дата звернення: 03.03.2026).
6. Прокіп А. Енергетична безпека України: політичні та економічні аспекти. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018.

Отримано 13.04.2026

Дар'я КОСТИШИНА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 052 Політологія

*Науковий керівник: Сергій ВОНСОВИЧ
доктор політичних наук, професор*

ЛАТЕНТНІ МЕХАНІЗМИ ДІЯЛЬНОСТІ НЕФОРМАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті досліджуються латентні механізми діяльності неформальних організацій у різні історичні періоди. Розглянуто сакральні групи у ранніх політичних системах, масонські ложі та сучасні гольф-клуби як приклади структурованих і неформальних мереж впливу. Показано, що вплив здійснюється через контроль знання, управління комунікацією та формування довіри, що дозволяє визначати перебіг політичних процесів поза межами формальних інституцій.

Ключові слова: *неформальні організації, латентні механізми, політична влада, еліти, комунікація, соціальні мережі, масонські ложі, гольф-клуби, символічний вплив.*

Актуальність теми. Сучасні політичні системи дедалі більше характеризуються зростанням ролі прихованих каналів впливу, що виходять за межі формальних інституцій. В умовах таких трансформацій дослідження латентних механізмів діяльності неформальних

організацій набуває особливого наукового значення. Вивчення цих структур дає змогу глибше розкрити реальні механізми прийняття політичних рішень, з'ясувати роль еліт у політичному процесі та осмислити специфіку здійснення влади поза офіційними інституційними рамками.

Мета дослідження – аналіз латентних механізмів діяльності неформальних організацій, визначення їхньої ролі у формуванні політичних рішень та простеження трансформації форм впливу від ранніх політичних систем до сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У політичних системах різних епох неформальні організації функціонували паралельно з формальними інститутами, трансформуючи свої форми залежно від конкретного історичного контексту. Їхня визначальна особливість полягає у здатності контролювати та спрямовувати політичні рішення через латентні механізми, які залишаються поза полем публічного спостереження.

Теоретичним підґрунтям аналізу слугують концепції М. Фуко та Н. Лумана. М. Фуко підкреслював, що влада не обмежується інституційними рамками, а проявляється через соціальні практики, дискурси та норми [2, с. 45]. Н. Луман, у свою чергу, зазначав, що влада реалізується через комунікацію, а контроль над комунікаційними каналами є ключовим ресурсом впливу [3, с. 143]. Якщо Фуко акцентує увагу на формуванні уявлень про «нормальну поведінку», то Луман зосереджується на комунікативних актах, у яких ця влада відтворюється і легітимізується.

У ранніх політичних системах влада зосереджувалася в руках жерців та волхвів – осіб, наділених особливими знаннями міфологічного, ритуального, астрологічного та релігійного характеру. Їхній вплив мав виразно латентний характер: вони не керували безпосередньо, проте через інтерпретацію знаків і пророцтв фактично координували рішення правителів. Показовим прикладом є епізод зі старослов'янської традиції: волхви пророкували смерть князя Олега від його коня, що змусило князя уникати контакту з твариною. Попри це, після її загибелі він помер від зміїного укусу – змія виповзла з черепа коня [1, с. 39]. Цей приклад унаочнює механізм влади через уявлення та страх: комунікативний акт пророцтва змінив поведінку учасника політики, не вдаючись до жодного прямого примусу. Форми такої участі включали дорадчу діяльність, тлумачення знаків і формування моральних обмежень для правителя, що утворювало перший латентний механізм управління через інтерпретацію реальності.

З розвитком політичних систем неформальні організації набувають виразного структурного виміру. Масонські ложі поєднували закритість, внутрішню ієрархію та латентний політичний вплив. Декларуючи взаємодопомогу та поширення ідей Просвітництва, вони фактично виконували функцію платформи для комунікації еліт, формування політичних ідей та попереднього узгодження рішень [4, с. 97, 213]. Масонські мережі відіграли помітну роль у підготовці Французької революції, забезпечуючи через канали безпосередньої взаємодії координацію дій провідних політичних гравців. Таким чином, ложі реалізовували подвійний латентний механізм: комунікативну координацію у розумінні Н. Лумана та формування нормативного дискурсу у розумінні М. Фуко, транслюючи узгоджені ідеї у площину формальної політики. Визначальною особливістю масонських лож було селективне членство та закритий характер діяльності, що дозволяло елітам узгоджувати позиції задовго до їх публічного оформлення. У сучасний період неформальні організації суттєво ускладнюються і важко піддаються однозначній типологізації. Особливий інтерес серед них становлять гольф-

клуби як феномен сучасної неформальної взаємодії еліт. На відміну від масонських лож, гольф-клуби, як правило, не мають чіткого ідеологічного підґрунтя, що робить їх безпечним середовищем для кулуарних дискусій і неформального прийняття рішень [5, с. 102]. Прикладом є Congressional Country Club поблизу Вашингтону, де представники політичних та бізнесових еліт обговорюють питання, що згодом визначають контури офіційної політики, – поза будь-яким публічним контролем [6, с. 81]. Латентний механізм таких клубів ґрунтується на обмеженому членстві та високому рівні міжособистісної довіри. З позиції Фуко подібні середовища є простором формування норм поведінки; з позиції Лумана – закритою комунікативною системою, у якій відтворюється логіка елітної взаємодії. Отже, контроль у таких структурах здійснюється не через формальні інституції, а через усталені практики взаємодії.

Попри те, що розглянуті неформальні організації діяли в різні епохи та в різних суспільно-політичних контекстах, між ними простежуються спільні риси: селективність членства, здійснення впливу через комунікацію та непряма участь у формуванні політики.

Висновки. Аналіз еволюції неформальних організацій засвідчує сталість латентних механізмів їхньої діяльності. Від волхвів і жерців до масонських лож і сучасних гольф-клубів простежується незмінна логіка – вплив через неформальну комунікацію, контроль знання та формування довіри. У концептуальних рамках М. Фуко формування норм поведінки визначає межі допустимого в політичній взаємодії, тоді як у Н. Лумана закриті комунікативні системи задають внутрішню логіку взаємодії еліт. Обидві концепції у сукупності дозволяють розкрити механізм, за допомогою якого неформальні організації здійснюють реальний вплив на політичні процеси, залишаючись поза полем офіційних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Літопис руський / пер. з давньорус., передм. Л.С. Махновця; відп. ред. О.В. Мишанич. Київ: Дніпро, 1989. 591 с.
2. Фуко М. Наглядати й карати: народження в'язниці / пер. з фр. П. Тарашука. Київ: Комубук, 2020. 449 с.
3. Luhmann N. Social Systems. Stanford: Stanford University Press, 1995. 627 p. URL: https://uberty.org/wp-content/uploads/2015/08/Niklas_Luhmann_Social_Systems.pdf (дата звернення 22.10.2025).
4. Jacob M.C. Living the Enlightenment: Freemasonry and Politics in Eighteenth-Century Europe. New York: Oxford University Press, 1991. 320 p.
5. Mills C.W. The Power Elite. New York: Oxford University Press, 1956. 423 p. URL: <https://archive.org/details/powerelite00cwri> (дата звернення 12.02.2026).
6. Useem M. The Inner Circle: Large Corporations and the Rise of Business Political Activity in the U.S. and U.K. New York: Oxford University Press, 1984. 246 p. URL: https://archive.org/details/innercirclelarge00usee_0 (дата звернення 20.02.2026).

Отримано 13.04.2026

Марія ЛОФЕРДЮК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
I року навчання спеціальності В9 Історія та археологія

Науковий керівник: **Олександр КОМАРНИЦЬКИЙ**

доктор історичних наук, професор

ВИСВІТЛЕННЯ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ У КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ (1938–1939 рр.) У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ВЕГЕША

У роботі висвітлено державотворчі процеси у Карпатській Україні у 1938–1939 рр. у науковій спадщині Миколи Вегеша. Розглянуто ключові монографії, хронологічні видання та статті вченого, які охоплюють етапи від здобуття автономії до проголошення незалежності, роль політичних сил, формування державної служби, міжнародний чинник та оборону краю. Підкреслено фундаментальний внесок Миколи Вегеша в об'єктивне дослідження цієї проблематики.

Ключові слова: Карпатська Україна, державотворчі процеси, Микола Вегеш, Августин Волошин, автономія, незалежність, Карпатська Січ.

Актуальність теми. Державотворчі процеси в Карпатській Україні 1938–1939 рр. становлять один із найяскравіших етапів українського національно-визвольного руху ХХ століття, коли закарпатські українці вперше в новітній історії проголосили власну державність. У сучасних умовах повномасштабної російсько-української війни вивчення історичного досвіду боротьби за державність набуває особливого значення для розуміння витоків української незалежності та консолідації національних сил.

Наукова спадщина професора Миколи Вегеша, одного з провідних українських істориків, є найбільш повним і системним джерелом аналізу цих процесів. Його праці, написані на основі широкої джерельної бази, дозволяють не лише реконструювати хронологію подій, а й зрозуміти внутрішні та зовнішні чинники, які визначили долю «одноденної держави».

Метою дослідження є проаналізувати як державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938–1939 рр.) висвітлені в науковій спадщині Миколи Вегеша, визначити ключові аспекти його досліджень та їх значення для сучасної української історіографії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукова діяльність М. Вегеша, доктора історичних наук, професора Ужгородського національного університету, є фундаментальною для вивчення історії Карпатської України. Вчений одним із перших після відновлення незалежності України розпочав системне, об'єктивне дослідження державотворчих процесів 1938–1939 рр., звільнивши їх від радянських ідеологічних стереотипів, які зображували ці події як «авантюру націоналістів».

Центральне місце в доробку М. Вегеша посідає монографія «Державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938–1939). Хронологія подій. Бібліографія» (у співавторстві з С. Федакою, видання друге, доповнене і виправлене, 2022). Видання є унікальним за структурою: воно містить детальну хронологію, яка охоплює п'ять основних етапів:

- передісторію Карпатської України;
- становлення автономної державності;
- зміцнення автономної держави;
- творення передумов незалежності;
- проголошення незалежності та її оборону.

Кожна подія подана з точними датами, покликаннями на джерела та коментарями, що дозволяє простежити динаміку державотворення день за днем – від призначення першого автономного уряду 11 жовтня 1938 р. [6, с. 32] до героїчної оборони Красного Поля 15-16 березня 1939 р. [6, с. 104]. Окрім хронології, книга пропонує найповнішу на сьогодні бібліографію (понад 3 тис. позицій), що включає опубліковані документи, мемуари очевидців, монографії, науково-популярні книги та статті українських і зарубіжних дослідників [6, с. 117-612]. Це робить працю незамінним довідковим виданням для всіх, хто вивчає державотворчі процеси в Україні.

Важливим напрямком досліджень М. Вегеша є аналіз становлення державної служби Карпатської України. У статті «Становлення державної служби Карпатської України крізь призму українсько-чехословацьких відносин (1938–1939 рр.)» (у співавторстві зі С. Віднянським та А. Чаваргою, 2022) автори наводять і аналізують текст присяги на вірність Чехословацькій Республіці, яку склали державні службовці Підкарпатської Русі, а також присяги вищих урядовців та послів на вірність Карпатській Україні [2, с. 109]. Досліджено національний склад урядників (на прикладі Міністерства економічних справ, де працювали до 600 службовців), випадки зловживань владою чеськими та словацькими чиновниками, причини їх переміщення до Чехії, Словаччини та Моравії [2, с. 111-114]. Вчений доводить, що перехід від чехословацької моделі до української державності супроводжувався складними кадровими трансформаціями, конфліктами інтересів і поступовою українізацією адміністративного апарату.

У навчальному посібнику «Карпатська Україна в контексті українського державотворення» (у співавторстві з М. Токарем та М. Басарабом, 2008) М. Вегеш системно висвітлює весь комплекс проблем розвитку краю як етапу загальноукраїнського державотворення. Посібник охоплює історико-політичні передумови (Гуцульська Республіка, Хустський конгрес), міжнародний фактор (Мюнхенська змова, Віденський арбітраж), боротьбу за автономію та проголошення незалежності, організацію народної оборони (Карпатська Січ), культуру, освіту, релігію та короткі біографії будівничих держави. Видання підкреслює, що Карпатська Україна стала другим після визвольних змагань 1917–1920 рр. етапом у боротьбі за українську державність на окремій території [5, с.214-215].

У науковій спадщині М. Вегеша також висвітлено релігійний аспект державотворення. У статті «Релігія й церква в Карпатській Україні» (у співавторстві з Іриною Любою Горват) вчений детально розглядає роль Греко-Католицької та Православної церков, діяльність ключових церковних діячів (Діонізій Няраді, Августин Волошин, Олександр Стойка, Юрій Станинець), взаємовідносини між конфесіями та масові репресії проти духовенства після окупації краю угорськими військами [3, с. 272]. Підкреслюється, що церква протягом десятиліть виховала плеяду патріотів, які стали основою національно-визвольного руху.

Окреме місце посідає висвітлення ролі Організації українських націоналістів. У праці «Організація українських націоналістів і Карпатська Україна (1938-1939 рр.)» М. Вегеш аналізує еволюцію відносин Проводу ОУН з урядом А. Волошина: від матеріальної та кадрової допомоги (переправлення фахівців, зброї, організація мітингів протесту) до безпосередньої участі в розбудові Карпатської Січі. Вчений детально розглядає діяльність ключових постатей ОУН (Ю. Химинець, М. Колодзінський, Р. Шухевич, З. Коссака, О. Ольжич та ін.), які формували військовий штаб, ідеологічну роботу та «Летючу естраду» [4, с.24]. Підкреслено героїзм січовиків під час оборони Красного Поля та трагічні наслідки саботування постачання зброї.

Окремим аспектом наукової спадщини М. Вегеша є його внесок у популяризацію історії Карпатської України через альманахи та збірники, зокрема видання «Велич і трагедія Карпатської України» (Альманах Українського Народного Союзу, 2009), де представлено історичні нариси, документальні свідчення та матеріали, що доповнюють фундаментальні монографії вченого і підкреслюють героїзм та трагізм державотворчих процесів 1938–1939 рр. [1].

Таким чином, праці Миколи Вегеша охоплюють усі ключові аспекти державотворення – від внутрішньополітичних і соціально-економічних до міжнародних і військових, демонструючи комплексний підхід на основі принципів історизму.

Висновки. Наукова спадщина Миколи Вегеша є найбільш повним і системним висвітленням державотворчих процесів у Карпатській Україні 1938–1939 рр. Його праці, базовані на принципах історизму, широкій джерельній базі (включаючи документи, мемуари діаспори та архівні матеріали) та об'єктивному аналізі, розкривають етапи від автономії до незалежності, роль ключових політичних і громадських діячів (зокрема Августина Волошина), внутрішні суперечності (український і русофільський напрями, національні меншини), процеси українізації державної служби, релігійний чинник та героїчну оборону краю. Вчений не лише відновлює історичну правду, звільняючи її від радянських міфів, а й створює методологічну основу для подальших досліджень, пропонуючи найповнішу хронологію та бібліографію. У контексті сьогодення праці М. Вегеша набувають особливого значення як приклад мужньої боротьби за державність і національну ідентичність, демонструючи, що навіть короткочасна державність Карпатської України стала важливим етапом у тисячолітній історії українського державотворення та джерелом натхнення для сучасних поколінь у відстоюванні суверенітету України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України. Парсиппані, Нью-Джерсі: Вид-во «Свобода», 2009. 272 с.
2. Вегеш М., Віднянський С., Чаварга А. Становлення державної служби Карпатської України крізь призму українсько-чехословацьких відносин (1938–1939 рр.). *Український історичний журнал*. 2022. № 1. С. 103–118.
3. Вегеш М., Горват І. Релігія й церква в Карпатській Україні. 2019. С. 271–283. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/10b9d339-3d21-4790-ad27-5359454063d0/content> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Вегеш М. Організація Українських Націоналістів і Карпатська Україна (1938–1939 рр.). *Матеріали наукової конференції викладачів історичного факультету (1993 р.)*. Ужгород, 1994. С. 20-27.
5. Вегеш М., Токар М., Басараб М. Карпатська Україна в контексті українського державотворення. Ужгород: Вид-во «Карпати», 2008. 256 с.
6. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси в Карпатській Україні (1938-1939). Хронологія подій. 2-е вид., доповнене і виправлене. Ужгород: Вид-во ПП «АУТДОР ШАРК», 2022. 642 с.

Отримано 13.04.2026

Ілля МАЗЕЇН

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 032 Історія та археологія

Науковий керівник: Іван БОРОВЕЦЬ

кандидат історичних наук, доцент

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПОЧАТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В США НА ШПАЛЬТАХ «THE NEW YORK TIMES»

У статті досліджується висвітлення передумов та початку Громадянської війни в США (1861–1865) на сторінках провідної американської газети «The New York Times». Аналізуються редакційні статті, репортажі та коментарі видання за 1860–1861 роки. Визначається роль преси у формуванні суспільної думки щодо сецесії південних штатів, обрання А. Лінкольна та перших військових зіткнень.

Ключові слова: «The New York Times», Громадянська війна в США, джерелознавство, сецесія, Авраам Лінкольн.

Актуальність теми. Американська преса середини XIX століття є надзвичайно цінним першоджерелом. Серед усіх періодичних видань того часу особливе місце посідає «The New York Times» – газета, заснована 1851 р. і вже за десятиліття своєї діяльності перетворилася на одне з найвпливовіших друкованих видань США. Редакція газети прагнула поєднувати оперативне інформування громадськості з аналітичними коментарями, відображаючи настрої ліберальної північної буржуазії. «The New York Times» зберегла на своїх шпальтах живу пам'ять доби – репортажі очевидців, редакційні передовиці та листи читачів, що перетворює її архів на справжню скарбницю для джерелознавчого аналізу.

Метою публікації є комплексне джерелознавче дослідження статей в «The New York Times» за 1860–1861 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. «The New York Times» на момент передодня Громадянської війни вже мала сформований редакційний колектив та чіткі ідеологічні орієнтири. Газета послідовно відстоювала позиції поміркованого республіканізму, виступала за збереження єдності федерального союзу і критично ставилася до інституту рабства, не будучи при цьому радикально аболіціоністським виданням [1].

З погляду зовнішньої критики джерела слід зазначити, що газета виходила щоденно, мала широку мережу кореспондентів у різних регіонах країни і навіть за кордоном. Питання автентичності публікацій не викликає серйозних сумнівів: оцифровані архіви NYT, доступні через Chronicling America та власний архів видання, дозволяють дослідникам безпосередньо звертатися до першоджерел. Внутрішня критика потребує врахування редакційної тенденційності: матеріали газети відображали передусім позицію північно-східної промислової еліти та не завжди об'єктивно висвітлювали реалії Півдня [2]. Жанрове розмаїття публікацій – від коротких телеграфних повідомлень до розгорнутих аналітичних статей і фейлетонів – дозволяє дослідникам відстежувати не лише хроніку подій, але й еволюцію суспільних настроїв [3].

Дослідники, які зверталися до «The New York Times» як до джерела з доби Громадянської війни, зокрема Г. Сідні та Д. Хейл, підкреслювали, що газета слугувала своєрідним барометром суспільних настроїв Півночі. Показово, що навіть у найкритичніші моменти – після поразки у битві при Бул-Рані чи в умовах кризи довкола Емансипаційної прокламації – видання зберігало витримку і закликала до консолідації нації навколо федеральної влади [4].

Президентська виборча кампанія 1860 р. стала центральною темою «The New York Times» упродовж усього передвиборчого сезону. Редакція газети послідовно підтримувала кандидатуру Авраама Лінкольна від Республіканської партії, хоча й уникала радикальних аболіціоністських формулювань [5].

Реакція Півдня на перемогу Лінкольна у листопаді 1860 р. знайшла детальне відображення на сторінках NYT. Газета регулярно публікувала повідомлення кореспондентів із Чарлстона, Нового Орлеану, Ричмонду та інших південних міст, у яких описувалося наростання сецесіоністських настроїв. Проте редакція намагалася зберегти об'єктивність, надаючи слово і представникам Півдня – у вигляді передруків із південних видань або листів читачів [6].

Характерною рисою публікацій цього періоду є поступова зміна тональності: якщо на початку листопада 1860 р. газета ще сподівалася на мирне вирішення конфлікту і закликала до компромісу, то вже наприкінці місяця, після ухвалення Південною Кароліною рішення про скликання сецесіоністського конвенту, тон публікацій став значно стриманішим і навіть тривожним. Редакційна стаття від 10 грудня 1860 р. констатувала, що дії Півдня загрожують американській конституційній системі [7].

Проголошення Конфедеративних Штатів Америки у лютому 1861 р. «The New York Times» розцінила як незаконний державний переворот. У матеріалах цього періоду простежується наполеглива спроба розмежувати народ Півдня, якого газета загалом зображувала введеним в оману, та «рабовласницьку олігархію», що підбурювала до розколу заради збереження своїх економічних привілеїв. Ця концепція «двох Півднів» стане визначальною у риторичі NYT упродовж усього конфлікту.

Кризу навколо форту Самтер у квітні 1861 р. газета висвітлювала з максимально можливою оперативністю для того часу. Вже 13 квітня 1861 р. на першій шпальтах з'явилося велике повідомлення про бомбардування форту військами Конфедерації. Репортажі поєднували сухе перерахування фактів – кількість пострілів, тривалість обстрілу, умови капітуляції – із емоційно забарвленими описами поведінки захисників гарнізону. Редакційна стаття від 14 квітня містила заклик до всенаціонального єднання перед загрозою внутрішнього розколу.

Після проголошення Лінкольном стану війни і початку мобілізації «The New York Times» одноголосно підтримала курс федерального уряду. Газета публікувала переліки добровольців, що вступали до армії, описувала атмосферу патріотичного піднесення на вулицях Нью-Йорка. Водночас видання виявляло аналітичну виваженість: у низці матеріалів йшлося про необхідність ретельної підготовки армії, про ризики кампанії, яку декотрі гарячі голови передбачали закінчити за кілька місяців.

Висновки. «The New York Times» залишається незамінним першоджерелом з історії Громадянської війни в США, яке в поєднанні з методами сучасного джерелознавства відкриває широкі перспективи для подальших наукових досліджень у галузі нової та новітньої історії країн Америки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The New York Times. Historical Archive (1860–1861). URL: <https://timesmachine.nytimes.com> (дата звернення: 02.04.2026).
2. Donald D.H. Lincoln. New York: Simon & Schuster, 1995. 714 p.
3. Emerson J. The Young Captain: A Memorial of Captain Richard C. Derby. Boston: Rand & Avery, 1865. 287 p.

4. Holzer H. Lincoln and the Power of the Press: The War for Public Opinion. New York: Simon & Schuster, 2014. 624 p.
5. McPherson J.M. Battle Cry of Freedom: The Civil War Era. New York: Oxford University Press, 1988. 904 p.
6. Mindich D.T.Z. Just the Facts: How «Objectivity» Came to Define American Journalism. New York: NYU Press, 1998. 188 p.
7. Reynolds D.S. Mightier than the Sword: «Uncle Tom's Cabin» and the Battle for America. New York: Norton, 2011. 369 p.
8. Silbey J.H.A Respectable Minority: The Democratic Party in the Civil War Era. New York: Norton, 1977. 294 p.

Отримано 13.04.2026

Вікторія МОКРА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Історія та правознавство)

Науковий керівник: Анна СЕМЕНЮК-ПРИБАТЕНЬ

кандидат юридичних наук, доцент

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

У публікації висвітленні особливості використання штучного інтелекту в діяльності судових та правоохоронних органів України в умовах цифрової трансформації державних інститутів. Проаналізовано основні напрями застосування технологій штучного інтелекту в судочинстві та правоохоронній діяльності. Визначено ключові переваги використання штучного інтелекту, а також окреслено потенційні ризики його впровадження.

Ключові слова: *судова система, правоохоронні органи, штучний інтелект*

Актуальність теми. Активна цифровізація судових та правоохоронних органів України, що відбувається в умовах реформування правової системи та впровадження сучасних інформаційних технологій створює потенційні загрози для забезпечення принципів верховенства права, незалежності суддів і захисту прав людини, що зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу даної проблематики.

Мета публікації. Аналіз сучасних напрямів використання штучного інтелекту в діяльності судових та правоохоронних органів України, визначення його переваг і потенційних ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна активно просуває цифрову трансформацію державних інститутів, зокрема судової влади та правоохоронної сфери. Штучний інтелект стає важливим інструментом для розвантаження судів, прискорення розгляду справ та підвищення ефективності оперативної роботи поліції. Однак впровадження ШІ відбувається в умовах відсутності спеціального законодавства, яке б регулювало його використання в правосудді та правоохоронній діяльності.

Тим не менш, штучний інтелект використовується все частіше і стає все необхіднішим для діяльності судових та правоохоронних органів. Його можливості невпинно зростають, роблячи ШІ невід'ємним елементом судової та правоохоронної практики.

Українські правоохоронні органи вже сьогодні активно використовують елементи та технології штучного інтелекту у своїй діяльності. Це ідентифікація та нейтралізація кіберзагроз, кібертероризму та кіберекстремізму. Мається на увазі забезпечення своєчасного виявлення та попередження атак на охоронювані об'єкти, також в автоматичному режимі знаходження вірусів та «шкідливих» програм, що значно знижує ризик негативних проявів в означеній сфері. Наступним видом використання штучного інтелекту правоохоронцями є безпілотники. За їх допомогою, у 2020 році у Дніпропетровській області було виявлено 36 ділянок, де вирощувались коноплі. Такі роботи можуть виявляти незаконні рубки лісу, браконьєрів, знаходити осередки лісових пожеж, фіксувати незаконний видобуток корисних копалин, допомагати шукати заблукалих та безвісти зниклих осіб [1, с. 128–129].

Наведені види використання штучного інтелекту в правоохоронній діяльності не є вищепними – це лише невелика частина сучасних можливостей, яка постійно поповнюється та вдосконалюється. Серед інших прикладів – система «Безпечне місто», яка включає мережу відеоспостереження з елементами ШІ для розпізнавання облич, номерів автомобілів та фіксації порушень ПДР. У Чернігові, наприклад, у грудні 2025 року запустили центр з 400 камерами, що аналізують ситуацію в реальному часі, оперативно реагують на загрози та координують дії екстрених служб, що є першим комплексним рішенням такого формату в Україні [5]. Крім того, правоохоронці використовують технології на кшталт Clearview AI для пошуку осіб за фото з відкритих джерел (соцмережі, інтернет), що допомагає ідентифікувати підозрюваних, свідків чи жертв, зокрема в розслідуваннях воєнних злочинів [6]. Аналогічно, платформа Palantir Gotham застосовується для аналізу великих даних і виявлення злочинних зв'язків, як у справі допомоги прокуратурі України в обробці даних про воєнні злочини, дозволяючи обробляти величезні обсяги інформації для генерації лідів у розслідуваннях [7].

Штучний інтелект стає невід'ємним інструментом для здійснення судової діяльності – від використання його відмінних навичок редагування тексту для впорядкування судової документації до аналізу злочинців та їх готовності не порушувати закон у майбутньому. Це сприяє забезпеченню прозорого, справедливого і рівного судочинства, а також подоланню корупції в суді.

Міністерство юстиції здійснило важливий крок на шляху впровадження механізмів штучного інтелекту в судову діяльність. На базі міністерства було створене програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Касандра», щоб аналізувати злочинців та визначати, чи могли б вони порушувати закон у майбутньому. Це корисно тим, що програма автоматизує підготовку досудової доповіді.

В програмі описують особистість обвинуваченого, а також оцінюють ймовірність того, що він скоїть нові злочини у майбутньому. Це документ, який допомагає суддям встановлювати міру покарання. Програма пропонує співробітникові, який готує цю доповідь, відповісти на певні запитання. За ту чи іншу відповідь «Касандра» дає бали, а потім їх підсумовує. На виході, відповідно до відповідей, програма видає оцінку ймовірності скоєння нового злочину: від 0 до 97 (де 0 – нульова ймовірність, а 97 – дуже висока). Планується що, через кілька років «Касандра» навчиться відповідати не тільки на перелік запитань, але й аналізувати всі інші дані, які є в державі про злочинця [2].

Впровадження сучасних технологій, використання штучного інтелекту та цифрова трансформація є пріоритетними напрямками розвитку судових органів в сучасній Україні. Міністерство цифрової трансформації спільно з Міністерством юстиції працюють над проектами,

які є унікальними у світі, зокрема йдеться про створення електронного суду з використанням штучного інтелекту для адміністративного судочинства, що має суттєво розвантажити судову систему. Проект передбачає здійснення судового розгляду адміністративних правопорушень за допомогою штучного інтелекту в онлайн-режимі. Це дасть можливість громадянам пройти судовий процес швидко та з мінімальною кількістю дій [3]. Згідно з планами Мінцифри на 2025–2026 роки, електронний суд з ШІ стане одним із ключових пріоритетів, дозволяючи автоматизувати розгляд простих адміністративних справ (наприклад, дрібні штрафи чи оскарження рішень), з інтеграцією чат-ботів для консультацій та алгоритмів для аналізу доказів, що зменшить навантаження на суддів на 30–40% і прискорить процеси до кількох днів [3].

Також в Україні функціонують “Суд на долоні” та Wincourt. “Суд на долоні” – це аналітичний сервіс, який допомагає в пошуку, дослідженні та візуалізації судових рішень. А Wincourt – сервіс, який може аналізувати судові документи та прогнозувати судові рішення. Він аналізує текст користувача, надає рекомендації для адвокатів, рекомендації щодо законодавства та схожих судових рішень. Сервіси платні і мають різні пакети для користування залежно від того, наскільки часто користувачу потрібен доступ до користування функціоналом [4].

Зазначені інновації в діяльності судових та правоохоронних органів, безперечно є невід’ємною частиною реформування їх діяльності, яка відповідає вимогам та потребам сучасного українського суспільства. Попри усі переваги такої інновації істотною прогалиною у її використанні є відсутність законодавства та морально-етичних норм, щодо її використання, яке б чітко регламентувало діяльність і взаємодію судових і правоохоронних органів із засобами штучного інтелекту.

Активне впровадження штучного інтелекту супроводжується низкою суттєвих викликів. Зокрема, існує ризик допущення помилок і формування хибних висновків під час ухвалення судових рішень, що може негативно впливати на забезпечення справедливості. Надмірна орієнтація на алгоритмічні рекомендації здатна зменшувати рівень людського контролю та відповідальності, послаблюючи роль судді чи слідчого та створюючи ефект «розмивання відповідальності» за наслідки помилок системи.

Окрему проблему становить нерівний доступ до технологій: особи з більшими фінансовими та професійними ресурсами мають більше можливостей для оскарження або критичного аналізу висновків ШІ, тоді як соціально вразливі групи можуть опинитися у менш захищеному становищі. Водночас психологічний чинник також відіграє значну роль, адже сприйняття алгоритмічних рішень як «об’єктивних» може спричинити їх некритичне прийняття правозастосувачами.

Не менш важливими є економічні аспекти: розробка, впровадження, технічна підтримка та аудит систем штучного інтелекту потребують значних фінансових ресурсів. За відсутності належної конкуренції та прозорих процедур це може призвести до неефективного використання бюджетних коштів або до залежності від окремих приватних постачальників технологій.

Попри усі ризики, переваг використання штучного інтелекту в діяльності судових та правоохоронних органів все ж більше. Мова йде про його:

Ефективність: ШІ може автоматизувати повсякденні завдання, вивільнивши робочий час суддів та співробітників, аби вони зосередилися на складніших аспектах їхньої роботи.

Швидкість: ШІ здатен прискорити різні процедури, включно з обробкою справ та ухваленням вердиктів.

Якість: Використання ШІ може покращити процес ухвалення рішень, давши суддям доступ до ширшого спектру інформації та аналітичних даних.

Доступність: ШІ може зробити юридичні послуги доступнішими для людей, які не в змозі найняти адвоката чи мають обмежений доступ до судової системи [4].

Хоча, судова система України стоїть на початковому етапі впровадження ШІ, але вже зараз такі системи застосовують для:

- ✓ Автоматичного розподілу судових справ між суддями – це знижує ризик упередженості та гарантує рівні права при розподілі справ.
- ✓ Автоматичного аналізу судових документів, який допомагає ефективно виявляти в них ключову інформацію – це сприяє суддям та їхнім помічникам в ухваленні виважених рішень.
- ✓ Прогнозування результатів справ, яке дає оцінку ймовірності успіху в судовому процесі, дозволяючи сторонам краще оцінювати свої шанси перед подачею позову (а суддям це допомагає аналізувати потенційні ризики) [4].

Висновки. Штучний інтелект поступово стає невід’ємним елементом діяльності судових та правоохоронних органів України, сприяючи підвищенню ефективності, оперативності та доступності правосуддя. Застосування ШІ дозволяє автоматизувати рутинні процеси, покращувати аналіз даних, прогнозувати результати справ та виявляти кіберзагрози. Ключовими прикладами є система «Кассандра», проєкт електронного суду з ШІ, центри безпеки з відеоспостереженням та аналітичні сервіси («Суд на долоні», Wincourt).

Водночас впровадження технології несе суттєві ризики: алгоритмічна упередженість, порушення приватності, непрозорість рішень, помилки ШІ, зниження людського контролю та відсутність спеціального регулювання. За відсутності чіткого нормативно-правового поля ці ризики можуть підірвати принципи справедливого судочинства та захисту прав людини. Подальший розвиток ШІ в правосудді має відбуватися за умови розробки спеціального законодавства, обов’язкового аудиту алгоритмів та збереження повного людського контролю. Лише збалансований підхід дозволить Україні максимально використати переваги штучного інтелекту без загрози верховенству права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Верменич Я.В. Електронний суд із використанням ШІ стане одним із ключових пріоритетів Мінцифри у 2026 р. *Інтерфакс-Україна*. 2025. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/1132630.html> (дата звернення: 07.02.2026).
2. «Кассандра»: Мін'юст створив штучний інтелект, який аналізуватиме злочинців. *The Ukrainians*. URL: <https://theukrainians.org/news/kassandra-minyust> (дата звернення: 05.02.2026).
3. Петрів О.Б. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 07.02.2026).
4. Систему відеоспостереження із ШІ запустили у Чернігові. *РБК-Україна*. 2025. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/chernigiv-pershim-ukrayini-zapustiv-shi-videosposterezhennya-1766584522.html> (дата звернення: 15.02.2026).
5. Черевко К.О., Луценко І.Г. Штучний інтелект як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 1. С. 128–129. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/issue/view/9/169> (дата звернення: 07.02.2026).

6. Ukraine's 'Secret Weapon' Against Russia Is Clearview AI. *TIME*. 2023. URL: <https://nparikh.org/assets/pdf/sipa6545/readings/ukraine-clearview.pdf> (дата звернення: 15.02.2026).
7. Data company Palantir to help Ukraine prosecute alleged Russian war crimes. *Reuters*. 2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/data-company-palantir-help-ukraine-prosecute-alleged-russian-war-crimes-2023-04-22/> (дата звернення: 15.02.2026).

Отримано 13.04.2026

Дарина СТОЦЬКА,
здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання
спеціальності 014 Середня освіта (Історія та правознавство)

Науковий керівник: **Володимир ДУБІНСЬКИЙ**
кандидат історичних наук, доцент

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ БЛАГОДІЙНИЦТВА

У статті розглянуто використання міжпредметних зв'язків між історією України та громадянською освітою під час вивчення теми благодійництва. Показано значення благодійної діяльності як важливої складової громадянського суспільства та історичної традиції українців. Зазначено, що поєднання матеріалу двох дисциплін сприяє формуванню історичної й громадянської компетентностей учнів, розвитку їхніх ціннісних орієнтацій і розумінню ролі благодійності в суспільстві.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, громадянська освіта, історія, благодійна діяльність, волонтерство, меценатство.

Уже майже десять років українська школа перебуває у стані реформування, і впродовж цього часу змінюються підходи до викладання цілої низки навчальних дисциплін, у тому числі суспільствознавчих. Вчителі-предметники, науково-педагогічні працівники та історики з усієї країни за даний період розробили нові компетентісно орієнтовані методи, прийоми й засоби до навчання історії та громадянської освіти. У процесі їхнього створення та практичної реалізації значного поширення також набув дидактичний підхід, який здатен допомогти розвивати історичну та громадянську компетентності шляхом комплексного засвоєння понять, явищ і процесів з двох предметів. Використання міжпредметних зав'язків як дієвого способу організації (підготовки та проведення) уроків виявилось доволі корисним для вчителів завдяки своїй функціональності: здатності розвивати пізнавальну активність учнів, забезпечувати формування цілісного та зрозумілого уявлення про світ та процеси у ньому, можливості доступно та швидко подати інформацію з двох дисциплін водночас. На наш погляд, даний дидактичний засіб варто використати на уроках громадянської освіти та історії України. Зауважимо, що вказані шкільні предмети сприяють виробленню в учнів «розуміння суспільства, прав людини, держави, а також їхньої ролі в громаді, країні та світі», а тому певною мірою мають спільну виховну та розвивальну мету [1, с. 1]. Таку їхню подібність можна із користю застосувати під час вивчення теми благодійництва, позаяк воно згадується у навчальних планах цих дисциплін.

Зокрема, у підручниках з громадянської освіти для 10 класу від Вербицької П., Волошенюк О., Горленко Г. та ін., а також від Гісем О. О. і Мартинюк О. О. благодійна та волон-

терська діяльність висвітлюється як невіддільна складова громадянського суспільства й важлива форма соціальної активності людини. Автори першого з названих підручників вказують на персональні переваги волонтерства: «нові знайомства», «корисний досвід», «додаткові знання», «можливість подорожувати» [2, с. 220]. В іншому ж підкреслюється добровільний, безкорисливий та гуманістичний характер благодійності. Водночас, Гісем О. і Мартинюк О. зауважують на великому значенні волонтерської діяльності у складні для України моменти – Революцію Гідності та російсько-українську війну, адже «завдяки волонтерству протестувальники були забезпечені всім необхідним, тривалий час постачали до армії продовольство, одяг, амуніцію, медичні засоби, ремонтували бойову техніку, надавали психологічну підтримку тощо» [3, с. 85]. Автори також наголошують на поширеності такої форми соціальної активності в країнах Європи, де у «2012 р. було затверджено Європейську хартію прав та обов'язків волонтерів, що встановлює стандарти волонтерської діяльності та рекомендації» [3, с. 85].

У підручниках з історії України благодійництво не розглядається як окрема тема, і навіть не є окремим підпунктом у параграфі. Проте благодійна діяльність наших предків вивчається учнями регулярно, оскільки на теренах України вона існувала й розвивалася майже безперервно ще з X століття (після хрещення Русі князем Володимиром у 988 р., коли в суспільстві почали ширитися ідеї про моральний обов'язок допомогти своєму ближньому) і залишається важливою частиною соціальної активності й по наші дні. У минулі часи благодійництво людей виражалося у різних формах – меценатстві, філантропії та волонтерстві й поступово почало набувати певних рис, які врешті перетворились на своєрідну традицію. Водночас, благодійність була не лише яскраво вираженою у періоди бездержавності, а й стимулювала розвиток національного мистецтва, ідентичності та інших духовних і матеріальних цінностей, зрештою ставши постійним елементом суспільної культури українців. Вже у XXI столітті добродійна діяльність в Україні, особливо від початку російсько-української війни у 2014 р., неодноразово допомагала рятувати життя громадян та відстоювати незалежність країни.

Відтак, дослідження традиції благодійності як одного із чинників, який сприяв збереженню української культури та державницької ідеї постає важливим і з огляду на тривалу війну, і збереження історичної пам'яті про діяння наших предків. На наш погляд, дану тему необхідно висвітлювати в закладах освіти в Україні з метою передачі знань підростаючим поколінням про вітчизняне благодійництво, а також для заохочення до продовження національної традиції такої діяльності. Одним із варіантів, завдяки якому це можна втілити в сучасній українській школі є використання міжпредметних зв'язків на уроках історії України та громадянської освіти під час вивчення теми благодійництва. Позаяк шкільна історична освіта так чи інакше повинна виконувати низку завдань, серед яких також є: «набуття системних знань про факти, події, явища, тенденції в Україні та світі XX–XXI ст. з позицій: цінності життя людини, досвіду українського державотворення, утвердження єдності й соборності Українського народу, значення європейських культурних і правових традицій для суспільних процесів в Україні» та «долучення до духовних і культурних надбань і цінностей, історико-культурних традицій українського й інших народів» [6, с. 254].

Загалом, за трактуваннями вітчизняних дослідників історична компетентність має сприяти формуванню у здобувачів освіти таких якостей, принципів та установок, які сприятимуть їхній самореалізації як «громадянина України, соціально адаптованої та відповідальної особистості» [6, с. 246]. Своєю чергою, звернення до теми української традиції благодійності здатне допомогти вчителям виховувати в учнів зазначену компетентність, оскільки

доброчинність є добровільною та безкорисливою діяльністю людини. Таким чином, вона передовсім передбачає наявність у благодійника щирого прагнення допомогти і цим показує школярам ціннісні орієнтації меценатів та волонтерів. У такий спосіб можна сприяти виробленню в здобувачів освіти їхніх власних моральних орієнтирів, які базувалися б на прикладах реальних історичних постатей.

Також зауважимо, що до спеціальних предметно-історичних компетентностей учнів відносять здатність «визначати роль людського фактора в історії, давати багатогранну характеристику історичних особистостей, розкривати внутрішні мотиви дій, складати політичні та історичні портрети» й «оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських та національних цінностей» [5, с. 193-194]. На наш погляд, вивчення здобувачами освіти благодійної та меценатської діяльності відомих українських діячів сприятиме не лише кращому розумінню тих історичних епох, в які вони жили, а й допоможе їм зрозуміти, яким чином наш народ зумів зберегти свої традиції, культуру та мову в умовах бездержавності. Водночас, у ході ознайомлення школярами з благодійництвом національної еліти у них також виникатиме «ціннісне ставлення до певних явищ минулого й сьогодення», що здатне впливати на здійснення ними у майбутньому «свідомого і відповідального вибору в ситуації вибору» [4, с. 6]. Таким чином, благодійність як одна з форм соціальної активності наших предків слугуватиме прикладом для сучасного покоління, формуватиме у них громадянську компетентність та виховуватиме притаманні для європейської цивілізації демократичні та гуманістичні цінності.

Водночас слід звернути увагу й на реальні можливості розвитку в учнів громадянської компетентності. Оскільки вона «втілюється в життя тоді, коли усвідомлений громадянин бере участь у розбудові своєї країни та працює на її благо», то в процесі її формування важливо зберігати єдність між інтересами особи, її правами з одного боку та обов'язками з другого [7, с. 53]. Щодо цього українська методистка Пометун О. влучно наголошує, що завдяки вірно вибудованій ієрархії «ціннісних підходів як людина (особистість) – народ (культура, історія, освіта) – держава (суспільство) можна реалізувати перспективну і демократичну модель виховання в дусі громадянськості» [8, с. 949]. На нашу думку, у ході створення такого зв'язку корисним буде звернення до традиції благодійництва, оскільки вона здатна поєднати досвід залученості до соціально важливих справ сучасних та минулих поколінь. Позаяк, відповідно до «Концептуальних засад реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти» від 2025 р. в учнів «через роботу з історичними нарративами» формується уявлення про те, як утворювалися та розвивалися «нації, національні держави й зокрема українська держава, як минуле впливає на сучасність і чому спільна пам'ять важлива для майбутнього» [1, с. 1].

Отже, використання міжпредметних зв'язків на уроках історії України та громадянської освіти під час вивчення теми благодійництва сприятиме кращому засвоєнню історичної та суспільствознавчої інформації учнями. Водночас, розгляд благодійної діяльності наших предків та сучасників здатен допомогти здобувачам освіти усвідомити важливість доброчинності для розвитку нації, зрозуміти особливості життя українців в різні історичні епохи та заохотити до продовження даної традиції нашого народу. Разом із тим, вказаний дидактичний засіб при застосуванні під час дослідження школярами благодійницької справи діячів минувшини здатен допомогти вчителю у формуванні в учнів історичної та громадянської компетентностей. Також зауважимо, що завдяки наступності традиції благодійності в Україні та наявності великої кількості прикладів вітчизняних благодійників та меценатів вчитель має простір для використання творчого підходу у ході підготовки такого заняття. Оскільки благодійну діяльність ук-

раїнців можна вивчати вже з сьомого класу педагог може обрати, в який момент та у який спосіб її можна презентувати школярам у зв'язку з громадянськістю й сучасністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей та дорожньої карти реалізації концептуальних засад освітніх галузей на 2025-2030 роки» № 1163 від 20.08.2025 р. URL: <https://surl.li/nphtht> (дата звернення: 25.01.2026).
2. Вербицька П.В., Волошенюк О.В., Горленко Г.О. та ін. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД. 2018. 224 с. URL: <https://surl.lt/kyrcrn> (дата звернення: 25.01.2026).
3. Гісем О.О., Мартинюк О.О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків: Видавництво «Ранок». 2018. 192 с. URL: <https://surl.li/wesdml> (дата звернення: 25.01.2026).
4. Мацейків Т.І. Потенціал курсу Історії України у формуванні громадянської компетентності старшокласників. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: збірник наукових праць. 2019. Вип. 59. С. 13–17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719414/> (дата звернення: 25.01.2026).
5. Нікора А.О. Формування предметно-історичних компетенцій як результат навчальної діяльності учнів. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2012. Вип. 34. С. 189-197. URL: <https://surl.lu/jnkqht> (дата звернення: 25.01.2026).
6. Ремех Т. Розвиток історичної компетентності десятикласників засобами підручника історії України. *Проблеми сучасного підручника*, вип. 23, 2019. С. 244-258. URL: <https://surl.li/merdyn> (дата звернення: 25.01.2026).
7. Русин Г., Вітюк, В., Соняк, Н., Гуцуляк, М. Розвиток громадянської компетентності у здобувачів початкової освіти Нової української школи. *Acta Pedagogica Volynienses*. 2023. Вип. 5. С. 50–56. URL: <https://surl.li/zwnmlk> (дата звернення: 25.01.2026).
8. Старжець В.І., Левдер А.І. Сучасні підходи до формування громадянської компетентності учнів на уроках історії України в 10-11 класах. *Вісник науки і освіти. Серії «Філологія, культура і мистецтво, педагогіка, історія та археологія, соціологія»*. 2024. № 6 (24). С. 944-956. URL: <https://surl.li/aiukyr> (дата звернення: 25.01.2026).

Отримано 13.04.2026

Софія ТОПОРОВСЬКА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Історія та правознавство)

*Науковий керівник: Сергій ОЛІЙНИК
кандидат історичних наук, доцент*

ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В ЩОДЕННИКАХ ТА МЕМУАРАХ СУЧАСНИКІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ВИДАННЯ «ВЕЛИКА ВІЙНА 1914–1918 рр. І УКРАЇНА»)

У статті присвячена історії України в часи Першої світової війни. Вона має джерелознавче спрямування. Аналізуються щоденники та мемуари сучасників тих подій, представлених у виданні «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна». Оцінюється їх інформаційна складова.

Ключові слова: «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна», мемуари, Перша світова війна, щоденники.

Актуальність теми. Важливе значення для об'єктивного дослідження тих чи інших сторінок історії має опрацювання масиву документальних джерел, зокрема щоденників та мемуарів сучасників тих подій. У цьому контексті постає питання і вивчення історії України в часи Першої світової війни. Адже щоденники та мемуари можуть допомогти сформувати цілісну картину перебігу подій, розібратися в спірних і дискусійних аспектах тощо.

Мета статті – проаналізувати змістовий склад щоденників та мемуарів, розміщених у виданні «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» їх важливість для вивчення однієї із сторінок вітчизняної історії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тривалий час історична наука доволі слабо займалася питанням історії України в часи Першої світової війни. Лише після 1991 р., з відкриттям доступу до архівів та різноманітних видань тих часів відкрилася можливість неупереджено та об'єктивно дослідити ці події. Вагомим успіхом у цьому контексті стала поява видання «Велика війна 1914-1918 рр. і Україна». Якщо у першій книзі, представленій у вигляді нарисів, викладено результати новітніх досліджень ключових питань цієї проблеми [1], то в другій, котра вийшла як «мова документів і свідчень», український контекст Першої світової війни відображено крізь призму «мови документів і свідчень» [2].

У другій книзі представлено ряд щоденників та мемуарів, котрі мають свою цінність для дослідження цієї сторінки історії України: «Історія ...» Василя Рубеля, «Записки» Михайла Єгоровича Алексєєва за 1914–1917 рр., «Заповіт своєму поколінню» Олександра Онисимовича Замрія та щоденник Івана Ярошенка за 1915–1917 рр. Слід зазначити, що ці джерела опубліковані в книзі не в повному, а в скороченому вигляді. Водночас, у них зустрічається чимало цікавого.

У своїй «Історії» В. Рубель показав ту атмосферу, ті переживання, з якими зіткнулися мешканці Білозірки, як проходила мобілізація. Події 1915 р. подаються з листів його мобілізованого брата Андрія та його товариша Парфентія Гришка. З них ми дізнаємося, що останній в травні ще був у тилу, де проходив інтенсивні навчання. Однак через деякий час загинув, що неабияк засмутило Андрія. Тим часом кількість загиблих та скалічених односельців зростала. Невдовзі мобілізували і його. Військову підготовку він проходив у Сімферополі. Описував побут новобранців. Через деякий час Андрій потрапив на передову, хоча ще мав перебувати в тилу на підготовці. Цікавим видається зазначення причини цього дійства, яка полягала у конфлікті з сержантським і офіцерським складом, котрі вбачали у ньому конкурента (успішно зміщав командування ротією). Під час руху ешелону повз рідну домівку він із товаришами втік. Побувши вдома три дні, вони поїхали до Києва наздоганяти свою частину. У місті вони представилися коменданту як такі, що відстали від свого потяга. А так як добровільно прийшли – в дезертири не потрапили. Він потрапив у команду гренадерів і був направлений на Південно-Західний фронт. У наступних листах доволі детально описував свій побут і труднощі в учбовій команді, свої переживання за товаришів, батьків, дружину, сестру тощо. Як видно з листів Андрія, він був учасником Брусилівського прориву, а тому доволі чітко описав картину бою, з його героїзмом і трагізмом. За свою відвагу він отримав солдатського Георгія. Однак у вересні цього року, в одному з боїв Андрій загинув [2, с. 526-553].

Цікавими видаються також «Записки» М. Алексєєва. Як видно з тексту, він певний час допомагав батьку по господарству, хоча й мав вже бути мобілізованим. Сталося це лише навесні 1915 р. Пунктом призначення була Одеса. Тут він, пройшовши пришвидшені курси,

сам став готувати поповнення з молдован. У нього не склалися стосунки з фельдфебелем і тому він просився на фронт. У вересні сталося бойове хрещення. Доволі багато в записках представлено інформації про окопне життя, взаємини між солдатами та з офіцерами. Цікавою є історія обміну подарунків з австріяками на Пасху та своєрідне «братання» з переглядом кіно в 1917 р. [2, с. 553-596].

Автор «Заповіту» вступав у війну вже як військовий, котрий проходив строкову службу. Тому йому, мабуть, було легше перебудуватися ніж тільки мобілізованим. Як свідчить текст спогадів, О. Замрії прийшлося пройти довгий бойовий шлях на Західному фронті. Він був учасником боїв під Августовим, Сувалками, відчуті труднощі відступу з Мазурських озер, перестрілки в Пінських лісах тощо. Доволі емоційними є описи боїв, побуту, а також звістка про зречення царя та повернення в рідні Бровари [2, с. 597-642].

Специфічними видаються матеріали щоденника І. Ярошевича, мобілізованого в січні 1915 р. до війська. Якщо інформація про навчання в учбовій команді доволі розлога, то опис наступних подій доволі скупі, це стосується і фронтових буднів, обставин поранення тощо [2, с. 643-653].

Висновки. Отже, представлені другій книзі видання «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» джерела особового походження є цінним надбанням цієї сторінки вітчизняної історії. Попри різницю глибини інформативності «Історія ...» В. Рубеля, «Записки» М. Алексеєва, «Заповіт» О. Онисимовича та щоденник І. Ярошенка дають змогу краще усвідомити їх глибокі емоційні переживання, побутові труднощі, життя в окопах, участь в боях тощо. Окрім того вони є гарним доповненням для розуміння як окремих складових тогочасної історії, так і її загального контексту української складової Великої війни 1914 – 1918 рр.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. Кн. 1: Історичні нариси / упорядн. О. Реєнт; ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.С. Великочий, В.Ф. Верстюк, О.І. Гуржій, О.В. Добржанський, І.А. Коляда, М.В. Кугутяк, С.В. Кульчицький, О.Є. Лисенко (заст. відп. ред.), В.М. Литвин, О.С. Онищенко, Р.Я. Пиріг, О.П. Реєнт (відп. ред.), О.С. Рубльов, В.Ф. Солдатенко, Ю.І. Терещенко, О.А. Удод, В.В. Шевченко (відп. секр.). НАН України. Інститут історії України. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛЮ», 2014. 784 с.
2. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х кн. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / ред. кол.: В.А. Смолій (голова), Г.В. Боряк, В.С. Великочий, В.Ф. Верстюк, О.І. Гуржій, О.В. Добржанський, І.А. Коляда, М.В. Кугутяк, С.В. Кульчицький, О.Є. Лисенко (заст. відп. ред.), В.М. Литвин, О.С. Онищенко, Р.Я. Пиріг, О.П. Реєнт (відп. ред.), О.С. Рубльов, В.Ф. Солдатенко, Ю.І. Терещенко, О.А. Удод, В.В. Шевченко, О.Ю. Кирієнко (відп. секр.). НАН України. Інститут історії України. Київ: ТОВ «Видавництво «КЛЮ», 2015. 800 с.

Отримано 13.04.2026

Олександр БОГОМОЛОВ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями) предметної спеціальності 014.13 Середня освіта (Мистецтво. Музичне мистецтво)

*Науковий керівник: Альона БОРШУЛЯК
кандидат мистецтвознавства, доцент*

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ МІНІАТЮРИ У ФОРТЕПІАННИХ ЦИКЛАХ СЕРГІЯ БОРТКЕВИЧА

У статті досліджено стильові особливості фортепіанних мініатюр С. Борткевича на прикладі його найвідоміших циклів. Визначено основні засоби музичної виразності, зокрема програмність, мелодизм і фактурні особливості. Окреслено зв'язок творчості композитора з традиціями романтизму.

***Ключові слова:** С. Борткевич, романтизм, поетика, фортепіанна мініатюра, музичний цикл, програмність.*

Актуальність теми. Сьогодні українські музикознавці активно докладають зусиль, щоб повернути із забуття світлі імена видатних митців, чиї твори несправедливо були приховані від нас упродовж багатьох років через складні політичні та історичні обставини. І в цьому важливому процесі постать Сергія Борткевича виступає з особливою актуальністю. Дослідження його фортепіанних циклів сприяє глибшому розумінню національної музичної спадщини та особливостей виконавської інтерпретації.

Довгий час постать Сергія Борткевича залишалася майже забутою в українській музикознавчій спільноті. Однією із причин була його вимушена еміграція та ідеологічні рамки радянської доби. Окремі моменти стилю та поетики Борткевича частково згадуються у роботах закордонних науковців, таких як Б. Тадані та М. Баллана. Дослідження творчості Борткевича представлені у наукових доробках Л. Касьяненко [3], Є. Левкулич [4]. Нові аспекти творчої біографії митця також висвітлені у нещодавно виданих «Спогадах» [1]. Попри наявні біографічні та загальні теоретичні розвідки, саме стильові особливості мініатюри як цілісної художньої системи у фортепіанних циклах С. Борткевича потребує значно глибшого вивчення, що й зумовило вибір теми дослідження.

Мета публікації – розкрити стильові особливості мініатюри у фортепіанних циклах С. Борткевича та визначити головні засоби створення художнього образу в його музиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фортепіанна творчість С. Борткевича поєднує класичні форми з емоційною насиченістю романтизму. Мініатюра виступає основною формою вираження, у якій композитор передає особисті переживання, настрої та образи. Для композитора короткі п'єси (мініатюри) стали головним способом передачі миттєвих

вражень, особистих спогадів та сильних емоцій. Важливою особливістю його творчості є те, що музика часто розповідає історії або малює картини (програмність). Назви його циклів, наприклад, «Враження» (ор. 4), «Опівночі» (ор. 5) або «Кримські ескізи» (ор. 8) допомагають слухачеві уявити щось конкретне, побачити картинку або зрозуміти сюжет. Зокрема, у «Кримських ескізах» музика ніби пензлем малює природу. Поетичний образ тут створюється за допомогою насиченої фактури, щільних акордів у низьких регістрах та блискучих пасажів, які передають велич морського простору та рух хвиль. Як зазначає О. Чередниченко, така мініатюра часто балансує на межі романтизму та імпресіонізму [6, с. 141].

Розвиваючи програмні ідеї, Борткевич спирається на ліричну, співучу основу свого стилю, де мелодія завжди важливіша за віртуозні прийоми. Композитор цінує «співучість», тобто прагне, щоб інструмент звучав так само виразно, як людський голос. Це особливо помітно у циклі «Lugica Nova» (ор. 59), де глибокі особисті почуття виражені найяскравіше. Як підкреслює О. Єрмак, «у таких циклах яскраво проявляється стильова ретроспекція композитора» [2, с. 48]. Мініатюри Борткевича схожі на «пісні без слів», де фортепіанна партія ніби співає людським голосом під легкий, часто арпеджований супровід. Композитор свідомо уникав зайвої складності, характерної для модернізму, натомість зосереджувався на щирій мелодійній красі, що ставить його в один ряд з такими майстрами, як Ф. Шопен.

Характерною особливістю фортепіанних мініатюр Борткевича є циклічність. Його твори – це не просто набір окремих п'єс, а цілісні сюїти, об'єднані однією ідеєю та настроєм. Оскільки більшу частину життя митець провів в еміграції, його музика сповнена ностальгії та спогадів про рідний край. Як підкреслює дослідниця В. Пономаренко, поетика Борткевича нерозривно пов'язана з темою ностальгії, що особливо відчутно у його пізніх циклах [5, с. 112]. Багато мініатюр звучать як «музичні спогади», де мінорні тональності, гармонічні затримання та особлива музична мова створюють атмосферу світлого суму. Наприклад, у циклі «Враження» п'єса «Стара пісня» стає символом минулого, яке оживає в звуках.

Висновки. Стильові особливості фортепіанних мініатюр С. Борткевича визначаються формою, в якій сконцентрований вираз романтичного світогляду, де кожен звук працює на створення яскравого, поетичного образу, поєднанням програмності, мелодизму та циклічності. Мініатюра у його творчості постає як цілісний художній образ, що концентрує емоційний зміст і романтичний світогляд. Творчість композитора є важливою складовою української музичної культури та зберігає актуальність у сучасній виконавській практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борткевич С.Е. Спогади / пер. з нім. М. Федотова. Харків: Видавець Олександр Савчук, 2024. 182 с.
2. Єрмак О.В. Жанр фортепіанного циклу в творчості С. Борткевича: стильова ретроспекція. *Мистецька платформа*. 2025. № 12. С. 44-51.
3. Касьяненко Л.В. Музична риторика і прихована програмність у творчості українських композиторів-романтиків. *Науковий вісник НМАУ ім. П.І. Чайковського*. 2025. Вип. 134. С. 88-102.
4. Левкулич Є.О. Фортепіанна спадщина Сергія Борткевича у актуальному просторі виконавського мистецтва: монографія. Київ: Музична Україна, 2022. 210 с.
5. Пономаренко В.А. Поетика ностальгії у творчості митців-емігрантів: Сергій Борткевич та сучасна рецепція. *Українське музикознавство*. 2024. Вип. 49. С. 112-125.
6. Чередниченко О.В. Фортепіанна мініатюра С. Борткевича: між романтизмом та імпресіонізмом. *Культура і сучасність*. 2025. № 2. С. 140-147.

Отримано 13.04.2026

Олександра ГАВАЗА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)

Науковий керівник: **Тетяна БОРИСОВА**

кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНИЙ АРТИСТИЗМ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ МИСТЕЦТВА

Наукова розвідка торкається вирішення проблеми педагогічного артистизму вчителя музичного мистецтва, шляхів та засобів його формування у процесі самостійної підготовки майбутніх учителів мистецтва.

***Ключові слова:** педагогічний артистизм, вчитель мистецтва, урок мистецтва, учні, здобувачі вищої освіти, самостійна робота.*

Актуальність теми. Сучасна мистецька освіта ставить перед собою важливе завдання – удосконалення професійної майстерності вчителя мистецтва. Такий педагог має не лише володіти ґрунтовними знаннями з історії та теорії мистецтва і методики його викладання, але й бути здатним зацікавити учнів мистецтвом, утримувати їхню увагу та мотивувати до творчого розвитку.

Однією з ключових якостей, що забезпечує ефективність діяльності вчителя мистецтва, є артистизм. Саме він дозволяє перетворювати урок на захопливий процес, викликати інтерес до мистецтва та стимулювати учнів до мистецького творчого самовираження.

Зазначимо, що проблема педагогічного артистизму неодноразово досліджувалася вітчизняними науковцями (І. Зязюн, В. Абрамян, О. Рудницька, Г. Падалка, О. Отич, Н. Ничкало, Т. Борисова та ін.), які підкреслювали його надзвичайну важливість у професійній діяльності вчителя.

Однак, питання ролі педагогічного артистизму як чинника успішної професійної діяльності саме вчителя мистецтва досі залишається актуальним і потребує подальшого вивчення і наукового опрацювання.

Метою дослідження є обґрунтування значення артистизму у роботі вчителя мистецтва та визначення шляхів його розвитку, зокрема у процесі самостійної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні вітчизняне суспільство висуває особливі вимоги до діяльності вчителя. Так, сучасний учитель має не лише передавати знання, а й формувати в учнів ключові компетентності, необхідні для життя. У Концепції Нової української школи стосовно цього чітко вказується: «Сучасний світ складний. Дитині недовідно дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними» [2].

Згідно з Концепцією, важливо також розвивати здатність дітей до культурного самовираження. Відповідно, вчитель мистецтва має не тільки надавати учням ту або іншу інформацію стосовно різних видів мистецтв, але й, передусім, формувати емоційне ставлення до мистецтва, заохочувати їх до творчості та мистецької самореалізації.

У процесі проходження педагогічної практики в закладі загальної середньої освіти, спостерігаючи за діяльністю вчителів мистецтва і поведінкою учнів на уроках, ми виявили, що не всім педагогам вдається якісно провести урок і реалізувати поставлені завдання.

Так, одні педагоги здатні захопити учнів і активізувати їхню діяльність, тоді як інші не завжди утримують увагу класу. Це, на нашу думку, пояснюється рівнем їхнього артистизму та вмінням цікаво подати матеріал.

Важливою складовою діяльності вчителя є здатність впливати на емоційну сферу учнів. Передусім вчитель мистецтва має викликати емоційний відгук, допомагати учням висловлювати власні почуття та розвивати естетичне сприйняття мистецьких творів. Для цього він повинен бути емоційно виразним, володіти культурою мовлення та використовувати різні засоби впливу: інтонацію, тембр голосу, міміку, відповідні жести, рухи тощо.

Не менш важливими є розвинена уява та фантазія, які допомагають вчителю цікаво подавати матеріал і стимулюють творче мислення учнів. Значну роль відіграє також виразність мовлення, оскільки чітка дикція та правильна інтонація покращують сприйняття інформації.

Для повноцінної реалізації емоційної драматургії уроку мистецтва вчитель повинен вміти діяти в «запропонованих обставинах», змінювати свою поведінку залежно від тієї або іншої ситуації, використовуючи при цьому різні засоби акторської виразності.

Педагогічний артистизм можливо розвивати і удосконалювати самостійно, шляхом виконання під час самостійної підготовки до навчальних занять спеціальних невеличких завдань або тренінгів.

Так, наприклад, доцільно систематично працювати над дикцією, інтонацією, аналізувати виступи професійних акторів, виконувати спеціальні вправи з розвитку виразності мовлення.

Крім того, потрібно повсякчас розвивати свої вміння образно описувати мистецтво, передаючи власні враження та емоції стосовно творів різних видів мистецтв.

Також важливо під час підготовки до практичних занять створювати власні виконавські інтерпретації музичних творів, використовуючи при цьому артистичні жести, міміку та рухи [1].

Висновки. Узагальнюючи висвітлене вище зазначимо, що педагогічний артистизм відіграє суттєву роль і є важливою складовою професійної майстерності вчителя мистецтва. Він сприяє підвищенню інтересу учнів до мистецтва, розвитку їхнього творчого потенціалу, формуванню культурних компетентностей, а також перетворює урок мистецтва на цікаве й захоплююче дійство, яке мотивує учнів до розвитку й самоудосконалення у мистецькій царині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Борисова Т.В. Особливості роботи над художнім образом музичного твору в класі «Хорового диригування». *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. праць / Кам'янець- Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Вип. 34 (1-2023). Київ: Міленіум, 2023. С. 175-187. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2023-34-175-187>
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.03.2026).

Отримано 13.04.2026

Анна ГАРНИК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація

Науковий керівник: Сергій ЛУЦЬ
кандидат мистецтвознавства, доцент

МЕТАЛЕВІ НОСІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ЖИВОПИСІ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МЕТОДИ РЕСТАВРАЦІЇ

Розглянуто особливості металевих носіїв у історичному живописі, зокрема технологічні аспекти їх створення та специфіку взаємодії металевої основи з ґрунтом і фарбовим шаром. Проаналізовано основні проблеми збереження, пов'язані з корозійними процесами, та узагальнено сучасні підходи й методи реставрації таких творів.

Ключові слова: живопис, метал, реставрація; корозія; основа; фарбовий шар, ґрунт.

Актуальність теми. Живопис на металевих основах є важливою складовою художньої спадщини Європи та України, зокрема у періоди Ренесансу, Бароко та пізніших епох. Використання міді, олова, цинку та інших металів як основи для живопису зумовлювалося їхньою довговічністю, гладкістю поверхні та особливими художніми властивостями. Водночас такі твори є вразливими до корозійних процесів, механічних пошкоджень і впливу навколишнього середовища. Складність поєднання різнорідних матеріалів (метал, ґрунт, фарбовий шар) зумовлює необхідність глибокого вивчення специфіки їхнього збереження та реставрації, що й визначає актуальність даної теми.

Мета публікації. Метою дослідження є аналіз особливостей металевих основ у історичному живописі, виявлення основних проблем їхнього збереження та узагальнення сучасних методів реставраційного втручання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Живопис на металевих носіях посідає особливе місце в історії мистецтва, оскільки поєднує в собі як високі художні якості, так і складну матеріальну структуру. Найчастіше основою слугувала мідь, рідше олово, залізо або цинк. Популярність міді пояснюється її відносною стійкістю до корозії, гладкістю поверхні та здатністю забезпечувати тонке опрацювання деталей і насиченість кольору.

Технологія виконання таких творів передбачала ретельну підготовку металевої пластини: її шліфували, знежирювали, іноді наносили ізоляційний шар або тонкий ґрунт для покращення адгезії фарбового шару. У деяких випадках живопис наносився безпосередньо на метал, що згодом ставало причиною погіршення зчеплення між шарами [2].

Основні проблеми збереження живопису на металевих носіях пов'язані передусім із корозійними процесами, які є складним комплексом фізико-хімічних реакцій, що відбуваються внаслідок взаємодії металу з компонентами навколишнього середовища. У контексті художніх творів корозія набуває особливої небезпеки, оскільки впливає не лише на саму основу, але й на всі структурні шари живопису. Як зазначають дослідники, метал у таких об'єктах прагне повернутися до свого природного, більш стабільного стану у вигляді оксидів, гідроксидів або солей, що супроводжується поступовим руйнуванням матеріалу [2].

Важливим чинником розвитку корозії є вологість повітря. За умов підвищеної відносної вологості (понад 55–65%) на поверхні металу утворюється тонка плівка води, яка виконує роль електроліту та активізує електрохімічні процеси. У таких умовах виникають

мікрогальванічні пари між різними ділянками металу або між металом і домішками, що сприяє локальному руйнуванню поверхні [3]. Додаткову роль відіграють атмосферні забруднювачі: діоксид сірки, оксиди азоту, хлориди, які, розчиняючись у волозі, утворюють агресивні середовища та значно прискорюють корозійні процеси [4].

Продукти корозії можуть мати різну структуру та щільність: від відносно стабільних патин (характерних, зокрема, для мідних сплавів) до пухких і нестійких утворень. Особливу небезпеку становлять саме активні форми корозії, які мають здатність до самопідтримуваного розвитку. У випадку мідних основ це може проявлятися у вигляді так званої «бронзової хвороби», що супроводжується утворенням хлоридів міді та їх подальшою реакцією з вологою і киснем [3].

Однією з ключових проблем є проникнення продуктів корозії під ґрунтовий і фарбовий шар. Через мікротріщини, пори або технологічні дефекти волога та агресивні речовини досягають металевої основи, де запускаються корозійні процеси. Утворені при цьому сполуки збільшуються в об'ємі, створюючи внутрішній тиск на верхні шари. Це призводить до порушення адгезії, утворення здуттів, тріщин і подальшого відшарування живопису [1]. Таким чином, навіть незначні первинні дефекти можуть стати осередками масштабних руйнувань.

Особливо небезпечними є локальні корозійні ураження, або пітинг, які характеризуються точковим руйнуванням металу з проникненням у глибші шари основи. Такі ураження часто мають прихований характер і можуть довгий час залишатися непоміченими, водночас спричиняючи суттєве ослаблення конструкції носія. З розвитком пітингу відбувається не лише втрата матеріалу, але й деформація металевої пластини, що негативно впливає на стан фарбового шару [3].

Для залізних носіїв характерною є інтенсивна окисна корозія, або іржавіння, яка має особливо деструктивний характер. На відміну від деяких інших металів, де корозійні продукти можуть частково виконувати захисну функцію, оксиди заліза утворюють пухкий, нестабільний шар, що не перешкоджає подальшому проникненню вологи та кисню. Це призводить до безперервного розвитку корозійного процесу та значного руйнування основи [2].

Крім хімічного впливу, корозія супроводжується механічними змінами, зокрема збільшенням об'єму продуктів окиснення. Це викликає внутрішні напруження між шарами живописної структури, що проявляється у вигляді кракелюру, розшарування та осипання фарбового шару. Додатковим фактором є різниця коефіцієнтів термічного розширення металу та живописних матеріалів, яка підсилює деформаційні процеси при коливаннях температури.

Висновки. Корозійні процеси виступають визначальним чинником руйнування живопису на металевих носіях, оскільки вони поєднують у собі хімічні, фізичні та механічні аспекти деструкції. Їхній комплексний характер зумовлює необхідність застосування міждисциплінарного підходу до дослідження, консервації та реставрації таких творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Paintings on copper supports. Conservation. URL: https://www.conservation-wiki.com/wiki/Paintings_on_Copper_Supports (дата звернення: 15.02.2026).
2. Scott D.A. Copper and bronze in art: corrosion, colorants, conservation. Los Angeles: Getty Publications, 2002. 515 p.
3. Selwyn L. Metals and corrosion: a handbook for the conservation professional. Ottawa: Canadian Conservation Institute, 2004. 168 p.

4. Caring for metal objects. Canadian Conservation Institute. URL: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/preventive-conservation/guidelines-collections/metal-objects.html> (дата звернення: 12.02.2026).
5. Recognizing active corrosion. Canadian Conservation Institute Notes. URL: <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/recognizing-active-corrosion.html> (дата звернення: 11.02.2026).

Отримано 13.04.2026

Анна ЛЕХМАН

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності В4 Образотворче мистецтво та реставрація

*Науковий керівник: Наталія УРСУ
доктор мистецтвознавства, професор*

СПЕЦИФІКА КОНСЕРВАЦІЇ ТА РЕСТАВРАЦІЇ ТЕМПЕРНОГО ІКОНОПІСУ НА ДЕРЕВ'ЯНІЙ ОСНОВІ

У роботі розглядаються практичні труднощі, з якими стикається реставратор при відновленні ікон. Основна увага приділена тому, як врятувати дерев'яну основу від руйнування та правильно підійти до розчищення старої темпері.

Ключові слова: іконопис, реставрація, левкас, дерево, консервація.

Актуальність теми. Коли ми беремо до рук стару ікону, ми бачимо не просто зображення, а складний живий організм, де дерево, клей та фарби постійно взаємодіють. Час не шкодує ці матеріали: дерево тріскається, а левкас починає сипатися. Тому сьогодні важливо знайти той баланс, щоб і врятувати пам'ятку, і не перетворити її на новороб.

Мета публікації. Розглянути тонкощі консервації саме темперного живопису, щоби зрозуміти, якнайкраще зміцнити основу та відкрити справжній авторський колір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реставрація починається не з пензля, а з детального огляду, справжнього дослідження. Найбільш критичним етапом є робота з дерев'яною основою, адже деформація дошки чи руйнування її структури комахами-точильниками ставить під загрозу цілісність усього твору [1]. Для стабілізації основи ми застосовуємо методи консервації за допомогою спеціалізованих антисептиків та зміцнювальних розчинів (консолідантів), які повертають дереву експозиційну міцність і запобігають подальшим руйнуванням [3]. Окрему увагу приділяємо тильній стороні дошки: якщо там є старі ходи шашеля, їх потрібно ретельно дезінфікувати та заповнювати спеціальними мастиками, щоб зупинити процес розпаду деревини зсередини [1].

Далі йде левкас. Це фундамент ікони, і якщо він здувся, його треба дуже обережно підклеювати, вводячи клей під шар фарби шприцом. Використання натурального осетрового клею дозволяє м'яко повернути ґрунту пластичність. Після введення адгезиву ділянку левкасу потрібно делікатно прогріти та притиснути, виганяючи зайве повітря, щоб фарбовий шар знову щільно приліг до дошки [2, с. 76-80].

Але найцікавіше – це розчистка. Оліфа з роками темніє так, що ікону майже не видно. Тут важливо діяти дуже делікатно, пошарово знімаючи бруд, щоб не зняти разом з ним тонку яєчну темперу. Це справжня детективна робота – знайти під шарами кіптяви той самий яскравий колір, який заклав іконописець сотні років тому. Часто під пізнішими записами або шаром окисованого лаку ховаються дивовижні лазурити чи кіновар, які зберегли свою соковитість саме завдяки захисному шару старої оліфи. Ми працюємо маленькими зондами, постійно контролюючи стан фарби під мікроскопом, адже кожен необережний рух може знищити автентичне авторське письмо.

Коли ікону розчищено, перед нами постає проблема втрат. Тут важливо не домалювати за автора, а зробити так зване реставраційне тонування [3]. Ми заповнюємо втрати реставраційним левкасом, і лише після цього наносимо колір. Для цього ідеально підходять акварельні фарби або спеціальні реставраційні пігменти, які наносяться крапковим методом або тонкою штриховкою. Це дозволяє оку глядача бачити цілісний образ здалеку, але при близькому огляді фахівець завжди відрізнити руку реставратора від оригіналу [1].

Висновки. Реставрація – це, насамперед, відповідальність, базове завдання якого зупинити руйнування, знайти найбільш оптимальну методику ревіталізації кожного конкретного твору мистецтва, що дозволить дати іконам друге життя, зберігши кожен оригінальний тріщинку, яка несе в собі історію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антоненкова Н.О. Реставрація та експертиза іконопису Стародуб'я у контексті розвитку художньої культури України. Харків: ХДАДМ. 2025. 308 с.
2. Максименко А., Антоненкова Н. Результати дослідження та реставрація ікони «Успіння пресвятої Богородиці». *Міжнародна наукова конференція «30 років кафедрі реставрації та експертизи творів мистецтва»*: зб. наук. матеріалів. Харків: ХДАДМ, 2024. С. 76-81. URL: <https://www.ksada.org/wp-content/uploads/2025/09/onovlena-konferencziya-restavradoriv-2024-11.pdf> (дата звернення: 27.02.2026).
3. Nica L., Vasilache V., Drob A., Pruteanu S., Sandu I. Preservation and Restoration of an Old Wooden Icon with Complex Carved Ornaments, in a Conservation State of Precollapse. *Applied Sciences*. 2022. Vol. 12. DOI: <https://doi.org/10.3390/app12105073>

Отримано 13.04.2026

СЕКЦІЯ ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Каріна ГИЛЯКА

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта

*Науковий керівник: Тетяна БАБЮК
кандидат педагогічних наук, доцент*

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА ЯК СКЛАДОВА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У публікації розкрито значення екологічної стежини як ефективного засобу формування екологічної культури дітей дошкільного віку. Обґрунтовано її роль як складової еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти, що забезпечує інтеграцію пізнавальної, дослідницької та практичної діяльності дітей. Представлено приклад організації екологічної стежини та окреслено методичні підходи до її використання в освітньому процесі.

***Ключові слова:** екологічна освіта, екологічна стежина, дошкільна освіта, еколого-розвивальне середовище, сталий розвиток.*

Актуальність теми. Сучасні екологічні виклики актуалізують необхідність формування екологічної свідомості особистості з раннього віку. Дошкільний період є сенситивним для становлення ціннісного ставлення до природи, розвитку екологічного мислення та набуття первинного досвіду взаємодії з довкіллям. У цьому контексті особливого значення набуває створення еколого-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти, здатного забезпечити цілісний вплив на розвиток дитини [1].

У сучасних наукових і методичних працях значна увага приділяється екологічній освіті дошкільників як важливому компоненту сталого розвитку. Так, О. Барвінок підкреслює, що екологічна стежина є ефективним засобом формування екологічної компетентності дітей, оскільки забезпечує інтеграцію різних видів діяльності та безпосередній контакт із природою [2]. У сучасних публікаціях практиків також наголошується, що екологічна стежина виступає важливим елементом еколого-розвивального середовища та сприяє формуванню гуманного ставлення до довкілля [3].

Мета публікації. Метою публікації є обґрунтування ролі екологічної стежини як складової еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти та визначення особливостей її організації і використання в освітньому процесі

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна стежина в закладі дошкільної освіти розглядається як спеціально організований освітній маршрут, що об'єднує природні об'єкти та тематичні локації і створює умови для пізнавальної, дослідницької та практичної

діяльності дітей. Її педагогічна цінність полягає у забезпеченні безпосереднього контакту дитини з природою, що сприяє формуванню екологічної культури та екологічно доцільної поведінки [3].

Як зазначає Л. Загородня, екологічна стежина є важливим компонентом природничо-розвивального середовища, який дозволяє організовувати прогулянки, спостереження та дослідницьку діяльність дітей, формуючи їхню екологічну свідомість [4]. Екологічна стежина – це спеціально організований освітній маршрут, який об'єднує природні об'єкти та тематичні локації і дозволяє дитині не просто слухати про природу, а жити в ній, взаємодіяти з нею, відчувати її. Саме тут дитина вперше помічає, що листя не просто падає, а змінюється; що комаха – це не просто «жучок», а частина великого світу; що вода може випаровуватися, а насіння проростати.

Ефективність екологічної стежини визначається її структурною організацією. Наприклад, екологічна стежина «Стежина пізнання природи». Вона починається зі станції «Дерево круглий рік», де діти щодня спостерігають за одним деревом: торкаються кори, помічають, як змінюється листя, як з'являються бруньки. Далі «Квіткова галявина», де кожна рослина це маленька загадка: чому одна пахне сильніше, інша має яскравіший колір, а третя тягнеться до сонця? Особливий інтерес викликає «Лабораторія Комашка», де діти через лупу розглядають мурашу чи жука і раптом відкривають для себе цілий мікросвіт. На станції «Пташина їдальня» вони не просто годують птахів, вони чекають їх, впізнають, радіють кожній пташечці. А на «Міні-городі» дитина вперше переживає справжню відповідальність: потрібно посадити, доглядати, прополоти, поливати – і тоді з'явиться результат, виросте урожай!

Важливою умовою ефективного функціонування екологічної стежини є педагогічний супровід діяльності дітей. Вихователь стимулює дітей до спостереження, дослідження та узагальнення результатів. Саме вихователь ставить ті запитання, які змушують дитину думати: «Чому листя на цьому дереві пожовтіло швидше, ніж на інших?», «Що буде, якщо рослину не поливати?» Він спонукає дітей спостерігати, наприклад, щодня порівнювати рослини на сонці і в тіні, або помічати, як змінюється дерево впродовж тижня. Наприклад, дітям пропонується порівняти умови росту рослин або провести прості досліди з водою та ґрунтом. Не менш важливо створити ситуацію маленького дослідження. Наприклад, виростити цибулю у склянці з водою і в ґрунті та разом з дітьми зробити висновок: де росте краще і чому. Або поспостерігати, як зникає вода з відкритої посудини – це перші кроки до розуміння природних явищ. Вихователь допомагає дітям робити висновки: «Рослинам для життя і росту потрібні вода, світло і тепло». І ці знання не просто хтось сказав, а набуті з власного досвіду, тому вони залишаються з дитиною надовго. Така діяльність сприяє формуванню причинно-наслідкових зв'язків і розвитку мислення [2].

Особливого значення набуває інтегрований підхід, який дозволяє поєднувати екологічну освіту з розвитком мовлення, художньо-естетичною діяльністю та руховою активністю. Наприклад, коли діти описують побачене або складають історії про «життя дерева»; художню діяльність – малювання листя, створення аплікацій із природних матеріалів; рухливі ігри – наприклад, «Птахи і вітер» чи «Знайди своє дерево», де діти проживають природні явища через рух. Це забезпечує цілісний розвиток особистості дитини.

Екологічна стежина також реалізує ідеї сталого розвитку, формуючи у дітей відповідальне ставлення до природних ресурсів і навколишнього середовища [5]. Саме через такі практики закладаються основи екологічно свідомої поведінки, що відповідає глобальним викликам

сучасності. І що найцінніше, екологічна стежина формує не лише знання, а ставлення. Дитина вчиться не обривати листя, не ламати гілки, не руйнувати мурашник. Вона починає відчувати, що природа жива, і ми є її частиною. Через практичну діяльність діти засвоюють основи екологічно доцільної поведінки, що відповідає сучасним освітнім пріоритетам [1].

Окрім того, створення екологічної стежини сприяє залученню батьків до освітнього процесу, що підсилює виховний потенціал та забезпечує єдність впливів на дитину. Батьки із задоволенням долучаються до створення стежини: разом із дітьми виготовляють годівнички, висаджують рослини, беруть участь у природоохоронних акціях, походах, екскурсіях. І це вже не просто освітній процес – це спільна цінність.

Висновки. Отже, екологічна стежина є важливою складовою еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти, яка забезпечує реалізацію діяльнісного підходу в екологічній освіті дітей. Вона сприяє формуванню екологічної культури, розвитку пізнавальної активності та набуттю практичного досвіду взаємодії з природою. Ефективність її використання залежить від методично грамотної організації та активної ролі педагога.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою інноваційних моделей екологічних стежин та удосконаленням методики їх використання в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Київ: МОН України, 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033729-21#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Барвінок О. В. Використання екологічної стежини у формуванні екологічної компетентності дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічний пошук*: зб. студентських наукових праць за матеріалами III Всеукраїнської студентської науково-практичної інтернет-конференції «Дошкільна освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору» 18 – 19 березня 2021. С. 22-25. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/33377> (дата звернення: 12.03.2026).
3. Рисенко Т. М. Екологічна стежина як засіб екологічного виховання дітей дошкільного віку. 2023. URL: <https://vseosvita.ua/library/stattia-ekolohichna-stezhyna-yak-zasib-ekolohichnoho-vykhovannya-ditei-starshoho-doshkilnoho-viku-760168.html> (дата звернення: 15.03.2026).
4. Загородня Л. Підготовка магістрантів до створення еколого-розвивального середовища в закладі дошкільної освіти. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід*: зб. матеріалів II Всеукр. Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених. Маріуполь, 30 листоп. 2021 р. За заг. ред. О.Г. Брежневої, С.І. Макаренка. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 30-33. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5612/1/evol_proc_konf_2021.pdf (дата звернення: 15.03.2026).
5. ESD for 2030 Global Network: Learning to act for people and planet. URL: <https://www.unesco.org/en/sustainable-development/education/esd-net> (дата звернення: 12.03.2026).

Отримано 13.04.2026

Вікторія ІВАСЮК

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 012 Дошкільна освіта

Науковий керівник: **Ірина ГАЗІНА**
кандидат педагогічних наук, доцент

ІННОВАЦІЙНІ МУЗИЧНО-ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто інноваційні музично-ігрові технології як ефективний засіб розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Проаналізовано роль музично-ігрової діяльності, орф-підходу, музикотерапії та сучасних цифрових ігрових технологій у формуванні творчих здібностей, розвитку уяви, емоційної сфери та самовираження дітей.

Ключові слова: інноваційні музично-ігрові технології, музично-ігрова діяльність, творчі здібності, орф-підхід, музикотерапія, дошкільна освіта, цифрові ігри, інклюзія.

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток української держави зумовлює потребу у формуванні особистості нового типу – духовно багатой, культурної, здатної до самостійного мислення, прийняття нестандартних рішень, вільного вибору та гнучкого реагування на зміни навколишнього середовища.

Мета статті: розглянути інноваційні музично-ігрові технології як ефективний засіб розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку

Виклад основного матеріалу. Творчість є одним із найбільш важливих компонентів властивостей особистості, особливо в дитячому віці. Творчість виявляється, насамперед, у вмінні створювати нові образи; встановлювати нові зв'язки між об'єктами, явищами, поняттями тощо [4, с. 13]. Повноцінний і гармонійний розвиток дитини неможливий без формування її творчих здібностей. Одним із ефективних засобів цього є музично-ігрова діяльність, яка допомагає дітям відчувати красу, пробуджує бажання створювати її самостійно, сприяє розвитку інтересів і здібностей, а також дає змогу передавати власні враження від навколишнього світу у формі музичної гри.

Розкриття психолого-педагогічної готовності дитини до творчого процесу розглядається в літературі з різних щодо розв'язання цього питання сторін. Але дослідники (Л. Віготський, В. Котляр та інші) переважно сходяться в тому, що основу цієї готовності складає, саме розвиток творчої уяви [2, с. 7]. Водночас одним із найефективніших засобів її формування виступає ігрова діяльність. Саме в грі уява дитини набуває цілісного характеру: створені образи не лише виникають на основі реального досвіду, а й реалізуються у діяльності, зокрема в процесі театралізації.

Важливу роль у цьому відіграють музично-дидактичні ігри, які сприяють розвитку самостійності, ініціативності та здатності до сприйняття музики. Вони поєднують різні види музичної діяльності – спів, рухи, слухання, гру на інструментах – і в доступній ігровій формі забезпечують розвиток музичних і творчих здібностей дітей.

З метою підвищення ефективності цього процесу доцільно використовувати інноваційні технології, що поєднують пізнавальну та ігрову діяльність. Такі заняття, побудовані у формі гри, викликають позитивні емоції у дітей та сприяють більш глибокому засвоєнню матеріалу [1].

Сучасні освітні тенденції передбачають активне впровадження інноваційних технологій у процес музичного виховання дітей дошкільного віку. Зокрема, використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню інтересу дітей до музичної діяльності, розвитку їхньої творчої уяви та здатності до самовираження. Мультимедійні засоби, інтерактивні ігри та цифрові ресурси дозволяють зробити освітній процес більш наочним, доступним і емоційно насиченим, що позитивно впливає на засвоєння знань дітьми.

Важливим напрямом інновацій у музичному вихованні є використання елементів гейміфікації. Навчання у формі гри сприяє формуванню внутрішньої мотивації, активізує пізнавальну діяльність дітей та стимулює розвиток їх творчих здібностей. У процесі музично-ігрової діяльності діти не лише засвоюють нові знання, а й навчаються імпровізувати, експериментувати зі звуками, рухами, образами, що є основою розвитку творчого потенціалу.

Особливе місце серед інноваційних підходів займає система елементарного музичування, розроблена Карл Орф. Вона ґрунтується на поєднанні музики, руху, мовлення та гри. Основними принципами цієї системи є імпровізація, доступність, активна участь кожної дитини у творчому процесі. Використання орф-підходу сприяє розвитку ритмічного відчуття, музичного слуху, уяви та емоційної сфери дитини [3].

Не менш важливим є використання музикотерапії як інноваційного засобу розвитку творчих здібностей дошкільників. Музикотерапія поєднує елементи музики, гри та психологічного впливу, сприяючи гармонійному розвитку особистості дитини. Вона допомагає зняти емоційне напруження, розвиває уяву, стимулює творче мислення та сприяє самовираженню дітей [1].

Особливої актуальності набуває застосування інноваційних музично-ігрових технологій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Музична діяльність створює сприятливі умови для розвитку емоційної сфери, комунікативних навичок та творчих здібностей таких дітей. Завдяки ігровій формі навчання вони легше залучаються до освітнього процесу, відчувають успіх і впевненість у власних можливостях.

Практичне застосування інноваційних музично-ігрових технологій передбачає використання різноманітних форм роботи, серед яких: музично-дидактичні ігри, театралізовані вистави, імпровізаційні вправи, створення власних музичних образів, використання цифрових музичних додатків. Наприклад, ігри «Відгадай звук», «Створи мелодію», «Оживи казку» сприяють розвитку слухового сприйняття, уяви та творчого мислення дітей.

Висновки. Таким чином, використання інноваційних музично-ігрових технологій у закладах дошкільної освіти є ефективним засобом розвитку творчого потенціалу дітей. Вони сприяють формуванню емоційно багатой, креативної особистості, здатної до самовираження, творчого мислення та активної взаємодії з навколишнім світом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Використання музикотерапії в умовах освітнього процесу закладів дошкільної освіти: навч.-метод. посіб. Чернівці: ФОП Баликіна О.В., 2020. 84 с.
2. Кивлюк О. Створення комп'ютерно-ігрового середовища. *Інформатика та інформаційні технології: науково-методичний журнал*. Київ, Педагогічна преса, 2012. С. 6-11.
3. Орф-підхід та інклюзія: метод. посіб. / Уклад: В. В. Колодяжна, Т. Черноус. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 100 с.
4. Шумейко В. Ю. Розвиток творчої уяви старших дошкільників засобом комп'ютерних ігор. *Методична розробка збірки ігор: кваліфікаційна робота*. Кривий Ріг: КДПУ, 2021. 85 с.

Отримано 13.04.2026

Марія ОНИШКО,

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта

Науковий керівник: Наталія ГУДИМА

кандидат філологічних наук, доцент

РОЗВИТОК ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ МОДЕЛЕЙ

У статті теоретично обґрунтовано та практично проаналізовано сучасні методичні моделі розвитку читацького інтересу учнів початкових класів у контексті вимог Нової української школи. Особливу увагу приділено діяльним та візуально орієнтованим технологіям, зокрема застосуванню лепбуків та вправи «хмара слів», що дозволяють трансформувати процес читання з репродуктивного відтворення тексту в активний інструмент пізнання та самовираження «цифрового покоління» школярів.

Ключові слова: читацький інтерес, початкова освіта, Нова українська школа, методичні моделі, лепбук, хмара слів, наскрізні вміння, візуалізація інформації.

Актуальність теми. Сучасний етап трансформації початкової освіти в Україні визначається глобальними змінами в інформаційному просторі та необхідністю підготовки дитини до життя в суспільстві знань. У центрі освітньої парадигми стоїть компетентнісний підхід, який переорієнтовує навчальний процес із простого накопичення знань на формування здатності учня ефективно діяти в нестандартних ситуаціях. Одним із ключових пріоритетів такої моделі є становлення вільної, ініціативної особистості, здатної до саморозвитку та критичного сприйняття інформаційного потоку.

Фундаментальну роль у цьому процесі відіграє Концепція «Нова українська школа», яка визначає читання не просто як технічну навичку декодування символів, а як наскрізне вміння, що пронизує всі 11 ключових компетентностей [1]. Без сформованої здатності глибоко розуміти прочитане неможливе опанування ні математичної, ні природничої, ні соціальної грамотності. Читання стає інструментом мислення, засобом емоційного інтелекту та базою для навчання впродовж життя.

Сьогоднішні учні, які належать до «цифрового покоління», часто демонструють схильність до фрагментарного сприйняття інформації. Це створює серйозний виклик для педагогів: виникає потреба у пошуку таких методичних моделей, які здатні утримувати сталу увагу дитини та успішно конкурувати з динамічними мультимедійними розвагами.

Мета публікації. Теоретично обґрунтувати та практично проаналізувати ефективні методичні моделі, спрямованих на розвиток стійкого читацького інтересу в учнів початкових класів у контексті вимог Нової української школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті сучасної освітньої парадигми методичні моделі розглядаються як цілісні системи, що інтегрують зміст, методи та засоби навчання для досягнення конкретної педагогічної мети – формування стійкого інтересу до читання. На відміну від окремих прийомів, модель пропонує системний алгоритм дій, що перетворює процес опрацювання тексту на динамічну та багатогранну діяльність. Впровадження таких моделей у початковій школі дозволяє структурувати роботу вчителя за кількома стратегічними напрямками.

По-перше, це моделі візуалізації та структурування, до яких належать «хмари слів», ментальні карти та графічні організатори. Вони допомагають учням опанувати навички аналізу, трансформуючи лінійний текст у наочну схему, що особливо актуально для «цифрового покоління» з переважаючим візуальним сприйняттям. По-друге, вагоме місце посідають ігрово-конструкторські моделі, такі як лепбуки або проєктне моделювання. Вони базуються на діяльнісному підході: дитина не просто споживає інформацію, а виступає «архітектором» знань, створюючи матеріальний продукт на основі прочитаного.

Окрім того, ефективними є комунікативні моделі (наприклад, сторітелінг або «шість капелюхів мислення»), спрямовані на розвиток емпатії та критичного осмислення через дискусію. Окрему групу становлять моделі цифрової інтеграції, де читання поєднується з використанням ІКТ-інструментів (створення буктрейлерів чи мультимедійних презентацій), що робить книгу конкурентоспроможною в сучасному інформаційному просторі.

Завдяки такому розмаїттю, методичні моделі дозволяють вчителю гнучко реагувати на запити класу, перетворюючи читання з формального обов'язку на інструмент особистісного розвитку та самовираження дитини. Розглянемо детальніше практичну реалізацію окремих моделей, що демонструють високу ефективність у роботі з молодшими школярами.

Лепбук – це навчальний інструмент у вигляді папки чи книги, що містить різноманітні вкладки, картки, ілюстрації та інші елементи, які учні можуть відкривати, переміщати та доповнювати. Це дозволяє візуально та інтерактивно організувати інформацію, що є особливо важливим для молодших школярів, у яких ще не повністю сформовані навички аналітичного мислення та осмислення великих обсягів тексту. Лепбук може включати різноманітні форми роботи, такі як таблиці, карти, схеми, малюнки, завдання, що допомагають учням краще зрозуміти матеріал і активно взаємодіяти з ним. Ось приклад його використання у початковій школі:

Умова: Що ти знаєш про козаків? Хто вони? Де жили? Що робили? Скористайся додатковими джерелами і підготуй коротку розповідь [3].

Дослідження теми:

- Учні можуть почати з обговорення, що вони вже знають про козаків. Вчитель може задати запитання: «Хто такі козаки?», «Де вони жили?», «Чим займалися?».
- Використання додаткових джерел, таких як підручники, Інтернет-ресурси, енциклопедії.

Визначення ключових аспектів: учні мають визначити кілька основних аспектів, які вони хочуть включити в лепбук. Це можуть бути:

- Походження козаків.
- Місця їхнього проживання (Запорізька Січ, інші території).
- Основні заняття (військова діяльність, землеробство, торгівля).
- Культурні особливості (традиції, звичаї, одяг).

Підготовка матеріалів для лепбука: кожна група або учень створює окрему вкладку або сторінку лепбука для кожного з обраних аспектів. Вони можуть використовувати:

- Тексти: Написати короткі описи про кожний аспект.
- Ілюстрації: Додати малюнки, фотографії, мапи або графіки, що ілюструють інформацію.

– Схеми: Використати діаграми або таблиці для порівняння різних аспектів козацького життя.

Презентація результатів: Кожен учень або група представляє свій лепбук класу, пояснюючи, що вони дізналися про козаків [2].

Саме в такій діяльності відбувається розвиток читацького інтересу молодших школярів. Під час створення лепбука учні змушені звертатися до різних текстових джерел, щоб знайти потрібну інформацію, відібрати найважливіші факти та зрозуміти їхній зміст. Читання перестає бути формальною навчальною дією і перетворюється на інструмент пізнання. Крім того, інтерактивний характер роботи (вкладки, картки, ілюстрації, власні записи) викликає у дітей емоційне зацікавлення та бажання працювати з матеріалом глибше.

Застосування вправи «Хмара слів» у процесі аналізу байки «Лисиця і Ворона» [3] є яскравим прикладом сучасного підходу до розвитку читацької культури молодших школярів. *Методика виконання цієї вправи включає кілька етапів:*

1. Аналіз байки: учні читають байку «Лисиця і Ворона» та обговорюють її зміст, зосереджуючись на основних подіях і моралі твору. Вчитель допомагає учням визначити головну ідею байки через запитання та діалог.

2. Визначення ключових слів: разом із вчителем учні виокремлюють ключові слова, що найточніше передають зміст і мораль байки. Це можуть бути слова: «обман», «лестоці», «досвід», «необачність», «мудрість», «довіра» тощо.

3. Створення хмари слів: вчитель використовує онлайн-сервіси (наприклад, WordArt, Wordwall) або паперовий формат для візуалізації хмари слів. Це допомагає учням краще сприймати й запам'ятовувати ключові поняття.

4. Стислий переказ: використовуючи обрані слова, учні складають короткий переказ байки. Наприклад: «Лисиця хвалить ворону, щоб отримати сир. Ворона довіряється лестоцям і втрачає здобич». Це вчить дітей концентруватися на головному та формулювати думки лаконічно.

5. Обговорення ефективності стислого переказу: учні аналізують, чи залишилася байка такою ж змістовною після скорочення, і роблять висновки про важливість художніх деталей у текстах.

Однією з ключових переваг цієї вправи є те, що вона робить процес читання інтерактивним. Визначення ключових слів допомагає учням виокремити головні ідеї твору, що, у свою чергу, розвиває їхню здатність до аналізу тексту. Створення візуального представлення слів у вигляді хмари сприяє кращому запам'ятовуванню та активному засвоєнню матеріалу.

Окрім цього, стислий переказ байки на основі ключових слів допомагає учням навчитися виділяти головне, уникати зайвої інформації та формулювати думки чітко й лаконічно. Такий підхід є надзвичайно важливим для розвитку навичок зв'язного мовлення.

Не менш значущим є й обговорення впливу скороченого тексту на сприйняття змісту байки. Учні вчаться оцінювати, наскільки стислий переказ передає основну мораль твору, та роблять висновки про значення художніх деталей у літературі. Це сприяє формуванню свідомого читача, який не просто споживає текст, а аналізує його, осмислює авторське бачення й робить власні висновки [2].

Ефективним засобом формування такого інтересу є використання методичних моделей, які організують роботу з текстом у діяльнісній, інтерактивній та візуально орієнтованій формах. Такі моделі змінюють характер читацької діяльності: учні не просто читають текст, а аналізують його, виокремлюють ключову інформацію, обговорюють зміст і творчо відтворюють отримані знання. Саме завдяки цьому читання набуває для дітей особистісної значущості.

Застосування лепбука сприяє розвитку читацького інтересу через поєднання читання з дослідницькою та творчою діяльністю. Учні працюють з різними джерелами інформації, добирають факти, узагальнюють їх та оформлюють у вигляді вкладок, схем і коротких текстів. Такий процес робить роботу з книгою активною і захопливою, оскільки результатом стає власний навчальний продукт.

Використання «Хмари слів» активізує інтерес до читання через візуалізацію змісту тексту та роботу з ключовими поняттями. Учні вчать знаходити головні слова, що передають зміст твору, аналізувати їхнє значення та створювати стислий переказ. Це допомагає глибше зрозуміти текст, розвиває навички осмисленого читання та стимулює інтелектуальну активність школярів.

Висновки. Завдяки таким методичним моделям урок перетворюється на цікаву та змістовну діяльність, що формує у дітей позитивне ставлення до книги та бажання самостійно звертатися до читання.

Отже, розвиток читацького інтересу молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти, оскільки саме в цьому віці формується ставлення дитини до книги та читання як до джерела знань, емоційних переживань і особистісного розвитку. У контексті ідей Нової української школи читання виступає не лише навчальною навичкою, а й важливим інструментом пізнавальної діяльності, що забезпечує формування ключових компетентностей учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція «Нова українська школа». 2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 22.03.2026).
2. Онишко М.І., Гудима Н.В. Розвиток читацької культури молодших школярів через ефективні методичні моделі роботи з дитячою книжкою. *Science and Information Technologies in the Modern World* (February 26-28, 2025). Athens, Greece. S. 402–407.
3. Чумарна М.І. Українська мова та читання: підручник для 4 кл. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2021. Ч. 2. 160 с.

Отримано 13.04.2026

Анастасія СОПКО

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1 року навчання спеціальності АЗ Початкова освіта

Науковий керівник: **Вікторія ФЕДОРЧУК**

кандидат педагогічних наук, доцент

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ НУШ

У статті обґрунтовано роль ігрових технологій як провідного інструменту навчання в початковій школі. Наведено практичний приклад дидактичної гри для уроків української мови, що демонструє її вплив на мовні, когнітивні та соціальні навички школярів.

Ключові слова: ігрові технології, дидактична гра, початкова школа.

Актуальність теми. Сучасні діти перебувають під постійним впливом цифрових медіа (телебачення, Інтернет, відео), що призводить до швидкої втомлюваності та розпорошення уваги. В умовах перенасичення інформацією традиційні підходи до навчання втрачають ефективність, тоді як гра дозволяє засвоювати знання без примусу. Перехід дитини з дитячого садка до школи та зміна провідної діяльності з ігрової на навчальну є серйозним стресом.

Мета публікації полягає в обґрунтуванні ролі ігрових технологій як ефективного методу організації навчальної діяльності учнів початкових класів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах традиційні методи навчання іноді втрачають свою ефективність і потребують переосмислення і доповнення. Гра в усі часи виступає тим природним механізмом, який дозволяє дитині засвоювати великі обсяги інформації без примусу, перетворюючи монотонне повторення на захопливий процес. Перехід від ігрової діяльності (у дитячому садку) до навчальної є серйозним стресом. Тож, ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й буденні кроки з вивчення предметів.

Ігри дозволяють дитині відчувати себе впевнено та самостійно, розвиваючи в ній такі важливі якості, як лідерство, творчість та вміння працювати в команді. Крім того, вони сприяють розвитку фізичних навичок, координації рухів та просторового мислення. Під час гри дитина вчиться сприймати світ навколо себе, розвиває уяву та творчість, а також вчиться розв'язувати проблеми та приймати рішення [3].

Актуальність гри в даний час підвищується і через перенасиченість сучасного школяра інформацією. У всьому світі, і в Україні в тому числі, незмірно розширюється предметно-інформаційне середовище. Телебачення, відео, радіо, комп'ютер, мережа Інтернет останнім часом виливають на учнів величезний обсяг інформації. Актуальним завданням школи стає розвиток самостійної оцінки та відбору одержуваної інформації. Однією з форм навчання, що розвиває подібні вміння, є дидактична гра, що сприяє практичному використанню знань, отриманих на уроці і в позаурочний час [2]. Проводити ігри, створювати ігрові ситуації, важливо на кожному уроці. Це особливо стосується 1-2 класів – перехідного періоду, коли учні ще не звикли до тривалої напруженої діяльності. Вони швидко стомлюються, притуплюється їхня увага, набридає одноманітність. Тому гра є засобом активізації навчання та виховання, один з найефективніших методів організації навчальної діяльності учнів початкових класів. Гру можна пропонува-

ти на початку уроку. Такі ігри мають збудити думку учня, допомогти йому зосередитися і виділити основне, найважливіше, спрямовувати увагу на самостійну діяльність [2].

Ефективна організація ігрової діяльності в початковій школі потребує від педагога ретельної підготовки та методичної точності. Процес починається з доступного викладу сюжету, чіткого розподілу ролей та постановки конкретного пізнавального завдання перед учнями. Щоб підтримувати сталий інтерес. Головна перевага такого підходу полягає в тому, що, захопившись процесом, дитина не помічає самого навчання. У грі природним чином відбувається засвоєння нових знань. Важливу роль відіграє і предметне середовище. У класній кімнаті доцільно облаштовувати спеціальні ігрові куточки. Наприклад, використання таких персонажів, як Мудра Сова, Хитра Лисиця, Ведмідь чи герої казки, допомагає візуалізувати навчальні завдання та зробити їх ближчими для дитини. Плануючи організацію ігрової діяльності на уроці, потрібно спершу визначити навчальну, розвивальну і виховну мету, кожна з яких спрямована на розв'язання завдань, визначених програмовими вимогами для учнів початкової школи.

Розвиваючі ігри та нестандартні уроки (урок-гра, урок-подорож, урок-мандрівка, урок з використанням ІКТ, та ін.) роблять навчання легким, доступним, простим, цікавим. Нестандартні уроки доцільно почати з цікавого фрагменту. Наприклад, це може бути карта подорожі, план, макет квітучої галявини, острів скарбів тощо. Також ефективно використовувати усну народну творчість – найцінніше невичерпне джерело. Загадка – це досить поширений жанр дитячого фольклору, метод народної педагогіки. Загадка розвиває мислення і мову дитини, її спостережливість. Кожна загадка містить нестандартне завдання, яке викликає жвавий інтерес. За допомогою загадок можна створювати проблемні ситуації на уроках української та інших мов, математики, предметів природничого циклу, а також проводити інтегровані уроки.

Дослідивши ігри, для прикладу ми обрали гру, яку можна використати на уроці української мови, а підготуватися до неї на уроці трудового навчання. Гра «Засели будиночки – риди».

Для цієї гри виготовляються 3 будиночки з прорізами: чоловічий рід, жіночий рід і середній рід. Клас об'єднується в 3 команди (3 ряди). Кожна команда отримує свій будиночок – рід. На столі у вчителя картки із надрукованими словами. Будиночки прикріплені до дошки. Учні по черзі підходять до столу, вибирають картку зі словом і заселяють у будиночок. Перемагає той ряд, який швидше заселить свій будиночок [1].

Ця гра може сприяти розвитку у дітей мовленнєвих навичок (розпізнавання роду іменників (чоловічий, жіночий, середній), збагачення словникового запасу, закріплення граматичних знань у практичній формі); когнітивних здібностей (швидкість мислення та реакції, уважність і спостережливість, уміння класифікувати слова за ознакою); соціальних навичок (робота в команді, взаємодія та підтримка однокласників, розвиток здорового змагального духу); особистісному розвитку (підвищення інтересу до навчання через гру, формування впевненості у своїх знаннях, розвиток самостійності під час вибору відповіді). Тож завдяки цій грі можна легко, активно та цікаво закріпити знання.

Висновки. Отже, ігрові технології в початковій школі є не просто розвагою, а фундаментальним інструментом гармонійного розвитку особистості. Впровадження дидактичних ігор, казок та нестандартних уроків допомагає вчителю ефективно розв'язувати програмові завдання, активізуючи мислення, мовлення та соціальні навички учнів. У сучасному інформаційно перенасиченому світі гра залишається тим природним середовищем, де навчання стає для дитини бажаним, легким та усвідомленим процесом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дидактичні ігри на уроках у початковій школі. URL: <https://vseosvita.ua/library/didakticni-igri-na-urokah-u-pocatkovij-skoli-482825.html>
2. Методичні рекомендації «Ігрові технології навчання як ефективні засоби розвитку пізнавальних інтересів учнів початкової школи». URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-igrovi-tehnologi-navchannya-yak-efektivni-zasobi-rozvitku-piznavalnih-interesiv-uchniv-pocatkovogo-shkoli-338015.html>
3. Роль ігрової діяльності у психічному розвитку дитини – вплив та користь. URL: <https://kiddy.com.ua/rol-igrovoi-diyalnosti-u-psixichnomu-rozvitku-ditini-vpliv-ta-korist/>

Отримано 13.04.2026

Діана ФЕДОРОВА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 1 року навчання спеціальності АЗ Початкова освіта

Науковий керівник: Вікторія ФЕДОРЧУК

кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У роботі розглядається проблема використання мультимедійних технологій на уроках української мови в початкових класах. Обґрунтовано переваги використання мультимедійних засобів, зроблено висновок про ефективність мультимедійних технологій як важливого засобу підвищення якості навчання української мови в початковій школі.

***Ключові слова:** мультимедійні засоби, початкова школа, уроки української мови, інтерактивні методи навчання.*

Актуальність теми. У сучасній освіті все більшого значення набуває використання мультимедійних технологій, що пов'язано з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Дослідники зазначають, що мультимедійні засоби підвищують ефективність навчання, сприяють кращому засвоєнню матеріалу та активізують пізнавальну діяльність учнів. Особливо це важливо в початкових класах, де наочність та інтерактивність допомагають розвивати мовлення, мислення та інтерес до вивчення української мови. Тому впровадження мультимедійних технологій є актуальним напрямом удосконалення навчального процесу.

Мета публікації: на основі аналізу наукових праць дослідників визначити теоретичні засади та практичні можливості використання мультимедійних технологій на уроках української мови в початкових класах, а також обґрунтувати їх вплив на підвищення ефективності навчання, розвиток мовленнєвих умінь і пізнавальної активності учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту свого виникнення психологія навчання надавала перевагу словесним, а не візуальним формам навчання – ще з класичних досліджень Еббінгауза (1885), присвячених запам'ятовуванню беззмістовних складів. Однак із появою комп'ютерної графіки та засобів візуалізації варто поставити питання: чи зміню-

ється процес навчання, коли до словесного матеріалу додається зоровий? Це класичне питання, яке нині досліджується дедалі частіше. Діти можуть досягати глибшого розуміння, коли пояснення подаються у формі слів і зображень, а не лише слів [5].

На сьогодні мультимедійні засоби навчання передбачають подання матеріалу за допомогою слів і зображень, які спрямовані на сприяння навчанню. Серед мультимедійних засобів виділяють відео, презентації, інтерактивні дошки, онлайн-ресурси і т.д. [2].

Однією з важливих умов підвищення ефективності процесу є використання мультимедійних засобів, які дозволяють забезпечити суб'єктність учня в навчальному процесі, активізувати його навчальну діяльність, підвищити успішність як учасника різних комунікативних ситуацій, сприяють розкриттю його творчого потенціалу.

Водночас систематичне використання мультимедійних засобів вимагає від учителя набуття певних професійних компетентностей, зокрема цифрової. В Україні проведено значну роботу щодо визначення вимог до вчителів з урахуванням тенденцій цифровізації, зокрема розроблено й затверджено Концепцію державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» до 2029 року [4].

Серед базових компетентностей учителя початкової школи визначено інформаційно-цифрову компетентність – здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та використовувати її відповідно до власних потреб і вимог сучасного інформаційного суспільства [1].

Застосування мультимедійних засобів на уроці української мови може бути ефективним для: представлення, повторення, узагальнення та систематизації теоретичного матеріалу; організації практичної мовної діяльності учнів; самостійної роботи учнів початкової школи; застосування мультимедіа як наочного та інструктивного матеріалу для опанування мовних норм і практики; використання анімаційних відео для демонстрації мовних явищ і винятків, для візуалізації складних мовних процесів або неправильних уживань, що сприяє кращому їх засвоєнню; інтерактивних тестів та вправ з автоматичною перевіркою [3].

Вчені по-різному бачать етапи проведення заняття з української мови із використанням мультимедійних засобів. Так, Пометун О.І. і Пироженко Л.В. описують можливості поєднання інтерактивних та мультимедійних технологій:

Вступний етап: використання короткого відео або текстової презентація на слайдах. Мета – залучити увагу, сформувані попереднє уявлення про тему.

Основний етап: інтерактивні засоби для закріплення знань, використання інтерактивних дошок або проектора. Формати: ігри, тести, мовні головоломки, робота в парах, групова робота.

Робота з джерелами: доступ до інтернету, використання онлайн-ресурсів, цитат з літератури, текстових уривків. Можливість інтеграції цифрових бібліотек та відкритих освітніх платформ. Обговорення та аналіз по групах.

Заключний етап: рефлексія та підсумки. Проведення онлайн-тестування або опитування для оцінки результатів навчальної діяльності. Рефлексія: Обговорення труднощів та досягнень здобувачів освіти [6].

Як зазначають В.Ю. Биков, Н.В. Морзе, О.В. Співаковський та М.І. Жалдак, використання мультимедійних засобів сприяє: підвищенню наочності навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів, забезпечує інтерактивність та індивідуалізацію навчального процесу, а також покращує якість засвоєння знань, сприяють розвитку самостійності, роблять нав-

чання більш доступним і сучасним, сприяють кращому розумінню складного матеріалу та підвищують мотивацію учнів до навчання [2].

Мультимедійні засоби відіграють вагомую роль у навчанні учнів початкової школи. Вони роблять уроки більш цікавими, наочними та зрозумілими для дітей. За допомогою відео, презентацій, аудіо та інтерактивних матеріалів учні краще сприймають інформацію, легше запам'ятовують новий матеріал і проявляють більший інтерес до навчання.

Крім того, використання мультимедійних засобів сприяє розвитку уваги, мислення, уяви та творчих здібностей молодших школярів. Вони допомагають учителю урізноманітнити уроки та зробити навчальний процес більш ефективним і сучасним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2018. 848 с.
2. Биков В. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2019. 304 с.
3. Жалдак М.І. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: навч. посіб. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. 320 с.
4. Міністерство освіти і науки України. Концепція Нової української школи. Київ, 2016. 40 с.
5. Морзе Н.В., Співаковський О.В. Інформаційні технології в навчанні: навч. посіб. Київ: Видавнича група ВНУ, 2017. 352 с.
6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: навч. посіб. Київ: А.С.К., 2018. 192 с.

Отримано 13.04.2026

Анастасія ШКІЛЬ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 013 Початкова освіта

*Науковий керівник: Олесь МАРТІНА
кандидат філологічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ РОБОТИ З РІЗНОЖАНРОВИМИ ТЕКСТАМИ

Стаття досліджує методи розвитку читацької грамотності молодших школярів через роботу з різножанровими текстами, що сприяє формуванню аналітичного та критичного мислення. Розглянуто сучасні підходи до підбору матеріалу та організації навчальної діяльності для підвищення мотивації учнів початкових класів до читання.

Ключові слова: читацька грамотність, молодші школярі, різножанрові тексти, розвиток мислення, мотивація до читання.

Актуальність теми. Актуальність дослідження формування читацької грамотності молодших школярів у процесі роботи з різножанровими текстами зумовлена сучасними освітніми вимогами, що ставлять на перший план розвиток компетентностей учнів у контексті Нової української школи [1].

Читацька грамотність є ключовим показником успішного засвоєння навчального матеріалу, розвитку критичного мислення, мовленнєвої та пізнавальної активності дітей молодшого шкільного віку. Робота з різножанровими текстами забезпечує формування умінь аналізувати, порівнювати та інтерпретувати інформацію, сприяє розвитку мовної культури та емоційного інтелекту школярів.

Сучасні дослідження в галузі педагогіки та дидактики підкреслюють, що систематична робота з текстами різних жанрів стимулює розвиток у дітей навичок самостійного мислення та вміння застосовувати знання у практичних ситуаціях. В умовах цифровізації та доступу до різноманітних інформаційних ресурсів, формування читацької компетентності стає важливим чинником успішної соціалізації та подальшого освітнього прогресу учнів, що робить обрану тему дослідження надзвичайно актуальною для сучасної початкової освіти [3, с. 45].

Сучасні дослідники наголошують на ключовій ролі роботи з різножанровими текстами у формуванні читацької грамотності молодших школярів. Зокрема, А. Товканець, Н. Богданець-Білокаленко, О. Шевчук, М. Чабайовська та А. Грудницька в українській педагогічній науці досліджують методичні умови, технології та дидактичні прийоми ефективного навчання читання, підкреслюючи важливість жанрової різноманітності для розвитку мовленнєвої компетентності, аналітичного мислення та розуміння тексту. У зарубіжних дослідженнях, зокрема в рамках освітніх проєктів Д. Флінн та П. Грем, розглядаються стратегії інтеграції адаптованих педагогічних практик для підтримки читацької активності й розуміння різних типів текстів у початковій школі.

Узагальнення цих наукових підходів підтверджує, що формування читацької грамотності через роботу з різножанровими текстами є актуальною освітньою задачею, що відповідає сучасним вимогам Нової української школи та сприяє всебічному мовленнєвому розвитку дітей.

Мета публікації. Мета дослідження – визначити методичні підходи до формування читацької грамотності молодших школярів через роботу з різножанровими текстами для розвитку їхніх мовних, аналітичних та критичних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування читацької грамотності молодших школярів у процесі роботи з різножанровими текстами передбачає комплексний підхід, що поєднує дидактичні методи, педагогічні умови та інтерактивні технології навчання. Основним завданням є розвиток уміння учнів читати з розумінням, аналізувати зміст, визначати головну думку, порівнювати тексти різних жанрів і висловлювати власну думку письмово та усно [4, с. 105]. Робота з різножанровими текстами – від казок, оповідань і віршів до науково-популярних матеріалів та інформаційних повідомлень – стимулює розвиток критичного мислення, мовної культури та уяви, а також сприяє формуванню навичок самостійного пошуку інформації.

Методичні підходи містять інтерактивне читання, обговорення, складання плану тексту, створення схем і таблиць, рольові ігри, вправи на порівняння та класифікацію. Такі форми роботи забезпечують системне засвоєння навчального матеріалу та активне залучення учнів до освітнього процесу [2, с. 78]. Особливу увагу приділено поступовому ускладненню завдань, що відповідає віковим особливостям молодших школярів і стимулює їхню мотивацію до читання.

Системна робота з текстами різних жанрів дозволяє формувати у дітей ключові компетентності, передбачені стандартами Нової української школи, зокрема мовну, соціальну, пізнавальну та комунікативну. Досвід сучасних українських і зарубіжних дослідників підтверджує ефективність комплексного підходу, який поєднує жанрову різноманітність, інтерактивні методи та педагогічне супроводження розвитку читацьких навичок [5, с. 45]. Таким чином, робота з різножанровими текстами не лише забезпечує оволодіння технікою читання, а й формує в учнів критичне мислення, творчі здібності та навички аналізу інформації, що є основою сучасної початкової освіти.

Висновки. Отже, формування читацької грамотності молодших школярів через роботу з різножанровими текстами сприяє розвитку мовних, аналітичних та критичних компетентностей учнів, активізує їхню мотивацію до читання та забезпечує активне залучення до освітнього процесу. Використання інтерактивних методів, обговорень, схем, рольових ігор та завдань на порівняння текстів створює сприятливі педагогічні умови для всебічного розвитку дітей, а жанрова різноманітність і поступове ускладнення завдань відповідають вимогам Нової української школи. Комплексний підхід до роботи з текстами формує у школярів критичне мислення, навички аналізу інформації та творчі здібності, що є важливими складовими сучасної початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний стандарт початкової освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
2. Богданець-Білоskalенко Н.М., Шевчук О.В. Формування читацької грамотності у контексті навчання мовам національних меншин. *Вісник початкової освіти*. 2022. Вип. 5. С. 78-91.
3. Пташник О.Ю. Жанрова різноманітність текстів як засіб формування читацької компетентності. *Педагогіка і час*. 2022. Вип. 4. С. 45-53.
4. Рудніцька М.О. Читання та критичне мислення в початковій школі: теорія й практика. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2020. 272 с.
5. Товканець А.В. Технології продуктивного читання у початковій школі. *Освіта і розвиток*. 2020. № 3. С. 45–57.

Отримано 13.04.2026

СЕКЦІЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Ярослав БАБИК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання
спеціальності E2 Екологія

Науковий керівник: **Олександр ЛЮБИНСЬКИЙ**
доктор сільськогосподарських наук, професор

ОЦІНКА ЛІСОВИХ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

У роботі досліджено особливості оцінки лісових рекреаційних територій, визначено їх екологічний стан та рекреаційний потенціал. Проаналізовано основні критерії придатності лісів для рекреаційного використання та обґрунтовано необхідність раціонального природокористування.

Ключові слова: рекреація, лісові екосистеми, екологічний стан, рекреаційний потенціал.

Актуальність теми. Зростання антропогенного навантаження на природні території зумовлює необхідність детального вивчення їх рекреаційного потенціалу. Лісові екосистеми відіграють важливу роль у підтриманні екологічної рівноваги та забезпеченні комфортних умов для відпочинку населення. Особливо це стосується природоохоронних територій, де поєднуються функції збереження природи та рекреаційного використання.

Мета публікації. Метою роботи є оцінка лісових рекреаційних територій та визначення їх придатності для різних видів відпочинку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Лісові території характеризуються значним різноманіттям рослинності та високим рівнем біорізноманіття [2, с. 50]. Основу насаджень становлять широколистяні породи дерев, які створюють сприятливий мікроклімат та виконують санітарно-гігієнічні функції [3, с. 18].

Рекреаційна оцінка лісів передбачає комплексний підхід, що включає аналіз природних, екологічних та соціальних факторів [3, с. 21]. До основних критеріїв оцінювання належать естетична привабливість території, ступінь збереженості природних комплексів, доступність для відвідувачів, рівень антропогенного навантаження та розвиток інфраструктури. Естетична цінність ландшафтів визначається різноманіттям форм рельєфу, наявністю водних об'єктів та видовим складом рослинності [3, с. 25]. Чим більш різноманітною є структура лісу, тим вищим є його рекреаційний потенціал.

Екологічний стан територій оцінюється за показниками чистоти повітря, стану ґрунтів та рівня збереженості рослинного покриву [2, с. 70]. У процесі дослідження встановлено, що в окремих ділянках спостерігається негативний вплив рекреаційного навантаження, що проявляється у витоупуванні рослинності та ущільненні ґрунтів.

Важливим фактором є доступність територій, яка визначається наявністю транспортних шляхів, туристичних маршрутів та інформаційного забезпечення. Добре розвинена інфраструктура сприяє більш рівномірному розподілу рекреаційного навантаження.

Аналіз показує, що більшість лісових територій мають високий потенціал для розвитку екологічного туризму. Водночас необхідним є впровадження заходів щодо регулювання потоків відвідувачів та збереження природних комплексів [1].

Висновки. Лісові рекреаційні території мають значний потенціал для використання у сфері відпочинку та туризму. Для забезпечення їх сталого розвитку необхідно впроваджувати природоохоронні заходи та здійснювати постійний моніторинг їх стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-ХІІ (із змінами та дод.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-12> (дата звернення: 05.04.2026).
2. Запольський О.К., Салюк О.І. Основи екології: підручник за ред. К.М. Сітника. Київ: Вища школа, 2005. 415 с.
3. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. 312 с.

Отримано: 14.04.2026

Олександра БУРБЕНКО

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)

*Науковий керівник: Оксана КУШНІР
кандидат економічних наук, доцент*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Досліджено особливості трансформації системи управління підприємством в умовах впровадження технологій ШІ. Визначено сутність трансформаційних процесів та основні напрями впливу ШІ на управлінську діяльність, зокрема автоматизацію управлінських процесів, трансформацію прийняття рішень, формування нових організаційних моделей і зміну корпоративної культури. Проаналізовано ключові виклики впровадження штучного інтелекту, серед яких технологічні, організаційні, економічні та етичні бар'єри. Обґрунтовано, що ефективне використання ШІ забезпечує підвищення конкурентоспроможності підприємств за умови комплексної трансформації управлінської системи.

***Ключові слова:** штучний інтелект (ШІ), система управління підприємством, цифрова трансформація, управлінські процеси, автоматизація, прийняття рішень, корпоративна культура, інновації.*

Актуальність теми зумовлена стрімким розвитком технологій ШІ та їх активним впровадженням у діяльність підприємств. У сучасних умовах цифровізації бізнес-середовища підприємства змушені адаптуватися до нових викликів, що потребує трансформації традиційних підходів до управління. Використання ШІ змінює механізми прийняття рішень, організаційні структури та вимоги до компетенцій персоналу. Зростання рівня застосування ШІ у бізнесі, зокрема генеративного ШІ, свідчить про формування нової управлінської па-

радиками, орієнтованої на дані, автоматизацію та інновації. Водночас наявність численних проблем і ризиків впровадження обумовлює необхідність подальшого дослідження трансформації систем управління підприємствами в умовах використання ШІ.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей трансформації системи управління підприємством в умовах впровадження технологій ШІ, а також аналізі основних напрямів впливу ШІ на управлінські процеси та виявлення ключових викликів, що супроводжують дану трансформацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах цифровізації економіки штучний інтелект (ШІ) виступає ключовим драйвером трансформації систем управління підприємствами. Його впровадження змінює не лише окремі бізнес-процеси, а й фундаментальні підходи до прийняття управлінських рішень, організаційної структури та стратегічного розвитку компаній.

ШІ перестає бути інструментом допоміжної автоматизації і перетворюється на базовий елемент управлінської системи, який забезпечує адаптивність, швидкість реагування та конкурентоспроможність підприємства. ШІ створює хвилі в робочих процесах підприємств, а темпи його впровадження стрімко зростають. Опитування ЕУ показує, що використання генеративного ШІ на робочих місцях зросло з 22% у 2023 році до вражаючих 75% у 2024 році. Цей сплеск підкреслює, як швидко компанії використовують ШІ для зміни структури своєї діяльності [1].

Трансформація системи управління підприємством – це комплексна зміна організаційних, інформаційних та управлінських механізмів, що забезпечують функціонування бізнесу. У контексті впровадження ШІ така трансформація охоплює:

- перехід від ієрархічних структур до мережевих та гнучких;
- автоматизацію прийняття рішень;
- інтеграцію даних у режимі реального часу;
- зміну ролі менеджера – від контролера до аналітика та стратегічного координатора.

ШІ-технології дозволяють оптимізувати управлінські процеси, підвищити ефективність та створити нові моделі управління підприємством. Водночас, трансформація не обмежується технологічним впровадженням – вона передбачає зміну всієї управлінської парадигми [2].

Вплив ШІ поширюється на ключові бізнес-функції. Наприклад, у фінансах та бухгалтерському обліку інструменти автоматизації оптимізують повторювані завдання, такі як обробка документів та звітність, знижуючи витрати та підвищуючи точність. Розглянемо основні напрями впливу ШІ на систему управління у *табл. 1*.

Незважаючи на значний потенціал технологій ШІ, їх впровадження у систему управління підприємством супроводжується комплексом взаємопов'язаних викликів, які охоплюють технологічну, організаційну, економічну та етичну площини.

Одним із ключових бар'єрів є технологічна складність інтеграції ШІ в існуючі інформаційні системи підприємств. Багато компаній використовують застарілу ІТ-інфраструктуру, що потребує значної модернізації. Водночас важливу роль відіграє якість даних, оскільки неточні або неструктуровані дані можуть призводити до помилкових управлінських рішень. За даними McKinsey, значна частина ресурсів при впровадженні ШІ витрачається саме на підготовку даних [7]. Не менш важливими є організаційні та управлінські бар'єри. Впровадження ШІ вимагає глибокої трансформації внутрішніх процесів і структури управ-

ління, що часто зустрічає опір з боку персоналу. Працівники можуть сприймати нові технології як загрозу втрати роботи або зниження власної ролі в організації. У результаті формується так званий «behavioral resistance», який уповільнює або навіть блокує інноваційні зміни. Додатково ускладнює ситуацію дефіцит кваліфікованих кадрів, здатних працювати з технологіями ШІ. За даними міжнародних досліджень, більшість компаній стикається з нестачею фахівців у сфері data science, машинного навчання та аналітики даних, що обмежує можливості масштабування AI-рішень [8]. Окрему групу проблем формують питання кібербезпеки та захисту даних. Інтеграція ШІ передбачає обробку великих обсягів конфіденційної інформації, що підвищує ризики витоків даних, кібератак та несанкціонованого доступу. Не можна ігнорувати і етичні та правові аспекти застосування ШІ. Алгоритми можуть містити упередження (bias), що виникають через некоректні або нерепрезентативні навчальні дані. У свою чергу, це може призводити до дискримінаційних рішень у сфері найму персоналу, кредитування або оцінки ефективності працівників. Крім того, постає проблема відповідальності за рішення, прийняті за участю ШІ: у разі помилки складно визначити, хто несе відповідальність – розробник, компанія чи сам алгоритм. У зв'язку з цим у багатьох країнах активно формується нормативно-правова база, спрямована на регулювання використання ШІ, як наприклад, AI Act у Європейському Союзі.

Таблиця 1

Вплив ШІ на систему управління підприємства

Напрями	Процеси	Можливі результати
Автоматизація управлінських процесів	Автоматизація значної частини рутинних управлінських функцій: – обробку великих масивів даних; – фінансове планування; – управління персоналом; – логістика та постачання.	– підвищення ефективності; – зниження витрат; – збільшення продуктивності праці.
Трансформація процесу прийняття рішень	Перехід до data-driven management (управління на основі даних): – аналіз великих обсягів інформації; – прогноз ризиків; – формування рекомендацій для керівництва.	– більш обґрунтовані рішення; – виявлення бізнес-інсайтів; – пріоритетне реагування на зміни.
Формування нових організаційних моделей	Перехід до так званих «agentic organizations».	– створення міжфункціональних команд для впровадження ШІ, що забезпечує інтеграцію технологій в усі бізнес-процеси; – зміна ролей працівників.
Зміна корпоративної культури та компетенцій	Трансформація людського капіталу: – розвиток цифрових компетенцій; – навчання взаємодії з алгоритмами; – підвищення адаптивності персоналу.	– підвищення кваліфікації персоналу; – формування цифрових навичок; – покращення організаційного клімату.

Створено автором на основі джерел [3; 4; 5, с. 759-761; 6]

Висновки. Впровадження технологій ШІ призводить до глибокої трансформації системи управління підприємством, що проявляється в автоматизації управлінських процесів, зміні організаційних структур та розвитку нових компетенцій персоналу. Звісно, без проблем та перешкод у процесі трансформації ніяк, ефективність трансформації залежить від здатності організації адаптуватися до змін та забезпечити синергію між технологіями та

людським капіталом. Однак підприємства, які інтегрують ШІ на стратегічному рівні, отримують значні конкурентні переваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. EY US. Building a better working world. *EY – Deutschland. Shape the future with confidence*. URL: https://www.ey.com/en_us
2. Andriushchenko K., Marchuk S. The impact of artificial intelligence on the transformation of enterprise business processes. *Management and business*. 2024. Т. 2(2). URL: <https://emsesd.com.ua/web/uploads/pdf/Management%20and%20Business,%20Vol.%202,%20No.%202,%202024-18-31.pdf>
3. How AI Redesigns Enterprise Workflows. *The B2B Ecosystem. Business Growth, Innovation & Networking*. URL: <https://www.b2becosystem.com/blog/how-ai-redesigns-enterprise-workflows/>
4. Empowering AI enterprises: A path to resilience and renewal. *Quantum Back. McKinsey*. URL: <https://www.mckinsey.com/capabilities/quantumblack/our-insights/enterprise-ai>
5. Gorka E., Baran D., Wojak G. and others. The Impact of Artificial Intelligence on Enterprise Decision Making Processes. *European Research Studies Journal*. 2025. Т. 28(4). С. 756–777. URL: <https://arxiv.org/pdf/2512.02048>
6. AI Transformation: A Proven Framework & Enterprise Success Stories by Virtasant. *Cloud Solutions, Cloud Experts. Virtasant*. URL: <https://www.virtasant.com/ai-today/ai-transformation-success-a-proven-framework-success-stories>
7. The state of AI in 2023: Generative AI's breakout year. *Quantum Back. McKinsey*. URL: <https://surl.li/dzkefd>
8. The Future of Jobs Report 2025. *WORLD ECONOMIC FORUM*. URL: <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/>

Отримано: 14.04.2026

Дмитро ЗАЯРНИЮК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)

Науковий керівник: **Віталій ТКАЧУК**
кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Здійснено систематизацію та узагальнення методологічного інструментарію економічної діагностики результатів діяльності підприємства. Визначено зміст і практичне застосування основних методів аналізу, розглянуто їх специфіку для підприємств різних форм власності та особливості інтерпретації отриманих результатів. Показано, як комплексне поєднання класичних і сучасних методів дозволяє забезпечити об'єктивну та практично придатну оцінку ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: економічна діагностика, методи аналізу, коефіцієнтний аналіз, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, факторний аналіз, порівняльний аналіз, бюджетні та комунальні установи, ефективність діяльності.

Актуальність теми. Економічна діагностика в сучасних умовах виступає одним із ключових елементів системи управління підприємством, забезпечуючи інформаційну основу для прийняття управлінських рішень. Зростання динамічності економічного середовища, обмеженість ресурсів та необхідність підвищення ефективності їх використання зумовлюють потребу у поглибленому аналітичному дослідженні діяльності підприємств.

Водночас у практиці господарювання досить поширеним є формалізований підхід до проведення економічного аналізу, який обмежується розрахунком окремих показників без урахування їх взаємозв'язків та впливу зовнішніх факторів. Така ситуація особливо характерна для підприємств державної та комунальної форми власності, де оцінка результатів діяльності ускладнюється поєднанням економічних і соціальних функцій. Державні підприємства функціонують в умовах обмеженої автономії, регульованого фінансування та необхідності виконання суспільно значущих завдань. У зв'язку з цим традиційні показники ефективності, орієнтовані виключно на прибутковість, не дозволяють адекватно оцінити результати їх діяльності. Це обумовлює необхідність розвитку методологічного інструментарію економічної діагностики з урахуванням зазначених особливостей.

Мета публікації. Метою дослідження є систематизація та узагальнення існуючого методологічного інструментарію економічної діагностики результатів діяльності підприємства, визначення специфіки застосування різних методів аналізу, а також виявлення особливостей їх практичного використання на підприємствах приватної, державної та комунальної форм власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний аналіз діяльності підприємства виступає комплексним інструментом оцінки його функціонування, проте його фундаментальною основою є фінансовий аналіз, що формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень [1, с. 5]. Саме фінансові показники відображають результати господарської діяльності у вартісному вимірі, дозволяють оцінити ефективність використання ресурсів, рівень платоспроможності та фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

Водночас суттєві відмінності у підходах до аналізу зумовлені формою власності підприємства. Зокрема, для державних і комунальних підприємств характерними є обмежена управлінська автономія, залежність від бюджетного фінансування, регламентованість фінансових процесів та орієнтація на виконання суспільно значущих функцій. Це обумовлює специфіку економічного аналізу, яка полягає у зміщенні акцентів із максимізації прибутку на оцінку ефективності використання бюджетних ресурсів, дотримання кошторисної дисципліни, цільового використання коштів і досягнення соціально-економічних результатів. Крім того, важливого значення набуває аналіз нефінансових показників, зокрема якості та доступності послуг, рівня задоволеності споживачів, виконання державних програм і відповідності встановленим нормативам. Таким чином, фінансовий аналіз у державному секторі трансформується у більш комплексну систему оцінювання, що поєднує економічні та соціальні критерії ефективності.

Методологічний інструментарій економічної діагностики являє собою систему взаємопов'язаних методів, що забезпечують комплексне дослідження фінансово-господарської діяльності підприємства. Його ефективність визначається здатністю не лише фіксувати зміни показників, але й пояснювати їх причини та наслідки.

Застосування системи методів економічної діагностики, окрім розрахунку показників, передбачає ще й чітку технологію їх використання. Методологічний інструментарій економічної діагностики результатів діяльності підприємства ґрунтується на використанні систе-

ми аналітичних методів, які дозволяють досліджувати динаміку, структуру та взаємозв'язки фінансово-економічних показників.

Одним із базових прийомів аналізу є горизонтальний аналіз, що передбачає порівняння показників фінансової звітності за різні періоди з метою визначення їх динаміки та розрахунку абсолютних і відносних змін. Такий підхід дає можливість оцінити напрямок розвитку підприємства та виявити тенденції зміни основних фінансово-економічних показників.

Важливим елементом аналітичного дослідження є вертикальний (структурний) аналіз, який полягає у визначенні питомої ваги окремих статей у загальному підсумку відповідних показників фінансової звітності. Це дозволяє дослідити структуру активів, капіталу, доходів і витрат, а також порівнювати структурні характеристики діяльності підприємства у різні періоди або між різними суб'єктами господарювання.

Для визначення довгострокових тенденцій розвитку застосовується трендовий аналіз, який ґрунтується на дослідженні зміни показників фінансової звітності за кілька періодів з метою встановлення основної тенденції їх розвитку. Використання цього методу створює можливості для прогнозування майбутніх значень фінансово-економічних показників.

Значну роль у економічному аналізі відіграє аналіз відносних показників (коефіцієнтний аналіз), який передбачає розрахунок співвідношень між окремими статтями фінансової звітності. Використання системи фінансових коефіцієнтів дозволяє оцінити ліквідність, фінансову стійкість, рентабельність та ділову активність підприємства.

З метою оцінки ефективності діяльності підприємства широко використовується порівняльний аналіз, який передбачає зіставлення показників підприємства з даними попередніх періодів, показниками інших підприємств або середньогалузевими значеннями. Такий підхід дає змогу визначити конкурентні позиції підприємства та оцінити ефективність його функціонування.

Для більш глибокого дослідження причин зміни результативних показників застосовується факторний аналіз, який дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну узагальнюючих показників діяльності підприємства. Використання цього методу сприяє виявленню внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на фінансово-господарські результати підприємства [2, с. 25–26].

Аналіз нефінансових показників здійснюється шляхом оцінювання якісних характеристик діяльності підприємства, зокрема рівня задоволеності споживачів, якості продукції та послуг, ефективності бізнес-процесів, продуктивності праці, а також своєчасності виконання операцій і досягнення стратегічних цілей. На відміну від фінансових індикаторів, нефінансові показники відображають нематеріальні аспекти діяльності та забезпечують більш точну оцінку її результатів у довгостроковій перспективі. Технологія такого аналізу передбачає збір і систематизацію первинної інформації, формування системи релевантних індикаторів, їх нормування та подальшу інтерпретацію [3, с. 139–140].

Особливого значення цей підхід набуває для підприємств державної та комунальної форми власності, де оцінка ефективності повинна враховувати не лише економічні результати, а й соціальний ефект, якість і доступність послуг, своєчасність їх надання та рівень задоволеності споживачів. Для підприємств приватного сектору використання нефінансових показників сприяє підвищенню конкурентоспроможності та інноваційності підприємства.

З метою узагальнення аналітичних підходів доцільно систематизувати основні методи економічної діагностики у вигляді *таблиці 1*.

Основні методи економічної діагностики підприємства*

Метод	Суть	Основні розрахункові елементи	Особливості застосування
Горизонтальний аналіз	Дослідження динаміки показників у часі	Абсолютні та відносні відхилення, темпи зростання	Аналіз змін фінансових результатів, обсягів діяльності та, для державних підприємств, динаміки бюджетного фінансування
Вертикальний аналіз	Оцінка структури показників	Питома вага окремих елементів у загальному обсязі	Дослідження структури активів, капіталу і витрат; у державному секторі – додатково структури видатків і джерел фінансування
Трендовий аналіз	Виявлення довгострокових тенденцій розвитку	Індекси, трендові рівняння, середні темпи зростання	Оцінка стратегічних змін у діяльності підприємства з урахуванням ринкових умов або державної політики
Коефіцієнтний аналіз	Комплексна оцінка фінансового стану та результативності	Показники ліквідності, рентабельності, фінансової стійкості, ділової активності	Для приватних підприємств – акцент на прибутковості, для державних – на ефективності використання ресурсів і виконанні кошторису
Факторний аналіз	Визначення впливу окремих факторів на результативні показники	Методи елімінування (ланцюгових підстановок, індексний, різниць)	Врахування як внутрішніх факторів (витрати, обсяги), так і зовнішніх (ринок, регулювання, бюджетні обмеження)
Порівняльний аналіз	Зіставлення показників діяльності	Порівняння з планом, попередніми періодами, середньогалузевими значеннями	Оцінка конкурентоспроможності та ефективності; у державних підприємств – також відповідності встановленим нормативам
Аналіз не фінансових показників	Оцінка якісних аспектів діяльності	Показники якості продукції/послуг, продуктивності праці, досягнення стратегічних цілей	Особливо важливий для державних і комунальних підприємств через необхідність оцінки соціального ефекту поряд із економічним

*Складено автором

Таким чином, інтеграція фінансових та нефінансових показників із чіткою технологією застосування методів забезпечує багатовимірну, об'єктивну та практично придатну оцінку результатів діяльності підприємств будь-якої форми власності, сприяє оптимізації управлінських рішень і підвищенню ефективності використання ресурсів.

Висновки. Економічна діагностика результатів діяльності підприємства є складним багатокомпонентним процесом, що базується на використанні системи взаємопов'язаних методів аналізу. Встановлено, що для підприємств державної та комунальної форми власності застосування традиційних аналітичних інструментів потребує адаптації з урахуванням специфіки їх діяльності.

Підвищення ефективності економічної діагностики можливе за рахунок деталізації методики розрахунку показників, розширення системи аналітичних індикаторів, а також поєднання фінансових і нефінансових критеріїв оцінки. Запропонований підхід забезпечує більш об'єктивну оцінку результатів діяльності підприємства та сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень в умовах ринкової економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник. Тернопіль: Економічна думка, 2001. 365 с.
2. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз підприємств: навч. посіб. Полтава: ПДАУ, 2024. 350 с.
3. Охріменко О.О. Функціонально-вартісний аналіз: навч. посіб. Київ: Освіта України, 2013.

Отримано: 14.04.2026

Маріна ІВАСИК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання
спеціальності D3 Менеджмент

Науковий керівник: **Ірина АНДРЕЙЦЕВА**

кандидат економічних наук, доцент

СИТУАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті систематизовано ситуаційні теорії лідерства, проаналізовано кращі практики реалізації ситуаційного менеджменту провідними компаніями та визначено ключові критерії впровадження.

Ключові слова: *ситуаційний менеджмент, ситуаційні змінні, стилі лідерства, зрілість послідовників, управління персоналом.*

Актуальність теми. В умовах постійних змін традиційні моделі управління персоналом виявляються недостатніми. Виникає потреба в ситуаційному підході, що дозволяє адаптувати управлінські рішення до конкретних обставин, враховуючи низку факторів: характеристики працівників, особливості завдань, організаційний контекст, зовнішнє середовище. Існує невідповідність між теоретичними концепціями та реальними HR-практиками, що зумовлює актуальність дослідження механізмів імплементації ситуаційного підходу щодо управління людськими ресурсами.

Мета публікації. Метою публікації є систематизувати концептуальні основи ситуаційного менеджменту в управлінні персоналом та проаналізувати практичні підходи до його застосування у провідних компаніях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо ключові ситуаційні теорії лідерства. Модель ситуаційного лідерства Фідлера. Фред Фідлер розробив концепцію, згідно з якою ефективність лідерства залежить від взаємодії стилю керівника та ситуаційних факторів. Фідлер виділив три ситуаційні змінні: відносини лідер-послідовники, структурованість завдання, посадова влада лідера. Комбінація цих факторів визначає сприятливість ситуації для лідера. Дослідження Фідлера засвідчили, що лідери, орієнтовані на завдання, більш ефективні у сприятливих або несприятливих ситуаціях, тоді як лідери, орієнтовані на відносини, краще справляються у помірно сприятливих умовах.

Ситуаційна теорія лідерства Херсі-Бланшарда. Пол Херсі та Кен Бланшард запропонували модель, яка фокусується на зрілості послідовників як ключовій ситуаційній змінній.

Зрілість визначається через здатність та бажання виконувати завдання. Відповідно до рівня зрілості підлеглих, лідер має обрати один з чотирьох стилів: покарання для низької зрілості, коучинг – для низької-помірної зрілості, підтримка – для помірної-високої зрілості, делегування – для високої зрілості. Ця модель використовується в корпоративному навчанні завдяки своїй простоті та практичності.

Теорія «шлях-мета» Хауса. Роберт Хаус розробив теорію, яка інтегрує елементи теорії очікувань з ситуаційним підходом. За його визначенням, роль лідера допомогти підлеглим досягти цілей, усуваючи перешкоди та забезпечуючи підтримку. Хаус виділив чотири стилі лідерства (директивний, підтримуючий, партисипативний, орієнтований на досягнення) та дві групи ситуаційних факторів: характеристики підлеглих (локус контролю, сприйняття власних здібностей) та характеристики середовища (структура завдань, формальна система повноважень, робоча група). Ефективність стилю лідерства залежить від того, наскільки він відповідає ситуаційним факторам.

Модель прийняття рішень Врума-Йеттона-Яго. Віктор Врум, Філіп Йеттон та Артур Яго розробили нормативну модель, яка визначає рівень участі підлеглих у прийнятті рішень залежно від ситуації. Модель передбачає п'ять стилів прийняття рішень (від автократичного до групового) та вісім ситуаційних змінних (важливість якості рішення, наявність інформації у лідера, структурованість проблеми, важливість прийняття рішення підлеглими, імовірність підтримки автократичного рішення, узгодженість цілей, конфлікт серед підлеглих, наявність інформації у підлеглих). Використовуючи дерево рішень, менеджер може визначити оптимальний стиль для конкретної ситуації.

Розглянемо краці практики ситуаційного менеджменту:

1. Netflix є яскравим прикладом організації, яка системно застосовує ситуаційний підхід через концепцію «контекст, а не контроль». Замість універсальних правил та процедур Netflix створює контекст, в якому працівники приймають рішення залежно від ситуації. Компанія не використовує фіксованої політики відпусток. Працівники беруть кількість днів відпустки, зважаючи на необхідність, враховуючи ситуацію. Дослідження Netflix виявило, що в середньому працівники беруть 15–20 днів на рік, що відповідає оптимальному балансу між відпочинком та продуктивністю. Ситуаційний підхід до компенсацій, не використовує фіксованих грейдів та діапазонів заробітної плати. Компенсація визначається ситуаційно, з огляду на ринкову вартість працівника, його внесок, альтернатив на ринку праці. У результаті плинність працівників скоротилася до 5 %, індекс лояльності працівників підвищився на 42%, середня тривалість роботи в компанії – 7,2 року.

2. Google використовує People Analytics для визначення оптимальних управлінських практик в залежності від ситуації. Компанія проаналізувала дані 10 000 працівників і виявила 8 ключових типів поведінки ефективного менеджера та розробила ситуаційні рекомендації для менеджерів. Дослідження оптимального розміру команди виявив, що він коливається залежно від ситуації, оптимальний 5–7 підлеглих замість 10–15. Окрім того, застосовує ситуаційний підхід до організаційного дизайну.

3. Під керівництвом Сатя Наделли компанія Microsoft трансформувала культуру, впровадивши ситуаційний підхід через концепцію Growth Mindset (установки на зростання). Компанія відійшла від культури, де цінувалось «бути найрозумнішим у кімнаті», до культури постійного навчання. Це вимагає використання ситуаційного лідерства: за умов кризи ви-

користується директивний стиль, за потреби інновації чи навчання – підтримуючий та коучинговий. Компанія відмовилась від рейтингового оцінювання персоналу на користь ситуаційних розмов про результативність. Менеджери не порівнюють працівників один з одним, а оцінюють кожного в контексті його ролі, проєктів. За 10 років (2014-2024) ринкова капіталізація Microsoft зростає з 300 млрд дол. США до 3 трлн дол. США, істотно підвищився рівень задоволеності працівників.

Висновки. Ситуаційний менеджмент є необхідною еволюцією управління персоналом в умовах зростаючої складності та невизначеності бізнес-середовища. Універсальні підходи втрачають ефективність, поступаючись місцем адаптивним, контекстуально-чутливим практикам. Теоретичний базис ситуаційного підходу, закладений класичними моделями Фідлера, Херсі-Бланшарда, Хауса, залишається актуальним, але потребує адаптації до сучасних реалій. Практика провідних компаній (Netflix, Google, Microsoft) засвідчила, що впровадження ситуаційного підходу потребує: чіткої філософії, аналітичних можливостей для діагностики ситуацій, культури довіри і відповідальності, модернізації формальних систем для підтримки гнучкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Blanchard K., Zigarmi P., Zigarmi D. Leadership and the One Minute Manager. New York: William Morrow, 2013. 144 p.
2. Dweck C. Mindset. The New Psychology of Success. New York: Random House, 2006. 320 p.
3. Fiedler F.E. A Theory of Leadership Effectiveness. New York: McGraw-Hill, 1967. 258 p.
4. Hastings R., Meyer E. No Rules: Netflix and the Culture of Reinvention. New York: Penguin Press, 2020. 320 p.
5. Hersey P., Blanchard K.H., Johnson D.E. Management of Organizational Behavior: Leading Human Resources. 10th ed. Upper Saddle River: Prentice Hall, 2012. 384 p.
6. House R.J. A Path-Goal Theory of Leader Effectiveness. *Administrative Science Quarterly*. 1971. Vol. 16. P. 321–339.
7. Nadella S., Shaw G., Nichols J.T. Hit Refresh: The Quest to Rediscover Microsoft's Soul. New York: Harper Business, 2017. 320 p.
8. Vroom V.H., Jago A.G. The New Leadership: Managing Participation in Organizations. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1988. 249 p.
9. Yukl G. Leadership in Organizations. 9th ed. London: Pearson, 2019. 528 p.

Отримано: 14.04.2026

Андрій ЛІСОВСЬКИЙ

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)

Науковий керівник: **Оксана КУШНІР**

кандидат економічних наук, доцент

CRM-СИСТЕМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИНАМИ З КЛІЄНТАМИ

У статті розглянуто значення CRM-систем у процесі управління взаємовідносинами підприємства з клієнтами. Охарактеризовано основні функціональні можливості CRM-систем, їх роль у підвищенні ефективності маркетингової діяльності та організації процесів продажу. Досліджено переваги впровадження CRM-систем для збору та обробки клієнтської інформації, індивідуалізації взаємодії зі споживачами, а також удосконалення й оптимізації бізнес-процесів підприємства.

***Ключові слова:** CRM-системи, управління взаємовідносинами з клієнтами, цифрові технології, маркетинг, автоматизація бізнес-процесів.*

Актуальність теми. У сучасних умовах цифрової трансформації економіки ефективна взаємодія підприємств з клієнтами стає одним із ключових факторів конкурентоспроможності. Розвиток інформаційних технологій сприяє впровадженню нових інструментів управління клієнтськими відносинами, серед яких особливе місце займають CRM-системи (Customer Relationship Management). Використання CRM-технологій дозволяє підприємствам систематизувати інформацію про клієнтів, аналізувати їхню поведінку, підвищувати якість обслуговування та формувати довгострокові партнерські відносини. У результаті підприємства отримують можливість підвищувати ефективність маркетингової діяльності, оптимізувати процеси продажів та забезпечувати стабільний розвиток у конкурентному середовищі.

Метою публікації є дослідження ролі CRM-систем як інструменту управління взаємовідносинами з клієнтами, а також обґрунтування їх значення у підвищенні ефективності функціонування підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах розвитку бізнесу питання ефективного управління взаємовідносинами з клієнтами набуває особливої ваги, адже саме споживачі формують основну частину доходів підприємства. Тому компанії дедалі більше уваги приділяють системному підходу до роботи з клієнтською базою, а одним з інструментів такої роботи є CRM-системи, що дозволяють автоматизувати процеси накопичення, обробки та аналізу інформації про клієнтів, а також сприяють підвищенню ефективності комунікації з ними.

CRM-система представляє собою інформаційну платформу, що дозволяє підприємствам накопичувати дані про клієнтів, відстежувати історію взаємодії з ними, аналізувати ефективність маркетингових заходів та підвищувати якість обслуговування. Використання таких систем сприяє формуванню клієнтоорієнтованої стратегії розвитку підприємства [1, с. 46].

Основними функціями CRM-систем є:

- 1) ведення єдиної бази клієнтів;
- 2) управління продажами та комунікаціями з клієнтами;

- 3) аналіз поведінки споживачів;
- 4) автоматизація маркетингових кампаній;
- 5) формування аналітичної звітності.

Використання CRM-систем дозволяє підприємствам отримувати повну інформацію про клієнтів, їх потреби та вподобання, що сприяє формуванню персоналізованих пропозицій і підвищенню рівня задоволеності споживачів. Основні можливості CRM-систем у процесі управління взаємовідносинами з клієнтами наведено у таблиці 1. Використання таких систем забезпечує підприємствам не лише ефективну організацію роботи з клієнтською базою, систематизацію та накопичення інформації про споживачів, а також контроль усіх етапів взаємодії з ними.

Таблиця 1

Основні можливості CRM-систем відповідно до функцій*

Функції CRM-систем	Можливості CRM-систем
Ведення єдиної клієнтської бази	Забезпечує централізоване зберігання інформації про клієнтів (контактні дані, історію взаємодії, покупки, звернення), що дозволяє швидко отримувати необхідні відомості та підтримувати актуальність клієнтської інформації
Управління продажами та комунікаціями з клієнтами	Передбачає контроль усіх етапів продажу, ведення угод, планування та фіксацію контактів із клієнтами (дзвінків, листування, зустрічей), а також координацію роботи менеджерів із продажу
Аналіз поведінки споживачів	Дає змогу досліджувати потреби та вподобання клієнтів, виявляти закономірності у їхніх покупках, сегментувати клієнтську базу та прогнозувати подальшу поведінку споживачів
Автоматизація маркетингових кампаній	Дозволяє планувати, запускати та контролювати маркетингові активності (email-розсилки, рекламні кампанії, акції), а також оцінювати їх ефективність на основі отриманих результатів
Формування аналітичної звітності	Забезпечує створення різноманітних аналітичних звітів щодо продажів, активності клієнтів, результативності маркетингових заходів та роботи персоналу, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень

*Сформовано автором на основі [2-4]

Автоматизація відповідних бізнес-процесів дає змогу оперативніше реагувати на запити й потреби клієнтів, покращувати рівень обслуговування споживачів, а також посилювати конкурентні переваги підприємства на ринку. Основні переваги використання CRM-систем представлені на рис. 1.

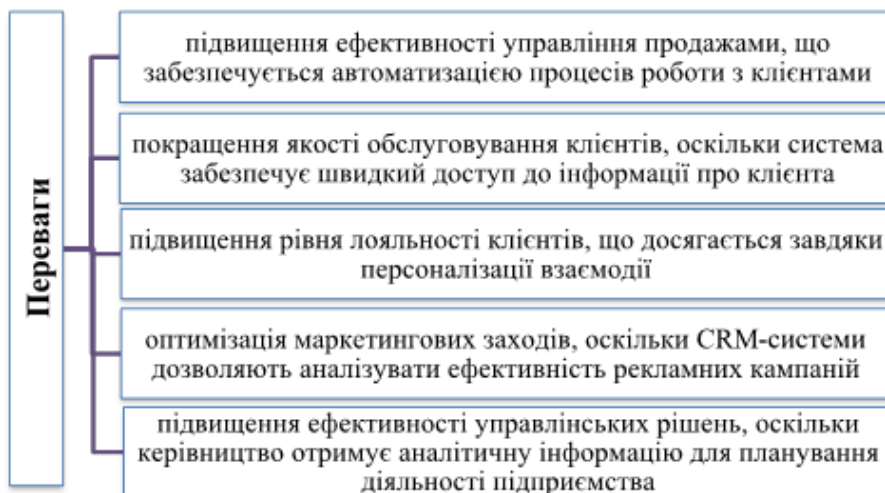

Рис. 1. Основні переваги використання CRM-систем. Побудовано автором

Таким чином, використання CRM-систем сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства, забезпечує покращення взаємодії з клієнтами та створює умови для формування довгострокових партнерських відносин.

Висновки. CRM-системи є важливим інструментом управління взаємовідносинами з клієнтами, який дозволяє підприємствам систематизувати інформацію про споживачів, підвищувати ефективність маркетингової діяльності та оптимізувати процеси продажів. Використання таких технологій сприяє формуванню клієнтоорієнтованої стратегії розвитку підприємства, підвищенню рівня задоволеності клієнтів та зміцненню конкурентних позицій на ринку. У майбутньому значення CRM-систем буде зростати у зв'язку з розвитком цифрових технологій та необхідністю ефективного управління клієнтськими відносинами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мешков С. Важливість CRM систем для підвищення ефективності маркетингу підприємства. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2024. № 3(99). С. 45–50. URL: <https://snaujournal.com.ua/index.php/journal/article/view/349>
2. Юрчук Н. П. CRM-системи: особливості функціонування та аналіз українського ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23(2). С. 141–147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23\(2\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2019_23(2)_29)
3. Берестецька О., Різник Н. Використання CRM – систем в Україні в умовах невизначеностей. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*. 2023. № 4(96). С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.4.5>
4. Ліщинська Л. Б. Основні аспекти автоматизації роботи з клієнтами засобами CRM-систем. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 5(1). С. 206–209. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5\(1\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2015_5(1)_44)

Отримано: 14.04.2026

Оксана МАСОВЕЦЬ

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності D3 Менеджмент

Науковий керівник: **Ірина ЯЩИШИНА**

доктор економічних наук, професор

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розглянуто особливості управління персоналом закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану. Обґрунтовано актуальність трансформації традиційних підходів до кадрового менеджменту з урахуванням кризових викликів, спричинених військовою агресією, зокрема необхідності створення безпечного освітнього середовища, стабільності функціонування закладу та психологічної підтримки працівників. Визначено, що в сучасних умовах директор ЗДО виступає не лише адміністратором, а й кризовим менеджером, який забезпечує координацію дій колективу, збереження людського капіталу, своєчасне та ефективно реагування на нетипові ситуації.

Ключові слова: управління персоналом, заклад дошкільної освіти, воєнний стан, антикризовий менеджмент, кадровий потенціал, цифровізація управління.

Актуальність теми. Сучасна система менеджменту освітніх закладів України перебуває на етапі докорінної адаптації до викликів воєнного стану. Військова агресія РФ створила безпрецедентні умови для управління персоналом закладів дошкільної освіти, де першочерговими стали завдання формування безпечного освітнього середовища, гарантування стабільності процесів у ситуації невизначеності та надання психологічної підтримки колективу. У цих умовах постає потреба у теоретичних та прикладних дослідженнях як напрямків трансформації класичних моделей, так і формування новітніх моделей менеджменту персоналу.

Мета публікації полягає у комплексному дослідженні процесів регулювання та відтворення трудового потенціалу в системі управління персоналом закладу дошкільної освіти (ЗДО) в умовах воєнного стану, з урахуванням сучасних викликів, пов'язаних із безпекою, кадровою стабільністю, професійним розвитком працівників та забезпеченням безперервності освітнього процесу. Особлива увага приділяється обґрунтуванню ефективних управлінських механізмів, спрямованих на збереження, відновлення та розвиток кадрового ресурсу ЗДО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із основних напрямів трансформації функцій кадрового менеджменту закладу дошкільної освіти є перехід до кризового менеджменту, що зумовлений умовами воєнного стану, які спонукають перед усім керівника закладу відходити від формалізованих методів діяльності та переходити до виконання функціоналу провідника змін. Головними завданнями стають захист учасників освітнього процесу та утримання людського капіталу. Якість управління визначається командним резонансом: коли кожен управлінець діє в єдиному ритмі, заклад освіти здатний оперативно реагувати на критичні ситуації [1].

Досвід функціонування ЗДО №20 «Дзвіночок» Кам'янець-Подільської міської ради Хмельницької області в умовах воєнної агресії демонструє, що ключовими дестабілізуючими факторами для освітнього середовища стали інтенсивні міграційні хвилі та диспропорція у професійному навантаженні колективу. Для нівелювання цих ризиків та стабілізації кадрового потенціалу закладу впроваджено наступний інструментарій:

1) візуалізація та алгоритмізація кризових дій. Оскільки традиційні посадові інструкції в моменти критичної небезпеки втрачають ефективність через свою громіздкість, альтернативою став перехід до операційних чек-листів – лаконічних, структурованих алгоритмів, розміщених в інформаційних осередках. Як результат, кожен працівник ЗДО має чіткий перелік покрокових дій під час сигналу «Повітряна тривога». Така система мінімізує вплив стресу на прийняття рішень та автоматизацію процесів евакуації, що є критично важливим для безпеки вихованців.

2) впровадження моделей адаптивної зайнятості. Збереження інтелектуального та професійного капіталу закладу в умовах релокації фахівців потребує відходу від жорсткої нормованої системи. Застосування персоніфікованих графіків та гібридних моделей роботи (дистанційне консультування батьків, розробка методичних матеріалів онлайн) – дозволяє утримувати в штаті досвідчених спеціалістів, які перебувають у вимушеній еміграції або мають складні життєві обставини, забезпечуючи безперервність освітнього процесу.

3) формування системи взаємозамінності. Кадровий дефіцит, спричинений війною, вимагає від персоналу високого рівня універсальності [2]. Тому, застосовується система горизонтального навчання, де спеціалісти (музичні керівники, практичні психологи, інструктори з фізкультури) опановують базовий інструментарій вихователя. Як результат, формується

резерв взаємозамінності, що дозволяє оперативно перекривати вакантні позиції або зони відповідальності без втрати якості надання освітніх послуг.

Сьогодні управлінська діяльність дедалі більше орієнтується на забезпечення психологічної стійкості та безпеки працівників. Регулярні повітряні тривоги, високий рівень емоційного напруження та відповідальність за життя і розвиток дітей формують значне стресове навантаження, що може спричинити професійне вигорання, емоційне виснаження й зниження мотивації, негативно впливаючи на якість освітнього процесу та мікроклімат у колективі. У зв'язку з цим директору необхідно враховувати не лише організаційні, а й психологічні аспекти роботи персоналу.

Використання цифрових технологій дозволяє оптимізувати адміністративні процеси в закладі. Застосування HR-аналітики та цифрових сервісів сприяє систематизації кадрової інформації, підвищенню точності обліку та формуванню єдиного інформаційного простору, а електронний документообіг автоматизує підготовку, погодження й зберігання документів [3]. Управлінські дашборди забезпечують директору можливість моніторингу ключових показників діяльності, аналізу даних, виявлення тенденцій, прогнозування кадрових потреб і контролю відвідуваності. Це дає змогу адміністрації оперативно реагувати на зміни та ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення.

У межах управління закладом дошкільної освіти стратегія післявоєнного відновлення охоплює не лише відбудову матеріально-технічної бази, а й оновлення підходів до організації та управління освітнім процесом. Важливим пріоритетом стає формування інклюзивної компетентності педагогів, оскільки значна кількість дітей пережила наслідки воєнних дій – вимушене переселення, втрату близьких або психологічні травми [2].

Пріоритету набуває розвиток партнерської взаємодії між ЗДО та сім'ями вихованців, передусім із числа військовослужбовців і внутрішньо переміщених осіб. Це передбачає налагодження ефективної комунікації, активне залучення батьків до освітнього процесу та розроблення індивідуалізованих підходів до навчання і розвитку дітей. Реалізація таких заходів сприяє формуванню підтримувального освітнього середовища, зміцненню довіри між закладом і родинами та успішній адаптації дітей у післявоєнний період.

Висновки. Ефективність кадрового управління в закладі дошкільної освіти в умовах воєнного стану визначається гнучкістю, швидкістю прийняття рішень і впровадженням адаптивних підходів. Перехід до кризово-орієнтованих моделей, використання алгоритмізованих дій і чек-листів підвищує безпеку та зменшує вплив стресових факторів, а гнучкі форми зайнятості сприяють збереженню кадрового потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колот А.М. Управління розвитком персоналу: сучасні підходи. Київ: КНЕУ, 2022. 248 с.
2. Макаренко С. І. Антикризовий менеджмент закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 2. С. 126–132.
3. Торбич А.В. Сутність та значення кадрового забезпечення в системі управління підприємством. *Академічні візії*. 2024. Вип. 36. С. 1–8. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1440>

Отримано: 14.04.2026

Юрій-Григорій НЕГРИЧ

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня 1 року навчання
спеціальності ІЗ Туризм та рекреація

Науковий керівник: **Тетяна МАРУСЕЙ**

кандидат економічних наук, доцент

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

У статті аналізується туристичний кластер як інноваційний інструмент розвитку економіки Хмельницької області. Розкрито сутність поняття «кластер», окреслено їх значення для економічного зростання регіону, а також досліджено специфіку функціонування та розвитку кластерних утворень на Хмельниччині.

***Ключові слова:** кластер, регіональний туристичний кластер, кластеризація, кластерні об'єднання.*

Актуальність теми. Сьогодні перед органами регіональної та місцевої влади постають завдання щодо підвищення рівня соціально-економічного розвитку територій. Ефективність розвитку регіону визначається не лише його вигідним географічним положенням, ресурсною базою чи впровадженням сучасних технологій, а й рівнем інноваційно-інвестиційного потенціалу та раціональною територіальною організацією господарства. Світова практика успішних регіонів підтверджує доцільність упровадження оптимальної стратегії регіонального розвитку, заснованої на кластерній моделі галузево-територіальної взаємодії. Такий підхід забезпечує результативне функціонування територіально-галузевих інтеграційних утворень – економічних кластерів. Кластери виступають дієвим механізмом посилення конкурентних позицій окремих суб'єктів господарювання, активізації розвитку регіональної економіки та держави загалом.

Мета публікації. Мета даної роботи полягає у дослідженні регіональних особливостей розвитку кластерних структур на Хмельниччині.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із провідних напрямів розвитку регіональних туристичних систем є формування кластерних об'єднань. На переконання багатьох науковців, кластерна модель розвитку туризму в регіоні повинна ґрунтуватися на принципах інтегративності, системності, орієнтації на ресурси, соціалізації та самоорганізації. Поняття «туристичний кластер» трактується по-різному, однак у загальному розумінні воно означає комплексне об'єднання підприємств, зосереджених на одній території, які використовують спільні ресурси для створення нових і вдосконалення наявних туристичних послуг. Основною метою діяльності туристичних кластерів є забезпечення стабільних позицій на внутрішньому ринку туристичних послуг, охоплення його відповідних сегментів та вихід на міжнародні ринки. Регіональний туристичний кластер являє собою сукупність підприємств певного регіону, що функціонують у сфері туризму та взаємодіють між собою задля розвитку туристичної галузі.

Стабільність функціонування кластеру значною мірою залежить від активної підтримки органів місцевого самоврядування, зокрема через залучення державних структур до реалізації інтеграційних підходів у межах кластерних утворень. Досвід багатьох європейських країн засвідчує, що за умови належного державного регулювання та фінансового стимулювання на етапі

становлення кластерів можна досягти вагомих результатів у регіональному розвитку. На Хмельниччині формування кластерних об'єднань розпочалося ще наприкінці 1990-х років.

В Україні та її регіонах у 2012–2021 роках впроваджувалися моделі інноваційної інфраструктури відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні», яке передбачало визначення загальних засад формування й розвитку кластерів з метою диверсифікації економіки та закріплення їх пріоритетності в державній і регіональній політиці, що знайшло відображення у відповідних цільових програмах [2, 3].

Функціонування туристичного кластеру доцільно розглядати з позицій територіальної концентрації туристично-рекреаційних підприємств, різноманітності туристичних ресурсів, високого рівня конкуренції на регіональному ринку та розвинутої туристичної інфраструктури. Далі розглянемо регіональні туристичні кластери (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Туристичні кластери Хмельниччини [1]

Регіон	Кластер
Хмельницька область, смт. Гриців	«Оберіг»
АР Крим	«Південне туристичне кільце»
Київська область	«Славутич»
Миколаївська область	«Вознесенськ»
Полтавська область	«Гоголівські місця Полтавщини»
Харківська область	«Слобожанщина»
Херсонська область	«Південні ворота України»
Хмельницька область	«Кам'янецький дивокрай», «Подільська гільдія ремісників», «Кам'янець»
Чернігівська область	«Кластер водного туризму»
Тернопільська область	«Дністровський каньйон»
Львівська область	«Трускавець»
Волинська область	«Єврорегіон Буг»

**Складено автором*

Обґрунтовуючи перспективні напрями розвитку та вдосконалення територіальної організації регіонального туристичного комплексу, слід враховувати особливості надання туристичних послуг в умовах реформи децентралізації в Україні. У сучасних умовах держава офіційно орієнтована на сприяння створенню туристичних кластерів як форми консолідації зусиль органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та державної влади з метою збільшення бюджетних надходжень новостворених об'єднаних територіальних громад. Такий підхід нині є особливо актуальним.

Хмельницька область має значний практичний досвід формування та розвитку туристичних кластерів. Показовим є приклад діяльності першого в Україні кластеру сільського зеленого туризму «Оберіг» у смт Гриців (Шепетівський район), а також туристичного кластеру «Кам'янецький дивокрай» у с. Колибаївка (Кам'янець-Подільський район). У місті Кам'янець-Подільський ефективно функціонують кластери «Подільська гільдія ремісників» і «Кам'янець». Доцільно передбачити в програмі соціально-економічного розвитку міста заходи щодо активізації їх діяльності, зокрема створення спільного координаційного органу. Це сприятиме об'єднанню зусиль учасників кластерних утворень, реалізації спільних проєктів і заходів, а також залученню нових туристів, у тому числі з-за кордону.

Висновки. Таким чином, упровадження кластерних механізмів на Хмельниччині є апробованим інструментом забезпечення сталого регіонального розвитку та підвищення конкурентоспроможності території. Перспективи такого підходу є значними, однак їх повна реалізація можлива лише за умови належної державної підтримки. Саме регіони з розвиненими кластерними структурами формують основу конкурентоспроможності національної економіки, тоді як території без подібних об'єднань ризикують втратити динаміку розвитку та стикатися із соціально-економічними труднощами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кластер сільського зеленого туризму «Оберіг». URL: <https://nl-nl.facebook.com/Hritsevplus/posts/1282863835406345/>
2. Марусей Т. В. Туристичні кластери як інноваційний інструмент розвитку регіональних ринків туристичних послуг. *Агросвіт*. 2025. №12. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/6677>
3. Осипенко К. В. Регіональний туристичний кластер: сутність та особливості формування. *Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XX підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. К.В. Балабанова*. Маріуполь: МДУ, 2018. С. 76–79.

Отримано: 14.04.2026

Андрій НІЦАК

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності J3 Туризм та рекреація

*Науковий керівник: Тетяна МАРУСЕЙ
кандидат економічних наук, доцент*

СУЧАСНІ ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ТУРИЗМІ

У статті розглянуто сучасні інноваційні технології в туризмі. Визначено, що розвиток туризму як особливого соціокультурного явища, що об'єднує як історико-культурну спадщину держави, так і найсучасніші інформаційні технології в сфері територіального розвитку та комунікацій.

***Ключові слова:** технології, інновації, інноваційні технології, туризм, цифрові технології, цифровізація, блокчейн, великі дані.*

Актуальність теми. В сучасних умовах в якості ключового фактора розвитку економіки XXI століття виступають дані, що представлені в цифровій формі. У зв'язку з цим ІТ-технологіям відводиться першорядна роль. Стрімкий розвиток цифрової економіки в світі забезпечує підвищення конкурентоспроможності держав, галузей, підприємств. Виникнення інформаційного суспільства, яке формує цифрову, віртуальну реальність зі специфічними соціальними, культурними, споживчими практиками, багато в чому зумовило інноваційні процеси в сфері туризму. Тому актуальним питанням на сучасному етапі є розвиток туризму як особливого соціокультурного явища, що об'єднує як історико-культурну спадщину держави, так і найсучасніші інформаційні технології в сфері територіального розвитку та комунікацій.

Мета публікації: розглянути сучасні інноваційні технології в туризмі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цифровізація є головним трендом та чинником зростання бізнесу. Технології трансформували як бізнес, так і підходи до клієнтів. Digital революція не минула і туристичний бізнес. Навпаки, у туристичному бізнесі не залишилось сегментів, яких вона б не зачепила. Достатньо кількох хвилин, аби спланувати мандрівку: миттєво забронювати літак, прочитати відгук про будь який ресторан, знайти та орендувати житло у будь-який ресторан, знайти та орендувати житло у кожному куточку світу. Технології зробили це все можливим і піднесли на новий рівень [3].

Варто відмітити, що сьогодні в турбізнесі широкого розповсюдження набули такі інноваційні технології, як програми електронного бронювання та складання турів. Вихід нових програм цього виду дозволили не лише здешевити засоби зв'язку, а й дала можливість працювати усім учасникам туристичного ринку як єдиного офісу. Використовуючи таке програмне забезпечення дозволяє агентству отримувати у будь-який момент часу достовірну інформацію про ціни та наявність вільних місць, а також мати можливість стежити за туристичним замовленням на всіх етапах його здійснення. Сучасні технології бронювання є досить популярними, вони представлені такими програмами, як Galileo, Amadeus, Sabre, Worldspan. В Україні вони також поширені.

За останні роки бажання та вимоги клієнтів до сервісу досить вирости. З появою таких рішень, Skyscanner, Airbnb, Couchsurfing, Maps.me та лоукостів самостійні мандрівки стали ще доступнішими. Але у глобалізованому світі люди все більше турбуються не так про гроші, як про витрачений час, тому актуальність туристичних фірм висока як ніколи.

Цифрова трансформація всіх гравців туристичного ринку, особливо туристів. Туристи «оцифровані» та досить залежні від соціальних мереж, всі сервіси персоналізовані, причому здебільшого це онлайн-сервіси. Всі сучасні технології визначають «цифрові» потреби споживача, і сучасний турист вже в дечому залежний від них. Фахівці періодично, майже щороку, оновлюють перелік трендів інноваційних технологій [1]: Biometrics (біометрика); Blockchain (блоковий ланцюг); Robotics (робототехніка); AI (штучний інтелект); Big Data (великі дані); Cloud (хмара); VR & AR (віртуальна і доповнена реальність); Chatbots (чат боти); Voice (голос); Self-driving (самоуправління); IoT (Інтернет речей); Mobile (мобільний).

Досить широко впроваджується віртуальна реальність, якщо раніше це здебільшого був «ігровий» світ, то наразі, за допомогою окулярів віртуальної реальності ми можемо побувати на борту літака, в готельному номері, в музеї, на круїзному лайнері та через засоби сприйняття (3D, VR) відчувати атмосферу будь-кого туристичного об'єкта показу та зануритися в його реальність. Доповнена реальність (AR) дозволяє туристам побачити на місці відвідування не тільки те, що представляється звичайному погляду, а й за допомогою девайсів (окулярів та смартфонів) побачити як виглядав об'єкт екскурсії в давні часи (початково) [2].

Технологія Blockchain (блоковий ланцюг) забезпечує відстеження багажу, участь у програмах лояльності, здійсненні миттєвих платежів, проходження ідентифікації особистості за допомогою децентралізованого поширення даних. Один з прикладів технології Blockchain – при втраті багажу, технології дозволяють зв'язати разом авіакомпанію, аеропорт, хендлінгову компанію та туриста, щоб миттєво передавати дані по каналах та безпомилково визначити на якому етапі перебуває багаж.

Технологія Big Data (великі дані) дозволяє накопичувати дані і в тому числі в туризмі. Ця технологія пропонує туристу певні маршрути, готелі, відвідування конкретного міста,

історичних місць за вподобаннями клієнта. На сьогодні технологія Big Data активно впроваджується у сферу гостинності.

ІоТ (Інтернет речей) на даний час перевтілюється у ІоЕ (інтернет всього), коли гаджети звертаються один до одного. Наприклад, спілкування та управління засобами в готельному номері через Інтернет (або Wi-Fi) смартфона, а чіп, який вмонтований у валізу підключений через Wi-Fi до смартфона сам себе зважає, повідомляє про своє місцезнаходження (з побудовою найкоротшого маршруту), інформує про рівень його заповнення. ІоТ вже сьогодні використовується в готельних номерах, коли процедура заселення та відкриття дверей у номер відбувається без ключа і навіть без check-in, за допомогою тільки мобільного пристрою. Технологія Biometrics (біометрика) використовується як біометрична посадка на літак. Технологічність такого пристрою доповнюється перевагою безконтактної ідентифікації пасажира, шляхом сканування його особи. Ця технологія дозволяє проходити паспортний контроль без затримок з боку представників прикордонних служб (в аеропорту Дубай процедура прикордонного контролю займає 10 секунд) [3].

Висновки. Отже, сучасна туристична галузь досить активно використовує цифрові інновації та продовжує трансформуватися з високою швидкістю по всьому світу. Я бачимо, з високою швидкістю цифровізація проявляється в галузях туризму та гостинності. Цифрові інновації не залишили жодного сегмента туристичної індустрії недоторканим. Використання інноваційних технологій в туризмі – це пріоритет розвитку галузі. Впровадження цифрової економіки в туристичній сфері призведе до підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку, створення нових можливостей для туристичного бізнесу, залучення інвестицій в туристичну діяльність, розвитку інноваційних та креативних індустрій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марусей Т.В. Віртуальна екскурсія як напрямок розвитку сучасного туризму. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/402>
2. Марусей Т.В. Цифровізація як інструмент розвитку туристичної індустрії. *Ефективна економіка*. 2024. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.11.57>
3. Джинджоян В.В. Сучасні інноваційні технології в менеджменті туризму та гостинності. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=8951>

Отримано: 14.04.2026

Роман ПАВЛЮК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)

Науковий керівник: **Наталія МАЗУР**
доктор економічних наук, професор

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У роботі досліджено особливості інноваційної діяльності підприємств в умовах цифровізації та її роль у забезпеченні сталого розвитку. Визначено ключові напрями впровадження інновацій, охарактеризовано сучасні цифрові технології та обґрунтовано їх значення для досягнення економічної, соціальної та екологічної ефективності.

Ключові слова: інновації, цифровізація, сталий розвиток, підприємство, технології, ефективність.

Актуальність теми. Сучасний розвиток економіки характеризується активним впровадженням інновацій та цифрових технологій, які стають ключовими факторами конкурентоспроможності підприємств. В умовах глобалізації та динамічних змін зовнішнього середовища інноваційна діяльність набуває особливого значення, оскільки сприяє підвищенню ефективності функціонування підприємств та забезпеченню їх сталого розвитку. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року визначає візію України як країни інновацій; напрями, принципи, цілі та завдання державної політики у сфері цифрового розвитку інноваційної діяльності [1].

Актуальність теми зумовлена необхідністю поєднання інноваційної діяльності з принципами сталого розвитку, що передбачає досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними цілями.

Мета публікації – визначення ролі інноваційної діяльності підприємства в умовах цифровізації та обґрунтування напрямів її розвитку для забезпечення сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність підприємства являє собою сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження та використання нових або вдосконалених продуктів, технологій та управлінських рішень. Основними видами інновацій є: продуктові; процесні; організаційні; маркетингові [2, с. 48–49].

Цифровізація сприяє прискоренню інноваційних процесів, зниженню витрат на розробку продуктів, підвищенню якості управлінських рішень, а також розширенню можливостей для персоналізації продукції.

Завдяки цифровим технологіям підприємства отримують доступ до нових ринків та можуть більш ефективно реагувати на зміни попиту.

Інновації є ключовим чинником забезпечення сталого розвитку підприємств, оскільки сприяють одночасному досягненню економічних, екологічних і соціальних цілей. Класифікація інновацій на продуктові, процесні, організаційні та маркетингові дозволяє системно оцінити напрями трансформації підприємства в умовах цифровізації – *табл. 1.*

Види інновацій та їх вплив на сталий розвиток

Вид інновацій	Характеристика	Вплив на сталий розвиток
Продуктові	Створення нових або значно вдосконалених товарів і послуг	Підвищення якості життя населення; зменшення негативного впливу на довкілля через екологічні продукти
Процесні	Впровадження нових або вдосконалених технологій виробництва і логістики	Зниження витрат ресурсів і енергії; скорочення викидів та відходів; підвищення ресурсоефективності
Організаційні	Нові методи управління, організації праці та взаємодії між підрозділами	Підвищення ефективності використання ресурсів; покращення умов праці; розвиток соціальної відповідальності
Маркетингові	Нові підходи до просування, ціноутворення, дизайну та комунікації з клієнтами	Зростання конкурентоспроможності; стимулювання сталого споживання; підвищення обізнаності споживачів

Джерело: сформовано автором за даними [2, 3]

Як видно з таблиці, кожен вид інновацій має специфічний вплив, однак у сукупності вони формують основу для підвищення конкурентоспроможності, ресурсоефективності та соціальної відповідальності бізнесу.

Інноваційна діяльність підприємства в умовах цифровізації виступає інтегруючим механізмом, який поєднує різні типи інновацій та забезпечує їх синергійний вплив на сталий розвиток – рис. 1.

Рис. 1. Вплив інноваційної діяльності на сталий розвиток підприємства в умовах цифровізації

Джерело: сформовано автором

Цифрові технології (Big Data, штучний інтелект, автоматизація) підсилюють ефективність інноваційних процесів, сприяючи оптимізації ресурсів, зниженню екологічного навантаження та підвищенню якості управління. У результаті підприємство досягає балансу між економічними результатами, екологічною безпекою та соціальними аспектами діяльності.

В умовах високої динаміки технологічного розвитку та зростаючої конкуренції трансформація організаційних структур підприємств стає критично важливою для забезпечення ефективного управління інноваційною діяльністю. Традиційні ієрархічні моделі управління поступово поступаються місцем гнучким, адаптивним і відкритим формам організації, які сприяють швидкому генеруванню, тестуванню та впровадженню інновацій [4].

Серед основних проблем інноваційної діяльності можемо виокремити: недостатнє фінансування; високі ризики впровадження інновацій; недостатній рівень цифрової компетентності, а також опір змінам з боку персоналу.

Для забезпечення сталого розвитку підприємствам доцільно:

- 1) впроваджувати екологічно чисті технології;
- 2) використовувати енергоефективні рішення;
- 3) розвивати соціальну відповідальність;
- 4) інвестувати в інновації.

Висновки. Інноваційна діяльність є ключовим фактором забезпечення сталого розвитку підприємства в умовах цифровізації. Використання сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність діяльності, зменшити негативний вплив на довкілля та забезпечити довгострокову конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: розпорядж. КМУ від 31 грудня 2024 р. № 1351-р., чинний. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text>
2. Чорна М.В., Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств: монографія. Харків: ХДУХТ, 2012. 210 с.
3. Музиченко-Козловська О.В. Стратегія покращення інноваційної діяльності підприємства на засадах сталого розвитку. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2024. № 2 (72). С. 30–38. DOI: <https://doi.org/10.15276/ETR.02.2024.4>
4. Король С., Карманський А. Інвестиційно-інноваційна діяльність підприємств: суть та особливості управління в умовах сьогодення. *Economic Analysis*, 2025. Vol. 35. № 2. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.310>

Отримано: 14.04.2026

Кароліна ПЄХТЄРЄВА

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С6 Географія та регіональні студії

Науковий керівник **Ганна ЧЕРНЮК**
кандидат географічних наук, доцент

АНАЛІЗ РОДОВИЩ КАМІННЯ САМОЦВІТІВ НА ПОДІЛЛІ

На території Поділля виділяють Придністровський та Побузький райони зі знахідками алмазів. Перспективними для пошуків алмазів в опублікованих джерелах називають Кам'янець-Подільський, Ізяславо-Славутський і Могилів-Подільський райони. У Талалаївському родовищі пеліканіту виявлені поклади опалу. Державне значення має Калюсицьке родовище мармурового оніксу.

Ключові слова: самоцвіти, Поділля, мармуровий онікс, опал, знахідки алмазів

Актуальність теми дослідження полягає у вирішенні завдань найбільш вигідного у економічному та екологічному відношенні використанні багатств надр конкретних регіонів держави. Удосконалення структури видобутку і використання мінеральних ресурсів є базовою основою для створення нових промислових комплексів. Дослідження та оцінка родовищ корисних копалин необхідні для створення науково-обґрунтованих прогнозів розвитку і освоєння бази мінеральної сировини для конкретних галузей і системи прогнозів по певних видах мінеральних ресурсів [1–3].

Мета публікації – підвищення рівня комплексного раціонального використання мінеральних ресурсів, проведення аналізу стану і можливостей використання мінеральної сировини, зокрема каміння самоцвітів, в залежності від господарських, екологічних, економічних та інших факторів [1–3].

Виклад основного матеріалу досліджень. За опублікованими даними та матеріалами геологічних організацій та установ на Поділлі відкриті та експлуатуються або оцінено родовища корисних копалин різних видів агрохімічної сировини (фосфорити, апатит, глауконіт, сапоніти, сірка, карбонати для вапнування ґрунтів), технологічної сировини (абразиви, польові шпати, трепел, пеліканти, слюди, флюорит, каміння самоцвітів, графіт, глини тугоплавкі та бентонітові, каоліни, карбонати для цукрової промисловості), будівельної сировини (крейда, вапняк, цементна сировина, камінь будівельний, пиляний та облицювальний. Гіпс та ангідрит, пісок будівельний і для скляної промисловості, піщано-гравійні суміші, сировина для кераміки), паливна сировина (торф, буре вугілля, нафта і газ), гідромінеральна сировина прісних і мінеральних підземних вод. На території Подільського регіону виявлені лише рудопрояви металічної сировини (міді, золота, марганцю, заліза, титану і цирконію) [1–4].

Мінеральні ресурси каміння самоцвітів займають незначне місце в групі технологічної сировини, але мають оригінальне і цінне значення для різних галузей господарства і соціальної сфери послуг. На території Поділля виділяють перспективні алмазоносні райони, родовища з жилами опалу та єдине в Україні Калюське родовище мармурового оніксу [3, 4].

В Подільському регіоні виділяють два райони зі знахідками алмазів: Придністровський у південних частинах Тернопільської та Хмельницької областей, та Побузький на території Вінницької області. Тут виявлені три перспективні території: 1) Вінницька з відкладами балтської світи та сучасного алювію площею 2000 кв. км; 2) Хмельницьку площею 1700 кв. км,

яка є областю зносу відкладів балтської світи; 3) Зеленояорську з одноіменним алмазонаосним циркон – ільменітовим розсипом площею 4000 кв. км. На півночі Українського щита крім того виділяють перспективну Шепетівську алювіальну площу (300кв.км) з ореолом піропу в асоціації із ільменітом і зромшпінелідами.

Автори опублікованих робіт [2–4] пропонують перспективні для пошуків алмазів три райони Поділля: 1) Ізяслав-Славутський район, розташований на схилах Українського щита, у метаморфічній філітовій формації, у корі вивітрювання та алювіальних відкладах; 2) Кам'янець-Подільський район – у відслоненнях палеозойських відкладів Середнього Придністров'я, зокрема у теригенних формаціях девону і фосфоритових комплексах крейди та юри; 3) Схил Українського щита біля м. Могилів-Подільський – у метаморфічних докембрійських породах кристалічного фундаменту і уламкових, експлозивних та теригенних відкладах осадового чохла. Для виявлення алмазонаосних формацій і перспективних об'єктів на ділянках цих районів рекомендується проведення спеціалізованих геологічних і пошукових робіт.

Жили опалу потужністю 3–10 см з вмістом опалу від 10 до 40% виявлені у Талалаївському родовищі пеліканіту, яке розташоване у Погребищенському районі Вінницької області. Поклади опалу залягають на глибинах від 1–2 до 30 м переважно у пеліканітах, з оцінкою 1,4 кг опалу в 1 м³ породи. У родовищі зустрічаються різні відміни опалу: із зональним забарвленням, жовтуватий або голубуватий прозорий опал, янтарний жовтий і жовтувато-червоний прозорий опал. До благородних відмін ювелірного призначення належить опалесцируючий голубий опал та слабо тріщинуватий бурувато-жовтий. Вартість 1 кг неблагородних відмін опалу залежно від якості та розмірів на світових ринках може бути від 50 до 300–500 доларів. На території Вінниччини встановлені і інші ділянки з прожилками опалу біля с. Глухівці та поблизу даного родовища.

Калюсицьке родовище мармурового оніксу із запасами за категорією С₂- 213 т розміщене у Віньковецькому районі Хмельницької області. Геологічний розріз складений породами верхнього протерозою, сеноману, тортону, сармату та четвертинного періоду. У товщі вапняків сармату мармуровий онікс виповнює тріщини, порожнини і пустоти у вигляді кірок, патьоків та окремих жил товщиною від декількох до 30 см і довжиною до 1-1,5 м. Крупнокристалічний різновид оніксу має однотонний світло-жовтий, подекуди до світло-коричневого, колір. Дрібнокристалічний різновид має радіально-променисту текстуру від світло- до темно-коричневого кольору.

Калюсицьке родовище готове до експлуатації. Мармуровий онікс добре піддається обробці і поліруванню і придатний для використання як виробне каміння та для облицювання будівель і в художніх прикрасах та виробах.

Прояви мармурового оніксу виявлені також у Дунаєвському та Ново-Ушицькому районах Хмельницької області і у південній частині Вінницької області (Щербовецький, Глибівський і Канатківський прояви).

Висновки. На території Поділля виділяють Придністровський та Побузький райони зі знахідками алмазів та перспективні до пошуку алмазів Могилів-Подільський, Кам'янець-Подільський та Ізяславо-Славутський райони. родовища з жилами опалу та єдине в Україні Калюське родовище мармурового оніксу. Для виявлення алмазонаосних об'єктів на ділянках цих районів рекомендується проведення спеціалізованих геологічних і пошукових робіт. Розробка Калюсицького родовища мармурового оніксу має державне значення.

Роботи з оцінки родовищ опалу на території Погребищенського району Вінницької області, зразки та ювелірні вироби з якого вивчалися та були високо оцінені організаціями Ювеліпрому та Ювелірторгу, у XXI столітті не проводилися і запаси опалу достовірно не визначені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Касіяник І. Terra Podolica. Дрогобич: Коло, 2021. 112 с.
2. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. Київ–Чернівці: Кієво-Мог. Академія – Зелена Буковина, 1999. 567 с.
3. Сивий М. Мінеральні ресурси Поділля: конструктивно-географічний аналіз і синтез. Тернопіль: Підручники і посібники, 2004. С. 166–169.
4. Яценко Г.М., Павлюк Т.О., Яценко В.Г. Про проблеми алмазоносності північно-західної території України. *Мінеральні ресурси України*. 2003. № 4. С.13–17.

Отримано: 14.04.2026

Ольга РОТАР

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності С1 Економіка та міжнародні економічні відносини (за спеціалізаціями)

*Науковий керівник: Наталія МАЗУР
доктор економічних наук, професор*

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти формування системи управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах цифровізації економіки. Визначено ключові елементи digital-маркетингу, охарактеризовано сучасні інструменти та обґрунтовано їх вплив на ефективність функціонування суб'єктів господарювання. Запропоновано підходи до вдосконалення системи управління маркетингом із урахуванням цифрової трансформації бізнес-середовища.

Ключові слова: *маркетинг, цифровізація, цифровий маркетинг, управління, підприємство, CRM, аналітика.*

Актуальність теми. Цифровізація є однією з ключових тенденцій розвитку сучасної економіки, яка суттєво впливає на діяльність суб'єктів господарювання. Вона змінює традиційні підходи до ведення бізнесу, формуючи нові моделі взаємодії з клієнтами та ринком. У цих умовах маркетинг трансформується у цифровий, що потребує перегляду системи управління маркетинговою діяльністю.

Актуальність теми зумовлена необхідністю адаптації підприємств до динамічного цифрового середовища, що характеризується високим рівнем конкуренції, швидкими змінами споживчих уподобань та зростанням ролі інформаційних технологій.

Мета публікації. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо формування ефективної системи управління маркетинговою діяльністю суб'єкта господарювання в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система управління маркетинговою діяльністю підприємства включає такі основні елементи:

- аналіз ринку;
- планування маркетингової стратегії;
- реалізація маркетингових заходів;
- контроль і оцінка ефективності [1].

У класичному підході маркетинг орієнтується на концепцію 4P (Product, Price, Place, Promotion). Проте в умовах цифровізації ця модель доповнюється новими елементами, такими як персоналізація, клієнтський досвід (Customer Experience) та інтерактивність. Управління маркетингом у цифрову епоху повинно базуватися на принципах гнучкості, адаптивності, орієнтації на споживача та використання актуальних цифрових інструментів [1].

На *рис. 1* зображено систему управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах цифровізації. Вона включає послідовні етапи: аналіз ринку, планування, реалізацію та контроль маркетингових заходів.

Рис. 1. Система управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах цифровізації

**Джерело: сформовано автором*

Схема відображає циклічний характер управління, за якого результати контролю використовуються для коригування маркетингової стратегії. Також показано вплив зовнішнього середовища на всі етапи процесу.

У *табл. 1* узагальнено основні інструменти цифрового маркетингу, що використовуються суб'єктами господарювання в умовах цифровізації, а також їх характеристики та ключові переваги.

Основні інструменти цифрового маркетингу

Інструмент	Характеристика	Переваги
SEO	Оптимізація сайту	Підвищення видимості
SMM	Соціальні мережі	Залучення аудиторії
Email-маркетинг	Розсилки	Персоналізація
PPC-реклама	Платна реклама	Швидкий результат
CRM-системи	Управління клієнтами	Підвищення лояльності

**Джерело: сформовано автором за даними [2]*

Як видно з таблиці, кожен із наведених інструментів виконує окрему функцію в системі маркетингового управління. Зокрема, SEO-оптимізація спрямована на підвищення видимості веб-ресурсів підприємства у пошукових системах, що забезпечує залучення органічного трафіку. Використання SMM дозволяє підприємствам взаємодіяти з цільовою аудиторією через соціальні мережі, формуючи лояльність та підвищуючи впізнаваність бренду.

Email-маркетинг забезпечує персоналізовану комунікацію зі споживачами, що сприяє підвищенню рівня конверсії та утриманню клієнтів. У свою чергу, PPC-реклама дозволяє швидко отримати результати за рахунок платного просування, що є особливо ефективним для короткострокових маркетингових кампаній.

Особливе місце у системі управління маркетинговою діяльністю займають CRM-системи, які забезпечують збір, збереження та аналіз інформації про клієнтів, що дозволяє підвищити рівень персоналізації пропозицій та ефективність взаємодії з ними.

Таким чином, представлені у таблиці інструменти формують комплексну систему цифрового маркетингу, яка забезпечує інтеграцію різних каналів комунікації та сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства в умовах цифрової трансформації.

Система оцінювання ефективності маркетингової діяльності виступає центральним елементом сучасного управлінського циклу, оскільки забезпечує інформаційно-аналітичну основу для стратегічних і тактичних рішень [3].

Незважаючи на значні переваги, цифровізація супроводжується рядом проблем, серед яких можемо виокремити високу вартість впровадження технологій, кіберзагрози, дефіцит кваліфікованих кадрів, а також швидке моральне старіння технологій. Для підвищення ефективності маркетингової діяльності доцільно: впроваджувати CRM та ERP-системи, використовувати штучний інтелект, розвивати омніканальні стратегії, а також підвищувати кваліфікацію персоналу.

Висновки. Цифровізація суттєво змінює систему управління маркетинговою діяльністю підприємств. Використання сучасних цифрових інструментів дозволяє підвищити ефективність маркетингових заходів, забезпечити конкурентні переваги та адаптуватися до змін ринкового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прокопенко Р. Цифровізація управління маркетинговою діяльністю підприємства: сучасні тренди та виклики. *Економіка та суспільство*, 2025. №74. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-130>
2. Мазур Н.А., Місюк К.М. Роль та значення цифрових технологій в маркетингу. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Відновлення та модернізація економіки Ук-*

раїни: виклики, пріоритети, практики». Харків: ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ», 2025. С. 3–6.

3. Янчук Т., Сіроха Б. Удосконалення системи управління підприємством в умовах цифровізації на основі оцінки ефективності маркетингової діяльності. *Scientific Journal of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University Economics*, 2025. №3. С. 145–150. DOI: <https://doi.org/10.32782/ecovis/2025-3-21>

Отримано: 14.04.2026

Богдана СЕМ'ЯН

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності Е2 Екологія

Науковий керівник: **Іван ФЕДОРЧУК**
доцент кафедри біології та екології

СУЧАСНІ ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ СМЕРЕКОВИХ ПРАЛІСІВ НПП «ВЕРХОВИНСЬКИЙ»

Подано узагальнену інформацію щодо значення смерекових пралісів НПП «Верховинський», основних загроз їх існуванню та сучасних підходів до їх збереження. Охарактеризовано роль ідентифікації пралісових ділянок, моніторингу, обмеження антропогенного впливу та посилення природоохоронного режиму в системі охорони цінних лісових екосистем.

Ключові слова: смерекові праліси, НПП «Верховинський», збереження лісів, біорізноманіття, моніторинг, природоохоронні заходи.

Актуальність теми. Смерекові праліси є унікальними природними екосистемами, які зберегли риси природного розвитку та мають виняткове наукове, екологічне й природоохоронне значення. У методиці ідентифікації пралісів підкреслюється, що праліси та старовікові ліси є еталонами природного розвитку лісових екосистем, забезпечують важливі екосистемні послуги, зокрема регулювання клімату, запасання води, утримання вуглецю та збереження біорізноманіття, а після їх знищення вони практично не можуть бути відтворені [1, 4, 5]. Саме тому проблема збереження смерекових пралісів у межах НПП «Верховинський» є надзвичайно актуальною в умовах зростання антропогенного навантаження та змін клімату [2, 3].

Мета публікації: обґрунтування сучасних шляхів збереження смерекових пралісів НПП «Верховинський», визначення їх природоохоронного значення, основних загроз та заходів, спрямованих на ефективну охорону цих цінних природних комплексів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Праліси – це лісові екосистеми, які виникли й розвиваються природним шляхом, а їх видова, вікова та просторова структура визначається природними чинниками. Для смерекових пралісів характерні різновіковість деревостану, багатоярусність, наявність сухостою, мертвої деревини різних стадій розкладу та достатнє природне поновлення. Такі ліси виконують важливі водоохоронні, ґрунтозахисні, кліматорегулювальні та середовищотвірні функції, а також є оселищем для багатьох видів рослин і тварин [1, 5, 7].

НПП «Верховинський» є важливою природоохоронною територією Українських Карпат, у межах якої збереглися цінні природні лісові екосистеми, зокрема смерекові праліси [2]. Збереження смерекових пралісів повинно ґрунтуватися на науково обґрунтованому підході. Відповідно до методики, ідентифікацію пралісів і старовікових лісів виконують у три етапи: камеральний, польове обстеження та завершальний аналіз. На камеральному етапі відбирають потенційні ділянки за віком, природністю, площею та просторовими ознаками. Польове обстеження передбачає оцінювання структури деревостану, кількості сухостійних дерев, наявності мертвої деревини, природного поновлення, стану лісової підстилки, а також слідів рубок, інфраструктури, рекреації та інших видів користування [1]. Завершальний етап включає аналіз отриманих матеріалів, картографування та остаточне визначення належності ділянки до пралісу, старовікового або господарського лісу [1, 4].

До основних загроз для смерекових пралісів належать кліматичні зміни, вітровали, поширення шкідників, фрагментація лісових масивів, рекреаційне навантаження, прокладання інфраструктури, сліди рубок, випасання худоби та інші форми антропогенного впливу. У методиці підкреслюється, що відсутність істотного впливу інфраструктури, рубок, промислового збирання недеревинних ресурсів і нерегульованої рекреації є однією з ключових умов збереження природного стану пралісових екосистем [6].

Серед сучасних шляхів збереження смерекових пралісів НПП «Верховинський» доцільно виділити: своєчасну ідентифікацію пралісових ділянок; ведення постійного моніторингу їх стану; фотофіксацію та геопросторове картографування; заборону або максимальне обмеження господарського втручання; недопущення будівництва нових доріг та іншої лісогосподарської інфраструктури; регулювання рекреаційного використання територій; проведення екологічної просвіти серед населення та посилення природоохоронного контролю [1, 2, 4, 6]. Комплексне застосування цих заходів дає можливість зберегти природну структуру смерекових пралісів і забезпечити їх функціонування в довгостроковій перспективі [4, 5, 7].

Висновки. Смерекові праліси НПП «Верховинський» є цінними природними екосистемами, що мають важливе наукове, екологічне та природоохоронне значення. Основними умовами їх збереження є своєчасна ідентифікація, постійний моніторинг, картографування та мінімізація антропогенного впливу. Ефективне збереження смерекових пралісів можливе лише за умови поєднання наукових методів дослідження, суворого природоохоронного режиму та екологічно відповідального використання територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Критерії та методика ідентифікації пралісів і старовікових лісів (квазі-пралісів) / за ред. Р. Волосянчука, Б. Проця, О. Кагала. Львів: Ліґа-Прес, 2017. 36 с.
2. Про парк. Національний природний парк «Верховинський». URL: <https://verkhovynskiy-park.in.ua/pro-nas/pro-park/> (дата звернення: 09.04.2026).
3. Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат: міжнародний документ від 27.05.2011. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/998_532 (дата звернення: 09.04.2026).
4. Оновлений методичний посібник з ідентифікації пралісів та старовікових лісів. WWF-Україна. URL: <https://wwf.ua/?310431%2Fmethodology-for-virgin-and-old-growth-forest-identification> (дата звернення: 09.04.2026).
5. Праліси та старовікові ліси потребують захисту на законодавчому рівні. WWF-Україна. URL: <https://wwf.ua/?289412%2Fvirgin-forests-need-to-be-protected> (дата звернення: 09.04.2026).

6. FSC національний стандарт системи ведення лісового господарства для України. FSC Ukraine. URL: <https://surl.li/ftcvgz> (дата звернення: 09.04.2026).
7. Old-growth and virgin forests of Ukrainian Carpathians: geospatial pattern and prospects of conservation. URL: <https://surl.li/zeltis> (дата звернення: 09.04.2026).

Отримано: 14.04.2026

Юлія ТОМАШЕВСЬКА

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності З3 Туризм і рекреація

*Науковий керівник: Богдана ОПРЯ
кандидат історичних наук, доцент*

ОЗДОРОВЧИЙ ТУРИЗМ ЯК СКЛАДОВА ВІДНОВЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто оздоровчий туризм як важливий напрям сучасної туристичної галузі, що спрямований на відновлення фізичного та психоемоційного стану людини. Висвітлено його основні форми, роль природно-рекреаційних ресурсів та значення для профілактики захворювань і підвищення якості життя. Проаналізовано вплив оздоровчого туризму на здоров'я населення, а також його соціально-економічне значення та перспективи розвитку в Україні.

***Ключові слова:** оздоровчий туризм, wellness-туризм, рекреаційні ресурси, санаторно-курортне лікування.*

Актуальність теми. Оздоровчий туризм є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної туристичної галузі, що поєднує відпочинок із відновленням фізичного та психоемоційного стану людини. У сучасному світі, який характеризується високим рівнем урбанізації, постійним інформаційним навантаженням і стресовими ситуаціями, питання збереження та зміцнення здоров'я населення набуває особливої актуальності. Саме тому оздоровчий туризм розглядається як ефективний інструмент профілактики захворювань та підвищення якості життя.

Мета публікації – охарактеризувати особливості оздоровчого туризму та його ролі у відновленні здоров'я людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність оздоровчого туризму полягає у використанні природних, кліматичних і рекреаційних ресурсів з метою покращення здоров'я людини. До основних складових оздоровчого туризму належать санаторно-курортне лікування, бальнеотерапія, кліматотерапія, таласотерапія, спа-послуги, а також активні види відпочинку, такі як піші походи, велотуризм і заняття спортом на природі. Такий комплексний підхід забезпечує не лише фізичне відновлення організму, а й гармонізацію психоемоційного стану [1].

Особливу роль у розвитку оздоровчого туризму відіграють природні ресурси. Лікувальні мінеральні води, грязі, сприятливі кліматичні умови та екологічно чисті території є основою для функціонування курортів і рекреаційних зон. В Україні існує значний потенціал для розвитку цього виду туризму. Зокрема, Карпатський регіон відомий своїми кліматични-

ми та природними ресурсами, що сприяють лікуванню захворювань дихальної та нервової систем. Курорти Трускавець, Моршин і Східниця спеціалізуються на використанні мінеральних вод, які мають лікувальні властивості [2].

Оздоровчий туризм має вагомий вплив на фізичне здоров'я людини. Регулярне перебування на свіжому повітрі, фізична активність, раціональне харчування та спеціальні лікувальні процедури сприяють зміцненню імунної системи, покращенню обміну речовин і загального функціонального стану організму. Крім того, такий вид туризму допомагає у профілактиці серцево-судинних, ендокринних та нервових захворювань.

Не менш важливим є вплив оздоровчого туризму на психоемоційний стан людини. Умови сучасного життя часто призводять до хронічного стресу, емоційного вигорання та зниження працездатності. Зміна обстановки, перебування в природному середовищі, відсутність щоденних побутових і професійних навантажень сприяють відновленню психологічної рівноваги. Релаксаційні процедури, такі як масаж, ароматерапія та медитація, допомагають знизити рівень тривожності та покращити емоційний стан [3].

У сучасних умовах оздоровчий туризм активно трансформується під впливом нових тенденцій. Зокрема, зростає популярність wellness-туризму, який орієнтований на підтримання здорового способу життя та профілактику захворювань. Такі програми включають фізичні вправи, правильне харчування, психологічне розвантаження та гармонізацію внутрішнього стану людини. Індивідуальний підхід до кожного туриста стає ключовим фактором успішності оздоровчих програм [4].

Важливим аспектом є також соціальне значення оздоровчого туризму. Він сприяє формуванню культури здорового способу життя, підвищенню рівня обізнаності населення щодо важливості профілактики захворювань і підтримання фізичної активності. Особливо актуальним є розвиток оздоровчого туризму для людей, які працюють у стресових умовах, студентів та осіб похилого віку.

Крім соціального значення, оздоровчий туризм має значний економічний потенціал. Його розвиток стимулює створення нових робочих місць, розвиток інфраструктури та залучення інвестицій у туристичну галузь. Курортні регіони отримують додаткові надходження до бюджету, що сприяє їх економічному зростанню. Водночас розвиток оздоровчого туризму позитивно впливає на суміжні галузі, такі як транспорт, готельно-ресторанний бізнес і сфера послуг [5].

Серед основних проблем розвитку оздоровчого туризму в Україні можна виділити недостатній рівень розвитку інфраструктури, потребу в модернізації санаторно-курортної бази, а також недостатню популяризацію українських курортів на міжнародному ринку. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, включаючи державну підтримку, залучення інвестицій та впровадження сучасних стандартів обслуговування.

Перспективи розвитку оздоровчого туризму в Україні є досить значними. Використання природного потенціалу, поєднання традиційних методів лікування з інноваційними підходами, а також розвиток внутрішнього туризму створюють умови для підвищення конкурентоспроможності українських курортів. Особливу увагу слід приділяти екологічній складовій, адже збереження природних ресурсів є основою сталого розвитку оздоровчого туризму.

Висновки. Отже, оздоровчий туризм виступає важливим елементом сучасної системи збереження та відновлення фізичного і психоемоційного здоров'я населення, інтегруючи

лікувальні, профілактичні та рекреаційні функції в єдиний комплекс. Його розвиток зумовлений зростанням рівня стресових навантажень, погіршенням екологічної ситуації та підвищенням потреби населення у якісному відпочинку й реабілітації. Оздоровчий туризм не лише позитивно впливає на індивідуальний стан здоров'я, але й сприяє розвитку регіональної економіки, медичної інфраструктури та підвищенню туристичної привабливості територій. У зв'язку з цим актуалізується необхідність впровадження інноваційних підходів, підвищення якості послуг і формування ефективної державної політики, спрямованої на сталий розвиток цього напрямку туристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.
2. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
3. Павленко Є.Є., Ільницька Г.С., Павленко В.О. Оздоровчий туризм. Харків: НФаУ, 2021. 114 с.
4. Галасюк С. Концептуальні підходи до визначення терміну «лікувально-оздоровчий туризм». *Економіка та суспільство*. 2023. №47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-8>
5. UNWTO. URL: <https://research.un.org/ru/docs/unsystem/UNWTO> (дата звернення: 03.04.2026).

Отримано: 14.04.2026

Діана УРСУЛЯК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)

*Науковий керівник: Микола МАТВЄЄВ
кандидат біологічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ЗООЛОГО-ЕКОЛОГІЧНИХ ПОНЯТЬ У ПРОЦЕСІ ПОЗАУРОЧНОЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуті теоретичні та практичні аспекти формування зоолого-екологічних понять у школярів під час позаурочної діяльності. На прикладі проведення еколого-просвітницького заходу «Ніч кажанів» у м. Кам'янець-Подільському проаналізовано ефективність активних методів виховання у розвитку екологічної свідомості молоді.

Ключові слова: *зоолого-екологічні поняття, позаурочна робота, екологічне виховання, кажани, охорона біорізноманіття, Кам'янець-Подільський.*

Актуальність теми. Запровадження активних методів у навчально-виховний процес має ключове значення для розвитку творчої активності та самостійності школярів. Формування екологічної культури особистості неможливе без засвоєння фундаментальних зоолого-екологічних понять, які розкривають зв'язки між тваринним світом та середовищем його існування. Особливої актуальності це набуває в умовах урбанізованого середовища, де безпосередній контакт дитини з дикою природою є обмеженим [1].

Позаурочна виховна робота має значний потенціал для формування таких понять, оскільки вона не обмежена жорсткими рамками навчальних програм і дозволяє використо-

увати емоційно-ціннісні та практико-орієнтовані підходи. Як зазначають дослідники, ефективність засвоєння біологічних знань підвищується, коли вони підкріплюються регіональним компонентом і безпосереднім спостереженням у природі [8].

Метою дослідження є характеристика особливостей формування зоолого-екологічних понять учнів у процесі позаурочної роботи на базі еколого-просвітницьких ініціатив м. Кам'янця-Подільського.

Результати дослідження. Процес формування зоолого-екологічних понять (таких як «біотоп», «екологічна ніша», «видова різноманітність», «червонокнижний вид», «антропогенний прес») у позаурочний час проходить ефективніше за умови поєднання пізнавального та діяльнісного компонентів [4].

Одним із найуспішніших прикладів такої роботи у нашому регіоні є проведення щорічного заходу «Ніч кажанів». Місто Кам'янець-Подільський розташоване в межах Національного природного парку «Подільські Товтри», має унікальну фауну рукокрилих, що мешкають у підземеллях Старої фортеці та каньйоні річки Смотрич. Це створює ідеальні умови для формування специфічних зоологічних знань. Наукові дослідження підтверджують високу концентрацію рідкісних видів рукокрилих саме на цій території [2].

Процес формування понять під час «Ночі кажанів» структурується за такими етапами:

1. **Інформаційний блок.** Використання інтерактивних методів для розвінчування міфів про рукокрилих. Учні засвоюють поняття про кажанів як про корисних ссавців, що формує науково обґрунтоване ставлення до виду.
2. **Дослідницький блок.** Використання ультразвукових детекторів дозволяє учням «почути» кажанів. Тут формується поняття про складні адаптації тварин до нічного способу життя (ехолокацію).
3. **Природоохоронний блок.** Обговорення проблеми зникнення місць для поселення кажанів через діяльність людини. Це підводить школярів до розуміння поняття «антропогенний вплив» і необхідності збереження вразливих груп тварин [5].

Кам'янець-Подільський еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (ЕНЦУМ) активно залучає вихованців до виготовлення штучних схованок для кажанів. Така практична діяльність трансформує теоретичне поняття «охорона природи» у конкретну ціннісну установку [7]. Учень починає розуміти, що збереження біорізноманіття залежить від конкретних дій людини у міському просторі.

Важливо, що під час таких заходів діти засвоюють не лише назви видів (наприклад, вечірниця руда чи нічниця велика), а й екологічні ролі цих тварин в екосистемі міста [6]. Звіти природоохоронної діяльності НПП «Подільські Товтри» вказують на важливість залучення молоді до моніторингу популяцій рукокрилих, що є частиною загальноєвропейських ініціатив [3].

Висновки. Ефективність формування зоолого-екологічних понять у позаурочний час прямо залежить від використання методів «живого споглядання» та включення учнів у активну роботу. Приклад проведення «Ночі кажанів» у м. Кам'янці-Подільському демонструє, що локальний краснавчий матеріал є потужним інструментом екологізації свідомості. Результатом такої роботи є перехід від розрізнених знань про тварин до цілісної системи екологічних понять, що сприяє професійній орієнтації та розвитку наукового світогляду майбутніх фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білявський Г.О., Фурдуй Р.С., Костіков І.Ю. Основи екології: підручник. Київ: Либідь, 2004. 408 с.
2. Дребет М.В. Рукокрилі Національного природного парку «Подільські Товтри». *Матеріали до Теріологічної школи*. Вип. 10. С. 120–124.
3. Літопис природи Національного природного парку «Подільські Товтри». Том 25. Кам'янець-Подільський: НПП «Подільські Товтри», 2023. URL: http://www.npptovtry.org.ua/nature_chronicle/ (дата звернення: 04.04.2026).
4. Пустовіт Г.П. Позашкільна екологічна освіта і виховання: методичний посібник. Київ: Генеза, 2005. 128 с.
5. Скрипник С.В. Екологічна освіта та виховання: навчально-методичний посібник. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. 144 с.
6. Фауна України: охоронні категорії. Довідник / за ред. О. Годлевської, Г. Фесенка. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ, 2010. 80 с.
7. Юннати Хмельниччини. Нариси з історії юннатівського руху Хмельницької області / за ред. В.В. Климчука. Хмельницький: Поліграфіст-2, 2011. 160 с.
8. Мельник В. А. Роль еколого-натуралістичних центрів у формуванні біологічних понять. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2022. Вип. 32. С. 45–52.

Отримано: 14.04.2026

СЕКЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Юлія-Роксолана БІЛОУС

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання
спеціальності 053 Психологія*

Науковий керівник: Наталія ГОЦУЛЯК

кандидат психологічних наук, доцент

МЕХАНІЗМИ СНОВИДІНЬ У СТРУКТУРІ ОПРАЦЮВАННЯ СТРЕСОВОГО ДОСВІДУ

У науковій публікації розглянуто сновидіння як психологічний механізм опрацювання стресового досвіду особистості. Проаналізовано теоретичні підходи до розуміння сновидінь, які відображають взаємозв'язок несвідомих процесів із пережитими травмівними подіями. Виокремлено структуру сновидінь, яка охоплює мотиваційно-потребову, емоційну, поведінкову та ціннісно-смыслову сфери особистості, у межах яких проявляються внутрішні мотиви, конфлікти та переживання. Здійснено аналіз змісту сновидінь, що сприяє глибшому розумінню психологічних механізмів поведінки та емоційного реагування. Обґрунтовано доцільність використання інтерпретації сновидінь для опрацювання стресового досвіду.

***Ключові слова:** сновидіння, стрес, стресовий досвід, несвідомі процеси, психологічне опрацювання, емоційні переживання, внутрішні конфлікти, інтерпретація сновидінь.*

Актуальність теми. Впродовж розвитку людства сновидіння залишаються одним із найбільш загадкових феноменів людської психіки. Вони привертають увагу різних вчених, філософів, природодослідників людської психіки, що зумовлює формування низки моделей їхнього дослідження. Посилення актуальності у сучасному українському суспільстві додає зростання звернень у психологічну консультацію осіб із психотравмівним досвідом, які відчують нестабільність, психологічну напругу, що проявляється у нейропсихологічних механізмах функціонування сну. У таких умовах зростає потреба у дослідженні прихованих механізмів підсвідомих емоційних переживань, які визначають стан людини у ситуаціях стресу. Одним із найбільш цінних інструментів вивчення підсвідомих глибин психіки є аналіз сновидінь. Вони відображають невирішені внутрішні конфлікти, актуальні потреби, страхи, тривожні переживання. Через роботу зі сновидіннями можна отримати доступ до тих механізмів психіки, які не усвідомлюються у повсякденному житті, але значною мірою впливають на поведінку.

Науковий і практичний інтерес до аналізу сновидінь значно зріс у зв'язку з тим, що сучасні підходи до клінічної психології (D. Dawson, E. Guven, L. Leonard) та консультування (U. Barcaro, S. Botteghi, M. Paoli) активно інтегрують методи дослідження підсвідомого [2; 3; 7]. Поглиблення розуміння мотиваційних тенденцій через сновидіння допомагає психологам

більш якісно визначати потреби клієнта, будувати ефективні стратегії роботи та підтримувати людину у подоланні кризових станів (G. Bilim, E. Guven, M. Kumar) [4; 6]. З іншого боку, актуальним є питання адаптації класичних теорій сновидінь до реалій сьогодення та особливостей українського соціокультурного середовища.

Мета публікації. У межах нашого дослідження висвітлюється проблема механізмів опрацювання стресового досвіду через символічну мову сновидінь. Дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному аналізі механізмів опрацювання стресового досвіду через інтерпретацію змісту сновидінь як проявів внутрішніх психічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сновидіння є складним психічним продуктом, у якому поєднуються емоційні переживання, актуальні потреби, несвідомі прагнення та внутрішні конфлікти особистості. На відміну від раціональної поведінки в реальному житті, у сновидіннях стрес проявляється більш невимушено, оскільки свідомий контроль послаблений. Тому образи сну можуть відображати не лише тривожні стани, а й приховані механізми, які людина не завжди визнає під час її активності.

У психологічних дослідженнях зазначено, що структура сновидінь охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів: мотиваційно-потребовий, емоційний, поведінковий, ціннісно-смысловий.

Мотиваційно-потребовий (E. Guven, G. Bilim, P. Jenni) проявляється у сновидіннях через ситуації пошуку, нестачі або прагнення до певного об'єкта чи стану. Якщо в реальному житті людина переживає відчуття емоційної незадоволеності або потребує підтримки, це може проявлятися у сюжетах, де сновидець намагається знайти когось, отримати допомогу або повернути важливу людину. Наприклад, у типових для досліджень випадках можна побачити сні, де персонаж повторно зустрічає значущу особу зі свого минулого, але між ними постійно виникають перешкоди для контакту. Такі образи інтерпретуються як відображення потреби у близькості, прийнятті чи завершенні невирішених внутрішніх ситуацій. Часто у сновидіннях актуалізується та потреба, яка в реальному житті не повністю усвідомлюється або пригнічується через тривогу, образу чи невпевненість [3; 4].

Емоційний компонент (G. Bilim, E. Guven) є одним із найяскравіших у структурі сновидінь. Він не лише супроводжує образи, а й визначає їхню інтенсивність. У снах домінують ті емоції, що мають найбільше значення у житті особистості: тривога, провина, надія, ревності, відчуття втрати. Часто сновидіння поєднують протилежні почуття, які людина може не дозволяти собі у реальному житті. Наприклад, у дослідженнях зустрічалися сні, де сновидець одночасно відчуває теплоту та образу щодо конкретної людини, що дозволяє припустити наявність внутрішнього конфлікту між бажанням відновлення стосунків і прагненням самозахисту. Саме такі подвійні переживання допомагають виявити справжній емоційний стан особистості [4].

Поведінковий компонент (J. Barris, C. Wolcott, C. Strapp) проявляється в тому, як саме сновидець діє у сюжеті: наближається до об'єкта, уникає його, намагається вирішити проблему або повторює поведінкові патерни, притаманні йому в реальному житті. Якщо людина уникає конфліктів у повсякденності, це часто відтворюється і в снах – наприклад, у сюжетах із втечею, неможливістю щось сказати або потребою наздогнати когось, але з постійним відчуттям затримки. У дослідницьких матеріалах іноді з'являлися сні, у яких сновидець намагається щось сказати важливій людині, але не може вимовити слова. Це може бути проявом реального труднощів висловлення власних почуттів або небажанням вступати у пряме

протистояння. Такі сюжети свідчать про приховані поведінкові тенденції – уникнення, нерішучість або навпаки, сильне прагнення до дії, що блокується внутрішніми страхами [1; 8].

Ціннісно-смысловий компонент (J. Barris) пов'язаний з тим, які образи у сновидіннях сприймаються як важливі, загрозливі або значущі. Сни підкреслюють ті цінності, яким людина надає великого значення. Наприклад, повторювані сюжети про дім, родину або повернення до когось свідчать про високу значущість емоційної безпеки та стабільності. У деяких випадках зустрічаються сни про складні стосунки з близькими, які підкреслюють суперечливість потреби у свободі та прагнення бути поруч із значущою людиною. Це демонструє, що сновидіння здатні виявляти глибинні смисли, які не завжди очевидні у повсякденній поведінці [1].

Як бачимо, компоненти сновидінь не функціонують окремо – вони утворюють цілісний комплекс, у якому потреби взаємодіють з емоціями, а поведінкові тенденції відображають внутрішні конфлікти та провідні цінності. Аналіз таких складних структур дозволяє глибше зрозуміти, які механізми визначають поведінку людини, на що вона спрямовує емоційні ресурси та які аспекти внутрішнього життя потребують опрацювання. Саме тому сновидіння можуть бути корисним емпіричним матеріалом для дослідження мотиваційних тенденцій, оскільки вони відображають не лише раціональні прагнення, а й ті внутрішні імпульси, що впливають на поведінку на несвідомому рівні.

Висновки. Отже, аналіз сновидінь як механізму опрацювання стресового досвіду дає змогу зробити низку узагальнень. Теорії сновидінь розкривають складний зв'язок між несвідомими процесами і травмивним досвідом особистості. Їх структура охоплює мотиваційно-потребовий, емоційний, поведінковий, ціннісно-смысловий сфери особистості. Сновидіння виступають простором, у якому виявляються внутрішні мотиви, конфлікти й емоції, а їх аналіз дозволяє глибше зрозуміти механізми поведінки. Це обґрунтовує доцільність використання методів інтерпретації сновидінь у подальшому дослідженні стресового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Barris J. The logical structure of dreams and their relation to reality. *Journal of Phenomenology and Mind*. 2010. P.120–144.
2. Barcaro U., Botteghi S., Paoli M. A protocol for eliciting dream associations oriented to the recognition of episodic dream sources. *University of Florence Press*. 2016. P. 4–18.
3. Guven E. An integrative model proposal about underlying mechanisms involved in disturbing dream themes: Defense styles, dysfunctional attitudes, interpersonal styles, and dream themes. *International Journal of Clinical Psychology*. 2018. P. 90–122.
4. Guven E., Bilim G. Motivational components in dream content: structure and manifestations. *Journal of Psychological Studies*. 2021. P. 41–59.
5. Jenni P. A New Way of Analysing Dreams on Its Profoundest Level: The Development of Motif Analysis and Phase Model (MAP) as an Extension of Structural Dream Analysis (SDA). *Dream Research Institute*. 2024. P.55–92.
6. Kumar M. Exploring Dreams and Analyzing Its Impact on Behaviour. *Psychology and Behavioural Science Review*. 2024. Vol. 12, Iss. 1. P. 9–28.
7. Leonard L., Dawson D. The marginalisation of dreams in clinical psychological practice. *Clinical Psychology Review*. 2018. P. 102–115.
8. Wolcott C., Strapp C. M. Dream recall frequency and dream detail as mediated by personality, behavior, and attitude. *Journal of Sleep Psychology*. 2015. Vol. 12. P. 28–46.

Отримано: 16.04.2026

Маріна ГАРАСИМ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності А6 Спеціальна освіта

Науковий керівник: **Тетяна ВАЛЬКО**

доктор філософії

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ПІДЛІТКІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розглядається вплив сімейного виховання на самоідентифікацію підлітків з інтелектуальними порушеннями. Дослідження ґрунтується на анкетуванні батьків, що дозволило визначити стиль виховання, рівень підтримки автономії дитини та батьківське сприйняття її особистісних характеристик. Отримані результати свідчать, що взаємодія батьків із дитиною та їхнє уявлення про її індивідуальні риси відіграють ключову роль у формуванні її образу «Я».

Ключові слова: самоідентифікація, підлітки, інтелектуальне порушення, батьки, сімейне виховання.

Актуальність теми. Сучасна система освіти України спрямована на забезпечення всебічного та гармонійного розвитку особистості кожної дитини, зокрема учнів з особливими освітніми потребами. У цьому контексті важливого значення набуває проблема формування самосвідомості та самоідентифікації в підлітковому віці, який є сенситивним періодом формування уявлень про себе, власні можливості та соціальну роль. У підлітків з інтелектуальними порушеннями процес самоідентифікації характеризується підвищеною складністю, що зумовлено особливостями їхнього когнітивного, емоційного та соціального розвитку. Обмеженість досвіду соціальної взаємодії, труднощі в осмисленні власних якостей та вчинків, а також залежність від зовнішніх оцінок зумовлюють вразливість образу «Я» у цієї категорії старшокласників [4].

Проблема розвитку особистості дітей шкільного віку з інтелектуальними порушеннями знайшла відображення у працях українських науковців, зокрема В. Синьова, В. Бондара, В. Засенка, О. Хохліної, М. Ярмаченка та інших. Дослідники наголошують, що формування уявлень про себе у цієї категорії дітей відбувається уповільнено та супроводжується значними труднощами [2]. Встановлено і те, що особливості виховання, зокрема стиль батьківської взаємодії, можуть суттєво впливати на формування самооцінки та самоідентифікації учнів з інтелектуальними порушеннями у підлітковому віці.

Метою публікації є визначення впливу сімейного виховання на самоідентифікацію підлітків з інтелектуальними порушеннями

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування самоідентифікації особистості у підлітковому віці розглядається в науковій літературі як складний багаторівневий процес, що охоплює усвідомлення власних якостей, можливостей, соціальних ролей та місця в системі міжособистісних відносин. Е. Еріксон та Дж. Боулбі наголошують, що становлення образу «Я» значною мірою зумовлюється соціальним оточенням дитини, насамперед сім'єю. Особливості сімейного виховання, характер батьківського ставлення, рівень емоційної підтримки та способи взаємодії з дитиною визначають специфіку формування її уявлень про себе [1]. Це особливо актуально для підлітків з інтелектуальними порушеннями, у яких процес самоідентифікації є більш вразливим і залежним від зовнішніх впливів.

З метою емпіричного дослідження впливу сімейного виховання на самоідентифікацію підлітків з інтелектуальними порушеннями було проведено анкетування батьків, яке здійснювалося за допомогою онлайн-форми, що забезпечувало конфіденційність та зручність надання відповідей.

На запитання «Який стиль сімейного виховання вам найбільш близький?» 40% респондентів відзначили демократичний, 40% – орієнтований на емоційну підтримку та прийняття дитини, і 20% – контролюючий стиль. Отримані відомості вказують на те, що поряд із підтримувальними стратегіями у вихованні спостерігаються елементи контролю, що можуть обмежувати розвиток самостійності підлітків з інтелектуальними порушеннями.

На запитання «Як ваша дитина найчастіше себе відчуває?» 40% батьків зазначили, що дитина залежить від думки інших, 20% – що почувається розгублено, 15% – що дитина здебільшого впевнена у своїх діях, а 25% респондентів не змогли охарактеризувати емоційний стан своєї дитини. Загалом, відповіді батьків показують, що вони сприймають своїх дітей як таких, хто потребує підтримки у розвитку впевненості та здатності самостійно оцінювати власні дії.

35% опитаних батьків охарактеризували своїх дітей як активних, 30% – як допитливих, 20% – як товариських, а 15% відзначили схильність до емоційної замкненості та тривожності. Батькам було досить складно надати повну характеристику, і вони часто обмежувалися однією-двома рисами. Водночас, деякі батьки підкреслювали, що їхня дитина особлива, унікальна, не така, як інші, що може свідчити про сприйняття підлітка як особистості з індивідуальними потребами та неповторними рисами. 35% батьків зауважили, що завжди підтримують і допомагають своїй дитині у повсякденному житті, 40% – роблять це інколи, і 25% рідко або ніколи не надають такої підтримки, що вказує на варіативність рівня автономії підлітків у родинному середовищі.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що формування самоідентифікації підлітків значною мірою може залежати від особливостей сімейного виховання. Стиль взаємодії батьків із дитиною, рівень емоційної підтримки, здатність визнавати та стимулювати самостійність підлітка, а також увага до його емоційного стану та потреб є важливими чинниками, що впливають на розвиток образу «Я». Водночас сприйняття дитини батьками, їхнє уявлення про її особистісні риси, включно з позитивними якостями та унікальністю, формує основу для самовідчуття підлітка та його впевненості у власних можливостях. Натомість недостатнє усвідомлення емоційних потреб дитини або обмеження її автономії може створювати передумови для формування залежності від зовнішніх оцінок та заниженої самооцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Засенко В.В. Спеціальна педагогіка. Київ: Освіта, 2017. 320 с.
2. Сильнов В.М., Бондар В.І. Основи дефектології. Київ: Вища школа, 2011. 215 с.
3. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями. Київ: Освіта України, 2012. 286 с.
4. Ярмаченко М.Д. Основи спеціальної педагогіки. Київ: Вища школа, 2005. 320 с.

Отримано: 16.04.2026

Вадим ГРУШКЕВИЧ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 231 Соціальна робота

Науковий керівник: **Жанна МЕЛЬНИК**

кандидат психологічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА (ДОПОМОГА) МОЛОДІ

Дослідження соціальної допомоги молоді є актуальним для сучасної науки та практики соціальної роботи, оскільки вона відіграє важливу роль у забезпеченні соціального захисту, розвитку та самореалізації молодого покоління. Вивчення особливостей надання соціальної підтримки молоді в Україні допомагає зрозуміти механізми функціонування системи соціального забезпечення, реалізацію державної молодіжної політики та взаємодію різних суб'єктів соціальної роботи. Крім того, дана тема сприяє формуванню професійних підходів до організації соціальної допомоги молоді, особливо в умовах воєнного стану, що є важливим для підготовки фахівців соціальної сфери та ефективного реагування на сучасні соціальні виклики.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціальний захист, соціальні послуги, молодіжна політика, державні програми, воєнний стан, молодь.

Актуальність теми. Дослідження соціальної допомоги молоді зумовлена сучасними соціально-економічними трансформаціями в Україні, а також викликами, спричиненими воєнним станом. Молодь як одна з найбільш динамічних, але водночас уразливих соціальних груп потребує комплексної підтримки у сферах освіти, працевлаштування, житла та психосоціального благополуччя. Вивчення особливостей соціальної допомоги молоді дозволяє зрозуміти механізми її соціального захисту, роль державної політики та значення міжсекторальної взаємодії у вирішенні актуальних проблем молодого покоління. Крім того, дана тема сприяє формуванню ефективних підходів до організації соціальної роботи з молоддю, особливо в умовах кризових ситуацій, що є важливим для забезпечення її соціальної інтеграції, самореалізації та активної участі у відбудові та розвитку суспільства.

Мета публікації полягає в аналізі теоретичних, нормативно-правових та практичних аспектів соціальної допомоги молоді в Україні, визначення основних форм і напрямів її підтримки, а також виявлення особливостей надання соціальної допомоги молоді в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна допомога молоді є важливою складовою системи соціального захисту населення, яка відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку суспільства. У сучасних умовах України, що характеризуються соціально-економічними трансформаціями та викликами воєнного стану, питання підтримки молоді набуває особливої актуальності. Як зазначають дослідники соціальної роботи, зокрема С. Ветлинський і О. Власюк, соціальна допомога молоді повинна мати комплексний, системний та індивідуалізований характер, поєднуючи матеріальну, психологічну, освітню та правову підтримку [1; 2]. Молодь як соціальна група має специфічні потреби, пов'язані з нестабільністю соціального становища, обмеженим досвідом та труднощами у працевлаштуванні, що зумовлює необхідність цілеспрямованої державної політики у цій сфері.

Зокрема, у теоретичному аспекті соціальна допомога розглядається як сукупність заходів, спрямованих на подолання складних життєвих обставин та створення умов для самореалізації молоді. Вона охоплює різні види підтримки: соціально-економічну, психологічну,

освітню, медичну та інформаційну. Важливим є також профілактичний характер соціальної роботи, що передбачає запобігання соціальним ризикам, а не лише реагування на вже існуючі проблеми. Значну роль відіграє інституційна система, яка включає державні органи, соціальні служби, освітні установи та громадські організації. Однак, як свідчить практика, ефективність цієї системи часто знижується через недостатню координацію, бюрократичні бар'єри та нерівномірний доступ до послуг у різних регіонах [1].

О. Власюк, аналізуючи систему соціальної роботи з молоддю, підкреслює значення нормативно-правової бази, яка регулює соціальний захист молоді в Україні. Зокрема, ключовими законодавчими актами є Закони України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» та «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [2]. Ці нормативні документи визначають принципи, напрями та механізми надання соціальної допомоги, забезпечуючи правову основу для реалізації державної молодіжної політики. Водночас дослідники зазначають, що, незважаючи на розвинену законодавчу базу, існують проблеми з її практичним впровадженням, зокрема через недостатнє фінансування, складність процедур та низький рівень інформованості молоді про доступні послуги.

С. Ветлинський, досліджуючи соціальну роботу з молоддю, наголошує на важливості індивідуального підходу та використання сучасних технологій соціальної роботи, зокрема методу «ведення випадку», який дозволяє комплексно вирішувати проблеми молодих людей [1]. У сучасних умовах особливого значення набуває інклюзивний підхід, що передбачає забезпечення рівного доступу до послуг для всіх категорій молоді, включаючи осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та молодь із соціально вразливих груп.

В умовах воєнного стану соціальна допомога молоді зазнала суттєвих змін. Війна спричинила зростання безробіття, втрату доступу до освіти, посилення психологічного навантаження та соціальної нестабільності серед молоді. За даними досліджень, рівень безробіття серед молоді значно зріс, а більшість молодих людей потребують психологічної підтримки [3]. У відповідь на ці виклики держава впроваджує програми фінансової допомоги, підтримки підприємництва, освітніх можливостей та психосоціальної реабілітації. Водночас значну роль відіграють громадські організації та волонтерські ініціативи, які забезпечують гнучку та оперативну підтримку молоді.

Висновки. Отже, соціальна допомога молоді в Україні є багатокомпонентною системою, що охоплює теоретичні, правові та практичні аспекти соціального захисту. Основними напрямками підтримки є забезпечення зайнятості, доступу до освіти, житла, психологічної допомоги та розвитку громадської активності. В умовах воєнного стану система соціальної допомоги зазнала трансформації, адаптуючись до нових викликів, зокрема через впровадження інноваційних механізмів підтримки та розширення міжнародної співпраці. Водночас існують проблеми, пов'язані з доступністю послуг, ефективністю їх реалізації та кадровим забезпеченням. Перспективи розвитку цієї сфери пов'язані з цифровізацією, децентралізацією, посиленням міжсекторальної взаємодії та активним залученням молоді до процесів прийняття рішень, що сприятиме її соціальній інтеграції та сталому розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ветлинський С.О. Теоретико-методологічні засади соціальної роботи з молоддю: монографія. Херсон: Гельветика, 2019. 218 с.

2. Власюк О.В. Соціальна робота з молоддю: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 212 с.
3. Пеша І.В., Сопівник І.В., Галайдюк В.В., Кошук О.Б. Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю: навчальний посібник. Київ: Компринт, 2023. 450 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/handle/123456789/10636>

Отримано: 16.04.2026

Луїза ДОРОФЕЙ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 4 року навчання спеціальності Середня освіта (Мова і література (Англійська, німецька))

*Науковий керівник: Наталія ПАНЧУК
кандидат психологічних наук, доцент*

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК КЛЮЧОВА УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розкрито сутність та структуру комунікативної компетентності в контексті професійного становлення вчителя іноземних мов. Проаналізовано психологічні аспекти формування комунікативних здібностей як основи для педагогічної взаємодії. Виокремлено ключові складники професійної підготовки, що забезпечують ефективність майбутньої фахової діяльності в умовах сучасних освітніх викликів.

***Ключові слова:** комунікативна компетентність, професійна підготовка, вчитель іноземної мови, педагогічна взаємодія, особистісне становлення, ініціативна комунікація.*

Актуальність теми дослідження зумовлена докорінними змінами в парадигмі сучасної філологічної освіти, де пріоритетом постає не лише володіння лінгвістичним інструментарієм, а й здатність педагога до автентичного, професійно орієнтованого спілкування. Вчитель іноземної мови виступає не просто ретранслятором граматичних та лексичних норм, а фасилітатором міжкультурного діалогу. У зв'язку з цим, розвиток комунікативної компетентності стає інтегральною якістю, що визначає успішність особистісного та фахового становлення студента-бакалавра. Проблема посилюється необхідністю реалізації комунікативного підходу в умовах змішаного навчання, що потребує від вчителя високого рівня гнучкості та соціально-психологічної проникливості. Особливої ваги це набуває для майбутніх фахівців з англійської та німецької філології, де комунікація є одночасно і метою, і засобом навчання.

Мета публікації полягає у теоретичному обґрунтуванні ролі комунікативної компетентності як центрального компонента професійної підготовки вчителя іноземної мови та виявленні психолого-педагогічних чинників її ефективного формування в умовах вищої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна компетентність педагога-філолога є складним багатогранним конструктом, що об'єднує лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну та стратегічну субкомпетенції. Проте в психологічному аспекті вона виходить за межі суто знанневого компонента, охоплюючи сукупність особистісних рис, що забезпечують ефективність міжособистісної взаємодії. Феноменологія даної компетентності полягає у здатності вчителя організовувати мовленнєву взаємодію таким чином, щоб зняти

психологічні бар'єри у здобувачів освіти та стимулювати їх до активного використання іноземної мови як інструменту самовираження.

Професійне становлення вчителя англійської та німецької мов неможливе без сформованості високого рівня комунікативної толерантності та емпатії. Психологічний аналіз педагогічної діяльності свідчить, що успішність навчання іноземної мови на 70% залежить від емоційного клімату в аудиторії, який створює вчитель. Власне, комунікативна компетентність тут виступає як регулятор мікроклімату, дозволяючи педагогу вчасно ідентифікувати когнітивні та емоційні труднощі учнів (наприклад, стан «мовного шоку» або страх помилки) та екологічно їх нівелювати.

Структурно-функціональний аналіз комунікативної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови дозволяє виокремити три ключові компоненти:

1. Когнітивно-лінгвістичний (знання мовної системи, соціокультурних особливостей країн, мова яких вивчається, та методичних засад викладання).
2. Операційно-діяльнісний (володіння вербальними та невербальними засобами спілкування, здатність до імпровізації в діалозі, вміння керувати групою динамікою).
3. Особистісно-рефлексивний (усвідомлення власних комунікативних бар'єрів, здатність до саморегуляції емоційного стану, професійна ідентичність).

Важливим елементом підготовки бакалаврів є подолання внутрішніх психологічних бар'єрів, які часто виникають на етапі переходу від навчальної комунікації до професійно-педагогічної. Студент може демонструвати високий рівень володіння мовою за шкалою CEFR, проте виявляти безпорадність у ситуації управління класом або при розв'язанні конфліктних ситуацій мовними засобами. Саме тому професійна підготовка має бути спрямована на інтеграцію мовленнєвих навичок у контекст педагогічної дії.

Сучасна вища школа пропонує низку інноваційних методів для інтенсифікації цього процесу. Зокрема, тренінгові технології, рольове моделювання проблемних педагогічних ситуацій (Micro-teaching) та метод відео-зворотного зв'язку сприяють трансформації теоретичних знань у стійкі комунікативні вміння. Як зазначає І. Д. Бех, особистісно орієнтований підхід у навчанні дозволяє студенту усвідомити власну комунікативну стратегію та скоригувати її відповідно до вимог педагогічної етики [1, с. 94]. Використання інтерактивних методів у вивченні англійської та німецької мов дозволяє студентам 4 курсу пройти етап професійної апробації ще в стінах університету, мінімізуючи ризики «реального» педагогічного стресу під час практики.

Особливе місце у структурі професійної підготовки займає розвиток перцептивної сторони спілкування – здатності правильно сприймати та інтерпретувати невербальні сигнали учнів. У контексті вивчення іноземної мови це має критичне значення, оскільки мовленнєві зусилля учнів часто супроводжуються специфічною мімікою та жестикуляцією, що сигналізують про втому або нерозуміння матеріалу. Професійно компетентний вчитель повинен володіти «комунікативною гнучкістю» – здатністю миттєво змінювати стиль спілкування залежно від реакції аудиторії.

Дослідження О. М. Кокуна підкреслюють, що професійне становлення фахівця безпосередньо залежить від його психофізіологічної готовності до напруженої комунікації [3, с. 178]. Для вчителя іноземної мови це означає вміння утримувати високу концентрацію уваги на змісті мовлення учнів, одночасно здійснюючи лінгвістичний моніторинг та емоційну підтримку.

Висновки. Комунікативна компетентність є детермінантою фахового успіху вчителя іноземної мови, забезпечуючи гармонійне поєднання особистісних якостей педагога з його професійними знаннями. Встановлено, що ефективність її формування залежить від системного залучення майбутніх фахівців до активних форм навчання, що моделюють реальні умови іншомовної та педагогічної взаємодії. Основним результатом такої підготовки є формування вчителя-фасилітатора, здатного створювати умови для творчого саморозкриття учнів засобами іноземної мови. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей реалізації комунікативної компетентності вчителя в цифровому освітньому просторі (E-learning) та вмінні управляти комунікативними ризиками в умовах інклюзивної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. Київ: Академія, 2012. 256 с.
2. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: монографія / за науковою редакцією академіка НАПН України С.Д. Максименка. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 220 с
3. Психологічне забезпечення становлення фахівця у професіях типу «людина-людина»: монографія / за ред. О.М. Кокуна. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 266 с.
4. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.

Отримано: 16.04.2026

Варвара ХОБЗЕЙ

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності 016 Спеціальна освіта

*Науковий керівник: Мар'яна БУЙНЯК
кандидат психологічних наук, доцент*

ТРУДНОЩІ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У статті описано найбільш поширені труднощі взаємодії фахівців закладів освіти з батьками дітей з особливими освітніми потребами в процесі психолого-педагогічного супроводу; наголошено на значущості співпраці з батьками та її впливі на ефективність психолого-педагогічного супроводу й корекційно-розвиткової роботи.

Ключові слова: *співпраця з батьками, діти з особливими освітніми потребами, психолого-педагогічний супровід.*

Актуальність теми. В українському сьогоденні спостерігається зростання кількості дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які потребують підтримки та супроводу в освітньому процесі. У зв'язку з цим, перед фахівцями спеціальної та інклюзивної освіти постає проблема організації ефективної взаємодії з батьками цих дітей, які не завжди визнають наявність у дитини порушень, недостатньо усвідомлюють важливість своєї участі в корекційно-розвитковому процесі або не готові до активної співпраці. Це істотно ускладнює реалізацію психолого-педагогічного супроводу.

Мета публікації. Метою статті є теоретичний аналіз проблеми співпраці фахівців закладів спеціальної та інклюзивної освіти з батьками в процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема взаємодії сім'ї та фахівців у процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (далі – з ООП) розглядалася у працях багатьох українських науковців. Зокрема, С.П. Миронова підкреслює значення партнерської взаємодії між педагогами та батьками та необхідність їхньої спільної участі в освітньому процесі [2]. М.Г. Буйняк визначає співпрацю з батьками як важливу умову ефективного психолого-педагогічного супроводу та звертає увагу на роль їхньої обізнаності з особливостями психофізичного розвитку дітей [1]. Л.І. Прохоренко та О.О. Бабяк досліджують психологічні особливості сімей, які виховують дітей з ООП, і відзначають вплив емоційного стану батьків на взаємодію з фахівцями [3]. Т. В. Скрипник наголошує на важливості підготовки педагогів до співпраці з батьками в умовах інклюзії [4]. А.А. Колупаєва та О.М. Таранченко розкривають теоретичні та практичні засади інклюзивної освіти і підкреслюють роль сім'ї у її реалізації [5]. У працях В.М. Синьова також наголошено на значенні сімейного середовища у розвитку дитини з ООП [6].

Батьки дитини з ООП є не лише її законними представниками, а й ключовими учасниками процесу розвитку поза межами закладу освіти. Саме в сімейному середовищі закріплюються навички, сформовані під час корекційно-розвиткових занять, формуються моделі поведінки та соціальні вміння. Як зазначають С. П. Миронова, О. В. Чопік та ін., ефективність навчання і розвитку дитини значною мірою залежить від узгодженості дій педагогів і батьків, а також їхньої спільної відповідальності за результати корекційно-розвиткової роботи [2].

Ефективність психолого-педагогічного супроводу значною мірою залежить від рівня «включеності» сім'ї та її готовності до співпраці. У працях М.Г. Буйняк наголошується, що партнерська взаємодія між фахівцями та батьками є однією з ключових умов успішного розвитку дитини з ООП. Авторка акцентує, що недостатній рівень обізнаності батьків щодо особливостей розвитку дітей з ООП часто призводить до формування неадекватних очікувань щодо результатів навчання та розвитку дитини [1].

Однією з найпоширеніших труднощів є психологічне неприйняття батьками особливостей розвитку дитини. Як зазначають М.Г. Буйняк, С.П. Миронова та ін., батьки можуть проходити складні етапи емоційного реагування – заперечення, тривогу, почуття провини або агресію. У такому стані вони іноді уникають взаємодії з фахівцями або заперечують необхідність спеціальної підтримки, що ускладнює процес психолого-педагогічного супроводу та реалізацію індивідуальної програми розвитку [2].

Суттєвим бар'єром є також недостатня якість комунікації між сім'єю та фахівцями. У працях Л.І. Прохоренко, О.О. Бабяк підкреслюється, що психологічний стан батьків та рівень їхньої поінформованості безпосередньо впливають на готовність до співпраці з педагогами. За відсутності довірливих відносин батьки можуть формально виконувати рекомендації або повністю їх ігнорувати [3].

Додатковою проблемою є розбіжності у підходах до виховання та навчання дитини. Як значає Т.В. Скрипник, різні погляди батьків і педагогів на організацію освітнього процесу можуть призводити до конфліктів і непорозумінь. У таких умовах дитина опиняється в ситуації суперечливих вимог, що негативно впливає на її емоційний стан та навчальну мотивацію [4].

Важливими чинниками, що ускладнюють взаємодію, є соціально-економічні умови та рівень комунікативної культури сім'ї. Як зазначає В.М. Синьов, розвиток дитини з порушеннями психофізичного розвитку значною мірою залежить від умов її виховання, особливостей сімейного середовища та активності батьків у корекційно-освітньому процесі [6].

Подолання зазначених труднощів потребує комплексного підходу. Насамперед необхідно забезпечити психологічну підтримку батьків і допомогти їм прийняти особливості розвитку дитини. Л.І. Прохоренко та О.О. Бабяк наголошують, що саме психологічний супровід сім'ї є важливим ресурсом стабілізації емоційного стану батьків та підвищення їхньої готовності до співпраці [3]. Крім того, важливим є підвищення рівня обізнаності батьків щодо особливостей розвитку дітей з ООП. Як підкреслює М.Г. Буйняк, формування адекватних уявлень про можливість дитини сприяє більш ефективній взаємодії між сім'єю та фахівцями [1]. Не менш важливим є формування партнерських відносин між батьками та педагогами, які ґрунтуються на довірі, взаємоповазі та відкритості. С.П. Миронова, М.Г. Буйняк та ін. акцентують, що залучення батьків до активної участі в освітньому процесі суттєво підвищує результативність інклюзивного навчання [2].

Висновки. Отже, труднощі взаємодії з батьками у процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП є складним і багатофакторним явищем. Вони зумовлені психологічними, соціальними та комунікативними чинниками. Їх подолання можливе лише за умови системної співпраці між фахівцями та сім'єю, підвищення рівня обізнаності батьків і забезпечення якісної психологічної підтримки. Саме партнерська взаємодія є ключовою умовою успішного розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буйняк М.Г. Теоретичні засади партнерської взаємодії фахівців в інклюзивному навчанні. *Inclusion and Diversity*. 2024. № 3. С. 21–30.
2. Миронова С.П., Чопік О.В. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 312 с.
3. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О. Психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання: навчально-методичний посібник. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2019. 200 с.
4. Скрипник Т.В. Психологічний супровід інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Київ: ІСПП НАПН України, 2019. 180 с.
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: теорія і практика впровадження. Київ: Педагогічна думка, 2016. 152 с.
6. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. 238 с.

Отримано: 16.04.2026

Юлія ЩЕРБАКОВА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності А6 Спеціальна освіта

Науковий керівник: **Олена БЄЛОВА**
доктор педагогічних наук, професор

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ПЛОЩИНА ВИВЧЕННЯ МИСЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковому дослідженні розкрито науково-теоретичні засади вивчення мисленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Висвітлено фізіологічні механізми мисленнєвої діяльності, охарактеризовано особливості розвитку мислення у нормотипових дітей та дітей із порушеннями мовлення.

Ключові слова: мислення, діти старшого дошкільного віку, нормотиповий розвиток, мовленнєві порушення.

Актуальність теми. Мислення є основою пізнавальної діяльності дітей, яке активно формується у дошкільному віці та визначає інтелектуальний розвиток. Особливого значення дана тема набуває для дітей із мовленнєвими порушеннями, через те що недостатній рівень розвитку мовлення може негативно впливати на становлення мисленнєвої діяльності та гальмувати розвиток когнітивних процесів, що може призвести до труднощів у подальшому засвоєнні навчального матеріалу в закладах загальної середньої освіти.

Мета публікації – вивчення мисленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фізіологічним підґрунтям мисленнєвої діяльності є система тимчасових нервових зв'язків, що під впливом слова формується в межах першої та другої сигнальних систем. Слово узагальнює сигнали від першої сигнальної системи, а друга сигнальна система забезпечує виокремлення істотних ознак предметів та явищ, сприяючи узагальненню понять. Завдяки взаємодії двох сигнальних систем відбувається мисленнєва діяльність на основі аналітико-синтетичної діяльності головного мозку [4].

О. Белова зазначає, що пізнавальні процеси забезпечують когнітивну сферу, зокрема, когнітивна лінгвістика трактує мову через пізнавальні процеси, які вивчаються через мовні явища: осмислення лексико-семантичних значень, граматичне оформлення висловлювань, вербалізацію власних думок, удосконалення комунікативної компетентності. Будь-яка мовленнєва дія супроводжується емоційним компонентом, що забезпечується вербальною та невербальною системою знаків [3].

Критичне мислення дітей дошкільного віку із нормотиповим розвитком характеризується здатністю до міркувань та розв'язування завдань. Наочно-образне мислення стає основою формування вербально-логічного, що дозволяє абстрактне вирішення словесних завдань [1]. Формування мовлення в цьому віці є інтегрованим процесом, що забезпечується психічними процесами: слуховою увагою, уявленням, слухомовленнєвою пам'яттю та артикуляційним праксисом [3].

У дітей з мовленнєвими порушеннями зазвичай інтелект збережений, однак виникають вторинні ускладнення при реалізації мисленнєвих операцій, таких як: планування; самоорганізація; саморегуляція; встановлення причинно-наслідкових зв'язків; узагальнення; абст-

рагування тощо [1]. У цієї групи дошкільників зазвичай переважає наочно-дійове мислення, що базується на дії з предметами; словесно-логічне – не достатньо розвинене, спостережено труднощі під час висновкування, аналізу, синтезу; виділення суттєвих ознак, цілісного сприймання інформації тощо [5].

Варто зауважити, що інтелектуальна функційність має пряму залежність від розвитку мовлення. Вчасно не виправлені мовленнєві порушення в дошкільному віці призводять до певних труднощів в початкових класах. Формування мисленнєвих навичок у дітей з порушеннями мовлення має здійснюватися на трьох етапах навчально-розвиткової роботи: пропедевтично-грунтовному (підготовка до засвоєння базових навичок), варіативно-послідовному (інтеграція візуальних та вербальних компонентів) та мовленнєво-активному (активне занурення в мовленнєве середовище) [2].

А. Nikolenko, К. Тучуна, О. Таран, Н. Babych встановили, що загальне недорозвинення мовлення впливає не лише на мовлення, але й на пізнавальні функції дитини. Воно має свій негативний вплив на планування дій, порівняння предметів та явищ, а також на запам'ятовування і відтворення інформації, різної за обсягом та складністю. Рівень розвитку образного мислення в цих дітей нижчий, ніж в їх нормотипових однолітків. Що зумовлено недостатнім розвитком проєктивних, топологічних, упорядкувальних підструктур образного мислення [6].

Висновки. Мисленнєва діяльність базується на взаємодії першої та другої сигнальних систем. У дітей дошкільного віку із нормотиповим розвитком формується критичне та словесно-логічне мислення. У дітей із мовленнєвими порушеннями спостерігаються особливості розвитку мислення, що характеризуються уповільненим темпом мислення, переважанням наочно-образного мислення та труднощами у здійсненні мисленнєвих операцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белова О.Б. Дескрипція сформованості вербально-логічного мислення в дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Вісник Луганського нац. університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2023. 1 (355). С. 106–114. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-106-114](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-106-114)
2. Белова О.Б. Динаміка розвитку інтелектуальної функційності у дітей старшого дошкільного віку з логопатологією. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2024. Вип. 97. С. 15–20. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2024.97.03>
3. Белова О.Б. Детермінація когнітивного та емоційного компонентів мовлення у дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, 2021. 1(339) Ч.2, С. 170–182. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1\(339\)-2-170-182](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-1(339)-2-170-182)
4. Клак В.О. Психологічні особливості розвитку логічного мислення дітей дошкільного віку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»: науковий журнал*. Острог: Вид-во НаУОА, серпень 2019. № 9. С. 21–25. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Psychology/article/view/2538>
5. Никитчук О.В. Особливості розвитку мислення у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Achievements of Science and Applied Research»*. 2025. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43792/1/1.pdf>
6. Nikolenko A., Tychyna K., Taran O., & Babych N. Imaginative thinking formation in senior preschool children with speech disorders. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 2023.4(9), URL: <https://surl.li/kmhybl>

Отримано: 16.04.2026

Соломія ЯЦЕНКО

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності А6 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Юлія ГАЛЕЦЬКА
кандидат педагогічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У науковому дослідженні вивчено поняття – «мислення»; розглянуто взаємозв'язок мислення та мовлення у здобувачів початкової освіти з порушеннями мовлення та виділено особливості впливу порушень мовлення на словесно-логічне мислення.

Ключові слова: словесно-логічне мислення, молодші школярі, порушення мовлення.

Актуальність теми. Умови сучасного освітнього середовища вимагають не лише засвоєння навчального матеріалу, але й уміння самостійно аналізувати інформацію, встановлювати зв'язки та робити висновки. Важливу роль у цих процесах відіграє словесно-логічне мислення. Оскільки цей вид мислення тісно пов'язаний із мовленнєвою діяльністю, то у дітей з порушеннями мовлення можуть спостерігатися проблеми під час формування думок, висловлювань, міркувань. Це суттєво ускладнює процес навчання та соціальної адаптації.

Мета публікації – теоретично дослідити особливості розвитку словесно-логічного мислення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мислення – це складний пізнавальний процес, за допомогою якого людина осмислює навколишній світ, встановлює взаємозв'язки та узагальнює інформацію. Розрізняють три основні види мислення: наочно-дійове, наочно-образне, словесно-логічне (абстрактне). Вони по-різному проявляються залежно від віку та рівня розвитку дитини. Саме словесно-логічне мислення тісно пов'язане з мовленнєвою діяльністю. Мовлення відіграє важливу роль у розвитку абстрактного мислення, яке є інструментом утворення думок; допомагає структурувати внутрішні міркування, передавати їх та застосовувати у різних життєвих ситуаціях [2].

Розвиток критичного мислення в здобувачів початкової освіти є ключовим завданням НУШ. Здатність синтезувати, узагальнювати, аналізувати, ставити запитання та робити висновки має значення для подальшого розвитку дітей [6].

Освітній процес у початкових класах спрямований на формування різних мисленнєвих операцій. Здобувачі освіти з порушеннями мовлення часто зустрічаються з труднощами під час використання мисленнєвих дій в навчальній діяльності, зокрема виникають проблеми з аналізом, синтезом, абстрагуванням, порівнянням та узагальненням [1; 5].

Особливості словесно-логічного мислення у цієї категорії дітей насамперед зумовлені порушеннями мовлення, а не проблемами інтелектуальної складової. Основною складністю є недостатній розвиток внутрішнього мовлення, що ускладнює встановлення зв'язків між словами та образами предметів. Процеси аналізу та синтезу формуються повільно та нерівномірно. Під час виконання завдань діти з мовленнєвими порушеннями здебільшого виділяють та працюють з найяскравішими ознаками предметів, а інші їх частини залишаються поза увагою. Часто вони не здатні самостійно описувати предмети та потребують допомоги

у вигляді навідних запитань, що свідчить про недостатній рівень сформованості аналізу та синтезу. За дослідженнями В. Тарасун, однією з головних причин ускладнення формування процесів пізнавальної діяльності є ступінь сформованості мовлення. Встановлено, що діти із фонетичними порушеннями можуть демонструвати досить хороші результати у виконанні аналітичних завдань. Інші, з більш складними порушеннями мовлення мають проблеми під час виконання завдань: неупорядковані дії, нерозуміння пояснень вчителя. Також, на ефективність мисленнєвої діяльності впливають індивідуальні особливості поведінки дітей [4].

У дітей із порушеннями мовлення часто спостерігається зниження уваги, працездатності та розумової діяльності, а також труднощі під час запам'ятовування та відтворення інформації. Ці порушення негативно впливають на навчання, поведінку та спілкування з оточуючими за відсутності своєчасної допомоги здатні призвести до неуспішності. Результативність навчання залежить не лише від корекції мовлення, а й від ставлення вчителя, його розуміння та створення сприятливих умов для розвитку. В багатьох дітей спостерігаються вторинні порушення, а саме недостатній розвиток: просторового гнозису, зорового гнозису, дрібної моторики, фонематичних процесів, що додатково ускладнює навчання [3].

Висновки. Встановлено, що мислення – це процес, який дозволяє досліджувати та розуміти навколишню дійсність. З'ясовано, що розвиток словесно-логічного мислення у дітей залежить від складності мовленнєвих порушень. Недостатній рівень розвитку мисленнєвих операцій перешкоджає ефективному навчанню. Відбувається обмеження сприйняття інформації, її засвоєння, формування логічних зв'язків та усвідомлення різних понять. Вагомим є те, що діти з порушеннями мовлення потребують уваги та комплексної підтримки з боку педагогів, логопеда та батьків, що сприятиме їх успішній адаптації в освітнє середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белова О.Б. Особливості розвитку когнітивних процесів та емоційно-вольової сфери у молодших школярів з ПМР. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки: збірник наукових праць / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка*, 2012. Вип. 2. С. 297-305.
2. Варій М.Й. *Загальна психологія*. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.
3. Миронова С.П., Гаврилов О.В., Матвеева М.П. *Основи корекційної педагогіки: навчальний посібник*. Кам'янець-Подільський: К-ПНУ, 2010. 117 с.
4. Ружицька Л.І. Особливості психічного розвитку молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць К-ПНУ, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. Вип. 14. С. 706-715.
5. Bielova O. Intellectual functionality of speech children of older preschool age with logopathology. *CHILD'S HEALTH*, 2024, 19(3), P. 140–146.
6. Byhar H., Pits I., Shevchuk K., Shestobuz O., & Hordiichuk O. Formation of critical thinking in junior schoolchildren through problem-based tasks. *Revista Eduweb*. 2024. V.18(4), 121-131.

Отримано: 16.04.2026

Вікторія БІЛЕЦЬКА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 2 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

Науковий керівник: Валерій ЩЕГЕЛЬСЬКИЙ

кандидат філологічних наук

АРХЕТИП ВОЇНА В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ: СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню архетипу воїна як одного із ключових образів українського фольклору та аналізу його трансформації в сучасному культурному просторі.

Ключові слова: архетип воїна, український фольклор, національна ідентичність, військове мистецтво, трансформація образу.

Актуальність теми. Архетип воїна – один з найдавніших, проте найактуальніших образів української культури. Сучасна російсько-українська війна активізувала глибинні архетипи, що формувалися у свідомості нашого народу під впливом різних історичних подій впродовж століть. Ще з давніх-давен про сміливих та сильних людей говорилося у піснях, казках, легендах, коротких оповідях і прислів'ях. Наразі переосмислення традиційних фольклорних образів, зокрема архетипу воїна, формує національну ідентичність та патріотичну свідомість. Актуальність теми полягає у необхідності простежити, як змінювалися народні уявлення про архетип воїна-героя від минулого до сучасних трансформацій.

Метою публікації є осмислення рецепції образу воїна у фольклорі крізь призму часу, а також зіставлення цього архетипу із сучасними уявленнями.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському фольклорі образ народно-героя наділений багатьма позитивно-ідеалізованими рисами. Однією з них є надлюдська фізична сила, що проявлялась із самого дитинства. Наприклад, карпатський герой Олекса Довбуш: «Коли було йому шість літ, теля вибігло з хліва і повісилося на воротах. Він підійшов і зняв теля, тільки мав сили» [2, с. 185]. Крім володіння фізичною силою, український герой має людські якості та вирізняється особливим характером. Він найчастіше не шукає власної вигоди, а, навпаки, свідомо обирає шлях боротьби за справедливість. Яскравим прикладом такого образу є Устим Кармалюк, який здатен на самопожертву й оспіваний у багатьох історичних піснях. Він ставить інтереси людей у пріоритет, що робить його справжнім символом поєднання мужності та доброти [1, с. 206–208].

Варто зазначити, що головною метою героя в українському фольклорі є саме захист Батьківщини. Оборону своєї землі й родини воїн сприймає як святий обов'язок та честь. Таким чином він демонструє свою сміливість, розсудливість і чесність, які є невід'ємними рисами справжнього майстра у військовій справі. Стійкими та чисельними образами захисників своєї

землі безумовно можна вважати образи козаків. У народній творчості вони зображуються як відважні лицарі духу, що готові пожертвувати власним життям та завжди вірні побратимству. Про славетні козацькі походи український народ створив чимало легенд, дум та пісень.

Впродовж свого існування козацтво мало різних ватажків. Особливе місце у фольклорі займає образ Івана Сірка – полководця і кошового отамана, який розвинув свою військову майстерність до такого рівня, що йому приписували надзвичайні сили та володіння чарами. У народній легенді «Як Сірко перемиг татар» йдеться про те, що побороги татар і звільнити християн йому допомогло перевтілення. Він миттю перекинувся на хорта, заробив довіру ворогів, а вночі «той хорт поробив їм так, що вони всі поснули. Тоді він назад до козаків та знову кувирдь – і зробився чоловіком!» [5, с. 116–117]. Козаків, що знали лікувальну справу та були вправні у війнах, називали характерниками: «Вони, ті запорожці, всі були знайовиті...» [5, с. 118]. Це означало, що вони, як і кошовий Сірко, вміють чаклувати. Відповідно, убити героя було неймовірно важко, це міг зробити лише в рази сильніший воїн. Смерть герої-воїн сприймає як честь і навіть наприкінці життя не падає духом і мислить оптимістично, як-от козак Байда, який був на межі життя і смерті, вміло схитрував та вбив турецького проводиря [1, с. 97–98].

Споконвіків український воїн зображувався як цілісний національний духовний код. Він демонструє справжню силу волі, бажання свободи на своїй землі та мудрість. Загалом, не кожен з фольклорних героїв існував у реальності. Найчастіше це збірний образ, що уособлює всіх воїнів та могутніх героїв певного періоду. Зокрема, вже в сучасності – на початку повномасштабної російсько-української війни у соціальних мережах, таких як Facebook, TikTok, Instagram та інших, почали з'являтися публікації зі згадкою про Привида Києва, пілота, який впродовж лише одного дня збив шість, а за деякими відомостями, вісім чи навіть десять літаків ворожої армії. Насправді ж, за цим образом стоїть 40 бригада тактичної авіації. Відважні пілоти стали на цілодобовий захист столиці ціною власного життя [4]. Це підтверджує, що впродовж століть наш народ зберіг збірне уявлення про героїв-воїнів.

Попри це, в основі деяких образів героїв – конкретна постать. **«Матрос Віталій Скакун здійснив насправді надзвичайний подвиг і став одним із перших, хто загинув, боронячи українську землю, у перші години широкомасштабного вторгнення російської орди в Україну»** [6]. Віталій Скакун ціною власного життя підірвав **Генічеський автомобільний міст**, щоб зупинити просування колони російських танків. Після цього подвигу український народ присвятив воїнові багато творів. Таким чином наша нація намагається зберегти імена героїв для наступних поколінь, висловити вдячність відважним воїнам.

Загалом, воїни ЗСУ є яскравим проявом моральної стійкості, фізичної сили, розуму, кмітливості та саможертвності. **І сьогодні образ героя зберігає архетипні риси, хоча де-що модернізувався. У минулому – герой переважно чоловік. Зараз жінки-воїни є у всіх сферах діяльності ЗСУ. Один з яскравих прикладів – кулеметниця Національної гвардії України Олександра Давиденко з позивним «Вирва».** Вона виявила надзвичайну відвагу та героїзм і стала першою жінкою в історії НГУ, яка отримала звання Героя України [3].

Висновки. Отже, проаналізувавши образи героїв з давніх часів до тепер, виявляємо, що українці мають справжній духовний код нації у своєму ДНК. Вони возвеличують воїна у народній творчості, передають інформацію із покоління в покоління та вміють шанувати героїв. Архетип воїна – це уособлення всіх чеснот і надзвичайної сили українця. Як і сотні ро-

ків тому, нині захисник теж наділяється високими рисами. Жертовність, віра в Бога, повага до Батьківщини, родини і до самого себе – це те, заради чого герой готовий заплатити власним життям. Крізь призму часу видно, що образ воїна поглибився: тепер і жінка може бути справжнім народним героєм-воїном. У різні епохи українці вели лише оборонні бої, загарбницькі війни є для нашого народу поняттям чужим та гріховним. Архетип героя у віковій українській національній свідомості має усталені риси. Він йде в ногу з часом і не втрачає важливості, актуальності в житті і боротьбі українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Героїчний епос українського народу: хрестоматія: навч. посіб. / упоряд.: О.М. Таланчук, Ф.С. Кислий. Київ: Либідь, 1993. 432 с.
2. Євщан-зілля: легенди та перекази Поділля / упоряд. П. Медведик. Львів: Червона калина, 1992. 286 с.
3. Камінська А. Кулеметниця «Вирва» Олександра Давиденко стала першою жінкою в НГУ, яка отримала звання Героя України. *Рубрика: соціально-політичне медіа*. 26 березня 2026 р. URL: <https://rubryka.com/2026/03/26/davydenko-stala-geroyem-ukrayiny>
4. «Привиди Києва – це легенда, за якою стоять реальні історії. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесь Гончара: веб-сайт. [Б. д.]. URL: <https://lib.kherson.ua/prividi-kieva.htm>
5. Савур-могила. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини / упоряд. В.А. Чабаненко. Київ: Дніпро, 1990. 261 с.
6. Тригуб О. «Відходь, я підірву міст разом із собою!...»: історія подвигу Героя України в перші дні вторгнення. *Армія Inform*. 24 лютого 2023 р. URL: <https://surl.li/fndkhg>

Отримано 13.04.2026

Анна ДОВГОПОЛ

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Українська мова і література)

*Науковий керівник: Людмила ПОЧИНОК
кандидат філологічних наук, доцент*

ФЕМІНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС РОМАНУ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

У статті розкривається питання фемінізму в романі Ольги Кобилянської «Апостол черні», що презентує квінтесенцію світоглядних позицій письменниці й виявляє її непохитні цінності та переконання.

Ключові слова: фемінізм, світоглядні позиції, національна свідомість, національний обов'язок.

Актуальність теми. Роман Ольги Кобилянської «Апостол черні» – підсумковий твір письменниці, в якому її феміністичні ідеї еволюціонують та набувають довершеності. Питання феміністичного дискурсу у творчості буковинської белетристки завжди приваблювали увагу критиків та літературознавців. Сміливе й відверте неприйняття героїнями новел та по-

вістей Ольги Кобилянської традиційних суспільних устоїв та приписів щодо ролі жінки в родинному й громадському житті було надто яскравим і претензійним на тлі народницької літературної естетики. Цій проблемі присвячено чимало літературно-критичних студій, починаючи від сучасників письменниці (А. Кримський, М. Грушевський, О. Грицай, О. Маковей, М. Сріблянський, М. Мочульський, М. Євшан, Є. Ярошинська, К. Малицька, Н. Кобринська, Х. Алчевська) аж до представників постколоніального літературознавства (С. Павличко [5], Т. Гундорова [3], В. Агеєва [1]). Проте, здебільшого, питання стосувалося феміністичних новел та повістей Ольги Кобилянської, а ось роман «Апостол черні» традиційно залишався осторонь таких студій. Побіжно порушується проблема фемінізму в романі письменниці в дослідженні Л. Починок [6]. Однак саме у цьому творі проблема емансипації особистості й феміністичні ідеї набувають своєї зрілості й повноти у творчості письменниці.

Мета публікації – осмислити глибину феміністичних поглядів та переконань Ольги Кобилянської, що багатогранно розкриваються й трактуються авторкою в її пізньому романі «Апостол черні».

Виклад основного матеріалу дослідження. Ольга Кобилянська з'явилася в українській літературі саме тоді, коли стала актуальною проблема емансипації. Діяльність Кобилянської була пов'язана з так званою «феміністичною практикою». Саме читання творів німецьких класиків літератури та філософії допомогло письменниці зрозуміти необхідність зміни світосприйняття й вийти на новий рівень мислення [2]. Фемінізм, в розумінні Ольги Кобилянської, – це не про владу жінок над чоловіками і загалом, її фемінізм про рівність, рівні права в усіх сферах життя. Адже сама Ольга зазнавала патріархального впливу тогочасного суспільства, коли не мала можливості здобувати освіту в навчальному закладі.

Ольга Кобилянська вводить у літературу нових жінок з сучасного їй середовища. Вони вибирають повноцінне культурне життя, у них з'являється новий спосіб мислення, вони бажають реалізуватися і досягти мети [2]. У романі «Апостол черні» простежуємо новий феміністичний образ жінки (Дора Вальде, Зоня, Марія та Оксана Цезаревич). Цей образ відрізняється від ранніх модерних творів О. Кобилянської, оскільки переплітається з ідеями державотворення, націоцентризму та християнської моралі. Якщо у ранніх творах героїні Кобилянської виборювали право на особисте щастя та емансипацію, то в «Апостолі черні» жіночі образи – наприклад, Дора Вальде – втілюють ідею відповідальності та обов'язку перед нацією. Вони здатні бути «інтелектуальною опорою» чоловіка. Фемінізм Дори проявляється через внутрішню гідність, освіченість та відмову від дріб'язкового міщанського побуту. Героїні Ольги Кобилянської – це не доповнення до чоловіка, а свідомі особистості, що поділяють ідеали головного героя Юліана Цезаревича.

Ольга Кобилянська також акцентує увагу на ролі жінки у збереженні тягlosti роду і національної ідентичності та культури. Образ пані Цезаревич та інших представниць старшого покоління символізує етичний фундамент родини. Жінка в романі є «хранительками домашнього вогнища», але не в патріархальному розумінні – винятково як виконання обов'язків домогосподарки, дружини, матері, а, насамперед, у духовному – жінка разом із чоловіком формує світогляд майбутнього покоління нації, «апостолів» народу.

Важливим для авторки є питання освіти та самореалізації жінки. Письменниця не полишає ідеї, що жінка має бути освіченою та самодостатньою. Це було надважливим питанням для О. Кобилянської, оскільки вона сама не мала вищої освіти, а навчалася завдяки бра-

там, які здобували освіту та ділилися з нею книгами. В романі це можна простежити на прикладі Дори Вальде. Дора – це тип «нової жінки», яка має власну думку, критичне мислення та здатність до самопожертви заради ідеї. Її фемінізм – це свобода вибору. Вона не піддається впливу дідуся – поляка Альфонса Альбінського, а йде за власним вибором. Але найякравішим прикладом борчині за право на освіту є Оксана Цезаревич. Вона мала мету – стати учителькою – і прагнула до неї, незважаючи ні на що, долаючи найтяжчі перешкоди.

До феміністичних образів можна також віднести сестру Юліана Цезаревича – Зоню. Вона стала продовжувачкою годинникарської справи батька Максима Цезаревича. Що було теж незвичним для тогочасного суспільства, оскільки Максим мав сина, який міг стати наступником у його роботі. Однак сам батько заохочує Зоню займатися його справою «Зоня – наша найстарша \diamond Тому я і вибрав собі її на мою помічницю і, дасть Біг, виховаю з неї такого годинникаря, якого ще ця столиця не мала» [4, с. 10]. Гідною товаришкою і помічницею у справі свого чоловіка Зарка стає і середульша дочка Максима – Марія.

Висновки. Підсумовуючи нашу студію, зауважимо, що у романі «Апостол черні» чітко простежується еволюція феміністичних поглядів Ольги Кобилянської. На цьому етапі героїні письменниці уже не тільки прагнуть «бути ціллю для самої себе», а й мають вищу мету – бути корисною для розвою нації, долучитись до побудови міцної державності. Феміністичний дискурс роману «Апостол черні» важливий та актуальний, тож потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ: Факт, 2003. 309 с.
2. Гейдел А. Гендерна трансформація жіночих образів у творах Ольги Кобилянської. *Гендерна політика міст: історія та сучасність*. 2018. № 6. С. 28–32.
3. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. Київ: Критика, 2002. 265 с.
4. Кобилянська О. Апостол черні: повість. Львів. 1994. 243 с.
5. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ: Либідь, 1999. 438 с.
6. Починок Л. Ольга Кобилянська: Знайома постать у новому ракурсі: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М.І., 2005. 192 с.

Отримано 13.04.2026

Анастасія КОВАЛЬСЬКА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Українська мова і література)

Науковий керівник: **Наталія КОВАЛЕНКО**

доктор філологічних наук, професор

МОВНИЙ ОБРАЗ ВОЇНА В ЗБІРЦІ ПОЕЗІЙ БОГДАНА ТОМЕНЧУКА «МІСТО ГЕРОЇВ І ПОНЯТИХ»

У статті здійснено аналіз мовного образу воїна в поетичній збірці Богдана Томенчука «Місто героїв і понять» у контексті сучасного воєнного дискурсу. Досліджено лексичні, образно-стилістичні та концептуальні засоби творення постаті захисника, зокрема метафоричні моделі, біблійні й культурні алюзії, емоційно-оцінну лексику.

Ключові слова: воєнний дискурс, воїн, метафора, мовний образ, патріотизм, поетична мова, сучасна українська поезія.

Кожна історична епоха чи визначна суспільна подія неминуче впливають на розвиток літератури, залишаючи на ній свій відбиток. У ХХІ сторіччі ця тенденція не змінюється: митці слова й надалі відтворюють реальність у художній формі, проте тематичний вектор сучасної літератури знову дедалі частіше направлено на осмислення воєнних подій, саме так, як це відбувалося в середині минулого століття.

До концептів війни, ворогів і захисників у своїй творчості звертається український письменник, освітянин Богдан Томенчук – автор збірок «Вишійте, мамо, бронезилет», «Сповідайтесь мої тривоги», «Сезон ненаписаних віршів», «Дві джезви», «Місто героїв і понять» та ін., лавреат премії імені В'ячеслава Чорновола, премій імені Івана Франка та Пантелеймона Куліша.

Актуальність дослідження зумовлено зростанням інтересу до художнього осмислення постаті українського воїна в сучасному поетичному дискурсі, адже в умовах сьогоденних воєнних реалій образ воїна набуває особливої суспільної ваги. Поезія Богдана Томенчука демонструє своєрідну модель мовної репрезентації цього архетипу, у якому поєднано патріотичні мотиви, індивідуально-авторську образність і глибокий екзистенційний вимір. Відповідно важливим постає вивчення мовних засобів, за допомогою яких поет формує художній портрет українського воїна.

Метою цієї роботи є аналіз мовного образу воїна в поезіях Богдана Томенчука зі збірки «Місто героїв і понять», зокрема виявлення лексичних, образно-стилістичних і концептуальних засобів, що беруть участь у його художньому творенні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливої ваги у творенні художнього характеру воїна набувають слова з високим емоційно-оцінним потенціалом, біблійні й культурні алюзії, а також метафоричні структури. Відтак для глибшого розуміння специфіки мовної репрезентації постаті захисника-військового доцільно звернутися до аналізу конкретних поетичних фрагментів, у яких ці художньо-мовні механізми виявляються найбільш виразно.

У 2016 році вийшла друком збірка поезій «Місто героїв і понять». Помітно, що з 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення, у поезіях Богдана Томенчука метафоризований вияв образу воїна дещо змінює свій вектор. У вищезазначеній збірці серед окремого розділу поезій військової тематики «То ще війна чи вже зачистка?» простежуємо низку

творів, у яких постать захисника батьківщини яскраво виражено через антропоморфізований образ вовка і його сімейства. Наприклад, у віршах «Знову овид заповнили круки...» [3, с. 74] і «Вовчий триптих» [3, с. 107] портрет воїна має концептуально-світоглядне наповнення. З одного боку, актуалізується традиційна для української культурної парадигми символіка вовка як істоти дикої й вільної, але вірної своїй зграї-сім'ї: «*Підрастають твої вовченята – / Характерниками ростуть...*». З іншого боку, цей образ зазнає інтенсивної мілітаризації: вовки постають як об'єкти цілеспрямованого полювання мисливців – конкретно вовкодавів: «*І горстка нас. І їхні вовкодави. / То буде полювання на вовків...*» [3, с. 107]. Автор висвітлює події сучасного світу, у яких людина постійно стоїть на межі життя і смерті та змушена повсякчас боротися за своє виживання. Суспільство втратило свої цивілізаційні риси, повертаючись до первісного буття, де інстинкт самозбереження завжди був на першому місці.

У вірші «А ти ніби не знав дотепера...» [3, с. 77] через іронічно переосмислену зовнішню номінацію «цинічний бандера», яка функціонує як маркер нав'язаного, ворожого дискурсу, адже дуже часто саме під такою стереотипною назвою з'являлися наші воїни в ЗМІ східних сусідів: «*А ти ніби не знав дотепера, / Що цей метр квадратний плечей – / Вже віддавна “цинічний бандера”*» [3, с. 77]. Хоча з наступних рядків виявляємо, що це словосполучення перестає бути винятково політичною ознакою, оскільки автор додає мотив родинного походження і показує, як формується органічний зв'язок між людиною й батьківщиною: «*Показали на серце: Вітчизна / В тебе, сину, де ми, і – отут... / І не буде гіркішого трунку, / Ніж непам'ять на наших гробах / Й нечестиві твої поцілунки / На чужинських руках і гербах...*» [3, с. 77].

«І знову вийде все, як за Шекспіром...» [3, с. 132] занурює реципієнтів в епоху античних часів, де образ захисника-переможця Богдан Томенчук переосмислює через алюзію на постать Пірра: «*І переможець буде зватись Пірром, / І дома пригадають плачучи*» [3, с. 132]. Фразеологізм *піррова перемога* означає таку перемогу, яку досягнуто ціною непропорційних втрат, і фактично вона нівелює власний тріумф. Відтак в уже вищезазначеному рядку розуміємо, що воїн ніби і постає переможцем, однак ця перемога є трагедійною за своєю суттю. У цьому ж вірші простежуємо образ ангела помсти, який «*в щити себе загорне замість крил*» [3, с. 132]. Тут, як і в поезії після 2022 року, автор синтезує сакральне і мілітарне, де навіть трансцендентні сутності втягнуто у війну.

Дослідниця Світлана Гузенко стверджує, що після суспільно-політичних подій 2013–2014 років відбулося помітне переосмислення змісту поняття «патріотизм»: у його інтерпретації дедалі виразніше наголошується на активній громадянській позиції, практичній діяльності й особистій відповідальності за розвиток суспільства [1, с. 238].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що у творчості Богдана Томенчука образ воїна функціонує як складний художній і концептуальний конструкт, сформований у межах сучасного воєнного дискурсу. Мовна репрезентація цього образу здійснюється через систему сакралізованих номінацій, метафоричних моделей, біблійних та історико-культурних алюзій, оформлених книжним пафосом. Окрім того, мовний образ захисника Батьківщини виконує світоглядну функцію, формуючи цілісну мовну картину світу українця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гузенко С. Концепт «патріотизм» у сучасному публіцистичному дискурсі. *Studia Methodologica*: збірник наукових праць. Тернопіль: ТНПУ, 2015. Вип. 40. С. 235–239.

2. Томенчук Б. Вишійте, мамо, бронежилет: поезія. Брустури: Дискурсус, 2024. 328 с.
3. Томенчук Б. Місто героїв і понять. Брустури: Дискурсус, 2016. 242 с.

Отримано 13.04.2026

Анастасія КОЧЕРГІНА

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 3 року навчання спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Науковий керівник: **Наталія ЛАДИНЯК**

кандидат філологічних наук, доцент

ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЛЯРНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ЮРКА ІЗДРИКА

У статті досліджено функціонування солярної лексики в поетичному мовленні Юрія Іздрика. Встановлено, що опозиція «світло / тітьма» є одним із центральних смислотворчих механізмів його лірики. На основі семантичного, стилістичного і контекстуального аналізу виокремлено семантичні групи солярної лексики в ідіостилі митця, визначено її функції: номінативно-описову, хронотопну, аксіологічну та екзистенційну.

Ключові слова: ідіостиль, лексико-семантичне поле, лінгвостилістика, солярна лексика, Юрко Іздрик.

Актуальність теми. Дослідження лексичного складу української мови є важливим напрямом сучасної лінгвістики, оскільки мова відображає картину світу її носіїв. Об'єктом лінгвостилістичних досліджень сьогодні є солярна лексика (праці А. Мельникової, І. Цуркан, І. Смаглій та О. Солярної), яку тлумачать як «лексичні одиниці на позначення сонця, місячного й зоряного освітлення, явищ темряви та їхніх часових і просторових корелятивів» [6, с. 44].

У художньому тексті солярні лексеми уживаються не лише як засіб номінації, а як «складний семіотичний інструмент, який кодує темпоральні, просторові, емоційні й аксіологічні сенси» [7, с. 112]. Уживання солярної лексики у мовотворчості сучасних українських письменників, зокрема Юрія Іздрика, лауреата Шевченківської премії, засновника і редактора мистецького журналу «Четвер», представника «Станіславського феномену» [3], зумовлене особливостями ідіостилю, що потребує поглибленого аналізу.

Мета публікації – проаналізувати солярну лексику в художньому мовленні Юрія Іздрика, визначити її функції. Матеріалом дослідження послуговували поетичні твори письменника, розміщені в електронних виданнях «The Ukrainians», «Bookmarin», «Укрліт.com».

Виклад основного матеріалу дослідження. Методом суцільної вибірки у поезіях Юрія Іздрика визначено солярні лексеми, які об'єднано в семантичні групи:

1. Номени сонця та сонячного світла. До них зараховуємо лексеми: *сонце, сонячні промені, сонячне світло*. Ядром семантичного поля є лексема *сонце* («небесне світило – розжарена газоподібна куля, центр Сонячної системи, яке випромінює світло й тепло» [1, с. 1356]). У поетичному мовленні Юрія Іздрика ця лексема вживається як активний агент із несподіваною семантикою агресії, напр. у поезії «Серпень»: *сонце втирає по саме нікуди..., сонце періщить по саме нікуди* [3]. У тексті сонце «втирає» і «періщить по саме нікуди», де обидва дієслова містять семантику насильницького, невідворотного впливу. Це виходить за

межі стандартної валентності іменника *сонце* і є свідомим оказіональним розширенням. Субстантивоване «*сонячне сплетіння*» – анатомічний термін (plexus solaris), що означає «сплетіння нервів у черевній порожнині» [1, с. 1370] – у контексті перетворюється на точку злиття фізичного тіла й астрономічного об'єкта.

2. Лексика місячного й зоряного освітлення. Спостережено лексеми: *місяць, місячна (ніч), зоряна ясна, жовтаве світло*. Слова *місяць* і похідне *місячний*, маючи значення «небесне тіло, супутник Землі, що світить відбитим сонячним світлом» [1, с. 680], в авторському контексті набувають додаткового змісту, напр.: *ніч така місячна – виють тінейджері, ніч така місячна зоряна ясна ... / зоряні війни здаються невчасними* [3]. У поданому уривку тексту описано нічне надсвітло, що не заспокоює, а болить. Нічне сяйво набуває конотацій страждання, а не спокою, що є деконструкцією традиційного сприйняття місячного освітлення. У вірші «Жовтаве світло астрономів місяця» місячний відблиск персоніфікований через наукову метафору *астрономи місяця*, а точна колоративна деталь *жовтаве* стає тлом для медитації про стислість ночі: а ніч у червні триває лише шість годин [2].

3. Лексика темряви і пільми. Антиполюс поля «сонце», вербалізований лексемами *пільма, темрява, морок*, у поетичному мовленні Юрія Іздрика виконує стилістичну функцію, напр.: *є час коли світло іде зі сходу / і час коли темрява сходить на схід / є час коли морок ховає минуле / і час де майбутнє – суцільна пільма* [3]. Анафора *час* синтаксично урівнює обидва полюси: темрява «сходить» так само, як сонце, – вона є активним процесом, а не пасивною відсутністю. Оксиморонна конструкція *аргонавти пільми* переосмислює пільму не як загрозу, а простір активного пошуку.

4. Лексика часових переходів і пограничних станів освітленості. Лексеми *ранок, вечір, сутінки, захід, схід* (у значенні схід сонця) позначають лімінальні стани між світлом і пільмою, напр.: *ранок вбиває ніч* [3], *сутінки – час між світлом і ніччю* [5]. У збірці «АВ ОУТ» лексема *сонцестояння* вжита метафорично: *...ти – сонцестояння моє осіннє* [5]. Хоч астрономічно сонцестояння відбувається в червні та грудні, а не восени, й означає «момент найвищого стояння Сонця над горизонтом» [1, с. 1357], поет свідомо вживає його для позначення «зупиненого» стану максимальної емоційної напруги. Така семантична мотивація цілком виправдовує художній відступ від астрономічної точності: *ти – сонцестояння моє осіннє / я вже змирився і не протестую* [5]. Окремим підтипом є лексика штучного освітлення: *рампа, вогні, куліса*, де театральна метафора стає моделлю зміни дня й ночі.

Встановлено такі функції солярної лексики в поетичному мовленні Юрія Іздрика: номінативно-описову, хронотопну, аксіологічну, екзистенційну. Номінативно-описова функція є базовою, однак у творах письменника ніколи не нейтральною: навіть описуючи місяць, автор одночасно сигналізує про емоційний стан ліричного героя. Хронотопна функція реалізується через темпоральне кодування за допомогою солярної лексики. Спостережено, що часові маркери нерідко набувають числової точності: *а ніч у червні – всього шість годин* – це не лише астрономічний факт, а метафора неможливості утримати момент. Через зміну освітленості Юрій Іздрик говорить про час у найширшому – буттєвому – вимірі. Аксіологічна функція виявляється в оцінюванні вчинків, моральних засад особистості. Традиційна опозиція «світло (добро) / пільма (зло)» у поетичному дискурсі деконструйована: сонце є агресивним, воно гнітить, пільма стає простором для пошуку і трансформації. Екзистенційна функція, осмислення буття, сенсу життя, підтверджена рядками зі збірки «Календар

любові», напр.: ...найважче на світі – і кожен це знає – / свобода у виборі власного світу / *пільми* як такої насправді ж немає / це – лиш добровільна *відмова від світла* [3]. Пільма переосмислена як людський вибір, а не зовнішня сила: солярна лексика вербалізує моральний, екзистенційний вибір.

Висновки. Солярна лексика в поетичному мовленні Юрка Іздрика різноманітна: вона охоплює номени сонця й денного світла, лексеми місячного та зоряного освітлення, пільми й темряви, а також лексику хронотопних переходів. Домінувальною рисою ідіостилі письменника є деконструкція традиційних символів: сонце втрачає ласкавість, пільма набуває позитивних конотацій активного пошуку. Виконуючи номінативно-описову, хронотопну, аксіологічну та екзистенційну функції, солярна лексика моделює авторську картину світу, у якій світло й темрява позбавлені однозначності, слугують засобами вербалізації внутрішнього світу ліричного героя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Іздрик Ю. Жовтаве світло астрономів місяця. *УкрЛіб* [Вебсайт]. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14929> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Іздрик Ю. Вірші. *Bookmarin*. [Вебсайт]. URL: <https://surl.lu/wfymts> (дата звернення: 29.03.2026).
4. Іздрик Ю. Календар любові. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. *Goodreads*. [Вебсайт]. URL: <https://surl.li/umtyyb> (дата звернення: 29.03.2026).
5. Іздрик Ю. АВ OUT. Львів: Видавництво Старого Лева, 2014. *The Ukrainians*. [Вебсайт]. URL: <https://surl.li/lpdbfc> (дата звернення: 30.03.2026).
6. Лисиченко Л. Лексико-семантична система мови. Харків: ХДУ, 1997. 131 с.
7. Потебня О. Естетика і поетика слова. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.

Отримано 13.04.2026

Анастасія ПРИСЯЖНЮК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (за предметними спеціальностями)

*Науковий керівник: Анжеліка ПОПОВИЧ
доктор педагогічних наук, професор*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У тезах розглянуто методичні підходи до формування культури спілкування старшокласників у процесі вивчення української мови. Обґрунтовано значення мовленнєвого етикету, лінгвогігієни та комунікативної компетентності як ключових складників мовної культури. Визначено ефективні педагогічні стратегії, що сприяють розвитку культури мовлення учнів.

Ключові слова: *комунікативна компетентність, культура спілкування, мовленнєвий етикет, старша школа, уроки української мови.*

Актуальність теми. Сучасний освітній простір характеризується інтенсивними трансформаціями комунікативного середовища, що зумовлює потребу в підвищенні рівня мовної

культури учнів старшої школи. У період цифровізації та активного використання медіа мовлення підлітків зазнає впливу спрощених форм комунікації, що часто призводить до зниження мовленнєвої нормативності й етичності. Тому формування культури спілкування стає одним із пріоритетних завдань навчання української мови. Як зазначають С. Ахтирська та М. Баган, дотримання принципів лінгвогієни сприяє збереженню чистоти мовлення та розвитку комунікативної відповідальності особистості [1]. У цьому контексті заклади загальної середньої освіти виступають важливим середовищем формування мовленнєвої поведінки учнів.

Метою дослідження є обґрунтування ефективних методичних підходів до формування культури спілкування учнів старшої школи на уроках української мови та визначення педагогічних умов їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування культури спілкування старшокласників передбачає комплексний вплив на мовну особистість, що охоплює розвиток мовленнєвих умінь, комунікативної компетентності й етичних норм взаємодії. Важливим складником цього процесу є засвоєння норм мовленнєвого етикету, які визначають доречність і коректність мовленнєвих дій у різних ситуаціях спілкування. Дослідження М. Баган та О. Складенко свідчить про динамічні зміни в мовленнєвих орієнтирах сучасної молоді, що потребує оновлення підходів до навчання етикетних формул і комунікативних стратегій [2].

Одним із ефективних методичних підходів до навчання української мови є комунікативно-діяльнісний, який передбачає організацію освітнього процесу як моделювання реальних мовленнєвих ситуацій. Застосування рольових ігор, дискусій, дебатів сприяє формуванню в учнів умінь аргументовано висловлювати думки, дотримуючись норм культури мовлення. За переконаннями О. Бакуменко, активні методи навчання забезпечують розвиток комунікативних компетентностей та стимулюють учнів до усвідомленого використання мовних засобів [4].

Важливим є культурологічний підхід, що передбачає ознайомлення учнів із мовною спадщиною українського народу, зокрема через аналіз паремій, які відображають національні уявлення про етичну комунікацію. Як зазначає М. Баган, українські паремії містять значний потенціал для формування психологічної стійкості та культури мовленнєвої поведінки [3]. Їх використання на уроках сприяє глибшому розумінню моральних аспектів спілкування.

Суттєву роль у формуванні культури спілкування відіграє також компетентнісний підхід, який орієнтує навчання на практичне застосування знань. У цьому контексті важливо формувати в учнів здатність до міжособистісної взаємодії, медіації та вирішення комунікативних конфліктів. В. Калінін та Л. Калініна підкреслюють значення медіаційних стратегій як інструменту розвитку міжлінгвістичного посередництва, що є важливим складником сучасної комунікативної компетентності [6].

Окрему увагу варто зосередити на формуванні лінгвогієнічної культури, яка передбачає свідоме ставлення до мовлення, уникнення мовних помилок, жаргонізмів і невинуватих запозичень. Л. Галаєвської підкреслює, що систематична робота над мовленнєвими помилками й розвиток мовного чуття сприяють підвищенню загального рівня мовленнєвої культури старшокласників [5].

Ефективність формування культури спілкування значною мірою залежить від педагогічних умов, з-поміж яких вирізняють створення комунікативно насиченого освітнього середовища, використання інтерактивних методів навчання, залучення учнів до рефлексії влас-

ного мовлення, інтеграцію цифрових технологій в освітній процес. Важливо, щоб учитель виступав не лише носієм мовної норми, а й фасилітатором комунікативної діяльності учнів.

Висновки. Отже, формування культури спілкування учнів старшої школи на уроках української мови є складним і багатовимірним процесом, що потребує поєднання різних методичних підходів. Найбільш ефективними є комунікативно-діяльнісний, культурологічний та компетентнісний підходи, які забезпечують розвиток мовної особистості учня. Важливими умовами успішної реалізації цього процесу вважаємо використання інтерактивних методів навчання, формування мовленнєвого етикету і розвиток лінгвогігієнічної свідомості. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розроблення практичних методик інтегрування цифрових ресурсів у процес формування культури спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ахтирська С.А., Баган М.П. Лінгвогігієна як чинник мовної культури: вплив на сучасне мовлення та комунікацію. *Ad orbem per linguas. До світу через мови: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Людина і цифрове суспільство: когніція – мова – освіта – дискурс»*, 15–16 травня 2025 р. Київ: ВЦ КНЛУ, 2025. Ч. 2. С. 5-6.
2. Баган М.П., Скляренко О.В. Мовленнєвий етикет сучасної української молоді: динаміка комунікативних орієнтирів. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2024. Т. 27, №1. С. 9-18.
3. Баган М.П. Українські паремії психологічного самозахисту: етнолінгвістичний та структурно-семантичний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія*. 2020. Вип. 1(43). С. 26-32.
4. Бакуменко О. Способи формування комунікативних компетентностей учнів на уроках української мови та літератури. *Genezum*. URL: <https://genezum.org/library/sposoby-formuvannya-komunikatyvnyh-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-ukrainskoi-movy-ta-literatury>
5. Галаєвська Л.В. Формування мовленнєвої культури старшокласників на уроках української мови. *Книга в академічному дискурсі: філологічний, методичний та мистецтвознавчий аспекти*. 2018. С. 142-147.
6. Калінін В.О., Калініна Л.В. Формування вмінь міжлінгвістичного посередництва учнів старшої школи засобами медіаційних стратегій. *Інноваційна педагогіка*. 2026. №1(91). С. 76-81.

Отримано 13.04.2026

Ольга СЕНЬКІВ

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Українська мова та література)

Науковий керівник: Людмила ПОЧИНОК

кандидат філологічних наук, доцент

ПОЕТИКА «ДИТЯЧОЇ» ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

У статті досліджується поетика «дитячої» прози другої половини XIX – початку XX ст., зокрема її тематичні, жанрові та стилістичні особливості. Розглядаються специфіка художнього зображення дитячого світу, роль морально-дидактичного компоненту, а також особливості наративу й образної системи.

Ключові слова: *дитяча проза, поетика, наратив, образ дитини, дидактизм, реалізм, психологізм.*

Актуальність теми. Друга половина XIX – початок XX століття є важливим етапом у становленні дитячої літератури як окремого напрямку художньої творчості. Саме в цей період формується система жанрів і поетичних засобів, орієнтованих на дитячу аудиторію. До осмислення проблем «дитячої» літератури зверталось чимало дослідників, зокрема Л. Овдійчук, І. Бойцун, В. Костюченко, Н. Сивачук, Т. Качак, Л. Круль, В. Кизилова, Н. Богданець-Білошак. Проте питання поетики дитячої прози не ставало предметом безпосередніх студій. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого осмислення художніх принципів, за допомогою яких письменники відтворювали внутрішній світ дитини, її соціалізацію та моральне становлення. Аналіз поетики дитячої прози дозволяє виявити не лише літературні тенденції епохи, а й особливості суспільних уявлень про дитинство.

Метою публікації є дослідження поетики дитячої прози другої половини XIX – початку XX ст., зокрема визначення її основних художніх ознак, тематичних домінант і наративних стратегій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поетика дитячої прози зазначеного періоду (Б. Грінченко, І. Франко, В. Стефаник, С. Васильченко, В. Винниченко) формується під впливом реалістичної та модерної естетики, яка прагне відобразити дійсність через призму дитячого світосприйняття. Центральним елементом таких творів стає образ дитини, який розглядається не лише як об'єкт виховання, а як самостійна особистість із власними переживаннями, думками та емоціями [3].

Однією з ключових ознак поетики є поєднання художності з дидактизмом. Автори прагнуть не лише розважити, а й навчити, сформулювати моральні цінності, такі як чесність, доброта, відповідальність. Дидактичний елемент часто реалізується через сюжетні ситуації, у яких герой стикається з моральним вибором [5]. Визначальною рисою є жанрова різноманітність. У цей час активно розвиваються оповідання, казки, повісті, що орієнтовані на дитяче сприйняття. Значну роль відіграють фольклорні елементи: казкові мотиви, алегорія, символіка, які сприяють формуванню моральних цінностей у читача.

Особливістю нарації є її адаптованість до дитячої свідомості. Оповідь зазвичай проста, лінійна, з чіткою послідовністю подій. Часто використовується всезнаючий оповідач, який не лише розповідає історію, а й коментує події, спрямовує сприйняття читача, виконує виховну функцію. Особливу роль у дитячій прозі відіграє наратив. Розповідь нерідко ведеться від імені дитини або максимально наближена до її світосприйняття. Це створює ефект безпосередності та емоційної щирості. Використання простої, доступної мови сприяє кращому розумінню тексту дитячою аудиторією, водночас зберігаючи художню виразність [1].

Ще однією важливою рисою є психологізм. Письменники приділяють значну увагу внутрішньому світу дитини, її емоційним станам, страхам, радощам і переживанням. Такий підхід дозволяє глибше розкрити характер персонажа та показати процес його становлення [2]. Тематика дитячої прози цього періоду охоплює широке коло проблем: сімейні стосунки, навчання, дружбу, соціальну нерівність, моральне виховання. Часто твори відображають складні соціальні реалії, але подаються через призму дитячого досвіду, що пом'якшує їх драматизм і робить доступними для сприйняття [3].

Жанрово дитяча проза представлена оповіданнями, повістями, казками, які поєднують реалістичні та елементи фантастики. Фантастичні мотиви виконують не лише розважальну, а й символічну функцію, допомагаючи глибше розкрити моральні проблеми [4].

Образна система творів характеризується використанням простих, але виразних художніх засобів: метафор, порівнянь, епітетів. Природа часто виступає важливим елементом художнього простору, відображаючи емоційний стан героя та підсилюючи загальний настрій твору.

Висновки. Отже, поетика дитячої прози другої половини ХІХ – початку ХХ ст. характеризується органічним поєднанням реалістичності, дидактизму та глибокого психологізму, що відображає зміну підходів до осмислення дитинства як самостійної та ціннісно значущої сфери людського буття. У центрі художнього зображення постає дитина як окрема особистість зі своїм внутрішнім світом, переживаннями, моральними дилемами та індивідуальним досвідом пізнання реальності.

Особливого значення набуває психологічна деталізація, яка виявляється у змалюванні емоційних станів, внутрішніх конфліктів і процесу формування характеру. Автори активно використовують художні засоби, спрямовані на емпатійне залучення читача: внутрішній монолог, опис переживань, символічні образи, контраст між дитячим і дорослим світом. Це сприяє не лише естетичному сприйняттю тексту, а й формуванню морально-ціннісних орієнтацій.

Важливою рисою є також доступність мовного оформлення творів, що поєднується з емоційною виразністю та образністю. Така мовна організація забезпечує ефективну комунікацію з дитячою аудиторією, водночас не спрощуючи змісту, а навпаки – поглиблюючи його через символіку та підтекст. Дидактичний компонент у цих творах не має нав'язливого характеру, а реалізується через сюжет, поведінку персонажів і моральні висновки, що природно впливають із розвитку подій.

Крім того, поетика дитячої прози цього періоду відображає соціокультурні трансформації епохи, зокрема зміну уявлень про роль виховання, освіти та соціалізації дитини. У творах простежується прагнення авторів не лише навчити, а й зрозуміти дитину, показати її як суб'єкта досвіду, а не лише об'єкта виховного впливу. Це свідчить про поступовий перехід від суто дидактичної літератури до художньо повноцінної, психологічно вмотивованої прози.

Таким чином, дослідження поетики дитячої прози другої половини ХІХ – початку ХХ ст. дає змогу глибше усвідомити як особливості літературного процесу цього періоду, так і еволюцію культурних уявлень про дитинство, виховання та формування особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зайцева К. Сучасні компаративні дослідження дитячої літератури в Україні. *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 39. Ч. 1. С. 373–378.
2. Савчин М., Василенко Л. Вікова психологія. Київ: Академія, 2017. 366 с.
3. Салюк Б. Типологія традиційних образів дитини-бешкетника у художніх творах для дітей і про дітей: автореф. дис. ... канд. філол. наук, Тернопіль, 2011. 23 с.
4. Качак Т. Тенденції розвитку української прози для дітей та юнацтва початку ХХІ ст. Київ: ВЦ «Академія», 2018. 320 с.
5. Огар Е. Дитяча книга в українському соціумі (досвід перехідної доби). Львів: Світ, 2012. 319 с.

Отримано 13.04.2026

Ольга ГАКМАН

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Математика, інформатика)

*Науковий керівник: Ростислав МОЦИК
кандидат педагогічних наук, доцент*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ УЧНІВ З МАТЕМАТИКИ ЗАСОБАМИ МЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У тезах розглянуто теоретичні та практичні аспекти реалізації педагогічних умов контролю успішності учнів з математики в середовищі мережеских технологій. Визначено, що ефективність перевірки знань залежить від інтерактивності інструментарію, системності зворотного зв'язку та адаптивності тестових завдань до індивідуальних особливостей учнів. Особливу увагу приділено використанню хмарних сервісів та спеціалізованих математичних платформ як засобів об'єктивізації оцінювання в умовах дистанційного навчання.

***Ключові слова:** педагогічні умови, контроль успішності, навчання математики, мережескі технології, цифрова компетентність, дистанційна освіта.*

Актуальність теми. У контексті цифровізації освіти та переходу на дистанційні й змішані форми навчання, традиційні методи контролю знань з математики потребують трансформації. Використання мережеских технологій дозволяє забезпечити оперативність, об'єктивність та індивідуалізацію оцінювання навчальних досягнень учнів.

Мета публікації полягає у теоретичному обґрунтуванні та визначенні ключових педагогічних умов, що забезпечують ефективність контролю успішності учнів з математики за допомогою мережеских сервісів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес контролю знань у цифровій середі вимагає дотримання ряду умов. По-перше, це технічна готовність та цифрова компетентність як вчителя, так і учнів. По-друге, вибір адекватних інструментів (наприклад, Google Forms, Quizizz, Kahoot! або спеціалізованих систем на кшталт GeoGebra для візуалізації математичних завдань). Важливою умовою є створення системи зворотного зв'язку в реальному часі.

У ході проведеного наукового пошуку було встановлено, що ефективність контролю успішності учнів з математики безпосередньо залежить від створення цілісного інформаційно-освітнього середовища, заснованого на мережеских технологіях. Аналіз результатів впровадження хмарних сервісів у навчальний процес дозволив виокремити кілька рівнів трансформації контрольних заходів. По-перше, на діагностичному етапі використання платформ Google Forms та Microsoft Forms забезпечило можливість миттєвого збору первинних даних

про рівень залишків знань, що дозволило вчителю автоматизувати рутинний процес перевірки та зосередитися на змістовному аналізі помилок. Статистична обробка відповідей у формі діаграм дала змогу візуалізувати «проблемні зони» конкретного класу, виділивши теми, які потребують повторного пояснення. По-друге, особливу увагу було приділено використанню динамічного математичного програмного забезпечення GeoGebra Classroom, яке виступає інструментом інтерактивного контролю під час вивчення планіметрії та стереометрії. На відміну від традиційних паперових носіїв, де вчитель бачить лише фінальний статичний рисунок, мережевий функціонал GeoGebra дозволяє відстежувати процес побудови геометричних фігур кожним учнем у режимі реального часу. Це дало змогу оцінювати не тільки правильну відповідь, а й логіку математичних операцій, дотримання алгоритмів побудови та здатність учня варіювати параметри об'єктів для перевірки математичних гіпотез. По-третє, впровадження гейміфікованих мережевих засобів, таких як Quizizz та Kahoot!, у структуру підсумкового контролю сприяло значному зниженню психологічного напруження та стресу, який зазвичай супроводжує процес оцінювання. Зафіксовано зростання пізнавального інтересу на 35% за рахунок елементів змагальності та візуальної привабливості інтерфейсу.

Важливим результатом дослідження стало обґрунтування умови «цифрової прозорості»: учні отримували доступ до розширеного коментаря щодо своїх помилок одразу після завершення тесту, що перетворило контроль із карального інструменту на засіб стимулювання самоосвіти. Також було доведено, що використання мережевих технологій сприяє реалізації інклюзивного підходу, оскільки цифрові платформи дозволяють адаптувати часові межі виконання завдань та формат подачі матеріалу відповідно до індивідуальних освітніх потреб. Кількісний аналіз успішності за результатами семестрового контролю показав якісне зростання середнього бала в експериментальних групах на 1,8 бала за 12-бальною шкалою порівняно з контрольними групами, де використовувалися виключно традиційні методики. Таким чином, отримані результати підтверджують, що за умов методично грамотного поєднання мережевих сервісів із традиційним викладанням математики, контроль стає більш об'єктивним, динамічним та особистісно орієнтованим, що є критично важливим для сучасної цифрової школи.

Висновки. Впровадження мережевих технологій у процес контролю успішності з математики значно підвищує мотивацію учнів та дозволяє вчителю здійснювати моніторинг навчального прогресу більш динамічно. Ключовими умовами залишаються методична підготовленість педагога та валідність використовуваних цифрових тестів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2016. № 6. С. 45–57.
2. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. Побудова хмаро орієнтованого освітнього середовища навчального закладу: монографія. Херсон: Айлант, 2016. 244 с.
3. Триус Ю.В., Герасименко І.В. Електронне навчання як інноваційна освітня технологія. *Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики*. 2012. Вип. 10, т. 1. С. 132–146.

Отримано: 14.04.2026

Андрій ДАНИЛЬЧУК

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки

Науковий керівник: Тетяна ПИЛИПЮК

кандидат фізико-математичних наук, доцент

АВТОМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ЗАКУПІВЛІ БУДІВЕЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ ЗАСОБАМИ ВЕБ-ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто проблему управління закупівлями будівельних матеріалів на підприємствах будівельної галузі. Запропоновано та описано вебсистему BudSklad – спеціалізований програмний застосунок для автоматизації процесу закупівлі, складського обліку матеріалів та координації взаємодії між учасниками будівельного процесу. Систему реалізовано на фреймворку Django з використанням PostgreSQL. Описано архітектуру системи, основні функціональні можливості, ролі користувачів та практичну цінність впровадження рішення для підприємств малого і середнього бізнесу будівельної галузі.

Ключові слова: Django, вебзастосунок, будівництво, закупівлі, ERP, автоматизація, управління складом, workflow, цифрова трансформація, PostgreSQL.

Актуальність теми. Будівництво – одна з найбільш матеріаломістких галузей, де ефективність управління ресурсами прямо визначає успіх проєкту. Попри це, малий та середній бізнес в Україні часто використовує ручні методи закупівель (паперові заявки) або автоматизацію в Excel, що призводить до затримок, залишків або дефіциту. Відсутність прозорого контролю витрат та статусів заявок здорожує будівництво на 15–25%, що підкреслює необхідність автоматизації.

Метою публікації є опис розробки спеціалізованої вебсистеми BudSklad для автоматизації процесу закупівлі будівельних матеріалів, яка враховує реальні потреби підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система BudSklad – це вебзастосунок на стеку Django 5.0 (Python 3.11), PostgreSQL 16 та Bootstrap 5. Використання типу Decimal для фінансів та механізму транзакцій бази даних (БД) забезпечує точність розрахунків і цілісність даних. Модель даних базується на взаємодії об'єктів (Warehouse), матеріалів з артикулами (Material), постачальників із рейтингом надійності (Supplier) та заявок (Order), що проходять повний життєвий цикл. Кожна дія користувачів фіксується в журналі аудиту (AuditLog) для забезпечення прозорості.

У системі реалізовано розмежування доступу. Прораб працює лише зі своїми об'єктами (створення заявок, підтвердження надходження матеріалів), тоді як Менеджер здійснює загальне управління, погоджує закупівлі за цінами постачальників (SupplierPrice) та формує звітність. Такий розподіл відповідає принципу мінімальних привілеїв та реальній структурі будівельних компаній.

На *рис. 1* відображено перехід між статусами в системі BudSklad.

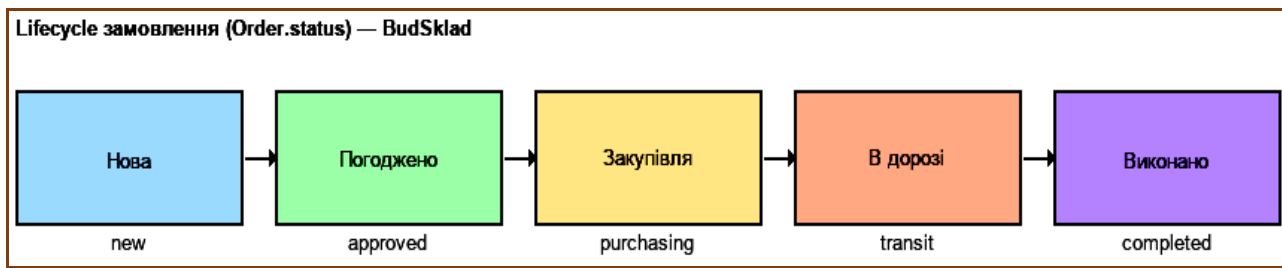

Рис. 1. Lifecycle замовлення: перехід між статусами в системі BudSklad

Процес постачання організований як наскрізний ланцюжок етапів.

1. Формування: Прораб створює заявку із зазначенням пріоритету, термінів та фотообґрунтування (рис. 2).
2. Погодження: Менеджер аналізує ціни та рейтинги контрагентів, після чого переводить заявку в статус «Закупівля» або відхиляє її з фіксацією причини.
3. Логістика: при замовленні у постачальника Менеджер вносить дані про транспорт і товаро-транспортну накладну (ТТН), що дозволяє Прорабу відстежувати рух вантажу в реальному часі (рис. 3).
4. Приймання: після прибуття Прораб підтверджує фактичну кількість матеріалів та завантажує фото документів. Система автоматично створює транзакцію «Прихід» (IN), оновлює складські залишки та перераховує середньозважену ціну.

Система управління будівництвом

🛒 Створити заявку Скасувати

1. Деталі заявки

Куди (Об'єкт) Бажана дата

----- dd.mm.yyyy

Пріоритет

Середній

Примітка

Фото (Записка/Креслення)

 Перетягніть фото сюди
 або натисніть для вибору

Рис. 2. Форма створення заявки на закупівлю (інтерфейс Прораба)

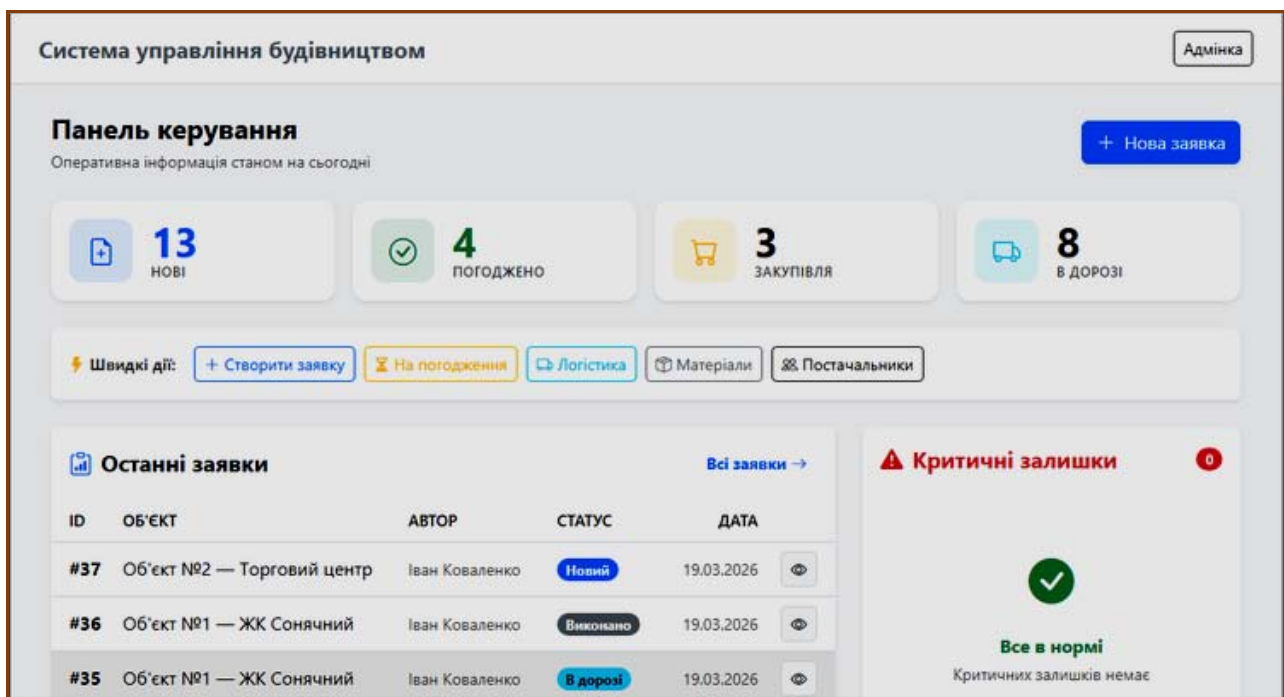

Рис. 3. Дашборд менеджера: KPI-картки та перелік заявок

Функціональні можливості системи представимо на рис. 4

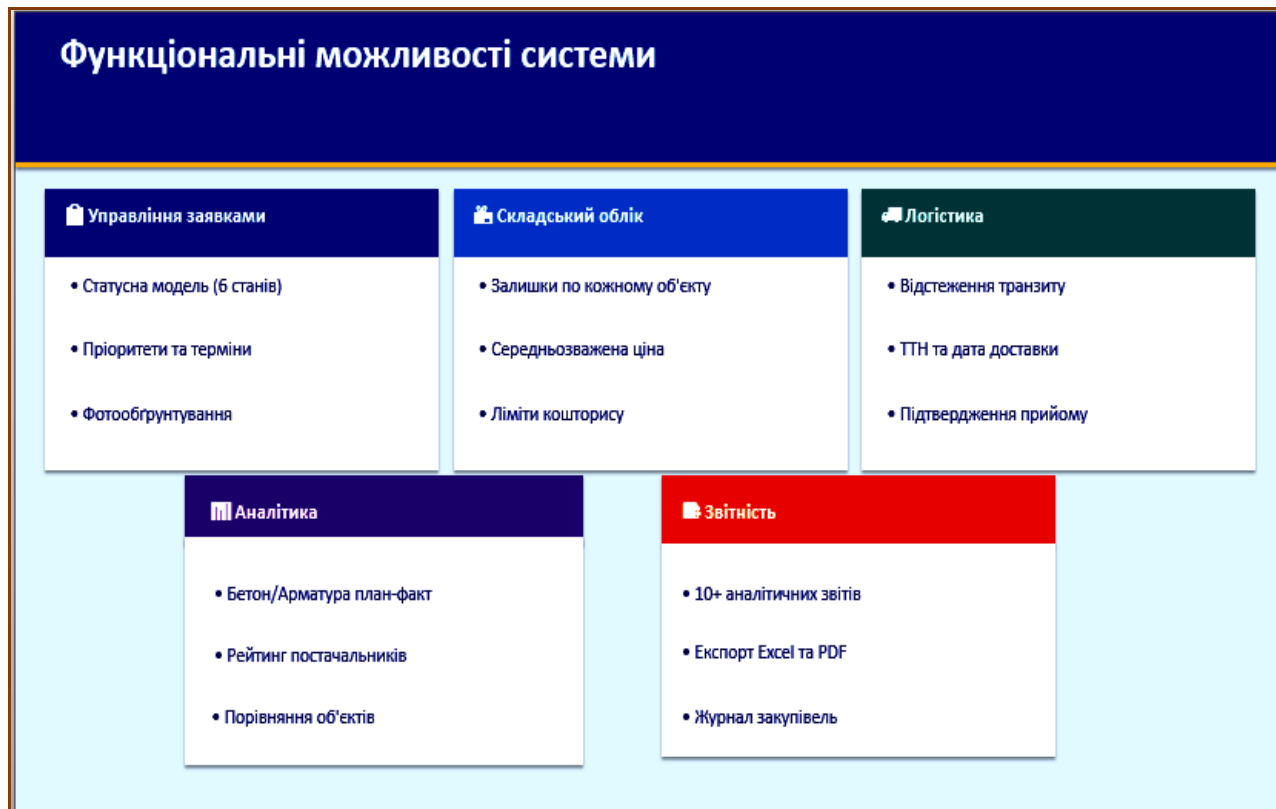

Рис. 4. Функціональні можливості системи

Висновки. Розроблена система BudSklad автоматизує операційний цикл постачання будматеріалів, забезпечуючи контроль залишків та розмежування прав доступу. Завдяки аналітичним модулям та бюджетному моніторингу, рішення є ефективною альтернативою коштовним ERP для українського бізнесу. Подальша модернізація спрямована на автоматизацію зв'язку з постачальниками та прогнозування витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Eastman C., Teicholz P., Sacks R., Liston K. BIM Handbook: A Guide to Building Information Modeling. Hoboken: Wiley, 2011. 626 p.
2. Barbosa F. et al. Reinventing Construction: A Route to Higher Productivity. McKinsey Global Institute, 2017. 168 p.
3. Monk E., Wagner B. Concepts in Enterprise Resource Planning. 4th ed. Mason: Cengage Learning, 2013. 312 p.
4. Django Software Foundation. Django Documentation. Version 5.0. 2024. URL: <https://docs.djangoproject.com/>
5. The PostgreSQL Global Development Group. PostgreSQL 16 Documentation. 2024. URL: <https://www.postgresql.org/docs/16/>
6. Bootstrap Team. Bootstrap 5 Documentation. 2024. URL: <https://getbootstrap.com/docs/5.3/>

Отримано: 14.04.2026

Владислав ЛЕВЧУК

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки

Науковий керівник: **Марина МЯСТКОВСЬКА**
кандидат педагогічних наук

РОЗРОБКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТА ІНТЕРАКТИВНОЇ ПІДТРИМКИ ПЕРЕДПРОТЕЗНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ НА БАЗІ МІОЕЛЕКТРИЧНИХ СИГНАЛІВ

У роботі створено прототип реабілітаційного браслета, що реєструє м'язову активність і підтримує інтерактивні тренування майбутніх користувачів протезів. Пристрій містить сенсор, плату керування, дисплей та акумулятор. Дані передаються у веб-застосунок SCADA Ignition для моніторингу, агрегації показників і формування звітів. Реалізовано рольовий доступ і керування користувачами, що забезпечує контроль прогресу та захист даних.

***Ключові слова:** реабілітація, браслет, м'язові скорочення, сенсор, SCADA Ignition, моніторинг, звітність, безпека.*

Актуальність теми. Підготовка майбутніх користувачів протезів потребує систематичних тренувань, заснованих на контрольованій роботі м'язів і формуванні стабільних моторних навичок. У практиці реабілітації вправи нерідко виконуються без достатнього вимірювального контролю та швидкого зворотного зв'язку, що ускладнює об'єктивне оцінювання інтенсивності м'язових скорочень, відстеження прогресу й корекцію навантаження. Крім того, монотонність занять знижує мотивацію, тому зростає потреба в інтерактивних тренувальних сценаріях. Відповідно, актуальним є створення реабілітаційного браслета, який реєструє м'язову активність, відображає показники у реальному часі та накопичує дані для аналізу і звітності, підвищуючи керованість та ефективність реабілітаційного процесу.

Метою публікації є виклад основного матеріалу дослідження розробки інформаційної системи моніторингу та інтерактивної підтримки передпротезної реабілітації на базі міоелектричних сигналів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розроблено комплексне рішення, що поєднує реабілітаційний браслет і веб-середовище SCADA Ignition. Браслет зчитує сигнал м'язової активності, відображає службовий стан на дисплеї та передає дані в програмну частину для збереження, візуалізації й підсумовування. Доступ розмежовано за ролями: пацієнт переглядає власні результати; лікар/реабілітолог веде профілі пацієнтів і аналізує їхні показники та звіти; суперадміністратор виконує технічні налаштування (підключення, інтеграції). Це забезпечує контроль доступу та захист даних.

Апаратна частина браслета включає акумулятор, плату керування/мікроконтролер, сенсор і дисплей (рис. 1). Плата забезпечує зчитування/оцифрування сигналу й підготовку даних до передавання, а дисплей показує режим роботи, індикатор сигналу, статус з'єднання та стан сесії.

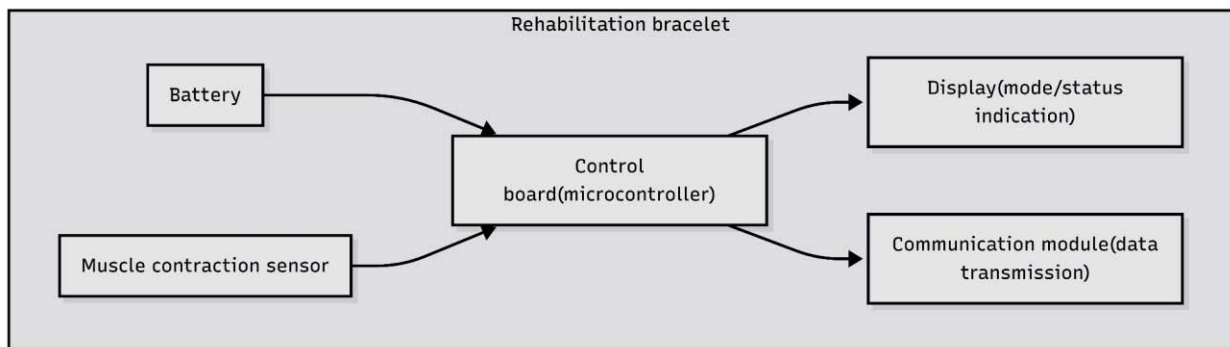

Рис. 1. Узагальнена схема пристрою

Система реєструє сигнал м'язової активності сенсором браслета як часовий ряд і після базової підготовки (згладжування, нормалізація) передає його до SCADA Ignition для відображення та аналізу. Для оцінювання тренувань обчислюються показники за сесію/період: середнє та максимальне значення, кількість перевищень порога і тривалість активних інтервалів. На їх основі фіксуються повторення (досягнення порога) та якість виконання (утримання рівня сигналу заданий час).

Веб-частина в SCADA Ignition містить сторінки моніторингу і агрегації, де дані подаються як тренди та табличні зведення для порівняння результатів між сесіями. Реалізовано рольовий доступ: пацієнт бачить лише власні дані, лікар/реабілітолог керує пацієнтами та переглядає їхню звітність, суперадміністратор виконує технічні налаштування (підключення, інтеграції). Формуються звіти за сесію/день/період, що забезпечують історію занять, оцінювання прогресу та підтримку корекції навантаження.

Висновки. Розроблено та апробовано прототип інтелектуальної системи реабілітаційного браслета для реєстрації сигналів м'язової активності з подальшим передаванням даних у програмне середовище. Реалізовано веб-застосунок у SCADA Ignition, що забезпечує моніторинг, агрегацію показників за сесію/період і формування звітності для аналізу динаміки та оцінювання прогресу. Впроваджено рольовий доступ і адміністрування користувачів (пацієнт, лікар/реабілітолог, суперадміністратор), що підвищує безпеку та керованість роботи з реабілітаційними даними. Подальший розвиток доцільно спрямувати на калібрування та персоналізацію порогів, розширення тренувальних сценаріїв і введення додаткових метрик для точнішої оцінки якості виконання вправ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ignition User Manual (Ignition 8.3). URL: <https://www.docs.inductiveautomation.com/docs/8.3/intro> (дата звернення: 02.02.2026)
2. Perspective (Ignition User Manual). URL: <https://www.docs.inductiveautomation.com/docs/8.1/ignition-modules/perspective> (дата звернення: 05.02.2026)
3. Views in Perspective (Ignition User Manual). URL: <https://www.docs.inductiveautomation.com/docs/8.1/ignition-modules/perspective/views-in-perspective> (дата звернення: 06.02.2026)
4. Managing Users and Roles (Ignition User Manual). URL: <https://www.docs.inductiveautomation.com/docs/8.1/platform/security/classic-authentication-strategy/managing-users-and-roles> (дата звернення: 14.02.2026)
5. Reporting (Ignition User Manual). URL: <https://www.docs.inductiveautomation.com/docs/8.1/ignition-modules/reporting> (дата звернення: 15.02.2026)
6. Ignition Reporting Module (Inductive Automation). URL: <https://inductiveautomation.com/ignition/modules/reporting> (дата звернення: 17.02.2026)
7. SURFACE ELECTROMYOGRAPHY: DETECTION AND RECORDING (DelSys tutorial). URL: <https://www.delsys.com/downloads/TUTORIAL/semg-detection-and-recording.pdf> (дата звернення: 19.02.2026)
8. The ABC of EMG (Peter Konrad). URL: https://hermanwallace.com/download/The_ABC_of_EMG_by_Peter_Konrad.pdf (дата звернення: 21.02.2026)
9. EMG Signal Processing: Key Techniques and Practical Recommendations (Noraxon). URL: <https://www.noraxon.com/article/emg-signal-processing-key-techniques-and-practical-recommendations/> (дата звернення: 22.02.2026)
10. Про затвердження Стандарту реабілітаційної допомоги «Надання реабілітаційної допомоги при ампутації кінцівки у дорослих та дітей»: Наказ МОЗ України від 11.12.2025 № 1868. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2025/12/dn_1868_11122025_dod.pdf (дата звернення: 24.02.2026)
11. Стандарт реабілітаційної допомоги при ампутації кінцівки. URL: <https://upta.com.ua/2025/12/18/standart-reabilitacijnoyi-dopomogy-pty-amputaczijah-kinczivok/> (дата звернення: 27.02.2026)

Отримано: 14.04.2026

Богдан ПАВЛЮК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 року навчання спеціальності А4 Фізика та астрономія

Науковий керівник: **Тетяна ПОВЕДА**

кандидат педагогічних наук, доцент

ВІРТУАЛЬНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ НА УРОКАХ ФІЗИКИ

Розглядається роль сучасних цифрових технологій у підвищенні ефективності навчання фізики, зокрема використання віртуальних фізичних експериментів у освітньому процесі.

***Ключові слова:** навчання фізики, віртуальний фізичний експеримент, віртуальна лабораторна робота, цифрові технології в освіті.*

Актуальність теми. Сучасний розвиток інформаційних технологій та цифровізація суспільства зумовлюють необхідність модернізації освітнього процесу, зокрема у сфері природничо-математичної освіти. Одним із важливих завдань сучасної школи є формування в здобувачів освіти наукового світогляду, дослідницьких умінь та здатності до самостійного пізнання. У цих умовах традиційні методи навчання потребують доповнення інноваційними підходами, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Особливого значення набуває використання цифрових освітніх ресурсів, зокрема віртуальних фізичних експериментів, які дозволяють моделювати складні фізичні процеси, проводити дослідження за відсутності необхідного обладнання та багаторазово повторювати експеримент із різними параметрами. Це створює додаткові можливості для розвитку дослідницької діяльності здобувачів освіти, підвищення їхньої мотивації до вивчення фізики та глибшого розуміння фізичних закономірностей.

Мета публікації. Обґрунтувати доцільність і педагогічну ефективність використання віртуальних фізичних експериментів у процесі навчання фізики, а також визначити їх роль у розвитку пізнавальної активності, дослідницьких умінь, творчого мислення та формуванні наукового світогляду здобувачів освіти в умовах цифровізації освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання віртуальних лабораторій сприяє реалізації діяльнісного та дослідницького підходів у навчанні, формуванню навичок аналізу результатів експерименту, оцінювання похибок та формулювання науково обґрунтованих висновків. У зв'язку з цим дослідження можливостей застосування віртуальних фізичних експериментів у навчальному процесі є актуальним і має важливе значення для підвищення ефективності сучасної фізичної освіти. Вчителі, які володіють цифровими компетенціями, здатні ефективно будувати освітній процес організовуючи роботу з цифровим поколінням учнів. Сьогодні науковці зазначають, що стратегія роботи з представниками цифрового покоління має виходити з того, що їх практично неможливо інтегрувати в традиційний освітній процес. Необхідна його суттєва трансформація, результатом якої стає побудова нового, цифрового освітнього простору, який сприяв би підвищенню якості освіти [1].

Важливим завданням є підтримка обдарованих здобувачів освіти, створення умов для розвитку їхніх здібностей, формування умінь самоосвіти та самореалізації особистості. У цьому контексті особливого значення набуває використання сучасних цифрових технологій, зокрема виконання віртуальних фізичних експериментів, що дають можливість моделювати явища та процеси, які складно або неможливо відтворити у звичайних лабораторних умовах.

Отже, одним із головних завдань сучасної методики викладання фізики є розвиток творчого мислення здобувачів освіти. Воно формується насамперед у процесі активної пізнавальної діяльності, яку організовує вчитель на уроці або під час позаурочної роботи. Оскільки мислення є продуктивним процесом, що сприяє отриманню нових знань і відкриттю раніше невідомих закономірностей, навчальний процес доцільно організовувати таким чином, щоб здобувачі освіти самостійно відкривали для себе нові знання, повторюючи логіку наукового пошуку. Виконання віртуальних експериментів сприяє реалізації такого підходу, оскільки здобувачі освіти можуть досліджувати явища, змінювати параметри моделей і спостерігати результати.

Такий підхід до викладання навчального матеріалу є надзвичайно цінним, адже дозволяє розкрити логіку розвитку фізичних ідей і теорій. У процесі виконання віртуальних експериментів здобувачі освіти знайомляться з фундаментальними проблемами фізики та способами їх розв'язання, що сприяє формуванню наукового стилю мислення.

Подібні підходи ґрунтуються на сучасній концепції фізичної освіти, відповідно до якої фізика розглядається як важливий компонент загальної культури людини та важливий чинник розвитку суспільства. Науковці (О. І. Ляшенко, В. П. Сергієнко, М. І. Шут та ін.) наголошують на необхідності формування в здобувачів освіти знань про основи фундаментальної фізики, розуміння цілісної наукової картини світу, оволодіння методами наукового пізнання та набуття досвіду застосування фізичних знань на практиці. Використання віртуальних експериментів дозволяє ефективно реалізувати ці завдання, оскільки поєднує теоретичні знання з практичним дослідженням явищ.

У процесі переходу до нової моделі фізичної освіти, яка передбачає відхід від традиційного пояснювально-ілюстративного навчання до пошуково-дослідницьких методів, особливою значення набуває управління пізнавальною діяльністю здобувачів освіти. Дослідники підкреслюють, що ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від того, наскільки цілеспрямовано організовано контроль, корекцію та регулювання навчальної діяльності. Важливо, щоб зовнішнє педагогічне керівництво поступово переходило у внутрішню саморегуляцію навчальної діяльності здобувачів освіти. Використання віртуальних лабораторій створює сприятливі умови для такого переходу, оскільки здобувачі освіти можуть самостійно планувати дослідження, змінювати параметри експерименту та аналізувати результати.

Кінцевою метою ефективного педагогічного контролю є формування здатності здобувачів освіти до самостійного навчання та самоосвіти. Особливої ефективності така діяльність набуває під час виконання лабораторних і дослідницьких робіт у віртуальному середовищі. Проведення експериментів не після вивчення теми, а на етапі відкриття нових закономірностей дозволяє реалізувати евристичний підхід до навчання. Віртуальні лабораторії дають змогу моделювати фізичні явища, змінювати параметри досліду та отримувати результати, що сприяє глибшому розумінню матеріалу.

Для підвищення ефективності навчання фізики важливо забезпечити оптимальне поєднання різних видів навчального експерименту. Поряд із традиційними лабораторними роботами доцільно активно використовувати віртуальні експерименти, які можуть значно розширити можливості навчального процесу. Вони дозволяють виконувати дослідження навіть за відсутності спеціального обладнання, повторювати досліди необмежену кількість разів та аналізувати результати. Існує безліч середовищ для створення або демонстрації вже готових моделей фізичних процесів чи явищ. Одне з таких середовищ РНЕТ [3] *рис. 1*. Метою таких демонстрацій є розвиток творчої діяльності здобувачів освіти і формування дослідницьких умінь.

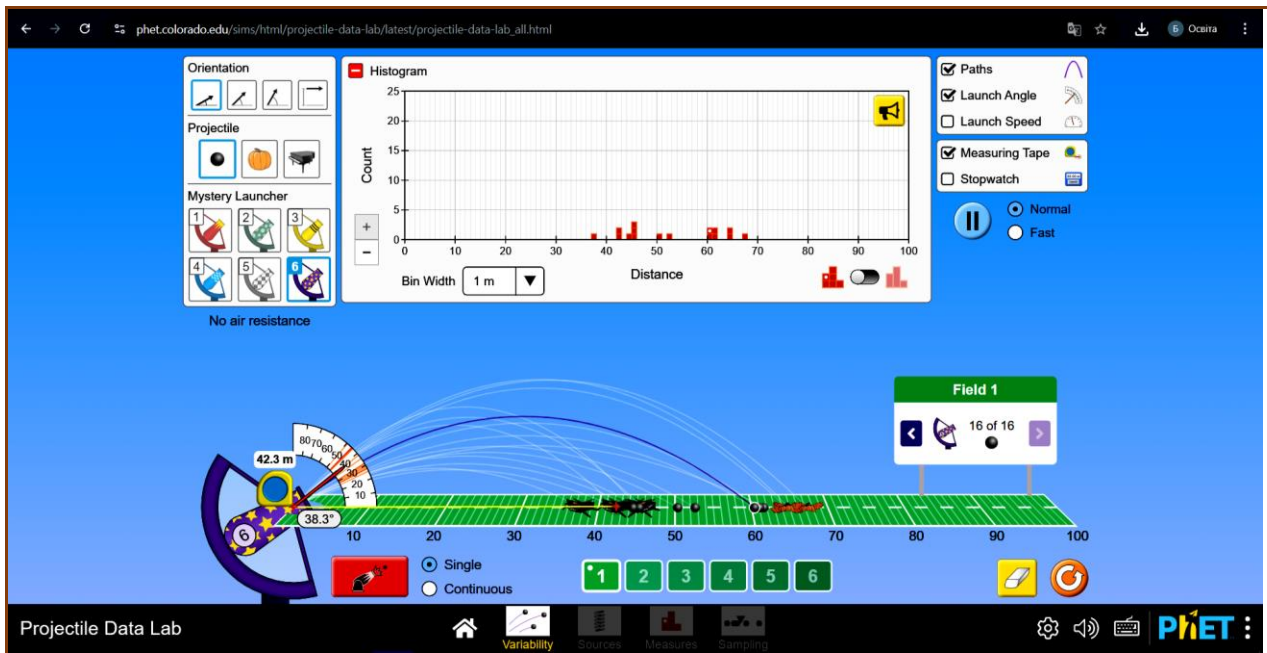

Рис. 1. Рух тіла під дією сили тяжіння. PhET

Виконання віртуальних експериментів здобувачами освіти вдома перед проведенням реального експерименту у фізичному кабінеті сприяють кращому розумінню суті фізичних явищ та розумінню їх закономірностей. У віртуальному середовищі можна змінювати параметри експерименту, які змінити неможливо через особливості реального фізичного обладнання. Це сприяє впевненій та спокійній діяльності учнів в класі, зокрема, під час роботи з дорогим або чутливим до пошкоджень фізичним обладнанням [2].

Під час виконання віртуальних фізичних експериментів у здобувачів освіти формуються такі навички: планування експериментального дослідження фізичних явищ; самостійне виконання дослідів у віртуальному середовищі; зміна параметрів моделі для отримання більш точних результатів; опрацювання результатів експерименту та їх математичний аналіз; визначення можливих похибок та оцінювання достовірності результатів; формулювання висновків на основі проведеного дослідження.

Організація такої діяльності повинна здійснюватися системно, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти. На початкових етапах доцільно надавати більш детальні інструкції щодо виконання віртуальних лабораторних робіт, поступово переходячи до самостійного планування досліджень здобувачами освіти. Педагогічний досвід свідчить, що використання такого підходу значно підвищує рівень засвоєння теоретичного матеріалу та сприяє реалізації діяльнісного підходу до навчання фізики.

Висновки. Використання віртуальних фізичних експериментів у сучасному освітньому процесі є важливим засобом підвищення ефективності навчання фізики та розвитку пізнавальної активності здобувачів освіти. Впровадження цифрових технологій у навчальний процес сприяє формуванню цілісного наукового світогляду, розвитку дослідницьких умінь, логічного та творчого мислення учнів. Віртуальні лабораторії дозволяють моделювати складні фізичні явища, проводити експерименти за відсутності необхідного обладнання, змінювати параметри дослідів та аналізувати отримані результати. Таким чином, поєднання традиційних лабораторних робіт із віртуальними експериментами дозволяє розширити можливості навчального процесу, підвищити інтерес здобувачів освіти до фізики та забезпечити фор-

мування дослідницьких компетентностей, необхідних для успішної діяльності в умовах сучасного технологічного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поведа Т.П., Поведа Р.А. Формування цифрової компетентності майбутнього вчителя фізики в умовах цифровізації освітнього процесу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія Педагогічна*, 2024, 30: 138-144.
2. Слободяник О.В. Комп'ютерні моделі як засіб активізації пізнавальної діяльності на уроках фізики. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2018, 169: 140-144.
3. PhET Interactive Simulations. PhET Interactive Simulations. URL: <https://phet.colorado.edu>

Отримано: 14.04.2026

Роман СЕМЕНЮК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності А 4 Фізика та астрономія

Науковий керівник: **Олег ПАНЧУК**
кандидат педагогічних наук, доцент

STEM-ОСВІТА ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексний аналіз STEM-освіти як одного з пріоритетних напрямів модернізації шкільної фізичної освіти. Розкрито сутність STEM-підходу, його дидактичні та методичні засади, визначено роль фізики як фундаментальної науки в реалізації STEM-навчання. Наголошено на необхідності вдосконалення методичної підготовки вчителів фізики до впровадження STEM-підходу в освітній процес.

Ключові слова: STEM-освіта, шкільна фізична освіта, інтегроване навчання, компетентнісний підхід, міжпредметні зв'язки.

Актуальність теми. Сучасні соціально-економічні та технологічні зміни зумовлюють потребу в оновленні змісту та методів шкільної освіти. Особливої актуальності набуває підготовка здобувачів освіти до життя в умовах науково-технічного прогресу, цифровізації та інноваційного розвитку суспільства. У цьому контексті STEM-освіта розглядається як ефективний інструмент формування в учнів цілісної наукової картини світу, здатності застосовувати знання на практиці та розв'язувати комплексні проблеми.

Актуальність впровадження STEM-освіти у шкільну фізичну освіту зумовлена необхідністю формування в учнів не лише предметних знань, але й ключових компетентностей, таких як критичне мислення, уміння розв'язувати проблеми, працювати в команді та застосовувати знання у практичній діяльності.

Фізика як базова природнича наука має значний потенціал для реалізації STEM-підходу, оскільки поєднує теоретичні знання з експериментальною, дослідницькою та прикладною діяльністю. Саме тому питання впровадження STEM-освіти в систему шкільної фізичної освіти потребує ґрунтовного науково-методичного осмислення.

Мета публікації. Метою статті є обґрунтування ролі STEM-освіти як сучасного напрямку розвитку шкільної фізичної освіти, визначення її основних характеристик, переваг та особливостей впровадження у навчальний процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. STEM-освіта (Science, Technology, Engineering, Mathematics) передбачає інтегроване навчання природничих наук, технологій, інженерії та математики з орієнтацією на практичне застосування знань. Її головною метою є формування в учнів ключових компетентностей XXI століття: критичного та системного мислення, креативності, комунікативних умінь, здатності до командної роботи та самостійного навчання.

На відміну від традиційного предметного навчання, STEM-освіта ґрунтується на між-дисциплінарному підході, який дозволяє розглядати навчальні проблеми комплексно. Вона активно використовує проєктну та дослідницьку діяльність, моделювання, експеримент, роботу з цифровими технологіями. Такий підхід узгоджується з засадами компетентнісної освіти, задекларованими в концепції Нова українська школа [1].

Фізика відіграє ключову роль у STEM-освіті, оскільки є науковою основою багатьох технологічних і інженерних рішень. Вивчення фізичних явищ і законів сприяє формуванню в учнів причинно-наслідкового мислення, умінь аналізувати процеси та робити обґрунтовані висновки.

У межах STEM-підходу фізика перестає бути суто теоретичною дисципліною й набуває прикладного характеру. Здобувачі освіти залучаються до виконання практичних завдань, створення моделей, розроблення простих інженерних конструкцій, проведення експериментів із використанням сучасного обладнання та цифрових інструментів. Це підвищує мотивацію до навчання та сприяє глибшому розумінню навчального матеріалу [3].

Однією з ключових ознак STEM-освіти є інтеграція фізики з іншими навчальними предметами. Найтісніший зв'язок фізика має з математикою, яка забезпечує апарат кількісного аналізу та моделювання фізичних процесів. Інформатика сприяє розвитку навичок програмування, обробки даних, використання симуляцій і віртуальних лабораторій.

Технологічна та інженерна складові STEM-освіти реалізуються через проєктну діяльність, у процесі якої учні застосовують фізичні знання для розв'язання практичних завдань: конструювання моделей, дослідження енергоефективності, створення простих пристроїв. Така інтеграція забезпечує формування цілісного бачення світу та практичну спрямованість навчання.

Використання STEM-підходу в навчанні фізики відкриває широкі дидактичні можливості. По-перше, воно сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів через залучення їх до досліджень і проєктів. По-друге, STEM-освіта створює умови для диференціації та індивідуалізації навчання, оскільки дозволяє враховувати інтереси та здібності здобувачів освіти [2].

Крім того, STEM-навчання сприяє формуванню в учнів навичок командної роботи, відповідальності за результат спільної діяльності, уміння презентувати власні ідеї. Усе це підвищує якість фізичної освіти та готує учнів до подальшого професійного самовизначення у сфері природничих і технічних наук.

Попри значний потенціал STEM-освіти, її впровадження в шкільну практику супроводжується певними труднощами. Серед основних проблем можна виокремити недостатню матеріально-технічну базу, обмежений час на реалізацію інтегрованих проєктів, а також потребу в підвищенні методичної компетентності вчителів фізики [2].

Перспективи розвитку STEM-освіти у шкільному курсі фізики пов'язані з оновленням навчальних програм, створенням STEM-лабораторій, розробленням інтегрованих навчальних матеріалів і системною підготовкою педагогічних кадрів. Важливу роль у цьому процесі відіграє підтримка з боку держави та міжнародних освітніх організацій, зокрема UNESCO [3].

Висновки. Отже, STEM-освіта є сучасним і перспективним напрямом розвитку шкільної фізичної освіти, що відповідає викликам сьогодення та потребам суспільства. Її впрова-

дження сприяє підвищенню мотивації учнів до вивчення фізики, формуванню ключових і предметних компетентностей, розвитку наукового та інженерного мислення.

Фізика як базова STEM-дисципліна має значний потенціал для інтеграції з іншими навчальними предметами та реалізації практико-орієнтованого навчання. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення методик організації STEM-уроків з фізики та підготовку вчителів до роботи в умовах STEM-освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку*: матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. Київ, 2019. С. 20-26.
2. Воронкін О.С. STEM як один із напрямків інноваційного розвитку вітчизняної освіти. *Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 18-25 квітня 2016 р., м. Запоріжжя. URL: <https://vseosvita.ua/library/stem-ak-odin-iz-napramkiv-innovacijnogo-rozvitku-vitciznanoi-osviti-296421.html>
3. Професії майбутнього, які виникнуть у найближчі 20 років / [Електронний ресурс]. URL: https://24tv.ua/economy/nayaktualnishi-profesiyiyaki-spetsialisti-budut-zaroblyati-naybilshe_n2422547

Отримано: 14.04.2026

Леонід СМОТРИКОВСЬКИЙ

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня 4 року навчання спеціальності 122 Комп'ютерні науки

*Науковий керівник: Марина МЯСТКОВСЬКА
кандидат педагогічних наук*

ПРОЄКТУВАННЯ АРХІТЕКТУРИ ТА БАЗИ ДАНИХ РОЗПОДІЛЕНОЇ СИСТЕМИ СТУДЕНТСЬКОГО ПОРТФОЛІО З ВИКОРИСТАННЯМ ПАТЕРНУ MVVM

У статті розглянуто процес проектування архітектури згідно паттерну MVVM та документо-орієнтованої бази даних для розподіленої системи студентського портфоліо. Серверна частина система реалізована за допомогою хмарного сервісу Firebase. Кросплатформність клієнтської частини забезпечує фреймворк Flutter для мови Dart.

Ключові слова: *MVVM, Flutter, Dart, Firebase, база даних.*

Актуальність теми. В умовах сучасного ринку праці однією з головних проблем працевлаштування випускників закладів вищої освіти є відсутність релевантного практичного досвіду. З іншого боку, громадські організації, волонтерські ініціативи та стартапи часто потребують молодих фахівців для реалізації проєктів. Існує необхідність у створенні єдиної інформаційної платформи, яка б об'єднала замовників та студентів, дозволяючи першим знаходити виконавців, а другим – формувати цифрове портфоліо реальних навичок та виконаних проєктів. Створення такої розподіленої системи вимагає ретельного проектування архітектури для забезпечення роботи в режимі реального часу, безпеки персональних даних та стійкості до навантажень.

Метою публікації є виклад основного матеріалу дослідження проектування архітектури та документо-орієнтованої бази даних для мобільної платформи студентського портфоліо, а також обґрунтувати переваги використання патерну MVVM у поєднанні з технологіями Flutter та Firebase.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес створення даного проекту розпочався з вибору оптимального технологічного стека, який би відповідав сучасним вимогам до розробки програмного забезпечення. Головними критеріями стали швидкість розгортання, економічна доцільність та можливість легкого масштабування.

Для реалізації серверної частини було обрано хмарну платформу Firebase. Її використання дозволяє уникнути значних витрат часу та ресурсів на розробку власної серверної інфраструктури з нуля. Завдяки багатому готовому функціоналу (система автентифікації Firebase Auth, бази даних, хостинг) та гнучкій системі тарифікації (модель «плати за те, скільки використав» з безкоштовними лімітами), Firebase є найбільш економічно доцільним рішенням для швидкого запуску продукту.

Клієнтську частину системи реалізовано на базі кросплатформного фреймворку Flutter. Цей вибір обґрунтований його повною та нативною сумісністю з екосистемою Firebase, оскільки обидві технології розробляються компанією Google. Крім того, Flutter забезпечує можливість швидкого масштабування: написання єдиної кодової бази дозволяє одночасно компілювати додаток для мобільних платформ та веб, що суттєво пришвидшує вихід продукту на ринок.

При проектуванні архітектури Flutter-додатка було застосовано патерн MVVM (Model-View-ViewModel), який є стандартом для розробки на цьому фреймворку. Він забезпечує чітке розділення відповідальності та відокремлює візуальний інтерфейс від бізнес-логіки:

1. Model:

- Models – класи даних EmployerModel, StudentModel, ProjectModel, що описують структуру предметної області та містять методи серіалізації та десеріалізації (перетворення JSON у об'єкти Dart).
- Repositories – класи, що виступають єдиним джерелом істини для ViewModel. Вони отримують дані від сервісів, конвертують їх у відповідні моделі, обробляють помилки бази даних та керують транзакціями.
- Services – низькорівневі класи абстракції, які відповідають виключно за конфігурацію та безпосередній зв'язок із зовнішніми системами (API, хмарними платформами) і не містять бізнес-правил додатку.

2. ViewModel – класи для бізнес-логіки, який керує станом екрану, валідує дані та спілкується з базою даних.

3. View – класи для опису користувацького інтерфейсу, який реагує на дії користувача та відображає актуальний стан.

Для збереження даних використовується документо-орієнтована база даних Cloud Firestore. Логічна структура бази розділена на три основні колекції: students (дані студентів), employers (дані замовників) та projects (дані проєктів).

Візуалізація моделі даних подана у формі адаптованої діаграми «сутність-зв'язок» (рис. 1). Оскільки обрана база даних Cloud Firestore не підтримує класичних реляційних зв'язків, архітектура базується на принципі часткової денормалізації. Для підвищення швидкодії та оптимізації кількості звернень до сервера, зв'язки між сутностями реалізовано шляхом збереження вкладених масивів безпосередньо всередині батьківських документів.

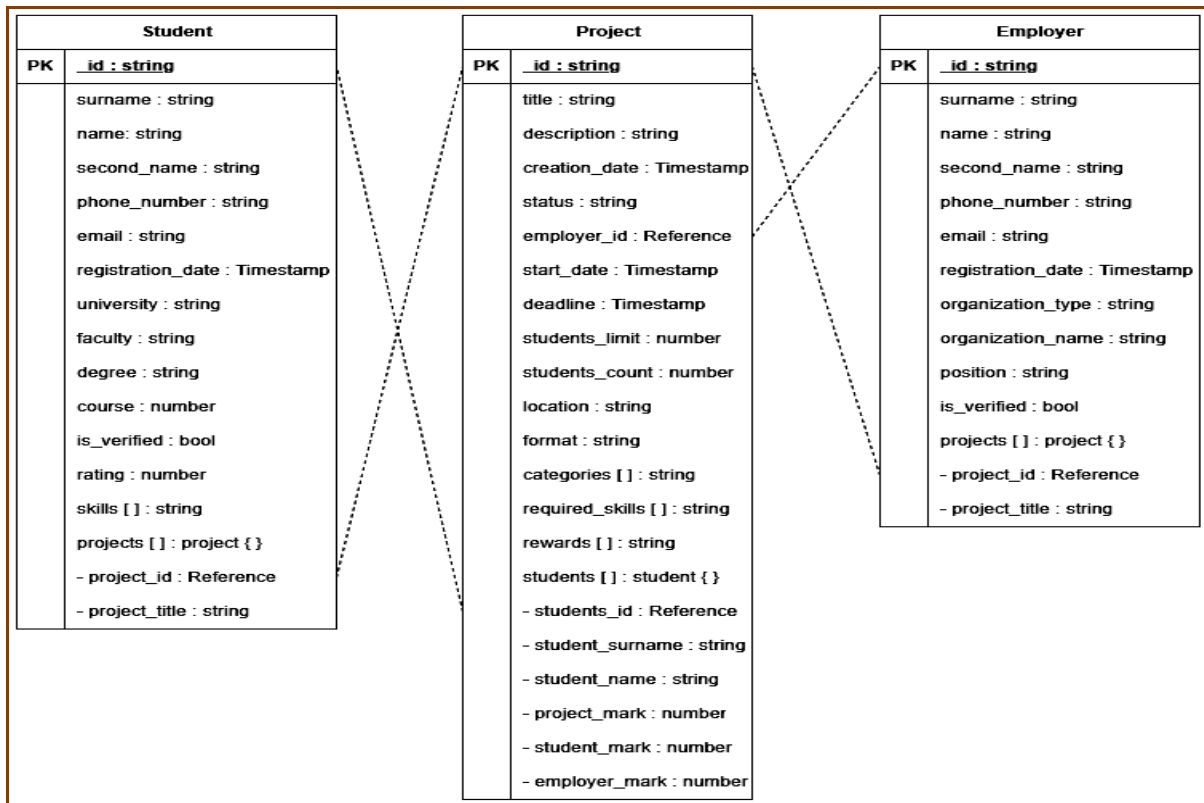

Рис. 1. Діаграма «сутність-зв'язок»

З метою оптимізації продуктивності та зменшення кількості платних звернень до сервера, а саме читань бази даних, у системі застосовано метод часткової денормалізації. Замість того, щоб генерувати складні N+1 запити для завантаження деталей кожного проекту в профілі користувача, ключова інформація про проєкт (ідентифікатор та назва) дублюється безпосередньо всередині масивів у документах студентів та замовників.

Висновки. Результати цього дослідження, зокрема спроектована структура бази даних та застосування патерну MVVM, можуть стати надійною основою для швидкого створення повноцінної системи студентського портфоліо та її подальшого масштабування. Гнучкість запропонованої архітектури дозволяє безперешкодно додавати інший функціонал у майбутньому – наприклад, вбудований месенджер для спілкування замовників зі студентами або систему push-сповіщень. Адже можливість швидкої адаптації коду під нові бізнес-вимоги, зручність підтримки та стабільний доступ до цифрового портфоліо є ключовими факторами успіху при розробці та впровадженні подібних додатків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Add Firebase to your Flutter app. URL: <https://firebase.google.com/docs/flutter/setup?platform=android> (дата звернення: 15.02.2026)
2. Flutter documentation. URL: <https://surli.cc/xmhtud> (дата звернення: 11.02.2026)
3. Guide to app architecture. URL: <https://docs.flutter.dev/app-architecture/guide> (дата звернення: 18.02.2026)
4. Introduction to Model View Model (MVVM). URL: <https://www.geeksforgeeks.org/websites-apps/introduction-to-model-view-view-model-mvvm/> (дата звернення: 22.02.2026)

Отримано: 14.04.2026

СЕКЦІЯ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Ростислав БИКОВ

здобувач другого рівня вищої освіти 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Фізична культура)

Валерія ЗУБАЛЬ

здобувачка першого рівня вищої освіти 3 року навчання спеціальності 035 Філологія

Науковий керівник: Майя ЗУБАЛЬ

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СПОРТИВНОГО ВІДБОРУ ТА ПІДГОТОВКИ СПОРТИВНОГО РЕЗЕРВУ У ВІЛЬНІЙ БОРТЬБІ

У статті розглянуто теоретико-методичні аспекти спортивного відбору та підготовки спортивного резерву у вільній боротьбі. Проаналізовано основні підходи до визначення перспективності юних спортсменів, охарактеризовано критерії та етапи спортивного відбору. Визначено значення морфофункціональних, фізичних, психофізіологічних та техніко-тактичних показників у процесі відбору спортсменів. Також розкрито особливості підготовки спортивного резерву у системі багаторічного тренувального процесу. З'ясовано, що ефективність підготовки майбутніх борців значною мірою залежить від комплексного використання педагогічних, медико-біологічних і психологічних методів відбору та раціонального планування тренувального процесу.

Ключові слова: *вільна боротьба, спортивний відбір, спортивний резерв, багаторічна підготовка, юні спортсмени, тренувальний процес.*

Сучасний розвиток спорту вищих досягнень характеризується значним зростанням конкуренції, що зумовлює необхідність удосконалення системи підготовки спортсменів. Одним із ключових чинників успішного виступу спортсменів на міжнародній арені є ефективна система спортивного відбору та підготовки спортивного резерву. Особливого значення це питання набуває у спортивних єдиноборствах, зокрема у вільній боротьбі, де високі результати значною мірою залежать від індивідуальних морфологічних, функціональних та психофізіологічних особливостей спортсмена.

Спортивний відбір є складним педагогічним процесом, що передбачає визначення найбільш перспективних дітей і підлітків для занять певним видом спорту. У вільній боротьбі відбір базується на оцінці фізичних якостей, координаційних здібностей, швидко-силового показників, витривалості, а також психологічних характеристик спортсмена.

Важливу роль у формуванні висококваліфікованих борців відіграє система багаторічної підготовки, яка включає етапи початкової підготовки, попередньої базової підготовки, спеціалізованої базової підготовки та підготовки до вищих спортивних досягнень. На кож-

ному з цих етапів застосовуються відповідні методи тренування, що спрямовані на розвиток необхідних фізичних і техніко-тактичних якостей.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у галузі спортивної підготовки, питання оптимізації процесу відбору та формування спортивного резерву у вільній боротьбі потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження – проаналізувати теоретико-методичні аспекти спортивного відбору та підготовки спортивного резерву у вільній боротьбі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми спортивного відбору у єдиноборствах.
2. Визначити основні критерії та етапи спортивного відбору у вільній боротьбі.
3. Охарактеризувати особливості підготовки спортивного резерву в системі багаторічного тренувального процесу.

Виклад основного матеріалу. Спортивний відбір є системою організаційних та педагогічних заходів, спрямованих на виявлення осіб, які мають найбільші передумови для досягнення високих результатів у конкретному виді спорту. У процесі відбору враховуються морфологічні особливості організму, рівень розвитку фізичних якостей, функціональні можливості та психічні характеристики спортсмена.

У вільній боротьбі важливе значення мають такі фізичні якості, як сила, швидкість, витривалість, спритність і координація рухів. Особливу роль відіграють швидкісно-силові здібності, що забезпечують ефективне виконання технічних прийомів та боротьбу в динамічних умовах поєдинку.

Науковці виділяють декілька основних критеріїв спортивного відбору:

- морфологічні показники (зріст, маса тіла, пропорції тіла);
- функціональні показники (стан серцево-судинної та дихальної систем);
- рівень розвитку фізичних якостей;
- координаційні здібності;
- психологічна стійкість та мотивація до занять спортом.

Комплексне врахування цих критеріїв дозволяє підвищити ефективність процесу відбору та забезпечити підготовку перспективних спортсменів.

Етапи спортивного відбору

У системі підготовки борців виділяють декілька етапів спортивного відбору.

Первинний відбір здійснюється на початковому етапі занять спортом і передбачає виявлення дітей, які мають загальні передумови до занять боротьбою. На цьому етапі оцінюється рівень фізичної підготовленості, рухові здібності та стан здоров'я.

Попередній відбір проводиться на етапі початкової спортивної підготовки та спрямований на визначення дітей, які мають найбільші перспективи для подальшого вдосконалення. У процесі відбору використовуються спеціальні тести для визначення сили, швидкості, витривалості та координації.

Основний відбір відбувається на етапі спеціалізованої підготовки. На цьому етапі особлива увага приділяється оцінці техніко-тактичної майстерності, психологічної стійкості та результатів виступів на змаганнях.

Підготовка спортивного резерву у вільній боротьбі здійснюється у системі багаторічного тренувального процесу, що передбачає поступове підвищення обсягів та інтенсивності фізичних навантажень.

На етапі початкової підготовки основна увага приділяється розвитку загальної фізичної підготовленості, формуванню базових рухових навичок та ознайомленню з основними елементами техніки боротьби.

На наступних етапах тренувальний процес набуває більш спеціалізованого характеру. Значна увага приділяється розвитку швидко-силових якостей, удосконаленню техніко-тактичної майстерності, а також формуванню психологічної стійкості спортсменів.

Важливим компонентом підготовки спортивного резерву є участь спортсменів у змаганнях, що дозволяє оцінити рівень їх підготовленості та сформувати змагальний досвід.

Висновки

1. Спортивний відбір у вільній боротьбі є важливим елементом системи підготовки спортсменів і передбачає комплексну оцінку морфологічних, функціональних, фізичних та психологічних показників.

2. Ефективність процесу відбору значною мірою залежить від використання науково обґрунтованих критеріїв та методів оцінювання перспективності спортсменів.

3. Підготовка спортивного резерву у вільній боротьбі здійснюється у системі багаторічного тренувального процесу, що передбачає послідовне вдосконалення фізичних, технічних та тактичних якостей спортсменів.

4. Удосконалення системи спортивного відбору та підготовки резерву сприятиме підвищенню рівня підготовленості спортсменів і досягненню високих результатів на національних та міжнародних змаганнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Платонов В.М. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Загальна теорія і її практичні застосування. Київ: Олімпійська література, 2015. 752 с.
2. Бойко В.Ф. Спортивна боротьба: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичного виховання і спорту. Київ: Олімпійська література, 2012. 304 с.
3. Платонов В.Н., Булатова М.М. Фізична підготовка спортсмена. Київ: Олімпійська література, 2018. 320 с.

Отримано: 10.04.2026

Ольга КАЛЬНИЦЬКА

здобувачка другого рівня вищої освіти 1 року навчання спеціальності А4 Середня освіта (Фізична культура і спорт)

Науковий керівник: Микола ПРОЗАР

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто особливості фізичного розвитку та формування рухових якостей дітей раннього і дошкільного віку, а також визначено ефективні підходи до організації фізичного виховання з урахуванням морфофункціональної зрілості, індивідуальних темпів розвитку та потреби дитини в руховій активності.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, рухова активність, дошкільний вік.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції у сфері фізичного виховання дітей засвідчують наявність суперечності між об'єктивною значущістю раннього віку для формування рухових здібностей і недостатнім рівнем науково обґрунтованого та індивідуалізованого підходу до організації рухової діяльності дошкільників [2; 3]. Попри визнання того, що саме в цей період закладається фундамент фізичного розвитку та базових рухових якостей, у практиці фізичного виховання нерідко застосовуються уніфіковані методики, які не враховують морфофункціональну зрілість, темпи індивідуального розвитку та психофізіологічні особливості дітей [1].

Додатковою проблемою є нерівномірність розвитку рухових функцій у процесі онтогенезу, що ускладнює визначення оптимальних навантажень і засобів навчання рухам [4]. Водночас недостатньо уваги приділяється ролі центральної нервової системи, сенсорних механізмів і нервово-м'язової регуляції у формуванні координаційних здібностей, швидкості та сили в ранньому віці [5].

Суттєвим чинником також виступає зниження рівня рухової активності дітей у сучасних умовах, що призводить до порушення гармонійного фізичного розвитку, зокрема дисбалансу між масою тіла та зростом, а також зниження функціональних можливостей організму [1; 2]. Це актуалізує необхідність перегляду підходів до фізичного виховання з урахуванням природної потреби дитини в русі.

Таким чином, проблема полягає у необхідності наукового обґрунтування та впровадження ефективних підходів до фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку, які б враховували вікові та індивідуальні особливості розвитку, забезпечували оптимальний рівень рухової активності та сприяли гармонійному формуванню фізичних якостей [3; 6].

Мета та завдання дослідження – полягають у теоретичному обґрунтуванні особливостей фізичного розвитку та формування рухових якостей дітей раннього і дошкільного віку, а також визначенні ефективних підходів до організації фізичного виховання з урахуванням морфофункціональної зрілості, індивідуальних темпів розвитку та потреби дитини в руховій активності.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури, синтез, систематизація та порівняння.

Обговорення результатів дослідження. У ранньому дитинстві закладаються базові передумови здоров'я, гармонійного фізичного розвитку та оволодіння основними руховими

вміннями. Саме в цей період формується фундамент фізичних якостей, який у подальшому визначає рівень рухової підготовленості людини [2; 6]. Тому фізичне виховання дитини посідає ключове місце у структурі її всебічного розвитку.

Розвиток рухових функцій у процесі онтогенезу відбувається нерівномірно та має хвилеподібний характер [4]. Вирізняються два періоди інтенсивного приросту: перший – від народження до завершення дошкільного віку, другий – у підлітковому та юнацькому віці. Якщо раніше основну увагу дослідників було зосереджено на другому етапі, що пов'язано зі спортивною діяльністю та оцінкою фізичної придатності, то нині дедалі більшого значення набуває вивчення саме раннього періоду розвитку [3].

Ефективність навчання рухам у дітей визначається відповідністю педагогічних засобів рівню їхньої морфофункціональної зрілості [5]. У цьому контексті особливу роль відіграє стан центральної нервової системи, нервово-м'язового апарату та сенсорних систем, які забезпечують формування сили, швидкості, координації та гнучкості – базових компонентів рухової діяльності [4; 5].

Фізичне виховання як цілеспрямований педагогічний процес має враховувати не лише вікові особливості, а й індивідуальні характеристики розвитку дитини, зокрема функціональну асиметрію [3]. Водночас воно повинно забезпечувати повне задоволення природної потреби організму в руховій активності [2].

У ранньому віці триває інтенсивний розвиток органів і функціональних систем, удосконалюються їхні функції, підвищується адаптаційна здатність організму до умов довкілля [1]. Формуються фізіологічні вигини хребта, зміцнюються м'язи та кісткова система, розширюється спектр рухової активності. Важливою особливістю цього періоду є опанування ходьби, що суттєво впливає на загальний психофізичний розвиток.

Близько трьох років дитина демонструє зростання самостійності та координації рухів. Вона впевнено пересувається, долає перешкоди, утримує рівновагу, активно бігає, виконує прості дії з м'ячем і намагається відтворювати рухи дорослих у грі [2].

У віці 3–4 років темпи фізичного розвитку дещо знижуються: збільшення маси тіла та зросту відбувається поступово. Водночас зміцнюється кісткова тканина, тривають процеси окостеніння, активно розвивається нервова система. Діти починають взаємодіяти в колективних іграх, у яких удосконалюються базові рухи – ходьба, біг, стрибки, лазіння та метання, що сприяє формуванню узгодженості рухових дій [6].

На четвертому році життя зберігається стабільна динаміка фізичного розвитку: маса тіла та зріст поступово зростають. За достатнього рівня рухової активності спостерігається гармонійний розвиток, тоді як її дефіцит може призводити до дисбалансу між масою та зростом [1]. У цей період удосконалюється дихальна система, зростає життєва ємність легень, що створює передумови для підвищення витривалості.

До п'яти років пропорції хребта дитини наближаються до дорослих показників, хоча процес росту та морфологічного дозрівання триває ще протягом тривалого часу [3].

Висновки

1. Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що ранній та дошкільний вік є критично важливим етапом формування основ здоров'я, фізичного розвитку та базових рухових якостей дитини. Саме в цей період закладається фундамент подальшої рухової підготовленості, що обумовлює необхідність цілеспрямованого й науково обґрунтованого підходу до фізичного виховання.

2. Встановлено, що розвиток рухових функцій має нерівномірний і гетерохронний характер, що потребує диференційованого підбору засобів і методів фізичного виховання відповідно до вікових та індивідуальних особливостей дітей. Ефективність формування рухових умінь значною мірою залежить від рівня морфофункціональної зрілості, стану центральної нервової системи, нервово-м'язового апарату та сенсорних систем.

3. Обґрунтовано, що організація фізичного виховання повинна базуватися на врахуванні не лише вікових характеристик, а й індивідуальних особливостей розвитку, включаючи функціональну асиметрію та темпи біологічного дозрівання. Водночас ключовою умовою ефективності є забезпечення достатнього рівня рухової активності, що відповідає природним фізіологічним потребам дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варяниченко Л. Формування основ здорового способу життя у дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка, психологія*. 2020. Вип. 2(49). С. 98–104.
2. Гулюк Н.О. Сучасні підходи до організації фізичного виховання дітей у закладах дошкільної освіти України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2024. Вип. 3 (175). С. 45–50.
3. Кошель А.П., Рябченко А.В., Хаблова М.О. Фізичне виховання дітей дошкільного віку як основа формування здоров'я сучасного суспільства. *Грааль науки*. 2021. № 5. С. 277–279.
4. Мацола К.В. Організаційно-методичні засади систем фізичного виховання дітей дошкільного віку в європейських країнах: дис. ... д-ра філософії: 017 Фізична культура і спорт. Дніпро, 2025. 250 с.
5. Москаленко Н., Микитчик О. Методичні основи фізичного виховання дітей дошкільного віку засобами спортивних ігор. *Спортивні ігри*. 2022. № 4(26). С. 28–39.
6. Пангелова Н.Є. Організаційно-методичні особливості фізичного виховання дітей дошкільного віку в зарубіжних країнах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2025. № 2. С. 15–22.

Отримано: 10.04.2026

Анна КОРОБЧУК

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності І7 Терапія та реабілітація

Науковий керівник: **Ростислав ЧАПЛІНСЬКИЙ**

кандидат медичних наук, доцент

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ТА ТРАВМАХ ПЛЕЧОВОГО СУГЛОБА

У статті здійснено комплексний теоретичний аналіз проблеми фізичної реабілітації після травм плечового суглоба. Розглянуто анатомо-функціональні особливості плечового суглоба, що обумовлюють його високу вразливість до травм. Проаналізовано сучасні наукові підходи до відновлення функціонального стану верхньої кінцівки, включаючи кінезіотерапію, фізіотерапевтичні методи та інноваційні засоби реабілітації. Значну увагу приділено патофізіологічним змінам, що виникають унаслідок травм, а також принципам побудови індивідуалізованих програм відновлення. Доведено, що комплексна та поетапна фізична реабілітація забезпечує ефективне відновлення рухливості, зменшення больового синдрому та підвищення якості життя пацієнтів.

Ключові слова: плечовий суглоб, травма, фізична реабілітація, кінезіотерапія, відновлення функцій.

Постановка проблеми. Проблема травматизму опорно-рухового апарату залишається однією з актуальних у сучасній медицині та фізичній терапії. Особливе місце серед таких ушкоджень займають травми плечового суглоба, що обумовлено його складною анатомічною будовою та значною рухливістю. Плечовий суглоб забезпечує широкий спектр рухів верхньої кінцівки, що, з одного боку, є необхідним для виконання повсякденних і професійних завдань, а з іншого – підвищує ризик його ушкодження. Відповідно до статистики ВООЗ, частота травматичних ушкоджень ПС становить від 16 % до 45 % всіх ушкоджень м'яких структур великих суглобів [3].

Унаслідок травм плечового суглоба відбувається порушення не лише локальної функції, але й загальної рухової активності людини. Пацієнти часто стикаються з болем, обмеженням амплітуди рухів, зниженням м'язової сили та координації. У складних випадках можливий розвиток хронічної нестабільності або контрактур, що суттєво впливає на якість життя та працездатність.

Травми плечового пояса мають бімодальний розподіл за віком і статтю, травми плечового пояса найчастіше зустрічаються у чоловіків молодшого віку та у жінок похилого віку [4].

До травм плечового пояса належать травми від легких забоїв м'яких тканин, які піддаються консервативному лікуванню, до складних поєднаних переломів і пошкоджень м'яких тканин, які вимагають іммобілізації як плечового суглоба, так і всієї пошкодженої кінцівки, або екстренного хірургічного втручання. Вибір лікувальної стратегії при цьому захворюванні залежить від ступеня пошкодження м'язів та сухожилля. У процесі лікування пацієнтів із травмами плеча пріоритет віддається засобам фізичної терапії. При цьому основним завданням є своєчасне відновлення рухових функцій плеча, яке базується на застосуванні сучасних заходів фізичної терапії, що включають активну участь пацієнта в процесі лікування. Проте існує потреба у затвердженні стандартизованої схеми реабілітаційної допомоги, що заснована на застосуванні заходів фізичної терапії при переломовивихах проксимального відділу плечової кістки [8]. Крім того, на практиці підбір методів терапії часто є суб'єктивним і залежить скоріше від майстерності та підготовки фізичного терапевта.

Особливої актуальності проблема реабілітації хворих при травмі плечового суглоба набуває у зв'язку зі збільшенням кількості травм побутового та виробничого характеру, а також спортивних травм. Незважаючи на значний розвиток хірургічних методів лікування, саме фізична реабілітація є вирішальним етапом відновлення функціональної спроможності плечового суглоба, невчасне або неправильно організоване відновлення може призвести до тривалих ускладнень і навіть інвалідизації [1].

Отже, розробка ефективних програм відновлення є важливим завданням сучасної фізичної терапії.

Аналіз наукових досліджень. Проблема фізичної реабілітації хворих після травм плечового суглоба є предметом численних досліджень як у вітчизняній, так і в зарубіжній науковій літературі. Значна увага приділяється вивченню механізмів відновлення функціонального стану плечового суглоба, розробці ефективних програм фізичної терапії та оцінці їх результативності.

У працях українських науковців фізична реабілітація розглядається як невід'ємна складова комплексного лікування травм опорно-рухового апарату. У дослідженні Юшко Д.В., присвяченого питанням відновлення функції плечового суглоба, підкреслюється необхідність раннього початку реабілітаційних заходів. Автор наголошує на тому, що навіть ко-

роткотривала іммобілізація може призводити до розвитку контрактур та м'язової атрофії, а це може ускладнити процес подальшого відновлення [8].

Науковці Путьонний Ф. та Попадюха Ю. у своїх дослідженнях вивчають особливості фізичної реабілітації при нестабільності плечового суглоба. Вони стверджують, що зміцнення м'язів ротаторної манжети та відновлення пропріоцептивної чутливості є одним із ключових факторів успішного відновлення. Ці компоненти забезпечують стабільність суглоба та запобігають повторним травмам [5].

У своїх роботах Гноевий О.В. досліджує необхідність індивідуалізації програм фізичної терапії, тому що, на думку автора, стандартні підходи не завжди є ефективними, оскільки кожна травма має свої особливості, а функціональний стан пацієнтів може суттєво відрізнятися [4]. Отже, важливим є врахування вікових, фізичних та психологічних характеристик пацієнта.

Сучасні зарубіжні дослідження демонструють значний прогрес у розробці протоколів реабілітації після пошкоджень плечового суглоба. Kuhn J.E. у своїх дослідженнях пропонує використовувати систематизований підхід до консервативного лікування пошкоджень ротаторної манжети [10]. Автор акцентує на важливості правильно підібраної програми фізичних вправ, оскільки це може бути не менш ефективно, ніж хірургічне втручання у певних клінічних випадках.

У дослідженнях Wilk K.E. та співавторів розглядається проблема реабілітації спортсменів після травм плечового суглоба та важливість поетапного процесу реабілітації, який включає не лише відновлення сили та рухливості, але й формування правильних щоденних рухів. Основна частина дослідження містить розгляд питання використання функціональних вправ, які імітують специфічні рухи, характерні для певного виду спорту [11].

У роботах Ellenbecker T.S. розглядаються біомеханічні аспекти функціонування плечового суглоба та їх значення для реабілітації [9]. Автор зазначає, що порушення біомеханіки рухів може призводити до повторних травм, тому відновлення правильних рухів плечового суглоба є одним із ключових завдань фізичної терапії.

У багатьох дослідженнях також порушуються питання застосування сучасних технологій у реабілітації, зокрема, використання кінезіотейпування, нестабільних платформ та функціональних тренажерів, що дозволяє активізувати глибокі м'язи-стабілізатори та покращити координацію рухів.

Важливим є також питання термінів початку реабілітації. Більшість дослідників сходяться на думці, що ранній початок фізичної терапії сприяє кращим функціональним результатам, водночас обговорюється необхідність дотримання балансу між навантаженням і відпочинком для запобігання повторного травмування [6].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про те, що фізична реабілітація після травм плечового суглоба є складним багатокомпонентним процесом, ефективність якого залежить від поєднання різних методів, індивідуального підходу та дотримання принципів поступовості й системності. Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема оптимізації реабілітаційних програм залишається актуальною та потребує подальшого вивчення.

Мета роботи: теоретичне обґрунтування та узагальнення сучасних підходів до фізичної реабілітації після травм плечового суглоба, а також визначення ефективних методів відновлення функціонального стану верхньої кінцівки.

Виклад основного матеріалу. Плечовий суглоб є складною багатокомпонентною структурою, яка забезпечує найбільший обсяг рухів серед усіх суглобів людського організму, його унікальність полягає у поєднанні високої рухливості та відносно низької стабільності. Головка плечової кістки має значно більший розмір у порівнянні з суглобовою западиною лопатки, це створює передумови для виникнення нестабільності.

Важливу роль у забезпеченні стабільності відіграють м'які тканини, зокрема суглобова капсула, зв'язки та м'язи ротаторної манжети. До складу останньої входять надостний, підостний, малий круглий та підлопатковий м'язи, які виконують функцію динамічної стабілізації суглоба. Порушення їх функції, навіть незначне, призводить до зміни біомеханіки рухів і може стати причиною повторних травм [2].

З позицій фізичної реабілітації особливе значення має розуміння взаємодії плечового суглоба з іншими анатомічними структурами, зокрема лопаткою та грудною кліткою. Так званий скапуло-гумеральний ритм визначає скоординованість рухів плеча і лопатки, а його порушення є частою причиною функціональних розладів. Тому реабілітаційні програми повинні бути спрямовані не лише на локальне відновлення суглоба, але й на нормалізацію рухів усього плечового поясу.

Травми плечового суглоба супроводжуються складними патофізіологічними змінами, які охоплюють як локальні, так і системні процеси. У гострому періоді домінують запальні реакції, що проявляються болем, набряком та обмеженням рухливості. Біль виконує захисну функцію, однак водночас обмежує активність пацієнта, що може сприяти розвитку вторинних ускладнень. Якщо відсутнє адекватне лікування, тоді виникають структурні зміни у м'язовій тканині, зокрема атрофія та зниження еластичності. Також спостерігається порушення нервово-м'язової регуляції, що проявляється зниженням координації рухів та пропріоцепції. Це особливо важливо, оскільки пропріоцептивна недостатність значно підвищує ризик повторних травм [5].

Іншим важливим аспектом є формування патологічних рухових стереотипів. Пацієнти, намагаючись уникнути болю, змінюють звичні рухи, що призводить до неправильного розподілу навантаження та перевантаження інших структур, у подальшому це може викликати хронічний біль і дисфункцію.

Фізична реабілітація після травм плечового суглоба базується на поєднанні біомеханічних, фізіологічних та педагогічних принципів. Основною метою є не лише усунення симптомів, але й повне відновлення функціональної здатності верхньої кінцівки [7].

Одним із ключових методичних підходів є поетапність реабілітації. На кожному етапі визначаються конкретні завдання, які відповідають функціональному стану пацієнта. Важливим є також принцип індивідуалізації, що передбачає адаптацію програми до конкретних потреб пацієнта.

Сучасні концепції реабілітації підкреслюють необхідність активної участі пацієнта у процесі відновлення. Це сприяє формуванню мотивації та покращує результати лікування. Крім того, важливим є міждисциплінарний підхід, який передбачає співпрацю лікарів, фізичних терапевтів та інших спеціалістів.

Реабілітаційний процес після травм плечового суглоба умовно поділяється на кілька етапів, кожен з яких має свої особливості та цілі.

У гострому періоді основна увага приділяється зменшенню больового синдрому та запалення, застосовуються малоінвазивні методи, зокрема іммобілізація та пасивні рухи, важ-

ливим також є запобігання розвитку контрактур, що досягається за допомогою раннього включення легких вправ.

На етапі функціонального відновлення відбувається поступове відновлення амплітуди рухів, застосовуються активні вправи, які сприяють відновленню м'язової активності. Особливу увагу приділяють координації рухів та відновленню правильного рухового стереотипу.

Заключний етап характеризується переходом до більш інтенсивних навантажень. Основним завданням цього етапу є відновлення сили, витривалості та функціональної стабільності суглоба. Тому широко використовуються функціональні вправи, які максимально наближені до повсякденної або професійної діяльності пацієнта [3].

Кінезіотерапія займає провідне місце у системі фізичної реабілітації, оскільки вона базується на використанні дозованих фізичних вправ, які спрямовані на відновлення функції суглоба. Ефективність кінезіотерапевтичних вправ сприяє покращенню кровообігу, активізації обмінних процесів та стимуляції регенерації тканин, відновленню нервово-м'язової координації, що є важливим для нормалізації рухів.

З метою реабілітації та відновлення після травми плечового суглоба застосовуються вправи для зміцнення ротаторної манжети, оскільки ці м'язи забезпечують стабільність плечового суглоба, а також вправи на розвиток пропріоцепції, які дозволяють відновити контроль над рухами.

Фізіотерапевтичні методи широко застосовуються у комплексній реабілітації, вони дозволяють зменшити біль, покращити кровообіг і прискорити процеси загоєння. Використання таких методів, як електротерапія, ультразвук та магнітотерапія, є особливо ефективним у гострому та підгострому періодах [8].

Важливим компонентом реабілітації також є масаж, оскільки він сприяє розслабленню м'язів і покращенню живлення тканин. Його застосування дозволяє підготувати м'язи до фізичних навантажень та зменшити ризик травмування.

Сучасні технології, такі як кінезіотейпування, дозволяють забезпечити додаткову підтримку суглоба та покращити функціональний стан м'язів, а використання спеціалізованих тренажерів і нестабільних платформ сприяє розвитку координації та балансу.

Одним із ключових факторів ефективності фізичної реабілітації є індивідуальний підхід, що передбачає врахування типу травми, віку, рівня фізичної підготовки, психоемоційного стану пацієнта, а також врахування професійної діяльності, оскільки це визначає кінцеві цілі реабілітації [2]. Такий підхід дозволяє досягти максимальних результатів та забезпечити повне відновлення функціональної активності.

Ефективність реабілітаційних заходів оцінюється за допомогою комплексу критеріїв, серед яких основними є відновлення функцій плечового суглоба, амплітуди рухів, зменшення болю, підвищення м'язової сили та повернення пацієнта до активного способу життя.

Висновки. Проведений теоретичний аналіз проблеми фізичної реабілітації після травм плечового суглоба дозволяє зробити узагальнення щодо сучасних підходів до відновлення функціонального стану верхньої кінцівки. Встановлено, що травми плечового суглоба супроводжуються складними функціональними порушеннями, які охоплюють не лише локальні зміни, але й впливають на загальну рухову активність людини.

Доведено, що анатомо-функціональні особливості плечового суглоба, зокрема висока рухливість при відносно низькій стабільності, зумовлюють підвищений ризик травматизації та ускладнюють процес відновлення. У зв'язку з цим фізична реабілітація повинна бути

спрямована не лише на усунення симптомів, але й на відновлення біомеханіки рухів та стабільності суглоба [7].

Аналіз наукових досліджень підтверджує, що найбільш ефективними є комплексні програми фізичної реабілітації, які включають кінезіотерапію, фізіотерапевтичні методи, масаж та сучасні допоміжні технології. Особливу роль відіграє кінезіотерапія як основний засіб відновлення, що забезпечує покращення кровообігу, відновлення м'язової сили та координації рухів.

Встановлено, що важливими умовами ефективної реабілітації є ранній початок відновлювальних заходів, їх поетапність і поступове збільшення навантаження. Недотримання цих принципів може призводити до формування ускладнень, таких як контрактури, хронічний біль або нестабільність суглоба.

Обґрунтовано необхідність індивідуалізації реабілітаційних програм з урахуванням характеру травми, віку, рівня фізичної підготовки та функціонального стану пацієнта. Такий підхід дозволяє досягти максимально ефективного відновлення та повернення до активної життєдіяльності.

Таким чином, фізична реабілітація після травм плечового суглоба є складним багатокомпонентним процесом, що потребує системного підходу та використання сучасних методів відновлення. Перспективи подальших досліджень полягають у вдосконаленні існуючих реабілітаційних програм, впровадженні інноваційних технологій та розширенні доказової бази фізичної терапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В.І., Циганок В.О. Реабілітація спортсменів після пошкодження плечового суглоба. Запоріжжя: ЗДМУ, 2025. 145 с.
2. Веремій А.В., Федоренко С.М. Прогресивна програма фізичної терапії після пошкоджень ротаційної манжети плеча. Київ: НУФВСУ, 2025. 98 с.
3. Герцик М.С. Фізична реабілітація при порушеннях функції опорно-рухового апарату. Львів: Світ, 2016. 312 с.
4. Гноєвий О.В., Калашніков А.В., Руденко С.В. Проблеми фізичної терапії рухових розладів при нестабільності плечового суглоба. Харків: ХДАФК, 2022. 134 с.
5. Путьонний Ф.П., Попадюха Ю.А. Фізична реабілітація при нестабільності плечового суглоба. Київ: Олімпійська література, 2017. 156 с.
6. Фізична реабілітація після травм плечового суглоба з використанням технічних засобів: навч. посіб. Київ: КНУФКС, 2011. 120 с.
7. Шаповалова Н.В. Основи фізичної терапії. Київ: Медицина, 2020. 256 с.
8. Юшко Д.В. Фізична терапія осіб із переломовивихами плечового суглоба: монографія. Львів: ЛДУФК, 2024. 172 с.
9. Ellenbecker T.S., Cools A. Rehabilitation of shoulder impingement syndrome and rotator cuff injuries. *British Journal of Sports Medicine*. 2010. Vol. 44, No. 5. P. 319–327.
10. Kuhn J.E. Exercise in the treatment of rotator cuff impingement: a systematic review. *Journal of Shoulder and Elbow Surgery*. 2013. Vol. 22, No. 1. P. 123–135.
11. Wilk K.E., Reinold M.M., Andrews J.R. Rehabilitation of the shoulder in the throwing athlete. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy*. 2009. Vol. 39, No. 2. P. 38–54.

Отримано: 10.04.2026

Анастасія ПЛОЦДИМ

здобувачка другого рівня вищої освіти 1 року навчання
спеціальності А4 Середня освіта (Фізична культура)

Науковий керівник: **Аліна БОДНАР**

кандидат педагогічних наук, доцент

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА У ФІТНЕСІ З УРАХУВАННЯМ БІОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК

У статті представлено особливості планування тренувального процесу висококваліфікованих спортсменок у командному спортивному фітнесі з урахуванням фаз менструального циклу (МЦ). Виявлено, що раціональний розподіл навантажень у межах втягувальних, ударних, відновлювальних та підвідних мікроциклів, що корелюють із біологічними ритмами жіночого організму, забезпечує стабільний ріст спеціальної витривалості та швидкісно-силових якостей. Обґрунтовано доцільність інтенсифікації тренувань у постменструальну та постовуляторну фази та необхідність зниження інтенсивності або впровадження відновлювальних циклів у критичні фази (менструальну, овуляторну та передменструальну). Доведено, що запропонований підхід забезпечує позитивну динаміку спортивних результатів та високу адаптаційну ефективність навіть у періоди фізіологічного напруження організму.

Ключові слова: спортивний фітнес, спортсменки високої кваліфікації, планування тренувань, менструальний цикл, фізична підготовленість.

Актуальність теми. Ефективність підготовки висококваліфікованих спортсменок у командному спортивному фітнесі безпосередньо залежить від науково обґрунтованого планування тренувального навантаження, що враховує специфічні біологічні особливості жіночого організму. Побудова річного циклу підготовки, який охоплює підготовчий, змагальний та перехідний макроцикли, вимагає чіткої ритмічної послідовності та диференційованого підходу до дозування зусиль на рівні мезо- та мікроциклів [5; 6].

Особливої ваги набуває проблема інтеграції структури тренувального процесу з фазами менструального циклу (МЦ), оскільки гормональні коливання суттєво впливають на функціональні можливості та адаптаційний потенціал спортсменок. Сучасні підходи вимагають трансформації фаз МЦ у специфічні біологічно обґрунтовані мікроцикли. Таке моделювання дозволяє забезпечити оптимальне чергування інтенсивної роботи та відновлення залежно від тривалості індивідуального циклу (від 21 до 42 днів) [2; 8].

Дослідження підтверджують, що рівень фізичної працездатності в командному фітнесі не є стабільним: постовуляторна та постменструальна фази є сприятливими для реалізації високих навантажень, тоді як менструальна, овуляторна та передменструальна фази вимагають корекції тренувальних планів. Відтак, актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки методики поділу мезоциклів на мікроцикли, тривалість яких корелює з фазами МЦ, що є ключовим фактором збереження здоров'я спортсменок та досягнення піку спортивної форми [8].

Мета дослідження – визначити особливості впливу фаз біологічного циклу на фізичну підготовку спортсменок високої кваліфікації у командному фітнесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати проведеного дослідження стали підґрунтям для розробки диференційованої моделі планування тренувального процесу. Зокрема, у постменструальну та постовуляторну фази біологічного циклу було доцільно

впроваджувати ударні та втягувальні мікроцикли (залежно від спрямованості поточного мезоциклу). Запропонований підхід базується на принципі раціонального перерозподілу фізичних навантажень із чітким урахуванням функціонального потенціалу спортсменок у різні періоди МЦ [7].

Емпіричні дані засвідчують, що саме в ці фази спостерігається найвищий рівень переносимості навантажень на витривалість та швидкісно-силову підготовку. Оптимальний тренувальний ефект досягається завдяки піковій аеробній продуктивності жіночого організму, що дозволяє виконувати великі сумарні обсяги роботи без ризику перевтоми. Важливим показником ефективності планування у ці періоди є також висока швидкість відновлення функціональних систем після інтенсивних навантажень, що створює сприятливі умови для інтенсифікації тренувального процесу в межах обраного мезоциклу.

На основі виявлених закономірностей коливань фізичної працездатності в різні фази МЦ нами було розроблено структуру втягувальних, ударних, відновлювальних та підвідних мікроциклів. Крім того, визначено сумарний обсяг навантажень у межах втягувального та базового мезоциклів з акцентом на розвиток спеціальної витривалості та швидкісно-силових якостей спортсменок у командному фітнесі.

Аналіз планування тренувального процесу свідчить, що у втягувальному мезоциклі домінує навантаження, спрямоване на загальну фізичну підготовку (ЗФП), а також застосовуються спеціально-підготовчі вправи для вдосконалення базових фізичних якостей. Постановка змагальної композиції та етап формування рухових навичок на цьому етапі зумовлюють ефективність усієї подальшої підготовки [1; 6].

Окрему увагу в дослідженні приділено періодам зниження функціональних можливостей. Дані експерименту підтвердили, що в передменструальну та менструальну фази циклу працездатність спортсменок достовірно знижується. Це явище супроводжується гальмуванням адаптаційних процесів, що проявляється у зростанні «функціональної вартості» виконаної роботи та суттєвому уповільненні процесів відновлення. З огляду на зазначене, у передменструальну фазу нами передбачено впровадження відновлювального мікроциклу, що дозволяє запобігти перенапруженню організму та підготувати його до наступних навантажень.

Методика підготовки передбачає індивідуалізований підхід до здоров'я атлеток: у найбільш несприятливі дні менструальної фази (визначаються персонально для кожної спортсменки) припускається можливість повного звільнення від тренувального процесу для запобігання функціональним зривам.

Особливої уваги потребує фаза овуляції, під час якої функціональні ресурси жіночого організму мобілізуються для забезпечення ключових біологічних процесів. У цей період біологічна домінанта зумовлює перехід інших видів діяльності, зокрема спортивної, у статус «другорядних». У практичній діяльності спортсменок це проявляється через тимчасове погіршення координації рухів та зростання кількості технічних помилок навіть у добре засвоєних елементах. Відтак, високий рівень фізичної підготовленості не завжди може бути повноцінно реалізований саме в овуляторну фазу циклу, що необхідно враховувати під час планування техніко-тактичної підготовки.

Базовий мезоцикл у спортивному командному фітнесі характеризується застосуванням навантажень спеціальної спрямованості. Основний акцент зміщується на інтенсивний розвиток фізичних якостей, розширення функціональних можливостей організму та вдосконалення технічної майстерності спортсменок. Побудова мікроциклів у межах цього етапу має від-

буватися з пріоритетом на фази найвищої працездатності, що дозволяє досягти максимального кумулятивного тренувального ефекту [9].

Запропонований у роботі принцип наукового обґрунтування структури тренувальних навантажень у мікроциклах, що корелюють із фазами менструального циклу, дозволяє тренерів диференційовано планувати тренувальний та змагальний процеси з урахуванням поточного функціонального стану спортсменок.

Щодо передзмагальних та змагальних мезоциклів, то структура підготовки, а також динаміка й характер навантажень можуть бути скориговані залежно від термінів проведення турнірів та їхнього збігу з певною фазою МЦ кожної учасниці команди. Слід зауважити, що в реальній спортивній практиці атлеткам доводиться виступати на змаганнях різного рівня незалежно від біологічного стану, зумовленого особливостями жіночого організму. Саме тому попереднє врахування цих чинників у процесі підготовки дозволяє мінімізувати негативний вплив критичних фаз на підсумковий результат.

Ефективність розробленої методики планування, спрямованої на пріоритетний розвиток спеціальної витривалості та швидко-силових якостей, підтверджується результатами повторного тестування. Порівняльний аналіз показників наприкінці річного циклу підготовки спортсменок високої кваліфікації, що спеціалізуються у командному фітнесі, продемонстрував достовірний приріст за всіма ключовими параметрами фізичної підготовленості.

Динаміку показників фізичної підготовленості спортсменок представлена у п'яти послідовних групах тестування (I–V), де результати диференційовані за трьома функціональними рівнями.

Базовий рівень демонструє найвищу стабільність протягом більшої частини циклу підготовки. У тестах з I по IV цей показник утримується на константному мінімальному рівні, що свідчить про збереження базового функціонального фундаменту. У фінальному тесті (V) спостерігається його помірне зростання, що вказує на загальне підвищення функціональних можливостей організму наприкінці циклу.

Основний показник має найбільш виражену хвилеподібну динаміку. Його значення поступово зростають від першого тесту до третього, де фіксується абсолютний максимум. У четвертому тесті спостерігається суттєвий спад інтенсивності цього показника, після чого у п'ятому тесті він знову демонструє високу результативність, наближаючись до пікових значень.

Специфічний показник характеризується вибірковою активністю. У тестах I та III він збігається за рівнем із базовим показником. Проте у тестах II та IV спостерігаються різкі «виблиски» результативності, де цей параметр стає домінуючим або значно перевищує базовий рівень.

Аналіз етапів тестування:

I етап. Початкова фаза, де основне навантаження переважає над фоновими показниками при їхній повній ідентичності.

II етап. Фаза акцентованого розвитку специфічних якостей, де «жовтий» показник стає лідером, хоча основний («чорний») також демонструє ріст.

III етап. Етап максимальної реалізації основної фізичної спрямованості. Це пікова точка «чорного» стовпця при мінімальних значеннях інших параметрів.

IV етап. Фаза активної компенсації специфічних можливостей на тлі функціонального спаду основного показника.

V етап. Підсумкова фаза, що характеризується високою кумуляцією результатів. Усі три параметри демонструють позитивну динаміку порівняно з початком, при цьому основний показник знову виходить на лідуючі позиції.

Ця текстова інтерпретація підтверджує, що структура тренувальних навантажень має чітко виражений фазовий характер, що відповідає запропонованій методиці планування з урахуванням біологічних ритмів спортсменок.

Розроблений та впроваджений підхід до побудови тренувального процесу висококваліфікованих спортсменок у командному фітнесі підтверджує стабільну позитивну динаміку їхніх спортивних результатів у багаторічному циклі підготовки. Застосування запропонованого принципу дозволяє атлеткам демонструвати прогрес у показниках фізичної підготовленості в усі фази менструального циклу. Особливо важливо, що приріст результативності спостерігається навіть у критичні фази фізіологічного напруження організму, що свідчить про високу адаптаційну ефективність методики та її безпечність для жіночого здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич Н. Особливості організації оздоровчого фітнесу «FitCurves» як здоров'язбережувальної технології для жінок. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2014. № 2. С. 4-8.
2. Васкан І. Стан фізичної підготовленості підлітків. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: збірник наукових праць. Волинський національний університет імені Лесі Українки. 2013. № 1 (21). С. 269-272.
3. Говсієвич А.Г., Іванов І.В. Вдосконалення методики занять оздоровчою фізичною культурою з жінками 1 зрілого віку (21-35 років). *Зб. наук. праць Харківської державної академії фізичної культури*. Харків: ХДАФК, 2015. № 2. С. 44- 46.
4. Дудорова Л.Ю., Корольова Н. Кросфіт як інноваційна форма проведення занять з фізичного виховання студентів. *Освітньо-інноваційна інтерактивна платформа «Студентські підприємницькі ініціативи»*: матеріали V Всеукраїнської наукової Інтернет-конференції (3 грудня 2020 р., м. Київ). Київ: КНУТД, 2020. С. 138-142.
5. Іванов І.В. Вплив оздоровчого тренування на розвиток функціонального стану жінок першого зрілого віку. *Фізична реабілітація та рекреаційно-оздоровчі технології*. 2017. № 1. С. 3-9.
6. Іванов І.В., Рубан Л.А., Бурмакіна М.О. Порівняльний аналіз рівня функціонального стану серцево-судинної системи у студенток 1-4 курсів спеціалізації фітнес. *Психологічні, педагогічні і медико-біологічні аспекти фізичного виховання*: V Міжнародна електронна науково-практична 74 конференція, (21-25 квітня 2014 року м. Одеса). С. 283-286.
7. Луковська О.Л., Сологубова С.В. Побудова індивідуальних програм кондиційних тренувань для жінок: монографія. Дніпропетровськ: Журфонд, 2014. 220 с.
8. Пономарьова Г.Ф., Школа О.М., Осіпцов А.В., Пятницька Д.В. Аеробіка як засіб розвитку фізичних здібностей студентської молоді: монографія. Маріуполь: ТОВ «ППНС», 2018. 254 с.
9. Пятницька Д.В. Розвиток фізичних здібностей студенток вищих навчальних закладів засобами аеробіки: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02. «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків. 2017. 214 с.

Отримано: 10.04.2026

Юлія СНІГУР

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня 1 року навчання спеціальності І7 Терапія та реабілітація

Дмитро СЕМЕНЮК

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня 2 року навчання спеціальності 227 Терапія та реабілітація

Науковий керівник: **Ростислав ЧАПЛІНСЬКИЙ**
кандидат медичних наук, доцент

ВПЛИВ ПРОГРАМ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ НА РІВЕНЬ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ В ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Артеріальна гіпертензія є однією з найпоширеніших патологій серед людей похилого віку та важливим фактором ризику серцево-судинних захворювань. Зростає значення немедикаментозних методів корекції артеріального тиску, зокрема програм фізичної терапії, які спрямовані на покращення функціонального стану серцево-судинної системи та підвищення якості життя пацієнтів. Застосування дозованих фізичних навантажень розглядається як ефективний компонент комплексної реабілітації цієї категорії осіб.

Ключові слова: артеріальна гіпертензія, фізична терапія, артеріальний тиск, особи похилого віку, реабілітація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Артеріальна гіпертензія є однією з найпоширеніших хронічних патологій серед людей похилого віку та провідним фактором ризику розвитку серцево-судинних захворювань, зокрема інфаркту міокарда, інсульту та хронічної серцевої недостатності. З віком відбуваються структурно-функціональні зміни серцево-судинної системи, що сприяють підвищенню артеріального тиску та зниженню адаптаційних можливостей організму до фізичних навантажень.

Незважаючи на широке застосування медикаментозної терапії, контроль артеріального тиску у людей похилого віку часто є недостатнім, що обумовлює необхідність пошуку ефективних немедикаментозних підходів. У цьому контексті особливого значення набуває фізична терапія як складова комплексної реабілітації, спрямована на нормалізацію гемодинамічних показників, покращення функціонального стану серцево-судинної системи та підвищення рівня фізичної активності пацієнтів.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження підтверджують позитивний вплив дозованих фізичних навантажень на регуляцію артеріального тиску, однак питання оптимізації програм фізичної терапії з урахуванням вікових особливостей, супутньої патології та індивідуальних можливостей пацієнтів залишаються недостатньо вивченими. Це визначає актуальність дослідження впливу програм фізичної терапії на рівень артеріального тиску у людей похилого віку та їх інтеграцію у сучасні реабілітаційні підходи.

За даними систематичних оглядів і метааналізів, регулярні фізичні вправи сприяють достовірному зменшенню як систолічного, так і діастолічного тиску. Було проведено дослідження в якому оцінювали стан серцево-судинної системи за рівнями систолічного (САТ) та діастолічного (ДАТ) артеріального тиску, частотою серцевих скорочень (ЧСС) у стані спокою. Функціональні адаптаційні резерви визначали за розрахунком коефіцієнту витривалос-

ті серцево-судинної системи Кваса, індексу Робінсона, адаптаційного потенціалу серцево-судинної системи Баєвського. В результаті у пацієнтів відбулось покращення функціонування серцево-судинної системи, яке виявилось у зменшенні рівнів офісних САТ та ДАТ, нормалізації ЧСС у спокої, покращенні індексу Робінсона (до рівня «нижче середнього») та коефіцієнту Баєвського (до рівня «напряга адаптації») [1, с. 158-159].

Метою роботи є оцінка впливу програм фізичної терапії на рівень артеріального тиску в людей похилого віку.

Виклад основного матеріалу. Ефективність програм фізичної терапії у людей похилого віку з артеріальною гіпертензією базується на поєднанні кількох типів фізичних навантажень, що впливають на різні механізми регуляції артеріального тиску. Найбільш дослідженим є застосування аеробних вправ помірної інтенсивності, які сприяють зниженню периферичного судинного опору, покращенню функції ендотелію та підвищенню загальної витривалості. За даними метааналізів, регулярні аеробні тренування протягом 12-16 тижнів можуть знижувати систолічний тиск у середньому на 5-8 мм рт. ст., а діастолічний – на 3-5 мм рт. ст.

Силові вправи низької та помірної інтенсивності доповнюють аеробне навантаження, сприяючи покращенню м'язового тону, метаболічних процесів та загальної функціональної незалежності. Доведено, що 8-12 тижнів регулярних силових тренувань знижують артеріальний тиск у осіб похилого віку на 4–6 мм рт. ст., а також підвищують толерантність до фізичного навантаження. Оптимальним є виконання вправ у багатоповторному режимі з помірним навантаженням.

Дихальні вправи відіграють додаткову роль у нормалізації артеріального тиску за рахунок впливу на вегетативну нервову систему. Повільне діафрагмальне дихання та контрольовані дихальні техніки сприяють зниженню симпатичного тону та покращенню судинної реактивності. Дослідження показують, що регулярні дихальні вправи протягом 6–8 тижнів можуть знижувати середній систолічний тиск на 3–4 мм рт. ст.

Результати клінічного дослідження свідчать про ефективність фізичної терапії у корекції артеріального тиску. Усі пацієнтки вели щоденник артеріального тиску (АТ) та заповнювали анкету якості життя – спеціалізований Міннесотський опитувальник для хворих хронічною серцевою недостатністю та загальний опитувальник населення MOS SF-36. Динаміка АТ продемонструвала значуще зменшення як систолічного артеріального тиску ($141,8 \pm 3,01$ до занять проти $127,9 \pm 1,74$ після 6 місяців занять), так і діастолічного АТ ($85,7 \pm 1,18$ до занять проти $80,5 \pm 0,83$ після 6 місяців занять). При цьому слід зазначити, що ні в одній з пацієнток не підвищилася стадія ГБ і ступінь артеріальної гіпертензії, а більш ніж у половини тих, що займалися – 13 чол. (65%) – протягом року вдалося зменшити добову дозу призначених гіпотензивних засобів [2, с. 273-274].

Поряд із нормалізацією артеріального тиску відзначено позитивні зміни у вегетативній регуляції серцево-судинної системи. Зокрема, у результаті застосування програм фізичної терапії було зафіксовано зниження частоти серцевих скорочень (ЧСС) у пацієнтів основної групи з 90 уд./хв до 73 уд./хв, тоді як у контрольній групі ЧСС зменшилася з 92 уд./хв до 79 уд./хв. Таке зниження свідчить про більш ефективне відновлення балансу між симпатичним та парасимпатичним відділами вегетативної нервової системи в основній групі, де у програму лікувальної та гігієнічної гімнастики були інтегровані методики цигун та йога-терапії [3, с. 42].

Варто зазначити, що ефективність програм фізичної терапії значною мірою залежить від індивідуалізації навантаження з урахуванням вікових особливостей, супутніх захворювань та функціонального стану пацієнтів. Поступове збільшення інтенсивності, регулярність занять та дотримання принципів безпеки є ключовими умовами досягнення стабільного гіпотензивного ефекту.

Висновки. Програми фізичної терапії є ефективним немедикаментозним засобом корекції артеріального тиску у людей похилого віку. Їх застосування сприяє достовірному зниженню систолічного та діастолічного артеріального тиску, покращенню функціонального стану серцево-судинної системи та підвищенню толерантності до фізичних навантажень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горошко В.І., Гордієнко О.В. Оцінка впливу скандинавської ходьби на здоров'я людей похилого віку. *Гуманітарний вісник Національного університету імені Юрія Кондратюка*: зб. наук. праць. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2020. Вип. 1-2 (7). С. 157-166. URL: <https://reposit.nupp.edu.ua/files/original/75/9696/fa0a5e41e838b909c379c21efdf8c08f5c89897c.pdf>
2. Коваль Н.П. Вплив засобів фізичної терапії на показники діяльності серцево-судинної системи, метаболізму та психоемоційного статусу осіб похилого віку з метаболічним синдромом та старечою астеноїєю. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2021. 1.29. С. 271-279.
3. Форсюк Д.В. Фізична терапія хворих похилого віку на гіпертонічну хворобу: Master's Thesis. Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2025. 60 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/29669>

Отримано: 10.04.2026

ЗМІСТ

Секція ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

<i>БЄЛОВА Роксолана</i> . Значення метакогнітивних процесів у формуванні вмінь читання іноземною мовою.....	3
<i>ЗАРЕМБА Анна</i> . Особливості екфразичної поетики в романі Тоні Моррісон «Джаз».....	5
<i>ПАНЧУК Софія</i> . Доцільність заучування віршів напам'ять у добу цифрового навчання: за і проти.....	8
<i>РАБЦУН Олександр</i> . Питання автентичності підручників для вивчення англійської мови.....	10
<i>СТАРИЦЬКА Анжеліка</i> . Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку комунікативної компетентності учнів на уроках англійської мови.....	13
<i>ЮРЧЕНКО Богдан</i> . Формування лексичної компетентності на уроках німецької мови засобами цифрової платформи Quizlet.....	16

Секція ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ПРАВОЗНАВСТВА

<i>АВГУСТІНОВА Ангеліна</i> . Використання дикорослих рослин у давнину в країнах Європи за даними польського і швейцарського ботаніка та історика культури Адама Мауріціо (1862–1941).....	19
<i>ВОНСОВИЧ Олена</i> . Дидактичний потенціал мемуарів маршала Ф. Фоша при вивченні історії версальської системи у шкільному курсі.....	21
<i>ДОБРОВОЛЬСЬКА Ярослава</i> . Енергетична дипломатія як важлива складова зовнішньої політики держави: політика диверсифікації енергопостачання.....	24
<i>КОСТИШИНА Дар'я</i> . Латентні механізми діяльності неформальних організацій.....	26
<i>ЛОФЕРДЮК Марія</i> . Висвітлення державотворчих процесів у Карпатській Україні (1938–1939 рр.) у науковій спадщині Миколи Вегеша.....	29
<i>МАЗЕЇН Ілля</i> . Передумови та початок громадянської війни в США на шпальтах «The New York Times».....	32
<i>МОКРА Вікторія</i> . Штучний інтелект у діяльності судових та правоохоронних органів.....	34
<i>СТОЦЬКА Дарина</i> . Міжпредметні зв'язки на уроках історії України та громадянської освіти під час вивчення теми благодійництва.....	38
<i>ТОПОРОВСЬКА Софія</i> . Перша світова війна в щоденниках та мемуарах сучасників (за матеріалами видання «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна»).....	41

Секція МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

<i>БОГОМОЛОВ Олександр</i> . Сильові особливості мініатюри у фортепіанних циклах Сергія Борткевича.....	44
<i>ГАВАЗА Олександра</i> . Педагогічний артистизм як складова професійної діяльності вчителя мистецтва.....	46
<i>ГАРНИК Анна</i> . Металеві носії в історичному живописі: проблеми збереження та методи реставрації.....	48

<i>ЛЕХМАН Анна</i> . Специфіка консервації та реставрації темперного іконопису на дерев'яній основі	50

Секція ПЕДАГОГІКИ, ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

<i>ГИЛЯКА Каріна</i> . Екологічна стежина як складова еколого-розвивального середовища закладу дошкільної освіти	52
<i>ІВАСЮК Вікторія</i> . Інноваційні музично-ігрові технології як засіб розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку	55
<i>ОНИШКО Марія</i> . Розвиток читацького інтересу молодших школярів у процесі використання методичних моделей	57
<i>СОПКО Анастасія</i> . Ігрові технології в умовах НУШ	61
<i>ФЕДОРОВА Діана</i> . Використання мультимедійних технологій на уроках української мови в початковій школі	63
<i>ШКІЛЬ Анастасія</i> . Формування читацької грамотності молодших школярів у процесі роботи з різножанровими текстами	65

Секція ПРИРОДНИЧО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

<i>БАБИК Ярослав</i> . Оцінка лісових рекреаційних територій НПП «Подільські Товтри»	68
<i>БУРБЕНКО Олександра</i> . Трансформація системи управління підприємством в умовах впровадження технологій штучного інтелекту	69
<i>ЗАЯРНИЮК Дмитро</i> . Економічна діагностика результатів діяльності підприємства в умовах ринкової економіки	72
<i>ІВАСИК Маріна</i> . Ситуаційний менеджмент в управлінні персоналом: теорія і практика	76
<i>ЛІСОВСЬКИЙ Андрій</i> . CRM-системи як інструмент управління взаємовідносинами з клієнтами	79
<i>МАСОВЕЦЬ Оксана</i> . Особливості управління персоналом закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану	81
<i>НЕГРИЧ Юрій-Григорій</i> . Регіональні особливості розвитку кластерних структур на Хмельниччині	84
<i>НІЦАК Андрій</i> . Сучасні інноваційні технології в туризмі	86
<i>ПАВЛЮК Роман</i> . Інноваційна діяльність підприємства в умовах цифровізації та забезпечення сталого розвитку	89
<i>ПЄХТЕРЄВА Кароліна</i> . Аналіз родовищ каміння самоцвітів на Поділлі	92
<i>РОТАР Ольга</i> . Система управління маркетинговою діяльністю суб'єкта господарювання в умовах цифровізації	94
<i>СЕМ'ЯН Богдана</i> . Сучасні шляхи збереження смерекових пралісів НПП «Верховинський»	97
<i>ТОМАШЕВСЬКА Юлія</i> . Оздоровчий туризм як складова відновлення фізичного та психоемоційного здоров'я населення	99
<i>УРСУЛЯК Діана</i> . Формування зоолого-екологічних понять у процесі позаурочної виховної роботи	101

Секція СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

<i>БІЛОУС Юлія-Роксолана</i> . Механізми сновидінь у структурі опрацювання стресового досвіду.....	104
<i>ГАРАСИМ Маріна</i> . Вплив сімейного виховання на самоідентифікацію підлітків з інтелектуальними порушеннями	107
<i>ГРУШКЕВИЧ Вадим</i> . Соціальна підтримка (допомога) молоді	109
<i>ДОРОФЕЙ Луїза</i> . Комунікативна компетентність у становленні особистості вчителя іноземної мови як ключова умова професійної підготовки.....	111
<i>ХОБЗЕЙ Варвара</i> . Труднощі взаємодії з батьками в процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами	113
<i>ЩЕРБАКОВА Юлія</i> . Науково-теоретична площина вивчення мисленнєвої діяльності в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення	116
<i>ЯЦЕНКО Соломія</i> . Особливості розвитку словесно-логічного мислення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення	118

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

<i>БІЛЕЦЬКА Вікторія</i> . Архетип воїна в українському фольклорі: сучасні трансформації....	120
<i>ДОВГОПОЛ Анна</i> . Феміністичний дискурс роману Ольги Кобилянської «Апостол черні»	122
<i>КОВАЛЬСЬКА Анастасія</i> . Мовний образ воїна в збірці поезій Богдана Томенчука «Місто героїв і понятих».....	125
<i>КОЧЕРГІНА Анастасія</i> . Функціонування солярної лексики в поетичному мовленні Юрка Іздрика.....	127
<i>ПРИСЯЖНЮК Анастасія</i> . Методичні підходи до формування культури спілкування учнів старшої школи на уроках української мови.....	129
<i>СЕНЬКІВ Ольга</i> . Поетика «дитячої» прози другої половини ХІХ – початку ХХ століття..	131

Секція ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНИХ НАУК

<i>ГАКМАН Ольга</i> . Педагогічні умови контролю успішності учнів з математики засобами мережових технологій	134
<i>ДАНИЛЬЧУК Андрій</i> . Автоматизація процесу закупівлі будівельних матеріалів засобами веб-технологій	136
<i>ЛЕВЧУК Владислав</i> . Розробка інформаційної системи моніторингу та інтерактивної підтримки передпротезної реабілітації на базі міоелектричних сигналів.....	139
<i>ПАВЛЮК Богдан</i> . Віртуальний експеримент на уроках фізики.....	142
<i>СЕМЕНЮК Роман</i> . STEM-освіта як сучасний напрям розвитку шкільної фізичної освіти	145
<i>СМОТРИКОВСЬКИЙ Леонід</i> . Проектування архітектури та бази даних розподіленої системи студентського портфоліо з використанням патерну MVVM	147

Секція ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, СПОРТУ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

<i>БИКОВ Ростислав, ЗУБАЛЬ Валерія. Теоретико-методичні аспекти спортивного відбору та підготовки спортивного резерву у вільній боротьбі</i>	150
<i>КАЛЬНИЦЬКА Ольга. Теоретико-методологічні основи фізичного виховання дітей дошкільного віку</i>	153
<i>КОРОБЧУК Анна. Комплексний підхід у фізичній терапії при захворюваннях та травмах плечового суглоба</i>	155
<i>ПЛОЦДИМ Анастасія. Фізична підготовка у фітнесі з урахуванням біологічних особливостей жінок.....</i>	161
<i>СНІГУР Юлія, СЕМЕНЮК Дмитро. Вплив програм фізичної терапії на рівень артеріального тиску в людей похилого віку</i>	165

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МАГІСТРАНТІВ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Випуск 20

Електронне видання

Підписано 22.05.2026. Гарнітура “Таймс”.
Об’єм даних 3,9 Мб. Обл.-вид. арк. 13,7. Зам. № 1245.

Кам’янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам’янець-Подільський, 32300.

Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Виготовлено в Кам’янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам’янець-Подільський, 32300.